

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Gazetecilik Anabilim Dalı

Doktora Tezi

TÜRKİYE’DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ
VE
2003 YILI SONRASI UYGULAMALAR

Z. Burcu Vardal

2502100317

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Murat Özgen

İstanbul

2014

TEZ ONAY SAYFASI

TÜRKİYE’DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE 2003 YILI SONRASI UYGULAMALAR

ZEYNEP BURCU VARDAL

ÖZ

İfade özgürlüğünün en etkin kullanım araçlarından biri olan basın, çoğulcu demokratik rejimlerde, dördüncü kuvvet olarak yer alması nedeniyle tartışmasız bir öneme sahiptir. Basın, meşruiyetini kendisini demokratik rejimin bir parçası olarak gören bu görüşten alırken, aynı şekilde devlet de meşruiyetini ve güvenilirliğini basının denetim gücüyle sağlamakta; belgelemektedir.

Basın özgürlüğü; haber, düşünce ve bilgilere ulaşma, onları yorumlama, yayınlama ve dağıtabilme olarak özetleyebileceğimiz hak ve özgürlüklerden oluşmaktadır. Sorumluluklar çerçevesinde kullanılabilecek bu hakkın her özgürlük gibi çeşitli nedenlerle sınırlandırılması da kaçınılmazdır. Bu sınırlamalar, toplumdan topluma farklılık arz etmekle birlikte; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları, demokratik ülkelerde bu sınırlama alanının gittikçe daraltılması yönünde bir eğilim olduğunu göstermektedir.

Türkiye, 2001 yılından itibaren, gerek 5187 sayılı Basın Kanunu’yla gerekse 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun ilgili maddeleriyle ifade ve basın özgürlüğüne yönelik yeni düzenlemelere yönelmiş, bu düzenlemelerde uluslararası standartlar yakalanmaya çalışılmıştır. Ancak yaklaşık aynı dönemlerde yapılan bu düzenlemeler arasında bile çelişkiler ve tutarsızlıklar mevcuttur. Nitekim Türkiye’de tutuklu gazeteci sayısında son yıllarda meydana gelen artış da söz konusu iyileştirmelerin uygulamaya yansıtılamadığını göstermektedir.

Türkiye’de basın özgürlüğünü olumsuz etkileyen bir diğer unsur ise medya sektöründe meydana gelen ticarileşme ve yoğunlaşmadır. Bütün dünyada basın özgürlüğünü etkileyen bu unsurlar, günümüzde klasik anlamdaki sansürün yerini oto sansüre bırakmasına ve gazetecilerin kendilerinin ya da medya patronlarının maddi çıkarlarını mesleki etik değerlerin önüne koymasına neden olmuştur. Demokratik

sistemin vazgeçilmez bir unsuru olan basının kamusal bir görev ifa ettiği gerçeği gerek gazeteciler gerekse iktidarlar tarafından ihmal edilmektedir. Gazetecinin kişisel çıkarlar adına ya da basın özgürlüğünü kısıtlayan olumsuz unsurlar nedeniyle kamusal görevini yerine getirememesi durumunda, başta demokrasi ve halk iradesi olmak üzere siyasal sistemi ayakta tutan bütün değerler zarar görecektir. Bu nedenle, bir yandan mesleki etik değerler gözden geçirilirken diğer yandan devletin pozitif edim yükümlülüğü çerçevesinde gerekli tedbirler alınması suretiyle basının yasal ve maddi bağımsızlığı tesis edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Basın, basın özgürlüğü, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, basın tarihi.

ABSTRACT

Press, one of the most effective use tool of the freedom for expression, has an unarguable importance because of its place in pluralistic democratic regime as fourth force. As press takes its legality from this view which sees itself as a part of democratic regime, similarly the government ensures and certify its legality and security with the media's supervision power.

Freedom of press consists of rights and freedoms which can be summerized as printing, publishing and distributing news, thoughts, comments and analysis and critics freely. This right that can be used within responsibilities is limited by certain reasons as all other freedoms. Although these limits range in different communities, the verdicts of European Court of Human Rigts show the increasingly tend to restrict the scope of the article in democratic countries.

Since 2001 Turkey has targeted new arrangements which expands the area of freedom of press by Press Law no. 5187, Penal Code no:5237 and Antiterrorism Law no: 3713, to conform to international standards. But even these arrangements which have been made approximately, have conflicts and inconsequences. Just as, the rate of increase in the number of journalists under arrest in Turkey indicates that the developments couldn't be reflected to the practice of judiciary.

Another factor which effect adversely freedom of press is the commercialization and condensation in media sector. These factors effecting freedom of press in entire world cause replacement of classical censorship with self-censorship and journalist themselves or media bosses positioning their benefits before professional ethics values. The truth that press, one of the indispensable element of democratic system, fulfills a public mission has been neglected by both journalists and governments. If a journalist can't do his duty because his personal benefits or adverse factors restricting freedom of press, democracy and popular sovereignty being in the first place, all the values keeping political system alive will be damaged. For this

reason, while on one hand professional ethics is being reviewed, on the other hand needed measurements must be taken within the scope of governments deed responsibility, press's legal and material freedom must be constituted.

Key Words: Press, freedom of press, European Court of Human Rights, history of press.

ÖNSÖZ

Basın özgürlüğünün, bünyesinde çatışan değerleri barındırması, onu hukuksal anlamda çözümlenmesi zor bir alanda konumlandırmaktadır. Piyasaya kapitalist liberal politikaların hâkim olduğu günümüzde ise basın, kurumsal boyutuyla da farklı ve yeni sorunlarla yüzleşmektedir.

“Türkiye’de Basın Özgürlüğü ve 2003 Yılı Sonrası Uygulamalar” başlıklı tezimizin temel amacı, demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olarak gördüğümüz basının günümüzde karşılaştığı sorunların incelenmesi ve basın özgürlüğünün tesisinde gerekli tedbirlere yönelik çözüm yöntemlerinin araştırılmasıdır. Bu amaçla, ülkemizde basın kurumu ve basın özgürlüğü kavramı, tarihsel süreçte gerek kurumsal gerekse hukuksal boyutuyla incelenmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmaları, bireysel bir çalışmanın ürünü olmaktan ziyade bünyesinde çok fazla kişinin emeğini taşımaktadır. Bu nedenle öncelikle, çalışmalarım boyunca benden desteğini ve zamanını esirgemeyen, fikirlerinden yararlanma şansı bulduğum değerli Danışman Hocam Prof. Dr. Murat Özgen’e çok teşekkür ederim. Bununla birlikte, maddi, manevi her zaman yanımda olan sevgili anne ve babamın da bu çalışmamda katkısı göz ardı edilemeyecek kadar fazla. Bu vesileyle onlara da teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	III
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLOLAR LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1
1. BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ, BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERDİĞİ HAKLAR VE SINIRLARI	4
1.1. Basın Özgürlüğü	4
1.1.1. Uluslararası Bildirilerde Basın Özgürlüğü	6
1.1.1.1. 10 Aralık 1948 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	7
1.1.1.2. 4 Kasım 1950 İnsan Haklarını ve Ana Özgürlüklerini Korumaya İlişkin Sözleşme (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi)	8
1.1.1.3. 16 Aralık 1966 Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi	10
1.1.2. Tarihsel Süreçte Basın Özgürlüğü	11
1.1.3. Basın Özgürlüğünün Önemi	17
1.2. Basın Özgürlüğünün Unsurları ve Sınırları	20
1.2.1. Basın Özgürlüğünün Unsurları	21
1.2.1.1. Haber, Bilgi ve Düşünceleri Öğrenme Hakkı	21
1.2.1.2. Haber, Bilgi ve Düşünceleri Yorumlama ve Eleştiri Hakkı	23
1.2.1.3. Yaratma Hakkı	28
1.2.1.4. Haber, Bilgi ve Düşünceleri Yayın ve Dağıtım Hakkı	30
1.2.1.5. Kamusal Bir Hizmet Olarak Basının İhtiyaçlarının Temini ve Devletin Pozitif Yükümlülüğü	32
1.2.1.6. Haber Kaynağını Açıklamama Hakkı	35
1.2.2. Basın Özgürlüğünün Sınırları	36
1.2.2.1. Sınırlama Koşulları	39
1.2.2.1.1. Sınırlama veya Müdahale Kanunla Belirtilmelidir	41
1.2.2.1.2. Sınırlama Meşru ve Haklı Bir Amaca Dayanmalıdır	43
1.2.2.1.3. Sınırlama Demokratik Bir Ortamda Gerekli ve Orantılı Olmalıdır	44

1.2.2.2.	Sınırlamanın İçeriği	45
1.2.2.2.1.	Başkalarının Şöhret ve Haklarının Korunması	46
1.2.2.2.1.1.	Basın Özgürlüğünün Sınırı Olarak Kişinin Şeref ve Haysiyeti	47
1.2.2.2.1.2.	Basın Özgürlüğünün Sınırı Olarak Kişinin Özel Hayatı .	54
1.2.2.2.1.3.	Dini Değerlere Hakaret.....	61
1.2.2.2.1.4.	Soykırım İnkârı ve Irkçı Nefreti Körükleyen İfadeler	64
1.2.2.2.2.	Sınırlama Nedeni Olarak Genel Ahlak	71
1.2.2.2.3.	Milli Güvenlik ve Toprak Bütünlüğünün Korunması	76
1.2.2.2.3.1.	Açıklamayı Yapan Kişi.....	79
1.2.2.2.3.2.	Açıklamanın Yapıldığı Ortam	80
1.2.2.2.3.3.	Açıklamanın İçeriği	82
2.	TÜRKİYE'DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN TARİHSEL SÜRECİ	86
2.1.	Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Basın Özgürlüğü	86
2.1.1.	Osmanlı'da İlk Gazeteler ve İlk Yasal Düzenlemeler	86
2.1.2.	I. Meşrutiyet ve İstibdat Döneminde Basın (1876-1908).....	95
2.1.3.	II. Meşrutiyet Dönemi'nde Basın Özgürlüğü	100
2.1.4.	İttihat ve Terakki Partisi Dönemi ve Osmanlı'da İlk Basın Şehitleri... ..	104
2.1.5.	Milli Mücadele Döneminde Basın Özgürlüğü	105
2.1.5.1.	İstanbul Basını	107
2.1.5.2.	Anadolu Basını.....	108
2.2.	Cumhuriyet Dönemi Basın Özgürlüğü	109
2.2.1.	Tek Parti Döneminde Basın Özgürlüğü (1923-1950)	111
2.2.1.1.	1923-1938 Yılları Arasında Basın	113
2.2.1.1.1.	1924 Anayasası.....	115
2.2.1.1.2.	Takrir-i Sükûn Kanunu	116
2.2.1.1.3.	1931 Tarihli Matbuat Kanunu	118
2.2.1.1.4.	Basın Birliği.....	121
2.2.1.2.	1938-1950 Yılları Arası Milli Şef Dönemi	124
2.2.1.2.1.	Gazeteciler Cemiyeti'nin Kuruluşu	126
2.2.1.2.2.	1946-1950 Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Dönemi	127

2.2.2.	1950-1960 Yılları Arasında Demokrat Parti Dönemi Basın-İktidar İlişkileri	129
2.2.2.1.	5680 Sayılı Basın Kanunu ve Diğer Yasal Düzenlemeler	133
2.2.2.2.	Tahkikat Komisyonu.....	136
2.2.3.	1960-1980 Yılları Arasında Basın Özgürlüğü.....	137
2.2.3.1.	1960-1971 Arası İnkılap Basını	137
2.2.3.1.1.	1961 Anayasası Uygulama ve Yansımaları.....	144
2.2.3.1.2.	Basın Şeref Divanı.....	147
2.2.3.2.	1971-1973 Arası Muhtıra Dönemi Basını.....	148
2.2.3.3.	1973-1980 Arası-Siyasileşen Basın	153
2.2.4.	12 Eylül 1980- 2003 Yılları Arasında Basın Özgürlüğü.....	155
2.2.4.1.	1980-1983 Arası Darbe Basını.....	156
2.2.4.2.	Özal Döneminde Basın (1983-1993)	159
2.2.4.3.	Basından Medya Holdinglerine (1993-2003)	164
3.	MEVZUATIMIZDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE 2003 YILI SONRASI UYGULAMALAR	168
3.1.	Mevzuatımızda Basın Özgürlüğü	169
3.1.1.	1982 Anayasası'nda Basın Özgürlüğü	170
3.1.1.1.	Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti ve Sınırları	171
3.1.1.2.	Basın Hürriyeti.....	173
3.1.1.3.	Sürelî ve Süresiz Yayın Hakkı	178
3.1.1.4.	Basın Araçlarının Korunması	180
3.1.1.5.	Düzeltilme ve Cevap Hakkı	181
3.1.2.	5187 Sayılı Basın Kanunu'nda Basın Özgürlüğü.....	184
3.1.3.	5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Basın Özgürlüğüne İlişkin Hükümler.....	197
3.1.4.	3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda Basın Özgürlüğüne İlişkin Hükümler	219
3.2.	2003 Yılı Sonrası Uygulamalar	224
3.2.1.	Gazetecilere Yönelik Tutuklamalar.....	225
3.2.2.	Günümüz Medyasında Yoğunlaşmalar	228
3.2.2.1.	Doğan Holding.....	234

3.2.2.2. Çukurova Holding.....	236
3.2.2.3. Doğuş Holding.....	237
3.2.2.4. Ciner Holding.....	238
3.2.2.5. Çalık Holding.....	238
3.2.3. Günümüzde Medya-Sermaye-İktidar İlişkileri.....	240
3.2.3.1. “Medya Savaşları” ve AKP Hükümetleri Döneminde Basın ...	243
3.2.3.2. Günümüzde Editöryal Bağımsızlık ve Otosansür Sorunu	253
3.2.3.3. 17 Aralık Süreci Sonrasında Medya-İktidar İlişkileri.....	259
3.2.3.3.1. Türk Basınında “Havuz Medyası” İddiaları	260
3.2.3.3.2. “Alo Fatih” Vakası ve Son Dönem Sansür Uygulamaları..	263
SONUÇ	272
KAYNAKÇA	279
Ek 1	296
Ek 2	301
Ek 3	310
Ek 4	324
Ek 5	329
ÖZGEÇMİŞ	352

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1	77
---------------	----

Tablo 2	226
Tablo 3	227
Tablo 4	237
Tablo 5	239

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

a.e. : aynı eser

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m : adı geçen makale

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

AP : Adalet Partisi

AÜEHFD : Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi

BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Bkz : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

C. : Cilt

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

CNN : CableNewsNetwork

CPJ : Committee to Protect Journalists

Çev. : Çeviren

DP : Demokrat Parti

IPI : International Press Institute

İHEB : İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

İ.Ü. : İstanbul Üniversitesi

K. : Karar

KCK : Kürdistan Topluluklar Birliği

KOB : Katılım Ortaklığı Belgesi

Ltd : Limited

Mad. : Madde

MBK : Milli Birlik Komitesi

MLKP: Marksist Leninist Komünist Parti

No : Sayı

Org : Orgeneral

Par : Paragraf

PKK : Kürdistan İşçi Partisi

PTT : Posta Telgraf ve Telefon Şebekesi

s. : Sayfa

SHP : Sosyal Demokrat Halkçı Parti

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK : Türk Ceza Kanunu

TDK : Türk Dil Kurumu

TGDP: Tutuklu Gazeteciler Dayanışma Platformu

TGS : Türkiye Gazeteciler Sendikası

TMK : Terörle Mücadele Kanunu

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Kurumu

TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

v : versus

vb : ve benzeri

Vol :Volume

yy : yüzyıl

GİRİŞ

İletişim, ilk insanlardan bu yana süregelen bir kavramdır. İnsanla birlikte iletişim de gelişmiş ve zamanla farklı mahiyetlere bürünmüştür. İlk önce hareket ve işaretlerle vücut bulan iletişim, daha sonra söze ve yazıya bürünmüş; son olarak da günümüzde internet ağıyla birlikte yer ve zaman mefhumunu aşarak çok geniş kapsamlı bir hal almıştır.

Birden fazla kişinin varlığını ve etkileşimini gerektiren iletişimin beraberinde çeşitli hak, özgürlük ve sorumlulukları getirmesi kaçınılmazdır. İletişimin tabii gelişim seyri içinde, gerek iletişimin seyri ve içeriğinden gerekse kullanılan iletişim araçlarından hareketle birçok özgürlük ve hak kavramı ortaya çıkmıştır. Bu özgürlük ve hak kavramları günümüzde de çeşitlenmeye ve artmaya devam etmektedir. Basın özgürlüğü ise basının iktidarı denetleme ve halkı bilgilendirmeyi içeren siyasi misyonu ile bu özgürlükler arasında önemli bir yere sahiptir.

Basın özgürlüğü kavramı, içerdiği haklar ve sınırlamalar itibariyle birçok uluslararası belge ve Anayasa’da benzer tanımlamalara sahip olsa da çoğulcu demokrasiyle idare edilen her ülkede, değişen demokrasi algısı ve ekonomik-kültürel gelişmişlik düzeyi ile birlikte farklı uygulamalara olanak vermektedir. Bununla birlikte, basın özgürlüğünün diğer özgürlüklerle çatışan değerleri içinde barındırması da hukuki olarak zor bir zeminde yer almasına ve söz konusu çatışmanın sentezinin her toplumda farklı şekilde ortaya çıkmasına imkân vermektedir.

“Türkiye’de Basın Özgürlüğü ve 2003 Yılı Sonrası Uygulamalar” başlıklı tezimizin birinci bölümünde, basın özgürlüğü kavramı üzerinde durulacak; basının geçirdiği tarihsel süreç incelenerek yakın geçmişte ve günümüzde söz konusu kavrama atfedilen önem ve bu önemin nedenleri incelenmeye çalışılacaktır. Çalışmamızda basın kavramıyla kastedilen, başta gazete ve dergiler olmak üzere süreli ve süresiz yayınlardır. Televizyon, radyo ve internet gibi daha yakın bir geçmişe sahip modern kitle iletişim araçları, yapısal farklılıkları ve tabi oldukları farklı yasal düzenlemeler göz önünde bulundurularak çalışmamızın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışmamızda veri toplama tekniği olarak katalog taraması kullanılmış olup basılı eserlerin yanında web tabanlı kaynaklardan da faydalanılmıştır. Çalışma konumuz olan basın özgürlüğü, içerik itibariyle öznel yaklaşımlara ve eleştirilere oldukça müsait bir alanda yer almaktadır. Ancak akademik bir çalışma olarak ortaya koyduğumuz yapıtımızda, öznel yaklaşımlardan mümkün olduğunca kaçınılmış, bilimsel veriler ve yer yer rakamsal ifadelerden yararlanılarak nesnel bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Basın özgürlüğü tanımlanması zor bir kavramdır. Bu nedenle birçok uluslararası belgede tanımlamalardan kaçınılmış; bunun yerine içerdiği haklar ve sınırları belirlenmek suretiyle kavramın açıklanması yoluna gidilmiştir. Nitekim iç hukukumuzda da bağlayıcı unsur taşıyan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında da tercih edilen yöntem budur. Bununla birlikte, çalışmamızın birinci bölümünde basın özgürlüğünün içerdiği haklar ve sınırlamalarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları çerçevesinde incelenmesindeki amaç, teorik düzeydeki bir incelemeden çok, Mahkeme'nin ifade ve basın özgürlüğünün sınırları konusundaki içtihatlarının incelenmesi suretiyle ülkemizdeki uygulamalara örnek teşkil edebilecek alternatifleri bulmak ve sunmaktır.

Günümüzde basın özgürlüğünün tarafsız biçimde incelenebilmesi için kavramın iyi anlaşılması kadar, ülkemizin basın özgürlüğü konusunda geçirdiği tarihsel sürecin iyi analiz edilmesi de önemlidir. Nitekim 1980'lere kadar siyasetle, 1980'lerden sonra ise ekonomiyle bütünleşmiş yapısıyla basın ve basın özgürlüğü kavramı, doğuşundan itibaren ülkemizde sorunlu bir alan teşkil etmiş; basın özgürlüğü çoğu zaman başlı başına bir değer olarak görülmekten ziyade, bir araç olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, tezin ikinci bölümünde Türkiye'de basın özgürlüğünün tarihsel süreçte geçirdiği evreler incelenecek; günümüz basınının sorunlarına temel teşkil eden esaslar ve nedenleri üzerinde durulacaktır.

Türkiye'de 2000'li yılların başından itibaren Avrupa Birliği Uyum Yasaları çerçevesinde, ifade ve basın özgürlüğünü esas alan çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Gerek 5187 sayılı Basın Kanunu'nun yürürlüğe girmesi, gerekse 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun ilgili maddelerinde yapılan değişiklikler bu hususta önemli adımları

oluşturmaktadır. Çalışmamızın son bölümünde ise söz konusu değişiklikler ve uygulamaya yansımaları incelenecek ve Türkiye’de basını doğrudan etkileyen ekonomik ve yapısal kaynaklı sorunlar üzerinde durulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ, BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERDİĞİ HAKLAR VE SINIRLARI

Çalışmamamızın birinci bölümünde basın özgürlüğü kavramı üzerinde durularak basının geçirdiği tarihsel süreç incelenecek; yakın geçmişte ve günümüzde söz konusu kavrama atfedilen önem ve bu önemin nedenleri incelenmeye çalışılacaktır. Basın özgürlüğünün içerdiği haklar ve sınırları belirlenirken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesini esas alan kararlarından da faydalanılacaktır.

1.1. Basın Özgürlüğü

Basın özgürlüğü, en genel sözlük anlamıyla “Görüş ve düşünceleri basın ve yayın yoluyla açıklayabilme ve yayabilme hakkı” olarak tanımlanmaktadır.¹

Basın, “toplum içinde düzenli olarak yayımlanan (veya halkın hizmetine verilen) haber veya bilgi öğelerinin (unsurlarının), düşünce veya kanıların biçim ve koşulların tümüdür.”² Bununla birlikte, basın özgürlüğü denilince sadece gazetecilerin yararlanacağı bir özgürlükten bahsedilemez. Hasan Refik Ertuğ, bu unsuru göz önünde bulundurarak basın özgürlüğünü; “Haberleri, fikirleri ve bunların yorumlarını serbestçe toplamak, vasıtalı ve vasıtasız çoğaltmak ve umuma yaymak hususunda vatandaşlara (hatta bütün insanlara) tanınan hak” şeklinde tanımlamıştır.³ Oktay Ekşi ise “Basın Özgürlüğü” kavramını, söz konusu özgürlüğü ifade etmede yetersiz bulur ve yerine bu özgürlüğü “gazeteci” tekelinden çıkararak bütün insanlara yayacak genel bir kavram olarak “iletişim özgürlüğünü” önerir.⁴ Nitekim Türk Dil Kurumu'nun

¹(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5352cb1639c897.18373597,01.01.2013

² Fernand Terrou, *L'information*, Paris, (P.U.F.), 1962, s.14'den aktaran Ahmet Danışman, **Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri (Devletin Basın Karşısındaki Aktif Tutumu)**, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları No:1, Ankara 1982, s.1

³ Hasan Refik Ertuğ, **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1959'dan aktaran Necla Odyakmaz, “Basın Özgürlüğünün Düşünsel Tarihi” *İ. Ü. İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:18, 2003, s.141

⁴ Oktay Ekşi, “Basın Özgürlüğü Diye Bir Kavram Yoktur”, *Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı 11*, Eylül-Ekim 1996, s.251

sözlüğünde, basın özgürlüğü kavramının iki karşılığı vardır;⁵ bunlardan ilki “görüş ve düşünceleri basın ve yayın yoluyla açıklayabilme ve yayabilme hakkı”, diğeri ise “basının herkese açık olması ve herkesin basın işleriyle uğraşabilmesi özgürlüğü” dür.

Basın, düşünceyi açıklamak açısından bir kitle iletişim aracı olduğuna göre, basın özgürlüğü de “düşünce açıklamak özgürlüğü” kapsamında değerlendirilmeli;⁶ ancak bu özgürlüklerin yapısal farklılıkları da göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim düşünceyi açıklama özgürlüğü kapsamında yer almayan hususlar da dikkate alınarak hazırlanan Basın Kanunu, düşüncenin açıklanma aracı olarak “basın” faaliyetinin hukuksal düzenini oluşturmaktadır.⁷ Basın, düşünceyi açıklama aracı olarak önemli bir kitle iletişim aracıdır. Basın özgürlüğü denilirken de ifade edilen, düşüncenin söz konusu iletişim aracı ile kitlelere ulaştırılma özgürlüğüdür. Televizyon, radyo ve internet gibi daha kısa bir geçmişe sahip olan kitle iletişim araçları ise yapısal ve işlevsel farklılıkları nedeniyle basından ayrı tutularak farklı düzenlemelere tabi tutulmuştur.

“Kişinin sahip olduğu düşünceyi yayma ve açıklama özgürlüğü, yazının ve matbaanın icadı ile yepyeni bir araç kazanmıştır.”⁸ Düşünceyi açıklama özgürlüğü kapsamında değerlendirilen basın özgürlüğünün yapısal farklılıklarının başında ise bir işletme bünyesinde gerçekleşebilmesi gelmektedir. Bu noktada, düşünceyi açıklama özgürlüğü kapsamında herhangi bir engel teşkil etmeyecek hususlar, basın özgürlüğünü engelleyebilmektedir.

“Bu engeller basın özgürlüğünün kullanılmasını fiilen imkânsız hale getirebilirler. Basımevi kurmanın izin alma ya da mali teminat yatırma şartına bağlanması, yayımlanacak eserler için ön denetim getirilmesi buna örnek olarak verilebilir.”⁹

⁵(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352cbbc34bb19.04453211, 24.12.2013

⁶ Çetin Özek, **Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına**, Alfa, İstanbul 1999, s.223

⁷Özek, **a.e.**, s.223

⁸Yaşar Salihpaşaoğlu, “Türkiye’de Basın Özgürlüğü”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara 2007, s.14

⁹Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.14

Bireylerin istedikleri zaman, istedikleri şekilde düşündüklerini açığa vurmak, tartışmak ya da isterlerse açıklamamak özgürlüğü, yani düşünce ve söz özgürlüğü olmadan basın özgürlüğünden söz edilemeyeceği için, düşünce ve söz özgürlüğü de bir bakıma basın özgürlüğünün ön koşulunu oluşturmaktadır.¹⁰

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi basın özgürlüğü, söz ve düşünce özgürlüğünden ayrı düşünülemez. Basın özgürlüğü, düşünceyi yayma özgürlüğünün, kapsamında yer alan -ancak bazı yapısal farklılıkları da beraberinde getiren ve farklı bir hukuksal düzen gerektiren- özel bir türüdür. Bütün demokratik Anayasalarda belirtildiği üzere, düşünmek ve düşündüklerini ifade etmek, bireyin en doğal haklarından biridir. Basın da bireyin düşüncelerini ifade etme yollarından sadece biridir. Tarihsel süreç içinde edindiği “Dördüncü Güç” misyonu ise onun ifade hakkını kutsallaştırmakta; doğal bir hak olduğu gibi aynı zamanda kutsal bir görev haline de getirmektedir.

Özellikle demokratik rejimlerde basının önemi tartışılmazdır. Batı’da demokratikleşme sürecinin başlangıcı kabul edebileceğimiz 17. yüzyıldan beri basın, Dördüncü Kuvvet olarak görülmekte ve gerek teorik çalışmalarda gerekse pratikte basının önemi, basın özgürlüğü ve basın özgürlüğünün sınırları, basının hak ve sorumlulukları üzerine çeşitli tartışmalar ortaya konmaktadır.

1.1.1. Uluslararası Bildirilerde Basın Özgürlüğü

Basın özgürlüğünün düşünceyi açıklama özgürlüğü kapsamında yer alan, fakat farklı yapısal özellikler gösterdiği için ayrı bir düzenlemeye tabi tutulması gereken, özel bir özgürlük türü olduğunu belirtmiştik. Bununla birlikte basın özgürlüğü, birçok Anayasa’da, Uluslararası Bildiri ve Sözleşme’de, düşünceyi açıklama özgürlüğü ile birlikte ele alınmıştır.¹¹ Düşünce özgürlüğüyle birlikte düşüncelerin yayınlanmasına dair ifadeler barındırarak basın özgürlüğünü işaret eden ilk belgelerden biri olan 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nin 11. maddesinde; “Düşüncelerin,

¹⁰Kayıhan İçel, **Kitle Haberleşme Hukuku**, Yenileştirilmiş ve Geliştirilmiş Dördüncü Bası, Beta Yayınları, İstanbul 1998.

¹¹ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.13

fikir ve kanaatlerin başkalarına serbestçe söylenmesi, insanın en değerli haklarından. Her vatandaş serbestçe konuşabilir, yazabilir ya da yayın yapabilir.” denmektedir. Söz konusu Bildirge, 1791 tarihli Fransız Anayasası’na da önsöz olarak eklenmiştir. Düşünce ve ifade özgürlüğü ile bu özgürlüğün kapsamında yer alan basın özgürlüğü hususunda ilk kalıcı düzenleme ise 1789’da Kongre’den geçen Amerikan Anayasası’na, 1791 tarihinde eyaletlerin dörtte üçü tarafından onaylanan ve “Kongre... söz ve basın özgürlüğünü engelleyici yasa yapamaz” ifadesini taşıyan İlk Değişiklik Maddesi’nin eklenmesi ile yapılmıştır.¹² Bununla birlikte, söz konusu tarihten önce, 1776’da, Virginia İnsan Hakları Yasası, basın özgürlüğünün özgürlüğün en güçlü kalelerinden biri olduğunu ve sadece despot hükümetler tarafından engellenebileceğini ilan etmişti.¹³ Ancak Anayasal düzenleme açısından bakıldığında, Amerika Birleşik Devletleri’nin söz ve düşünce özgürlüğü ile birlikte basın özgürlüğünü, Anayasal güvence altına alan ilk devlet olduğunu söylemek mümkündür. Sonraki yıllarda diğer tüm demokratik devletler de aynı yolu izlemek suretiyle basın özgürlüğünü Anayasal güvence altına almıştır.

1.1.1.1. 10 Aralık 1948 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

1939’dan 1945’e kadar süren II. Dünya Savaşı süresince milyonlarca insan hayatını kaybetti ve sistematik bir biçimde insan hakları ihlalleri yaşandı. Bütün bu ölümlerin ve insan hakları ihlallerinin ardından, uluslararası bir barış çağrısı niteliğinde olan Birleşmiş Milletler Antlaşması, 26 Haziran 1945’te 51 ülke tarafından San Francisco’da imzalanmıştır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, söz konusu olayların tekrar yaşanmaması adına 10 Aralık 1948’de, Paris’te İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ni ilan etmiştir. Söz konusu Bildirge’nin “Düşünce ve İfade Özgürlüğünü” düzenleyen 19. maddesi şöyledir;

¹² Murat Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, 3. Baskı, Set-Systems, İstanbul 2006, s.107

¹³ Odyakmaz, **a.g.m.**, s.141

“Herkes düşünce ve ifade hakkına sahiptir; bu hak, müdahale olmaksızın istediği düşünceye sahip olmak ve sınır tanımaksızın ve her türlü araçla, bilgi ve fikirleri araştırma, alma ve yayma özgürlüğünü de kapsar.”

Bununla birlikte, söz konusu hakkın kullanılması ahlak, düzen ve genel refahın sağlanması için kanunla bazı sınırlamalara tabi tutulmuştur. Nitekim söz konusu Beyanname’nin 19. maddesinin 2. fıkrası, bu hususu, şöyle ifade etmektedir;

“Herkes haklarını kullanırken ve özgürlüklerinden yararlanırken, başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması ve demokratik bir toplumda genel ahlak ve kamu düzeniyle genel refahın gereklerinin karşılanması amacıyla yalnız yasayla belirlenmiş sınırlamalara bağlı olur.”

1.1.1.2. 4 Kasım 1950 İnsan Haklarını ve Ana Özgürlüklerini Korumaya İlişkin Sözleşme (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi)

Avrupa Konseyi, 1949 yılında Avrupa çapında kurulmuş hükümetler arası bir kuruluştur. Amacı insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunmak olan kuruluş, bu anlamda ilk çalışmasını 4 Kasım 1950’de Roma’da imzalanan ve 10 devletin onaylamasından sonra 3 Kasım 1953’te yürürlüğe giren “İnsan Haklarını ve Ana Özgürlüklerini Korumaya İlişkin Sözleşme”yle gerçekleştirmiştir.¹⁴ Türkiye, bu sözleşmeye, 10 Mart 1954’te katılmış; 28 Ocak 1987’de ise Avrupa Konseyi’nin yargı organı olarak, AİHS ve ek protokolleriyle güvence altına alınmış, temel hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda başvurulabilecek bir yargı mercii olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne bireysel başvuru yolunu açmıştır.

AİHS’nin ifade özgürlüğünü tanımlayan 10. maddesi, temelini 10 Aralık 1948’de yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 19. maddesinden almakta ve söz konusu maddenin Sözleşme’nin en temel, en önemli hükümlerinden birini içerdiği genelde kabul görmektedir.

¹⁴ Danışman, a.g.e., s.5

“Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamları tarafından müdahale olmaksızın ve ulusal sınırlar dikkate alınmaksızın, görüşlere sahip olma ve bilgi ve düşünceleri edinme ve bunları yayma özgürlüğünü içerecektir. Bu madde, devletlerin, radyo, televizyon ya da sinema işletmeciliğinin izne/ruhsata bağlanması isteminde bulunmalarını engellemeyecektir.”¹⁵

Söz konusu madde ve Sözleşme, iç hukukumuz açısından da bağlayıcıdır. Nitekim 07.05.2004 tarihli ve 5170 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”un 7. maddesiyle 1982 Anayasası’nın 90. maddesinin son fıkrasındaki, “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa’ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi’ne başvurulamaz.” fıkrasına aşağıdaki cümle eklenmiştir:

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), 1959 yılında, uluslararası bir teşkilat olan Avrupa Konseyi’ne bağlı olarak kurulmuş uluslararası bir mahkemedir. Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokolleriyle güvence altına alınmış olan temel hakların çiğnenmesi durumunda bireylerin, birey gruplarının, tüzel kişiliklerin ve diğer devletlerin, belirli usul kuralları dâhilinde başvurabileceği bir yargı merciidir.¹⁶ Türkiye de Avrupa Konseyi üyesi diğer 46 ülke ile birlikte AİHM’nin yetkisini tanımaktadır. Bununla birlikte 2004 yılında Anayasa’nın 90. maddesinde yapılan değişiklikle, temel hak ve özgürlükleri içeren başlıklar söz konusu olduğunda kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda uluslararası anlaşma hükümlerinin esas alınacağı da hükme bağlanmıştır.

¹⁵ Vahit Bıçak, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü”, **Liberal Düşünce**, Yıl 6, Sayı 24, Güz 2001, s.56

¹⁶(Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_Mahkemesi, 15.12.2012

1.1.1.3. 16 Aralık 1966 Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, BM Genel Kurulu tarafından 16.12.1966 tarihinde 2220 A (XXI) Sayılı kararla kabul edilip imzaya açılmış ve 23.03.1976 tarihinde otuz beşinci devletin onayı ile yürürlüğe girmiş bir sözleşmedir. Mart 2012 tarihi itibarıyla Sözleşme'ye taraf devlet sayısı 167'dir. Türkiye de Sözleşme'yi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamış; Sözleşme, 4 Haziran 2003 tarihinde TBMM'de onaylanmıştır.

Sözleşme, daha önce İHEB'de yer alan hakları, ayrıntılı bir biçimde düzenlemekle birlikte, Bildirge'de olmayan hakları da garanti altına almıştır.¹⁷ Sözleşme'nin 19. maddesi ifade özgürlüğünü düzenlemektedir. Söz konusu maddeye göre;

1. Herkes, kimsenin müdahalesi olmaksızın istediği düşünceye sahip olma hakkına sahiptir.

2. Herkes, düşüncelerini açıklama hakkına sahiptir; bu hak, herkesin, ülkesel sınırlara bağlı olmaksızın her çeşit bilgiyi ve fikri, sözlü, yazılı ya da basılı biçimde, sanat eserleri biçiminde ya da kendi seçeceği herhangi bir başka biçimde araştırma, edinme ve iletme özgürlüğünü de içerir.

3. Bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen hakların kullanılması, özel bazı görev ve sorumlulukları da beraberinde getirir. Dolayısıyla, bunlara bazı sınırlamalar da konulabilir; ancak, bu sınırlamalar kanunlarda öngörülmüş olmalı ve

(a) Başkalarının haklarına ve şöhretine saygılı olmak;

(b) Ulusal güvenliğin, kamu düzeninin ya da kamu sağlığı ve genel ahlakın korunması bakımlarından zorunlu kısıtlamalar olmalıdır.

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, AİHS'nden farklı olarak düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün araçları bakımından bir açıklama getirmiş ve bu

¹⁷ Özden Cankaya, Melike Batur Yamaner, **Kitle İletişim Özgürlüğü**, Turhan Kitabevi, Ankara 2006, s.9

anlamada herhangi bir kısıtlama olmayacağını belirtmiştir. Sözleşme’ye göre herkes düşüncelerini açıklama konusunda özgür olduğu gibi bunun için herhangi bir araç da seçebilmektedir.

1.1.2. Tarihsel Süreçte Basın Özgürlüğü

Düşünce ve ifade özgürlüğü kavramları tarih kadar eskidir; ancak söz konusu özgürlüklerin bir türevi olarak kabul edebileceğimiz basın özgürlüğü kavramının ortaya çıkışı, matbaanın icadı ve yeni bir iletişim aracı olarak modern gazetenin doğuşuyla ilişkilendirilmektedir. Tarihsel süreç sonunda, “Dördüncü Güç” olarak iktidarın yanında yer alarak sosyal ve siyasal misyonlar yüklenen ve bu doğrultuda özgürlüğü hayati önem kazanan basının ve gazetenin doğuşu ise gerçekte tamamen ticari nedenlere dayanır. Günümüz gazetelerinin öncülleri olan “Haber Yaprakları”, 1450’lerde Avrupa’da belirmiş; ancak sadece asil ve zengin sınıfın sahip olabildiği bir ayrıcalık olarak kalmıştır.¹⁸ “Gazete” adıyla anılan ilk günlük yayının ortaya çıkması ise 1660 yılını bulmuştur.¹⁹

Kitlesel iletişimin ilk ve en dikkate değer örneği olan ve bugünkü anlamında özgürlüğünü tartışabileceğimiz modern gazetenin doğuşu, 17. yüzyılın başlarına denk gelmektedir.²⁰ Birçok özgürlük fikriyle birlikte yeni bir toplumsal yapılanma olarak ulus kavramını da beraberinde getiren 1789 Fransız İhtilali ise gazetecilik faaliyetinin gelişimini son derece hızlandırmış; söz konusu dönemde gazetecilik, toplumda saygı gören, sosyal ve siyasi bir misyonu olduğu öngörülen bir meslek haline gelmeye başlamıştır. Yeni bir siyasal yapılanmayla oluşturulan ulus devletler, kuvvetler ayrılığı prensibini kabul ederken, o zamana kadar sadece haber vermekle yükümlü gazetelere de yeni misyonlar yüklenmiştir. Gazete, Batı’da yeni kurulan devletin en önemli kurumları arasına girerek halk adına denetim göreviyle “Dördüncü Güç” olarak siyasi

¹⁸Murat Özgen, **Türkiye’de Basının Gelişimi ve Sorunları**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2004, s.4

¹⁹Orhan Koloğlu, **Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006, s.11

²⁰ Özgen, a.e., s.4

yapılanmanın vazgeçilmez bir unsurunu oluşturmaya başlamıştır.²¹ Bu dönemde gazetenin, aynı zamanda halkın eğitimi, bilinçlendirilmesi ve bazen de yönlendirilmesi için bir eğitim aracı olarak görüldüğünün de unutulmaması gerekir.²²

Her ne kadar basına yeni bir misyon yükleyerek basın özgürlüğüne verilen önemi azami derecede arttıran süreç, Fransız Devrimi'yle başlamış olsa da, söz konusu dönemden önce de görevi sadece haber vermekle sınırlı olan basın, dönemin iktidarlarına karşı ciddi bir özgürlük savaşı vermek zorunda kalmıştır. Bu noktada, 1789 Fransız Devrimi'nin basına yeni bir misyon yükleyerek, basın özgürlüğü tartışmalarına siyasi bir meşruiyet katan bir sürecin başlangıcı olduğunu; ancak bu dönemden evvel de gerek 17. yy.da gerekse daha öncesinde gerçekleştirilen gazetecilik faaliyetlerinde de basının, düşüncelerini ifade ve yayma özgürlüğü amacıyla savaş verdiğini vurgulamakta yarar görülmektedir.

“Çeşitli konulara ilişkin haberleri düzenli bir biçimde yayımlamaya dayalı ilk gerçek gazetecilik, 1605'te Hollanda'da başlamış; kısa zamanda da Avrupa'da özellikle dağınık, birliği zayıf olan ve ticaretin gelişmesi ile ekonomik gücü artan kentlerde yayılmaya başlamıştır.”²³

Dönemin gazeteleri, birer siyasi ve ekonomik bülten vasfını taşıırken, bazıları da kısa zaman içinde Hükümet sözcüleri haline gelmişlerdir.²⁴ Bu hususta, gazetelerin henüz sadece halkın bilgi ihtiyacını gidermeye yönelik bir ticari meta halindeyken dahi yoğun bir baskı ve denetime tabi tutulduklarını söylemek mümkündür. Özellikle mutlak monarşinin hüküm sürdüğü ve merkezi yönetimin güçlü olduğu ülkelerde, gazeteler uzun bir süre hükümet sözcüleri halinde varlıklarını sürdürmek zorunda bırakılmışlardır.²⁵

²¹Hayati Tüfekçioğlu, “Sosyolojik Açıdan Gazete ve Osmanlı Gazeteciliğinin Temellendirilmesi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993, s.42

²²Hediyetullah Aydeniz, “Tarihsel ve Literal Açıdan Yerel Gazetecilik”, **Türkiye’de Yerel Basın Tarihi**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2007, s.6

²³Fahrettin Korkmaz, **Tarihsel Süreçte Türkiye’de Basın Özgürlüğü**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:951, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2005, s.17

²⁴ Özgen, **Gazetecini Etik Kimliği**, s.101

²⁵ Dr. Renaudt tarafından çıkarılan Fransa'nın ilk ciddi gazetesi La Gazette(1631) ilk çıktığında ticari haberlere ağırlık vermiş; halkın sosyal haberlere olan ilgisi fark edilince ise haber yelpazesini genişletmişti. Daha sonra Fransız Kralı XIII. Lois tarafından bütün Fransa'da haber toplamak ve yaymak

Gazetenin önemini ve gücünü fark eden merkezi yönetimlerin, bu gücün aleyhlerine işlemesini engellemeye çalışmaları ve basını çıkarlarına entegre etmeleri, dönemin mutlakiyetçi yönetimleri de düşünüldüğünde kaçınılmazdı. Nitekim basın, bugün bile birçok ülkede Hükümet sözcüsü haline getirilmeye çalışılmakta; muhalif görüşler her dönemde, farklı yöntemlerle de olsa bastırılmaya çalışılmaktadır. Basın özgürlüğü için verilen mücadele de, söz konusu dönemde eleştiri hakkını savunan özgürlükçü yazarlar tarafından, basını kontrol altına almak isteyen yönetimlere karşı başlatılmış; günümüze kadar da dalgalı bir seyir halinde devam ettirilmiştir.

Basın özgürlüğü için girişilen uzun ve çekişmeli bu kavga, ilk olarak ve en canlı biçiminde İngiltere’de sahneye çıkmış, oradan da Amerika’ya ve daha sonra kültür düzeyleri geliştikçe, Kıta Avrupası ülkelerine yayılmıştır.²⁶ Basın özgürlüğünün bu büyük mücadele döneminin, liberalizm akımıyla aynı zamana rastlaması da tesadüf değildir; nitekim bu savaşta söz konusu olan “devlete karşı kazanılması gereken ve onu eleştirmeye olanak verecek bir özgürlüktür.”²⁷

İngiltere’nin bu kavgada başı çekmesinde diğer ülkelere oranla daha fazla özgürlük barındırması kadar politik hayatın canlılığı ve sanayi devrimiyle değişen toplum yapısı etkilidir. Bu savaşı başlatan ise John Milton’ın 1644’te yazdığı Areopagitica, For The Liberty of Unlicensed Printing (Yasaklanan Yayınların Serbest Bırakılması için Adalet) adlı eseri ve bu eserin günümüze kadar ulaşan yankılarıdır.²⁸ Milton’la birlikte John Locke, John Stuart Mill gibi ünlü İngiliz düşünürler “özgürlükçü basın” kavramını ortaya atarak gerekçelerini şöyle sıralamışlardır;

- a. “Basın, hükümet denetiminden bağımsızdır.
- b. Basın, serbest hareket etme sistemi içinde işler.
- c. Basın, özel kişilerin elindedir.
- d. Basın genelde toplumun hizmetindedir.
- e. Basın, devletin aşırılıklarını ve yolsuzluklarını kontrol eder.

hakkını verilen La Gazette, hükümetin sözcüsü haline gelmiş; hatta birçok başyazısı Kral Lois tarafından kaleme alınmıştır. Daha fazla bilgi için bkz Korkmaz, **a.e.**, s.30

²⁶John Keane, **Medya ve Demokrasi**, Çev. Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, Üçüncü Basım, 1999, s.32

²⁷ Danışman, **a.g.e.**, s.2

²⁸ Cevdet Perin, **Düşünce ve Basın Özgürlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1974, s.74

- f. Basın, çoksesli olup topluma geniş kapsamlı haberler ile çoğulcu görüşler sunar.
- g. Basın, topluma ulaşabilir.
- h. Basın kamu çıkarı için kendi özgürlüğünü kullanma sorumluluğuna sahiptir.”²⁹

Bireyi ve bireysel özgürlükleri temel alan bir düşünce akımının, siyasi iktidara karşı bir denetim ve bireysel özgürlükleri koruma mekanizması olarak öne sürülen basına yansımaları olarak nitelendirebileceğimiz bu görüşler, günümüzde yerini toplumsal sorumluluk kuramına bırakan liberal basın kuramının da temellerini oluşturmaktadır.

17. yy.ın başlarına -modern gazetenin doğuş tarihine- baktığımızda iktidarların basın özgürlüğünü engellemek için kullandığı ilk ve en etkili silahın “sansür” olduğu görülmektedir. Bu nedenle basın özgürlüğü için verilen savaşta ilk hedef de sansürün kaldırılması olmuştur.

“Bu ilk savaş olumlu sonuç verdi: 1649’da İngiliz Parlamentosu, Yıldızlı Oda denilen sansürcüler kurulunu lağvetti ve onun yetkilerini kendisi aldı. 1695’te ise Licensing Act yani sansür mekanizmasını tamamıyla kaldıran yasa çıkıncaya kadar, mücadele devam etti.”³⁰

Söz konusu yasayla birlikte, gazete çıkarmak için önceden izin alınmasını gerektiren ruhsat sistemine de son verilmiş; ancak “tanrı konusunda saygısızlık ettiği öne sürülen, resmi kişilere iftira eden, müstehcenlik ya da hakaret içeren” yazıların yayımlanması suç sayılmaya devam etmiştir.³¹ Sağlanan biçimsel özgürlük, söz konusu dönemde gazete sayısında artış sağlarken; diğer yandan, gazeteler üzerinden alınan vergiler, gazetecileri olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde, maddi sınırlamalar ve

²⁹ Yasemin G. Inceoğlu, **Çeşitli Ülkelerde Medya**, Der Yayınları, İstanbul 1994, s.10.

³⁰ Perin, **a.g.e.**, s.74

³¹ Keane, **a.g.e.**, s.33

ağır vergiler, daha evvel uygulanan sansür mekanizmasının yerini almış ve basın özgürlüğünün önündeki en büyük engeli teşkil etmiştir.

19. yüzyılın ilk yarısı ise İngiltere için dev reformlara imza atılan bir dönem olmuştur. Köleliğin ve köle ticaretinin kaldırıldığı, orta sınıfın oy hakkına sahip olduğu, Mısır Yasaları'nın³² iptal edildiği bu dönemde yoksul halk gazeteleri de yasalar, fiyatlar ve bilgiye konan vergilerle uygulanan devlet sansürüne karşı ateşli bir mücadeleye girişmiştir.³³ Bu mücadele sonucunda, 1885 tarihinde, gazeteler üzerindeki özel vergiler kaldırılmıştır.³⁴

Sansürün kaldırılmasının, basın özgürlüğü konusunda, İngiltere'ye ciddi bir önderlik kazandırdığı bir gerçektir. Söz konusu dönemde, Voltaire gibi ünlü düşünürler de bu özgürlükten faydalanmak üzere yayınlarını İngiltere'de yayınlamayı tercih etmişlerdir.³⁵ XVIII. yy.da "Fitne ve fesat çıkaran yayınların yasaklanması kanunu" ise bir anlamda, bu dönemin sonudur. Nitekim söz konusu kanun, muhalefetin susturulması adına hükümetlere önemli bir imkân sağlamıştır.³⁶

Aynı tarihlerde Fransa'da ise basın özgürlüğü mücadelesi, inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir. 1778 yılında ünlü hatip Mirabeau, Londra'da bulunduğu esnada, Milton'ın eserinden esinlenerek yazdığı bilinen "Basın Özgürlüğü Üzerine" adlı bir broşür yayımlamış;

"Çıkaracağımız yasaların ilki basın özgürlüğünü özgürlüklerin en kutsalını, en dokunulmaz olanını ilan etsin. Zira basın özgürlüğü olmadan hiçbir özgürlük elde edilemez. İşte, tüm ulusun altında toplanması gereken bayrak budur." diyerek halka ve aydınlarla çağrıda bulunmuştur.³⁷

³²Corn Laws ("tahıl yasaları"), İngiltere' de tahıl üretimini korumak amacıyla çıkarılmış yasalara verilen ad. Bu yasalara göre, belirlenmiş taban fiyatlar altında fiyatla buğday dışalımını yasaklanıyor, buna karşılık dışsatım, sübvansiyonlar aracılığıyla sabit tutulan fiyatlardan yararlanıyordu. Daha fazla bilgi için (Çevrimiçi) <http://www.nuveforum.net/1186-terimler-sozlugu-c-c/178538-corn-laws-tahil-yasaları/>, 11.12.2012

³³ Keane, **a.g.e.**, s.33-34

³⁴ Odyakmaz, **a.g.m.**, s.141

³⁵ Sulhi Dönmezer, **Basın Hukuku, Genel Prensipler, Basın Hürriyeti, İdari Rejim, Ceza Rejimi**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1968, s.35

³⁶ Dönmezer, **a.e.**, s.35

³⁷ Perin, **a.g.e.**, s.76

Bu çağrı, cevapsız kalmadı. Nitekim 1789 Fransız İhtilali'nden sonra yayımlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin 11. maddesinde; "Düşüncelerin, fikir ve kanaatlerin başkalarına serbestçe söylenmesi, insanın en değerli haklarından. Her vatandaş serbestçe konuşabilir, yazabilir ya da yayın yapabilir." denmiştir. Aynı madde, 1792 tarihli Fransız Anayasası'nın önsözünde de yer almaktadır. Ancak bu dönemde basın özgürlüğü için verilen mücadelede sürekli bir kazanım olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle 17. ve 18. yüzyıllar, geçici kazanımların elde edilip başa dönüldüğü dönemler olarak kendini göstermektedir.

Salt Fransız Devrimi'ne kadar geçen süreç içinde önce İngiltere'de başlayarak diğer ülkelere de geçen yenilikleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür;

- "Gündelik gazetelerin kurulması
- Muhalefet gazeteciliğinin doğması
- Gazetelere ilanların girmesi
- Edebi gazeteciliğin başlaması
- Amerikan basının kurulması ve giderek gelişmesi
- Gazetelere damga resminin vurulması."³⁸

Fransız İhtilali, bütün Avrupa'yı, hatta sonrasında dünya üzerinde birçok milleti ve devleti etkileyen, muazzam bir devrimdir. Devrim sonrasında Fransa'ya geniş bir özgürlük havası yayılmış ve basın hayatında da büyük bir gelişme görülmüştür.³⁹ Bu dönemde Fransa'da, gazetenin ve basın özgürlüğünün en etkin savunucuları Brissot ve Mirabeau'dur. Ancak İhtilal'in yarattığı özgürlük akımı, kaynağını bulduğu Fransa'da ilk seferinde yer edinememiş, bizzat İhtilal kahramanlarından Yüzbaşı Bonaparte'ın 1804'te kendini İmparator ilan etmesiyle son bulan iktidar kurma sürecinde askıya alınmıştır. Napoleon Bonaparte'ın bu ilk iktidar döneminde basına karşı tutum ve düşüncelerini, "Basın öyle bir silah deposudur ki, onu herkese teslim edemem." sözleri özetlemektedir.⁴⁰ Napolyon, iktidarına yönelik

³⁸ M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul 1999, s.72

³⁹ İnuğur, **a.e.**, 90

⁴⁰ Perin, **a.g.e.**, s.79

bir tehdit olarak gördüğü bu durumu, basını propaganda aracı haline getirmek sureti ile çözümlemeye çalışmıştır.

Basın özgürlüğü mücadelesi, Batı ülkelerinde XIX. yüzyılın sonuna kadar, siyasi iktidara karşı sürdürülen bir mücadele olarak sürdürülmüş;⁴¹ günümüzde ise bazı hususlarda sınırları halen tartışılrsa da özellikle demokratikleşme sürecini tamamlamış ve demokrasiyi özümsemiş ülkelerde büyük ölçüde tamamlanmıştır.

1.1.3. Basın Özgürlüğünün Önemi

Basın, birçok eksikliğine rağmen günümüzde en ideal rejim olarak görülen demokrasinin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmekte; yasama, yürütme ve yargının yanında, genel tabirle “Dördüncü Güç” olarak adlandırılmaktadır. Düşünce ve ifade özgürlüğü ile bünyesinde yer alan basın özgürlüğüne bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar ise ne sebeple doğmuş olurlarsa olsun, doğrudan doğruya demokratik yaşamın ve demokratik sistemin sorunları olarak görülmelidir.⁴² Demokratik rejimin uygulanmadığı ülkelerde ise genel olarak basın özgürlüğünden bahsetmek mümkün değildir.

1748’de Montesquieu tarafından ortaya atılan Kuvvetler Ayrılığı prensibi, günümüzde halen parlamenter, çoğulcu demokratik rejimin temel prensibini oluşturmaktadır.⁴³ Yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden bağımsız olmasını ve birbirini denetleme vasfına sahip olmasını öngören bu prensipte, daha sonraları basına atfedilen görev ise halk adına üç erki birden denetlemektir. Basının görevi burada da bitmez. Basın, devlet ve halk arasında iletişimi sağlayan unsurlardan biri, doğrudan demokrasinin uygulanmasının imkânsızlığı içinde, belki de en önemlisi olmuştur. Basın, halkın beklenti ve isteklerini yönetime duyururken yine halk adına yönetenleri gözetlemekle ve mevcut ya da olası aksaklıkları işaret etmekle yükümlüdür.

⁴¹Danışman, a.g.e., s.2

⁴²Atilla Girgin, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i**, (II. Baskı) İnkılap Kitabevi. İstanbul 2003, s.19

⁴³Suat Gezgin, **Medya ve Eğitimde Birikimlerim**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2002, s.28

“Halkın bilgili olmadığı ya da bilgi alacak kaynaklara sahip olmadığı bir halk yönetimi olsa olsa bir komedinin ya da trajedinin, belki de ikisinin birden önsözü olabilir. Bilgi her zaman cehaleti yönetir: Kendi kendisini yönetmek isteyen bir halkın da kendisini bilgidен gelen güçle donatması şarttır.”⁴⁴

İdeal demokrasi şartlarında halk, seçim yapacağı taraflar hakkında doğru, eksiksiz ve tarafsız bilgiye sahip olmalı ve tercihlerini bu bilgilere dayanarak yapabilmelidir. Basın özgürlüğünün ve düşünceyi açıklama özgürlüğünün engellendiği durumlarda ise halkın bilgi edinme hakkı ihlal edilmekte ve demokrasinin temel koşullarından biri sağlanamamaktadır. Bu nedenle, çağdaş demokratik rejimlerde, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve basın özgürlüğünün varlığı yeterli görülmemekte ve bizzat hükümetlerden haber dolaşımını sağlayıcı önlemleri almaları beklenmektedir.⁴⁵

Günümüzde basın, meşruiyetini kendisini demokratik rejimin bir parçası olarak gören bu görüşten alırken, aynı şekilde devlet de meşruiyetini ve güvenilirliğini basının denetim gücüyle sağlamakta ve belgelemektedir. Bozdağ’a göre;

“Basın, milletin, devleti denetim organıdır. Devlet, bu dördüncü organla meşruiyetini belgeler ve toplumdaki fonksiyonunu bütünleştirmiş olur. Objektif kurallar ve kararlar içinde işleyebilmesi için, Devlet dışı bir objektif denetim mekanizmasına muhtaçtır.”⁴⁶

Basın, bu görevlerini ifa ederken mutlak bir özgürlüğe gereksinim duyar. “Bu özgürlüğün amacı, doğru ve gerçek bilgileri kamuoyuna ulaştırmaktır. Halkı aydınlatma, çeşitli sorunlar üzerinde kamuoyunu düşünmeye sevk etme, tartışmalar açma, bilinmeyenleri araştırarak ortaya koyma basının en önemli görevleridir. Böylece, çağdaş ve demokratik bir toplum düzeni yaratılmasında adımlar atılmış olacaktır.”⁴⁷

⁴⁴James Madison, “Letter to W.T. Barry (4 Ağustos 1822)” **The Writings of James Madison**, C. 9, s.103’ten aktaran Keane, **a.g.e.**, s.162

⁴⁵Çetin Özek, **Basın Özgürlüğünden...**, s.33

⁴⁶İsmet Bozdağ, **Dünyada ve Türkiye’de Basın İstibdadı**, Emre Yayınları, İstanbul 1992, s:18

⁴⁷Atilla Girgin, **Gazeteciliğin Temel İlkeleri**, Der Yayınları, İstanbul 2008, s.19

Ülkemizde ve dünyada Anayasal güvence altına alınmak suretiyle önemi bir kez daha vurgulanan basın özgürlüğünün önünde ise temelde üç büyük engel vardır. Bunlar; basını kendi çıkarları için kısıtlamaya çalışan iktidar ve kamuoyu oluşturma gücünü kötüye kullanarak iktidarı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışan ya da ekonomik çıkarlarını toplumsal sorumluluğunun önüne koyan basındır. Basında tekelleşme, dağıtım sorunu, meslek ilkelerinin ihlali gibi basın özgürlüğünün ve halkın doğru, tarafsız ve güvenilir haberler almasının önündeki diğer tüm engeller ise bizce bu üç unsurun sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır.

Basın özgürlüğü, sorumluluk kavramıyla birlikte ele alınması gereken bir olgudur. “Özgürlük ve sorumluluk birbirinden ayrılmayan, biri olmadan diğerrinin mevcut olamayacağı iki temel kavramdır. Ülkemizde, basın yönünden temel sorun ise bu iki kavramın ahenkli biçimde, uyumlu olarak beraberce varlıklarını sürdürüp sürdüremedikleridir.”⁴⁸ Gazetecilik, her ne kadar özel sektörde faaliyet gösteren bir meslek olsa da gazeteciler kamusal bir görev ifa etmektedir ve bir anlamda demokratik sistemin işleyişini sağlamak ve korumak için hizmet ederler. Günümüzde basın özgürlüğünü kutsal ve vazgeçilmez kılan da, basının “Dördüncü Güç” olarak demokrasiye hizmet ettiği ve halk adına var olduğu görüşüdür. Gazetecinin özgürlüğün yanında sahip olduğu bu sorumluluklar, gazeteciliği sıradan bir meslek grubu olmaktan çıkarır ve ona toplumsal sorumluluk yükler. Bu sorumluluk ise en genel tanımlamayla haberi ve bilgiyi, halka doğru ve tarafsız biçimde iletmektir.⁴⁹

Gazetecinin kişisel çıkarlar adına ya da basın özgürlüğünü kısıtlayan olumsuz unsurlar nedeniyle bu sorumluluğunu yerine getirmemesi ya da getirememesi durumunda ise başta demokrasi ve halk iradesi olmak üzere siyasal sistemi ayakta tutan değerler zarar görecektir.

Bununla birlikte, basın özgürlüğü sınırsız bir özgürlük değildir. Demokrasiyle birebir ilişkilendirilen bu kavramın sınırları da her ülkede, söz konusu ülkenin demokrasi anlayışı ve demokratik sistemin işleyişi doğrultusunda bir takım

⁴⁸Sulhi Dönmezer, “Yine Basın Özgürlüğü Üzerine” **Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı**, Sayı:11, Eylül-Ekim 1996, s.249

⁴⁹Nail Güreli, “Basında Sorumluluğun Çeşitli Boyutları” **Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı**, Sayı:11, Eylül-Ekim 1996, s.253

sınırlamalara ve yasal düzenlemelere tabi tutulmaktadır.⁵⁰ Yönetim biçimi çoğulcu demokrasi olan her ülke de söz konusu rejimi kendi koşullarına ve algısına göre yorumlamakta, rejimi bir şekilde tarihsel dokusuna, toplumsal ihtiyaçlarına ve niteliklerine göre şekillendirmektedir. Basın da bu anlayıştan etkilenmekte ve her toplumda farklı uygulamalara sahne olmaktadır. Basının hak ve sorumlulukları ve basın özgürlüğüne verilen önem, basın özgürlüğüne siyasi meşruiyet kazandıran demokrasi kavramının, söz konusu ülkedeki işleyişi ve algısıyla birebir ilişkilidir.

Gerçekte, Büyük Fransız Devrimi'nden etkilenen bütün Anayasalar, aynı görüşü benimsemektedir; "Özgürlük doğaldır. Ama bu özgürlük sorumluluk gerektirir. Gene, bu özgürlük, başkalarına zarar vermemelidir."⁵¹ Nitekim bu özgürlüğün kabulü, diğer özgürlüklerin -onur ve saygınlık hakkı, özel hayatın gizliliği, milli güvenlik gibi- daha az önemli olduğu anlamına gelmemektedir.⁵² Basın özgürlüğü, gerçek anlamını bulduğu demokratik çoğulcu rejimlerde dahi, zorunlu olarak bir takım sınırlama tabi tutulmuştur ve tutulması da doğaldır. Bu sınırlamaların ne kadarının meşru ne kadarının basın özgürlüğünü tehdit edici olduğu ise özellikle demokrasinin henüz yerleşmediği ülkelerde tartışmalıdır.

1.2. Basın Özgürlüğünün Unsurları ve Sınırları

Basın özgürlüğü tanımlanması zor bir kavramdır. Bu nedenle, birçok uluslararası belgede, bu hususta tanımlamalardan kaçınılmış; bunun yerine söz konusu özgürlüğün içerdiği haklar ve sınırları belirlenmek suretiyle, kavramın açıklanması yoluna gidilmiştir. Nitekim iç hukukumuzda da bağlayıcı unsur taşıyan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de tercih edilen yöntem budur. Çalışmamızın bu bölümünde, basın özgürlüğünün içerdiği haklar ve sınırları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde incelenecek; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin söz konusu hususlarda içtihat niteliği taşıyan örnek kararlarına yer verilecektir.

⁵⁰ Aslı Yapar Gönenç, "Türkiye'de Basın Özgürlüğü", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:15, 2002, s.66

⁵¹ Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970, s.208

⁵² Salihpaşaoğlu, *a.g.e.*, s.5

1.2.1. Basın Özgürlüğünün Unsurları

Demokratik hayatın vazgeçilmez bir parçasını oluşturan basın özgürlüğü; temelde haber, bilgi ve düşünceleri öğrenme, yorumlama, eleştirme, yayım ve dağıtım hakkından oluşmaktadır. Bununla birlikte, yasal mevzuatlarda, devletin basın özgürlüğünün tesis edilmesinde pozitif edim yükümlülüğü ve gazetecinin haber kaynaklarını açıklamama hakkı gibi basın özgürlüğünü koruyucu tedbirlere de yer verilmektedir.

1.2.1.1. Haber, Bilgi ve Düşünceleri Öğrenme Hakkı

Bir ülkede özelde basın, genelde haberleşme özgürlüğünden bahsedebilmek için ilk koşul, o ülkede her türlü haber, düşünce ve kanının serbestçe öğrenilebilmesi ve toplanabilmesi olanağının bulunmasıdır.⁵³

Haber, bilgi ve düşünceler herhangi bir konudaki kanı ve tercihlerimizi oluşturacak temel hammaddeledir.⁵⁴ Günümüzde basının da aralarında bulunduğu kitle iletişim araçları, en az aile ve okul kadar bireyin gelişiminde etkili olan unsurlardır. Nitekim henüz iletişim teknolojileri ve basın bu kadar gelişmemiş ve günlük hayatımızın doğal bir parçası halini almamışken, Ziya Gökalp, bu görüşü “Gazete her gün herkesin ayağına giden ve herkesin anlayabileceği dersleri okutan canlı bir okuldur.”⁵⁵ diyerek ifade etmiştir.

Bu noktada, özellikle üzerinde durulması gereken husus daha çok, basının kişilerin siyasi tercihleri üzerindeki etkileridir. Demokrasinin temel ilkelerinden biri olan serbest seçimlerin adil bir biçimde gerçekleşebilmesi, seçmen kitlesinin aday parti ve kişiler hakkında yeterli haber ve bilgiye sahip olması ile mümkündür. Diğer taraftan, halkın istek ve beklentilerinin yönetenlere iletilmesi ve yönetenlerin denetlenmesi de basın sayesinde gerçekleşebilmektedir. Bütün bunların

⁵³ İçel, a.g.e., s.55

⁵⁴ Reyhan Sunay, *Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*, LDT Yayınları, Ankara 2001, s.49

⁵⁵ Ziya Gökalp, *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Haziran 1924’ten aktaran İnüç, a.g.e., s.22

gerçekleşebilmesi ise özellikle devlet kanalında haber kaynaklarının açık, herkes için ulaşılabilir olması ile mümkündür. Bu hak, aynı zamanda demokratik bir toplumda halkın kamu işlerinin ne suretle idare olunduğunu bilme hakkına dayanır ve bunun zorunlu bir gereğini oluşturur.⁵⁶ Anayasa'nın 28. maddesi de “Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır.” demek suretiyle; haber, bilgi ve düşünceleri öğrenme hakkına işaret etmekte ve bizzat yönetimi, bunu sağlayacak tedbirleri almakla yükümlü tutmaktadır.

Bununla beraber haber, bilgi ve düşünceleri öğrenmek hakkı sadece gazetecilere verilmiş ve basın aracılığıyla kullanılabilecek bir imtiyaz değildir. Bireylerin de “bilgi edinme hakkı” vardır. İçel, bu hususta kitle haberleşme sürecinde söz konusu olan “Haber, düşünce ve kanıları serbestçe öğrenebilmek ve toplayabilmek hakkı”nın bireyin “Bilgi edinme hakkı”ndan farklı olduğuna işaret etmektedir.⁵⁷ Bilgi ve kanaatlere ulaşma özgürlüğü, basın ve diğer kitle iletişim araçlarına ilişkin bir haktır. Basının her türlü bilgi ve habere ulaşmasını ve halka aktarmasının olanaklı olmasını gerektirir. Bireyin bilgi edinme hakkı ise demokratik yönetimin açıklık ilkesi gereği sahip olduğu temel hak ve özgürlükler kapsamında değerlendirilmelidir. Nitekim 24 Ekim 2003 tarihli, 25269 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 09.10.2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Yasası’nın 4. maddesine göre;

“Herkes bilgi edinme hakkına sahiptir. Türkiye’de ikamet eden yabancılar ile Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler, isteyecekleri bilgi kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde, bu kanun hükümlerinden yararlanırlar. Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden doğan hak ve yükümlülükleri saklıdır.”

“Bilgi verme Yükümlülüğü” başlıklı 5. maddede ise; “Kurum ve kuruluşlar, bu kanunda yer alan istisnalar dışındaki her türlü bilgi veya belgeyi başvuranların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru sonuçlandırmak üzere, gerekli idarî ve teknik tedbirleri almakla yükümlüdürler.” denmektedir. Nitekim demokratik toplumlarda, kamu kurum ve kuruluşlarının

⁵⁶ Dönmezer, **a.g.e.**, s.71.

⁵⁷ İçel, **a.g.e.**, s.55

icraatlarına ilişkin bilgiye sahip olmak her bireyin hakkıdır. Söz konusu maddede bu hakkın sınırları ise; yargı denetimi dışında kalan işlemler, devlet sırrına ilişkin bilgi veya belgeler, ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi veya belgeler, istihbarata ilişkin bilgi veya belgeler, idarî soruşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler, adli soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler, özel hayatın gizliliği, haberleşmenin gizliliği, ticarî sır, fikir ve sanat eserleri ve kurum içi düzenlemeler ana başlıkları altında düzenlenmiştir.

Diğer yandan, basın özgürlüğüne ilişkin temel prensipler barındıran uluslararası belgelerden biri olan AİHS'nin 10. maddesi de haber ve bilgi edinme ve bu bilgileri yayma hakkının varlığına işaret etmekte ve bu hakların ulusal sınırlar dikkate alınmaksızın garanti altına alındığını belirtmektedir.⁵⁸ AİHS, söz konusu maddeyle; haber, bilgi ve düşünceleri elde etme hakkının ulusal sınırlarla kısıtlanamayacağını ve yabancı basından gelebilecek her türlü enformasyon akışının engellenmesinin de Sözleşme'nin ihlali anlamına geleceğinin altını çizmektedir. Söz konusu ifadeler, bireylere olay ve olguları öğrenmek için bazı durumlarda taraflı ve kısıtlı bir bakış açısıyla yaklaşabilen ulusal basının yanında diğer alternatifleri de açık tutması açısından anlam taşımaktadır.

1.2.1.2. Haber, Bilgi ve Düşünceleri Yorumlama ve Eleştiri Hakkı

Basın özgürlüğünün kapsamında yer alan bir diğer unsur; haber, bilgi ve düşünceleri yorumlama ve eleştiri hakkıdır. Söz konusu hak, somut olayın kamuoyuna aksettirilmesi dışında, olayla ilgili düşünce ve değerlendirmelerin açıklanması olanağını ve hakkını ifade etmektedir.⁵⁹

⁵⁸ Metin Baykan, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Basın Özgürlüğü**, Adalet Yayınevi, Ankara 2011, s.39

⁵⁹ Çetin Özek, **Türk Basın Hukuku**, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1978, s.36

Eleştiri, sözlük anlamı olarak; “Bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işi, tenkit” olarak tanımlanmaktadır.⁶⁰ Yorumlama ise; “Bir yazıyı veya bir sözü yorum yaparak açıklamak, tefsir etmek; bir olaya, bir duruma bir anlam vermek, tabir etmek” anlamını taşımaktadır.⁶¹ Birbirini tamamlayan bu iki unsurun yokluğunda veya kısıtlanması halinde, basın özgürlüğün varlığından söz etmek mümkün olmayacaktır.

Eleştiri ve yorumlama hakkı, haberin katıksız ve tarafsız biçimde verilmesi dışında, gazetecinin haber konusu olayla ve/veya kişilerle ilgili kendi düşüncelerini de iletebilmesi anlamına gelmektedir ve ifade özgürlüğü kapsamında kendine yer bulur. Nitekim fikirlerin “her türlü vasıta” ile serbestçe açıklanabilmesi, salt gazetecilere tanınmış bir hak olmayıp; aynı zamanda Anayasal güvence altına alınmış bireysel bir haktır. Basın sektöründe çalışanlar açısından baktığımızda ise basın özgürlüğü kapsamında yer alan haber vermek, eleştirmek ve yorumlamak olanakları birer ayrıcalık niteliğini taşımaktan çok görev kapsamında yer almaktadır.⁶²

Yorumlama ve eleştiri hakkı, özellikle siyasi iktidarın tasarruflarına ilişkin olmakta ve doğal olarak en çok ona karşı kullanılmaktadır. Bu nedenle, eleştiri ve yorum hakkının kullanılmasının kamu otoritelerinin tepkisiyle karşılaşması kaçınılmazdır. Bir ülkede aydın kesim olarak tanımlanabilecek yazarların önemli görevlerinden biri de güncel olaylar ve hükümetin tasarrufları hakkında eleştiri ve yorumda bulunmaktır. Nitekim farklı düşüncelerin tartışılmadığı bir ortamda sağlıklı bir kamuoyunun oluşması ve sağlıklı kararlar alınması beklenemez. Bu nedenle, özellikle kamu otoritelerinin tasarruf ve fikirlerinin tartışılması, basın özgürlüğü kadar demokratik sistemin de vazgeçilmez bir unsurunu oluşturmaktadır.⁶³ Ancak bu eleştiri hakkı, diğer her hak ve özgürlük gibi sorumluluk çerçevesindedir ve muhatabının hak ve özgürlüklerine zarar verecek şekilde kullanılamaz. Çalışmamızın basın

⁶⁰(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352ccaca73014.02716261, 10.11.2012

⁶¹(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352cceb46d148.33574099, 10.11.2012

⁶² Özek, **Basın Özgürlüğünden...**, s.299

⁶³ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.22

özgürlüğünün sınırları bölümünde ayrıntılı olarak incelemeye çalışacağımız bu “haklar arasındaki denge unsuru”, AİHM’nin bu husustaki kararlarında da çeşitli prensipler belirlenerek düzenlenmeye çalışılmıştır. Mahkeme’nin bu konudaki emsal teşkil eden içtihatlarını şöyle özetlemek mümkündür;⁶⁴

1. Politikacılar için kabul edilebilir eleştiri sınırı daha yüksektir.
2. Milletvekilleri daha fazla ifade özgürlüğüne sahiptir.
3. Politik konularda ifade özgürlüğü daha geniştir.
4. Devletin mevcut düzeni sorgulanabilir.

Mahkeme, Lingens kararında bu hususta öncelikle olgu ve kanaat arasındaki ayrıma dikkat çekerek, 10. maddenin hem bilginin hem de fikirlerin açıklanması ile ilgili olduğunu vurgulamıştır.⁶⁵ Söz konusu davada başvuru Lingens, Viyana’da ikamet eden bir dergi editörüdür. Dava konusu iki makalesinde, bir politikacıyı II. Dünya Savaşı esnasında birçok sivilin katledilmesine neden olan SS piyade tugayında görev almış olmasıyla eleştirmekte ve geçmişinin, söz konusu kişinin Avusturya’da bir politikacı olarak görev yapmasını kabul edilemez kıldığını ifade etmektedir.

Mahkeme, söz konusu davada olgu ile değer yargısı arasındaki farka işaret ederek; kararında ikisi arasındaki ayrımı şöyle ifade etmiştir;

“...olguların varlığı kanıtlanabilir; oysa değer yargılarının doğruluğu kanıta başvurularak ortaya konulamaz. (...) Değer yargıları açısından bunu talep etmek, gerçekleştirilemeyecek bir şey istemektir; bu AİHS’nin 10. maddesinin teminat altına aldığı hakkın asli bir bölümü olan fikir özgürlüklerinin kendisini ihlal eder.”⁶⁶

Yukarıdaki ifadelere göre; Mahkeme, yorum ve eleştirileri de 10. madde kapsamına almakla kalmayıp, değer yargılarını ispat yükümlülüğünden çıkarmaktadır.

⁶⁴ Bıçak, **a.g.m.**, s.60-61

⁶⁵ Lingens v. Austria, 07.08.1996, 9815/82. Kararın Türkçe çevirisi için bkz; Vahit Bıçak, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara 2002, s. 115-135

⁶⁶ Monica Macovei, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları:88, 2005, s.10

Buna göre, hiç kimse sahip olduğu ve savunduğu değer yargılarını kanıtlamak zorunda değildir. Mahkeme, aynı kararda Viyana Üst Mahkemesi'nin kararında geçen, “basının görevi haber vermek olup bunların yorumu öncelikle okuyuculara bırakılmalıdır.” görüşünü de kabul edilmez bulmuştur.⁶⁷

Mahkeme, Oberschlick v. Austria kararında da politikacılar için kabul edilebilir eleştiri sınırının daha yüksek olması gerektiğini ifade etmiştir. Söz konusu karara göre; siyasetçilerin özellikle kamuoyuna yaptıkları beyanları nedeniyle eleştirilmeleri durumunda, sade vatandaşlara oranla daha hoşgörülü davranmaları gerekmektedir.⁶⁸ Aynı husus, Lingens v. Austria kararında da vurgulanmış; kabul edilebilir eleştirinin sınırlarının politikacılar için özel kişilere nazaran daha geniş olduğu ifade edilerek, politikacıların özel kişilerin aksine bilerek ve kaçınılmaz olarak her sözünü ve fiilini, hem gazetecilerin hem de halk kitlesinin yakın tenkitine açtıklarını ve bunun bir sonucu olarak eleştiriye daha fazla tolerans göstermek zorunda oldukları belirtilmiştir.⁶⁹

Mahkeme'nin bu husustaki bakış açısını gösteren kararlardan biri de Castells v. Spain kararıdır.⁷⁰ Söz konusu davada, başvuru Miguel Castells, San Sebastian'da bir senatördür. Aynı zamanda avukatlık da yapan Castells, haftalık bir dergide yayınlanan, Bask Bölgesi'ndeki faili meçhul cinayetler konulu makalesinde yetkilileri ve polisi bölgede aşırı sağ gruplar ve çeteler tarafından işlenen cinayetlerde pasif bir tutum takınmakla itham etmiştir. Castells, aynı zamanda; “Açıkça söylemek gerekirse, yukarıda sözünü ettiğim faşist örgütlerin, Devlet cihazından bağımsız bir varlığı olabileceğine inanmıyorum. Başka bir deyişle, onların gerçekten var olduğuna inanmıyorum. Bütün bu değişik rozetlere rağmen bunlar hep aynı kişiler.”⁷¹ ifadeleriyle de devleti, söz konusu gruplarla işbirliği içinde olmakla suçlamıştır. Bunun üzerine, İspanyol yargısı tarafından bir yıl hapis cezasına çarptırılan Castells'in cezası ertelenmiş; ancak aynı süreyle kamu görevlerinden ve meslek icrasından men edilmiştir.

⁶⁷ Lingens v. Austria, 07.08.1996, 9815/82, par. 41.

⁶⁸ Oberschlick v. Austria, 23.05.1991, A 204, 11662/85 par.59

⁶⁹ Lingens v. Austria, 07.08.1996, 9815/82, par.42

⁷⁰ Castells v. Spain, 23.04.1992, 11798/95. Kararın Türkçe çevirisi için Bkz Bıçak, **a.g.e.**, s s.135-163

⁷¹ Bıçak, **a.g.e.**, s.138

Mahkeme, 10. maddenin ihlalini tespit ettiği kararında, davayı farklı unsurlarıyla bir bütün olarak ele almıştır. Mahkeme’ye göre; Hükümet’i eleştirmenin hoş görülebilir sınırları, şahısları, hatta politikacıları eleştiri sınırından daha geniştir. Demokratik bir sistemde, Hükümet’in eylemleri ve ihmalleri, sadece yasama ve yargılama organlarının değil, basın ve kamuoyunun da yakından incelemesine tabidir. Dahası, Hükümet’in işgal ettiği üstün mevki, özellikle muhaliflerin ve medyanın haksız saldırılarını karşılamak için başka araçları kullanabilecekken ceza davasına başvurmada kendini sınırlı göstermesi gerekir.⁷²

Mahkeme’nin vurguladığı bir diğer husus, Castells’in görüşlerini Senato’da, yaptırım korkusu olmaksızın ifade edebilecekken, basın yolunu tercih etmiş olmasıdır. Castells’in basından yana kullandığı bu tercih, eleştiri özgürlüğünü kaybettiği anlamına gelmemelidir.⁷³ Basın özgürlüğü, halkın siyasi liderlerin düşünceleri ve amaçları hakkında fikir sahibi olmaları için en iyi araçlardan biridir. Söz konusu özgürlük, özellikle siyasetçilere kamuoyunun zihninin meşgul eden sorunlar hakkında düşüncelerini ve yorumlarını belirtme fırsatını vermektedir.

Mahkeme, Castells kararında ifade özgürlüğünün herkes için önemli olduğunu belirtmekle birlikte, halkın seçilmiş temsilcilerini ayrı bir konuma koymaktadır. Mahkeme, “Bu kişiler seçmenleri temsil eder; onların zihinlerini meşgul eden sorunlara dikkat çeker; onların yararlarını savunur. Bu nedenle başvuru gibi Parlamento’daki bir muhalefet üyesinin ifade özgürlüğüne müdahale, Mahkeme’nin çok daha dikkatli incelemesini gerektirir.”⁷⁴ demek suretiyle özellikle muhalefetteki politikacıların halkın bir kesimini temsil etmeleri nedeniyle, iktidarı eleştirmede çok daha özgür bir konumda olması gerektiğini vurgulamıştır.

Mahkeme, çeşitli kararlarında, ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilen eleştiri ve yorumların biçimsel içeriğine de yer vermekte ve bu hususta sınırların

⁷² Baykan, **a.g.e.**, s.46

⁷³ Castells v. Spain, 23.04.1992, 11798/95 par.43

⁷⁴ Lingens v. Austria, 07.08.1996, 9815/82 par.42. Kararın Türkçe çevirisi için bkz. Bıçak, **a.e.**, s.159

olabildiğince genişletilmesinden yana bir tavır sergilemektedir. Nitekim Mahkeme'nin içtihat niteliği taşıyan klasik “ifade özgürlüğünün yalnız toplumda beğenilen fikir ve düşünceler açısından değil, toplumu sarsan ve şoka uğratan fikirler açısından da geçerli olduğu”⁷⁵ görüşü de bu fikri destekler niteliktedir. Bu konuda ilgi çekici davalardan biri Ceylan v. Turkey kararıdır.⁷⁶ Söz konusu davada başvuru aynı zamanda dönemin Petrol-İş Sendikası Başkanı'dır. İstanbul'da basılan haftalık gazete Yeni Ülke'de yayınlanan “Söz işçinin, yarın çok geç olacaktır” adlı makalesi nedeniyle “halkın kin ve düşmanlığa tahrik etme” suçundan yargılanarak mahkûm olmuş ve bu nedenle Petrol-İş Sendikası'ndaki, başkanlık görevinden de men edilmiştir.

Mahkeme, söz konusu davada, “devlet terörü” ve “katliam” kelimelerinin kullanılmasının da gösterdiği gibi makalede keskin bir dil ve sert eleştiriler kullanıldığını kabul etse de 10. maddenin ihlali yönünde karar vermiştir. Mahkeme'nin bu kararında etkili olan hususlar; başvuranın sendika lideri ve siyasetçi olarak yazması ve mahkemenin makaledeki sert üsluba rağmen, şiddeti, silahlı direnişi ya da isyanı teşvik etmediği yönündeki gözlemi olmuştur.⁷⁷ Bu noktada, Mahkeme'nin, şiddete teşvik unsuru taşımadığı takdirde ağır itham ve eleştirileri de ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirdiği görülmektedir. Nitekim özellikle politikacılar söz konusu olduğunda, Mahkeme'nin eleştiriye karşı hoşgörüsü artmaktadır.

1.2.1.3. Yaratma Hakkı

09.06.2004 tarihli ve 5187 sayılı Basın Kanunu, 3. maddesinde; “Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir.” demek suretiyle yukarıda saydığımız genel kabul görmüş haklara bir de yaratma hakkını eklemiştir. Türk Dil Kurumu'na göre yaratmak, “zekâ, düşünce ve

⁷⁵ Handyside v. UK, 12.12.1976, 5493/72 Series A Vol.76, par.48-49. Kararın Türkçe çevirisi için bkz. Osman Doğru (Editör), **İnsan Hakları Derlemesi**, Cilt:1 İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 1998, s.221-244

⁷⁶ Ceylan v. Turkey, 08.07.1997, 23556/94. Kararın Türkçe çevirisi için bkz. Bıçak, a.e., s.211-229

⁷⁷ Ceylan v. Turkey, 08.07.1997 23556/94, par.36

hayal gücünden yararlanarak o zamana kadar görülmeyen yeni bir şey ortaya koymak, yapmak” anlamına gelmektedir.⁷⁸

Çetin Özek, söz konusu kanunun yayımlanmasından ve kanun koyucunun yaratma hakkına işaret etmesinden çok önce bu kavramı dile getirerek, basın özgürlüğü kapsamında yaratma hakkının ancak yaratılanın, bilimsel bir değer taşıması veya sanat değeri olması durumunda söz konusu olabileceğini belirtmiştir.⁷⁹ Bununla birlikte, yaratma hakkı, söz konusu özgürlük çerçevesinde kullanıldığı takdirde sınırsız olmayacak; basın özgürlüğü gibi çeşitli sınırlamalara tabi tutulacaktır.

Genel olarak, bilim ve sanat hürriyeti kapsamında değerlendirilen yaratma hakkının basını ilgilendiren en önemli boyutu ise süreli ya da süresiz yayınlarda yer alan karikatürlerin durumudur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, verdiği çeşitli kararlarda, karikatürlerle ifade edilen düşüncelerin ve eleştirilerin de basın özgürlüğü kapsamında değerlendirildiğine işaret etmektedir. Nitekim Mahkeme, Leroy davasında, ABD’de gerçekleşen 11 Eylül saldırılarını karikatürize eden “Hepimiz hayalini kurduk Hamas başardı” başlıklı karikatürün, şiddet içeren eylemleri yücelttiği gerekçesiyle, başvurucunun ifade özgürlüğüne getirilen sınırlamayı demokratik bir ortamda gerekli ve orantılı bulmuştur.⁸⁰ Söz konusu karar, AİHM’nin içerdiği haklar ve sınırlamalar bakımından karikatürleri de basın özgürlüğü içinde değerlendirdiğini göstermektedir.⁸¹ Yaratma hakkı, bu görüşe paralel olarak, 5187 sayılı Basın Kanunu ile iç hukukumuzda da basın özgürlüğü kapsamında değerlendirilmektedir.

Yaratma hakkının basın özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi, söz konusu hakka yönelik sınırlamalar konusunda da aynı düzenlemelere tabi olacağını göstermektedir. Genel olarak yaratma hakkı sınırsızdır. Ancak basın özgürlüğü içerisinde yer alan “yaratma hakkı”nın bir takım sınırlamaları vardır. Çünkü basın

⁷⁸(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352cd03acab51.46967077, 05.01.2013

⁷⁹ Özek, **Türk Basın Hukuku**, s.36

⁸⁰ Baykan, **a.g.e.**, s.65

⁸¹ Handyside v. UK, 12.12.1976, 5493/72 Series A Vol.76, par.48-49

özgürlüğü içerisinde yer alan yaratma hakkı, yaratılan eserin kamuya sunulmasını da gerekli kılmaktadır.⁸²

1.2.1.4. Haber, Bilgi ve Düşünceleri Yayım ve Dağıtım Hakkı

Basın özgürlüğünün fiili bir biçimde gerçekleşebilmesinin ön şartlarından biri de haber, bilgi ve düşüncelerin serbestçe yayım ve dağıtım hakkıdır. Yayım ve dağıtım hakkının engellenmesi ya da maddi bir takım şartlara bağlanması, basın özgürlüğünün ciddi bir biçimde ihlali, hatta yok edilmesi anlamına gelmektedir. Nitekim basın özgürlüğünün kaynağını oluşturan söz ve düşünce özgürlüğü, düşüncelerin serbestçe yayılması ve kitlelere ulaştırılması mümkün olmadığında anlamsızlaşmaktadır.

Matbaa açmanın, süreli ya da süresiz yayınların izin alma ve maddi teminat şartına bağlanması, basın özgürlüğünü kısıtladığı gibi basının bir takım imtiyazlı kişilerin tekeline geçmesi sonucunu da doğurur.⁸³

Basın özgürlüğünün tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için haber, bilgi ve düşüncelerin serbestçe yayımı da yeterli değildir⁸⁴; kitlelere ulaştırılamayan düşüncelerin pek bir anlamı yoktur. Aynı şekilde, basılan süreli ya da süresiz yayınların dağıtımının da serbest olması gerekmektedir.

Basın tarihine baktığımızda basın özgürlüğünü yok etmeye çalışan egemenlerin, basını zorlaştırmak amacıyla öncelikle matbaa açabilmeyi bir nevi imtiyaz haline sokmaya çalışmış oldukları görülmektedir.⁸⁵ Nitekim Osmanlı'da da matbaa, II. Mahmut'a kadar devletçe verilen bir tekel olarak kalmış;⁸⁶ daha sonraları II. Abdülhamit de basını kontrol altına almak üzere matbaa açmayı izin sistemine bağlamıştır.⁸⁷

⁸² Salihpaşaoğlu, **a.e.**, s.33

⁸³ Salihpaşaoğlu, **a.e.**, s.24

⁸⁴ Dönmezer, **a.g.e.**, s.73

⁸⁵ Dönmezer, **a.g.e.**, s.73

⁸⁶ Alpay Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000, s.54

⁸⁷ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.24

Günümüzde, çoğulcu demokrasiyle yönetilen bütün ülkeler, basın özgürlüğü üzerinde önemli bir tehdit oluşturan bu hususa dair tedbirler almış; basının serbest yayım ve dağıtım hakkı, Anayasalarda güvence altına alınmıştır. Nitekim 1982 Anayasası'nın 28. maddesinin 6. fıkrasında; "Yargılama görevinin amacına uygun yerine getirilebilmesi için, yasayla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı olmak kaydıyla, olaylar hakkında yayın yasağı konamaz." denmektedir. Aynı şekilde, 5187 sayılı Basın Kanunu da yayın ve dağıtım konusunda çeşitli düzenlemeler getirmiştir. Söz konusu kanunun 25. maddesinin 1. fıkrasında "El koyma, dağıtım ve satış yasağı" şu şekilde düzenlemiştir;

"Soruşturma için sübut vasıtası olarak her türlü basılmış eserin en fazla üç adedine Cumhuriyet savcısı, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kolluk el koyabilir."

Söz konusu madde kapsamında yer alan süreli ya da süresiz yayınların, kanunun öngördüğü şekilde toplatılması ya da yayımının durdurulması, basın özgürlüğünü tehdit edecek unsurlar arasında sayılmamaktadır. Ancak sınırın nerede çizileceğinin belirgin olmamasının, uygulamada ciddi aksaklıklara neden olduğu ve olacağı açıktır.

Kanunun 22. maddesinde ise birer suç unsuru olarak "Basılmış eserleri engelleme, tahrip ve bozma" incelenmiş ve sosyal devlet anlayışı ile devletin pozitif yükümlüğü görüşü kapsamında cezai yaptırıma bağlanmıştır. Bu noktada, devletin basın özgürlüğünü sağlama hususunda salt pasif bir tutum izlemesinin yeterli olmadığı, bu özgürlüğün sağlanmasında aktif bir rol izlemesi gerektiği görüşü egemendir. Ancak haber, bilgi ve düşüncelerin serbestçe basım ve yayım hakkının bulunması ve bu hakkın devletin güvencesi altında olması günümüz şartlarında basın özgürlüğü için yeterli güveni sağlayamamaktadır. Nitekim günümüzde artık basılmış eserin dağıtımına yönelik tehditler devletten kaynaklı değil; kapitalist sistemin bir sonucu olan ticarileşme ve yoğunlaşma sürecine bağlı olarak dağıtım şirketlerinin belli başlı medya gruplarının eline geçmesi sonucunda gerçekleşmektedir.⁸⁸

Haber, bilgi ve düşünceleri yayınlama ve dağıtım hakkının önündeki bir diğer engel ise basının doğuşundan beri var olan sansür kavramıdır. TDK, sansürü "her türlü

⁸⁸ Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.25

yayının, sinema ve tiyatro eserinin hükûmetçe önceden denetlenmesi işi, sıkı denetim” şeklinde tanımlamaktadır.⁸⁹ Haber, düşünce ve bilgilerin herhangi bir öndenetime tabi olmadan (sansüre uğramadan) basılıp yayınlanabilmesi ise basın özgürlüğünün temel esaslarından biridir.⁹⁰ Ancak bu esasın kabulü kolay olmamış; basın, tarihi boyunca bütün iktidarlarca sansüre tabi tutulmak istenmiştir. Günümüzde Anayasalarca güvence altına alınan bu husus; basın özgürlüğünün temel esaslarından biridir.

Basım ve dağıtımın ve doğal olarak basın özgürlüğünün engellenmesinin günümüze uyarlanmış modern yöntemi olarak nitelendirebileceğimiz basında ticarileşme ve yoğunlaşma kavramı, çalışmamızın üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak incelenecek ve günümüz bağlamında ele alınacaktır.

1.2.1.5. Kamusal Bir Hizmet Olarak Basının İhtiyaçlarının Temini ve Devletin Pozitif Yükümlülüğü

Basın işletmeleri, günümüzde, serbest piyasa koşullarına göre çalışmakta ve hizmet vermektedir. Ancak işleyiş bakımından serbest piyasa koşullarına uyum sağlaması gereken bu işletmeler, görev bakımından ise kamusal bir görev icra etmektedirler. Bu noktada ise karşımıza, demokratik devletin basın üzerinde pozitif bir yükümlülüğü olup olmadığı tartışması çıkmaktadır.

Bu soruya olumlu cevap veren görüş, dayanağını basın özgürlüğünün sosyal bir hak, kolektif bir hürriyet ve aynı zamanda sosyal bir görev olduğu tezinden almaktadır.⁹¹ Bu görüşe göre basın özgürlüğü, halkın bilgilenme ve gerçekleri öğrenme hakkının gerçekleşmesini sağlayan vazgeçilmez bir değerdir ve bu hakkın varlığının korunması için “özgür, doğru haber dolaşımını” öngören bir siyasal, yasal yapının gerçekleştirilmesi zorunludur.⁹² Devletin tarafsız kalması ve basına müdahale etmemesi ise gerekli ama yetersizdir. Basın özgürlüğünün korunması için devletin

⁸⁹(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352cd42209303.38183249, 11.12.2012

⁹⁰ Sunay, **a.g.e.**, s.163

⁹¹ Dönmezer, **a.e.**, s.96

⁹² Özek, **Basın Özgürlüğünden...**, s.223

aktif bir tutum izlemesi ve gerekli önlemleri alması gerekmektedir. Basın özgürlüğünün korunması amacını taşıyan ve devlet tarafından karşılanması beklenen bu ayrıcalıklar ve yardımlar arasında ise gazetelere kâğıt temin etmek, kamu hizmetlerinden yararlanma hususunda basına bazı imtiyazlar tanımak, vergi muafiyetleri, basın çalışanları için çeşitli kolaylıklar sağlamak ve protokoller açısından gazeteciler için imkânlar tesis etmek sayılmaktadır.⁹³

Karşıt görüşte ise devletin basına ekonomik devlet yardımı, sübvansiyon ve vergi muafiyeti gibi ayrıcalıklar sağlaması, devletle basın arasında çıkar ilişkileri oluşturacak ve devletin basını manipüle etmesine neden olabilecektir. Bu nedenle devletin basına olan desteği, habere ulaşmada öncelik ve kolaylıklarla sınırlandırılmalı; ekonomik yardımlar mümkün olduğunca azaltılmalıdır.

Devletin basın özgürlüğü hususunda pozitif yükümlülüğü olup olmadığı tartışması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında da yer almış ve Mahkeme bu konudaki yorumunu çeşitli kararlarında ortaya koymuştur. AİHM, öncelikle bir ülkede basın özgürlüğünden bahsedebilmek için çeşitli koşulların varlığının gerekliliğinden söz eder. Diğer bir ifadeyle, devlet sadece müdahale etmeme ya da gölge olmama şeklinde negatif bir yükümlülüğe değil; aynı zamanda gerekli koşulları sağlamaya yönelik edimleri gerçekleştirmeye dair pozitif bir yükümlülüğü haizdir.⁹⁴ AİHM'nin bu görüşü, Özgür Gündem v. Turkey kararında da açıkça kendini belli etmektedir.⁹⁵ Söz konusu davanın konusunu, Özgür Gündem gazetesi çalışanlarının, öncesinde yetkili makamlara başvurup tedbir almalarını talep ettikleri halde cevap alamayarak şiddet eylemlerine maruz kalması ve gazetelerinin dağıtımının engellenmesi oluşturmaktadır. Başvurucu Özgür Gündem yetkilileri, Özgür Gündem gazetesiyle bağlantılı kimselere bazıları cinayetle sonuçlanan saldırılar düzenlenmesinin, yetkililerin başvuruları göz ardı ederek koruma tedbirleri almamasının ve saldırıların ardından etkili bir soruşturma yapılmamasının,

⁹³ Dönmezer, **a.e.**, s.96

⁹⁴ Kazım Çınar, "Basın Özgürlüğü Üzerine", (Çevrimiçi)

<http://www.tanikhukuk.com/Makale.php?m=77nikhukuk.com/Makale.php?m=7>, 11.02.2013

⁹⁵ Özgür Gündem v. Turkey, 16.03.2000, 2314493. Kararın Türkçe çevirisi için bkz. Bıçak, **a.g.e.**, s.473-499

Sözleşme'nin 10. maddesiyle koruma altına alınan devletin ifade özgürlüğünü koruma sorumluluğuyla bağdaşmadığını ileri sürmüşlerdir.⁹⁶

Mahkeme, davanın sonunda AIHS'nin 10. maddesinin ihlali sonucuna varırken, gerekçesinde demokrasinin işleminin ön şartlarından biri olarak, ifade özgürlüğünün taşıdığı önemi hatırlatmıştır.

“Bu özgürlüğün etkin bir şekilde kullanılması, sadece devletin müdahale etmeme görevine dayanmamaktadır, bireyler arasındaki ilişkilerde bile koruma tedbirleri almayı gerektirebilmektir. (Bkz. 26 Mart 1985 tarihli X ve Y Hollanda'ya Karşı Kararı, Dizi A. No. 91, pa5. 23). Pozitif bir sorumluluğun var olup olmadığına karar verirken, Sözleşme'yle toplumun genel çıkarları ve bireyin çıkarları arasında ulaşılmaya çalışılan dengeye önem verilmelidir. Bu sorumluluk, kaçınılmaz olarak Sözleşmeciler Devletlerde var olan farklı durumlara, modern toplumların idare edilmesi ile ilgili zorluklara, öncelikler ve kaynaklar hakkındaki seçimlere bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Böyle bir sorumluluk, yetkililer için imkânsız veya adil olmayan bir yük oluşturduğu şeklinde yorumlanmamalıdır.”⁹⁷

Söz konusu kararda da görüldüğü üzere AIHM, devletin pozitif yükümlülüğüne işaret etmekte; ancak özellikle ekonomik desteğin, devletlerin ekonomik gücü ve önceliklerine göre değişim gösterebileceğini belirtmektedir. Bu görüş doğrultusunda diyebiliriz ki; devlet, ifade hakkının korunması açısından tedbirleri almakla yükümlüdür. Kişiler, herhangi bir tehdit altında kalmadan düşüncelerini bireysel olarak ya da basın yoluyla ifade etme hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasını engellemeye yönelik fiillere karşı tedbir almak, devletin asli sorumlulukları arasındadır. Ancak ifade özgürlüğünün korunmasına dair tedbirler arasında gazetecilere sağlanan sosyal ve ekonomik ayrıcalıkların zorunlu olarak yer alması günümüzde makul sayılmamakta ve söz konusu tedbirler bir bakıma devletin ekonomik gücüne ve inisiyatifine bırakılmaktadır.

⁹⁶ Baykan, a.g.e., s.63

⁹⁷ Bkz. 17 Ekim 1986 tarihli Rees İngiltere Kararı, Dizi A, No. 106, par. 37, Osman İngiltere Kararı, par. 116, (Çevrimiçi) <http://aihmkararlari.blogspot.com/2006/10/zgr-gndem-trkiye-davasi.html>, 11.02.2013

1.2.1.6. Haber Kaynağını Açıklamama Hakkı

Gazetecinin haber kaynağını koruma hakkı; haber, bilgi ve düşüncelere ulaşma hakkı ile doğrudan ilgili ve salt basın özgürlüğüne özgü bir haktır.⁹⁸

Gazeteciler, habere çok çeşitli kaynaklardan ulaşabilmektedir. Ancak şüphesiz ki gazetecinin, haberde meslektaşları arasında fark yaratmasını sağlayacak olan, kendi çevresi ve özel ilişkileri sayesinde kaynaklarından elde edeceği özel bilgilerdir. Nitekim bu kaynaklar, özellikle haber değeri yüksek ve önemli durumlarda gazeteciye “haber sızdırabilmektedir”; haber sızdırılan gazeteci ise bu durumda haberi vermeli, ancak kaynağını saklı tutmalıdır.⁹⁹ Aksi durumda, gazeteci, bir yandan haber kaynağını zor durumda bırakabilecek, diğer yandan da aralarındaki güven ilişkisine zarar vererek, hem saygınlığını hem de haber kaynağını kaybedecektir. Haber kaynaklarının kamuyu ilgilendiren hususlarda, basına yardımcı olmaktan kaçınması sonucunu doğuracak olan bu durum da dolaylı olarak haber, bilgi ve düşüncelere ulaşma hakkına zarar vermektedir.¹⁰⁰

Bu hususta AİHM’nin Goodwin kararı içtihadı bir karar niteliğindedir.¹⁰¹ Söz konusu karara esas teşkil eden olayda, İngiliz bir gazeteci olan William Goodwin, daha evvel de kendisinden birçok şirketin finansal durumu hakkında bilgi almış olduğu haber kaynağından edindiği, Tetra Ltd.’nin, piyasadan 5 milyon sterlin borç alacağına dair bilgiyi yayınlamıştır. Bunun üzerine Mahkeme’ye başvuran Tetra Ltd. yetkilileri, başvurusunun haber kaynağını açıklaması için mahkeme kararı çıkarmışlardır. Karara uymayan Goodwin, mahkemeye itaatsizlik nedeniyle para cezasına çarptırılmıştır.

Goodwin’in AİHM’ye yaptığı başvuru, başvuru lehine sonuçlanmış ve Mahkeme, İngiltere’nin 10. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir. AİHM, söz konusu kararda, gazetecinin haber kaynağını korumasının basın özgürlüğünün temel şartlarından biri olduğunu şöyle ifade etmektedir;

⁹⁸ Salihpaşaoğlu, a.e., s.20

⁹⁹ Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, İmge Kitabevi, Ankara 2008, s.236

¹⁰⁰ Salihpaşaoğlu, a.e., s.19

¹⁰¹ Goodwin v. UK, 20.03.1996, 17488/90

“Bu tür bir korunmanın yokluğunda kaynaklar, kamuyu ilgilendiren konularda, halkı bilgilendirme çabasında basına yardım etmekten caydırılmış olabilir. Bunun sonucu olarak, basının hayati kamunun gözü kulağı olma konusundaki hayati işlevi darbe yer, doğru ve güvenilir haber verme kapasitesi de olumsuz etkilenebilir.”¹⁰²

Goodwin kararında, gazetecilerin haber kaynaklarını açıklamama hakları olduğu açıkça belirtilmiş; ancak AİHM, 10. maddesinin ikinci fıkrasında anılan şartların mevcudiyeti durumunda ve kaynağın açıklanmasının sağlayacağı kamu yararının açıklanmamasından doğacak kamu yararından üstün olduğu durumlarda bu hakkın ihlalinin söz konusu olabileceğini de ifade etmiştir.

Goodwin kararından sonra, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi de 8 Mart 2000 tarihli 701. toplantısında, "Haber Kaynaklarını Açıklamama Hakları" konusunda üye devletler için R(2000) 7 sayılı Tavsiye Kararı'nı almıştır.

Türkiye’de de 09.06.2004 tarihli ve 5187 sayılı Basın Kanunu’nun “Haber Kaynağı” başlıklı 12. maddesinde “Sürelî yayın sahibi, sorumlu müdür ve eser sahibi, bilgi ve belge dâhil her türlü haber kaynaklarını açıklamaya ve bu konuda tanıklık yapmaya zorlanamaz.” denilmesi suretiyle haber kaynağının gizliliği güvence altına alınmıştır.

1.2.2. Basın Özgürlüğünün Sınırları

Temel hak ve özgürlükler kanuni metinlerde yer almaya başladığı andan itibaren sınırlarının nerede başlayıp nerede biteceği de ayrı bir tartışma olarak ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle, bu noktada, “Özgürlükler sınırsız mıdır?” sorusu karşımıza çıkmaktadır.

Klasik liberal doktrin de dâhil olmak üzere neredeyse bütün düşünce sistemleri, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması gerektiği üzerine fikir birliğindedirler.¹⁰³ Nitekim sadece genel prensipleri ilan edilen, ancak içeriği ve sınırları belirtilmeyen

¹⁰²Macovei, a.g.e., s.79

¹⁰³ Baykan, a.g.e., s.69

özgürlüklerin hukuksal anlamda bir geçerliği yoktur. Sınırları çizilmeyen bir özgürlük anlayışı, toplum halinde yaşamının temel prensipleriyle uyum sağlayamamakta ve kısa zamanda anarşiye neden olabilmektedir.

1789 İnsan Hakları Beyannamesi'nde kişi hak ve özgürlükleri hususunda; “Hürriyet başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmektir. Böylece her insanın doğal haklarını kullanması, toplumun diğer üyelerinin de aynı haklardan yararlanmasını sağlayan sınırlarla çevrilmiştir. Bu sınırlar ancak kanunla konur.” (Mad. 4), “Kanunun, sadece toplum için zararlı eylemleri yasaklamaya hakkı vardır.” (Mad.5) denmektedir.¹⁰⁴ Günümüzde de kişisel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına bakıldığında, esas alınan genel prensibin bu ilkelerle uyumunu söylemek mümkündür. Buna göre, kişilerin sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin kanuni teminat altına alınmakla beraber, sınırsız olamayacağı belirtilmiştir.

Günümüzde basın özgürlüğünün sınırları hususunda birçok Anayasa'nın AİHS'nin 10. maddesinde sıralanan sınırlamaları benimsediği görülmektedir. AİHS'nin 10 maddesi, temelini 10 Aralık 1948'de yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesinden almakta ve Sözleşme'nin en temel ve en önemli hükümlerinden birini içerdiği, genelde kabul görmektedir.¹⁰⁵

Sözleşme'nin 10. maddesinde; “Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğünü, kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.” denmektedir. Maddenin devamında ise bu özgürlüklerin kullanılması görev ve sorumluluklar yükleyen özgürlükler olduğu belirtilmiş ve kanunla öngörülen bazı formalitelere, şartlara, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanılabileceği belirtilmiştir.

Bu sınırlamalar şu şekilde sıralanmıştır;

¹⁰⁴ Feyyaz Gölcüklü, **Haberleşme Hukuku Basın-Radyo-TV**, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, s.30

¹⁰⁵ Bıçak, **a.g.m.**, s.56

1. Zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması,
2. Asayişsizliğin veya suç işlenmesinin önlenmesi,
3. Genel sağlığın ve ahlakın, başkalarının ün ve haklarının korunması,
4. Gizli kalması gereken haberlerin yayılmasına engel olunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması.

Yine aynı Sözleşme'nin 17. maddesinde; "Bu sözleşme hükümlerinden hiçbiri, bir devlete, topluluğa veya kişiye, sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesine veya burada öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlandırmaya yönelik bir faaliyete girişme ya da eylemde bulunma hakkını verir anlamında yorumlanamaz." denmektedir. Söz konusu madde, bize özgürlükleri sınırlamanın da sınırı olacağını işaret etmektedir. Bir diğer önemli husus da bu sınırlamaların hangi ölçüde meşru ve yerinde kabul edilebileceğidir.

Günümüzde basın özgürlüğünü de kapsayan ifade özgürlüğüne ilişkin kısıtlamaların özellikle gelişmiş Batı ülkelerinde mümkün olduğunca daraltıldığı görülmektedir.

Oya Araslı'ya göre; günümüzde düşüncüyü yayma özgürlüğü, demokratik düzenin yerleşmesiyle bu düzene aykırı düşüncelerin de ifade edilebileceği şekilde genişletilmektedir. Nitekim bazı ülkeler, tarihlerinde bir noktaya gelene kadar demokrasiye aykırı düşüncelerin, demokratik düzen tarafından korunamayacağını söylemiş, demokratik düzen geliştiği zaman ise herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmadan bu düşüncelerin alabildiğince telaffuz edilmesine imkân vermişlerdir.¹⁰⁶ Bu görüş de bize demokrasi ile basın özgürlüğü arasındaki sıkı ilişkiyi göstermektedir. Öyle ki demokrasi, vardığı son noktada, ona aykırı ifadelerin dahi serbestçe ifadesine izin vermektedir. Demokrasinin ve kişi hak ve özgürlüklerinin tam olarak yerleşmediği düzenler ise kendileri her türlü aykırı ifadeye karşı koruma altına almak zorunda hissetmektedir.

¹⁰⁶ Oya Araslı, "Anayasa Hukuku Açısından Düşünce Özgürlüğü", **Düşünceye Saygı, Düşünce Özgürlüğü Konuşmaları**, Edebiyatçılar Derneği, Ankara 1995, s.19

İç hukukumuza baktığımızda, 1982 Anayasası'nın 26. maddesi, "Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyetini" düzenlerken; 28. maddesi ise özel olarak "Basın Hürriyetini" düzenlemektedir. Söz konusu 28. maddede; "Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz. Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır." denmekte ve "Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasa'nın 26. ve 27. maddeleri hükümleri uygulanır." demek suretiyle, bu özgürlüğün kullanılmasının sınırlamaları olduğuna işaret edilmektedir. Bu sınırlamalar, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti altında düzenlenmiş olup basın özgürlüğü ayrı bir düzenlemeye tabi tutulmamıştır.

Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlama nedenleri, 26. maddenin 2. fıkrasında;

1. Millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği,
2. Cumhuriyet'in temel nitelikleri ve devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması,
3. Suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması,
4. Başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya
5. Yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi olarak düzenlenmiştir.

1.2.2.1. Sınırlama Koşulları

Doğal olarak, insanların düşüncelerini sınırlandırmak mümkün değildir. Bireyler istedikleri gibi düşünmekte serbesttirler ve bunun üzerinde herhangi bir kısıtlama oluşturmak pratik olarak mümkün değildir. Benzer biçimde, ifade özgürlüğünün sınırlandırma koşulları da kişinin düşüncelerinin içeriğini sınırlandıramaz. Aşağıda inceleyeceğimiz sınırlama koşulları da pratik olarak

imkânsız olan düşüncenin içerik yönünden sınırlandırılmasını değil, düşüncenin açıklanış biçimi ve bu biçimi düzenleyen normlara aykırılık durumunu kapsamaktadır.¹⁰⁷

AİHM, herhangi bir sınırlandırmanın, Sözleşme'nin 10. maddesinin 2. fıkrası kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini, oldukça katı bir şekilde yorumlamakta; bu suretle maddenin içerdiği özgürlüklerin kapsamını genişletmektedir. Mahkeme'nin AİHS'nin yorumlanmasına ve uygulanmasına ilişkin bazı genel ilkeler, Tyrer ve Airey davalarında açıkça ifade edilmiştir.¹⁰⁸ Tyrer davasında Mahkeme, Sözleşme'yi bugünkü şartlar altında yorumlanması gereken, yaşayan bir belge olarak gördüğünü ifade etmektedir.¹⁰⁹ Sözleşme'nin maddeleri yorumlanırken yazıldığı dönem değil; o günün şartları göz önünde bulundurularak değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu ifade ile Mahkeme, kendini Sözleşme'nin kesin hükümlerine bağlamamakta ve bir bakıma, özgürlüklerin yorumlanması için takdir yetkisini arttırmaktadır. Nitekim değişen iletişim teknolojileri ile özgürlükleri 1950'lerdeki boyutuyla ele almak gerçekçi ve akılcı bir yöntem olmayacaktır. Mahkeme, bir diğer önemli ilkeyi ise Airey davası dolayısıyla ifade etmiştir; "Sözleşme, hakları teorik ve hayali olarak değil, pratik ve etkili bir biçimde garanti altına almayı amaçlamaktadır."¹¹⁰ Bu ifade ile de Mahkeme, etkililik ilkesini vurgulamaktadır.

Genel olarak baktığımızda, Mahkeme'nin ifade özgürlüğünün ihlal edilip edilmediği konusunda inceleme yaparken uyguladığı ana kıstaslar, bir ifadenin, şiddet ve nefrete çağrı veya teşvik olmadığı sürece serbestçe dile getirilebileceği ve genel eğilime aykırı, toplumu şok eden, rahatsız eden ifadelerin de ifade özgürlüğünden

¹⁰⁷ Özek, **Türk Basın Hukuku**, s.139

¹⁰⁸ Rick Lawson, "İfade Özgürlüğünü Güvenceye Almak AİHM İçtihatları", **Liberal Düşünce**, Sayı:24, Güz 2001, s.79

¹⁰⁹ Tyrer v. the United Kingdom 5856/72 25.04.1975 Series A Vol.76 par.31 Kararın alıntılanan bölümünü çeviren Lawson, **a.e.**, s.80

¹¹⁰ Airey v. İrland 6289/73 09.10.1979 Series A, Vol. 32, par. 24 Kararın alıntılanan bölümünü çeviren Lawson, **a.e.**, s.80

yararlanacağı yönündedir.¹¹¹ AİHM, Handyside v. UK kararında şunu açıkça hüküm altına almıştır:

“İfade özgürlüğü, toplumun ilerlemesi ve her insanın gelişmesi için esaslı koşullardan biri olan demokratik toplumun ana temellerinden birini oluşturur. İfade özgürlüğü, 10. maddenin sınırları içinde, sadece lehte olduğu kabul edilen ya da zararsız ya da ilgilenmeye değmez görülen bilgi ve düşünceler için değil, ama ayrıca devletin ya da nüfusun bir bölümünün aleyhinde olan, çarpıcı gelen/şok eden, rahatsız eden bilgi ve düşünceler için de uygulanır. Bunlar çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gerekleridir; bunlar olmaksızın demokratik toplum olmaz. Bu demektir ki, başka şeylerle birlikte bu alana getirilen her formalite, koşul, ceza, izlenen meşru amaçla doğru orantılı olmalıdır.”¹¹²

AİHM, incelediği davalarda dava konusunun 10. maddenin ihlali olup olmadığı konusunda çok titiz davranmakta; davayı ve dava konusu sınırlama nedenini başlıca üç kritere göre değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Söz konu kriterler;

- Sınırlama veya müdahalenin kanunla belirtilmiş olması,
- Sınırlamanın meşru ve haklı bir amaca dayanması,
- Sınırlamanın demokratik bir ortamda gerekli ve orantılı olmasıdır.

1.2.2.1.1. Sınırlama veya Müdahale Kanunla Belirtilmelidir

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun “Suçta ve cezada kanunilik ilkesi” başlıklı 2. maddesinde “Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz.” denmektedir. Nitekim ceza hukukunda suç ve cezanın tanımı yapılmış olup herhangi bir olayın suç sayılabilmesi

¹¹¹ Lawson, a.e., s.81

¹¹² Handyside v. UK, 07.12.1976, 5493/72, par.49.

ve ceza müeyyidesi uygulanabilmesi için kanunla öngörülmüş olması gerekmektedir. AİHS'nin birçok maddesi de “yasayla öngörülen” veya “yasaya göre” gibi ifadelerle kanunilik ilkesine gönderme yapmaktadır.¹¹³ Bu noktada kastedilen, 10. maddenin kapsamında yer alan özgürlüğe müdahalenin meşru bir temele ve iç hukukta yer alan bir kanuna dayanması gerektiğidir. AİHM, farklı olarak kanunu geniş anlamda yorumlamakta, sadece yazılı kanunları değil yazılı olmayan kanunları da sınırlama nedeni olarak kabul edebilmektedir. Mahkeme, bu görüşlerini Sunday Times davasında şu şekilde açıklamıştır;

“Mahkeme , ‘hukukun öngördüğü’ ifadesindeki ‘hukuk’ sözcüğünün sadece ‘kanunu’ değil, ama yazılı olmayan hukuku da kapsadığını dikkate almıştır. Bu nedenle, Mahkeme’ye saygısızlıkla ilgili hukukun bir mevzuat olmayıp içtihat hukukunun ürünü olmasının bir önemi yoktur. İçtihat hukuku tarafından konan bir yasağın mevzuat biçiminde ifade edilmediği gerekçesiyle ‘hukukun öngörmediği’ bir yasak olarak kabul etmek, Sözleşme’yi hazırlayanların amaçlarına açıkça aykırı olur. Çünkü aksi takdirde içtihat hukukuna sahip taraf bir devlet 10. maddenin 2. fıkrasının korunmasından yoksun kalacak ve devletin hukuk sistemi temellerinden sarsılacaktır.”¹¹⁴

Ancak önemle belirtmeliyiz ki; sınırlamanın kanunla belirtilmiş olması, AİHM kararlarında tek başına yeterli değildir. AİHM, birçok alanda her ülkenin kendi otoritelerine kendi toplumlarını düzenlemede takdir marjı bırakmaktadır. Ancak Mahkeme, sınırlamanın 10. maddenin 2. fıkrası kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususunda nihai karar yetkisine sahiptir ve kararlarında diğer iki kıstası da göz önünde bulundurmaktadır. Mahkeme’nin bu yaklaşımı, Handyside kararında açıkça ifade edilmiştir;

“Buna bağlı olarak, 10/2. madde, Sözleşme’ye taraf devletlere bir takdir marjı bırakmaktadır. Bu sınır hem ülke içindeki yasa yapıcıya, hem de yasaları yorumlamak

¹¹³ Baykan, a.g.e., s.73

¹¹⁴ Sunday Times v. UK (No:1), 26.04.1979, 6538/74, par.47. Kararın Türkçe çevirisi için. Bkz. Bıçak, a.g.e., s.70

ve tam olarak uygulamakla görevli organlara, bunlar arasında tabi yargı organlarına da verilmiştir.

Bununla birlikte 10/2. madde, Sözleşme’ye taraf devletlere sınırsız bir takdir yetkisi vermez. Bu devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamakla sorumlu (Mad. 19) olan Mahkeme, bir sınırlama veya cezanın, 10. madde ile korunma altına alınmış olan ifade hürriyeti ile teklif edilip edilmeyeceği konusunda nihai kararı vermekle yetkilidir.”¹¹⁵

Diğer yandan AİHM, kanunla belirlenmiş olmayı, kanunların öngörülebilirliği ve ulaşılabilirliği bağlamında da değerlendirmektedir. Ulaşılabilirlik, vatandaşın dava konusu olayla ilgili kanun hakkında bilgi sahibi olması, bir başka deyişle, hareketinin kanunla öngörülen şekilde bir suç unsuru oluşturduğunu bilmesi anlamına gelmektedir. Öngörülebilirlik ise ilgili kanunun vatandaş tarafından açıkça anlaşılabilir ve vatandaşın davranışlarını ona göre ayarlayabileceği şekilde formüle edilmiş olmasıdır.

1.2.2.1.2. Sınırlama Meşru ve Haklı Bir Amaca Dayanmalıdır

Sözleşme’nin 10. maddesinin 2. fıkrasında “meşru ve haklı” olarak kabul edilen amaçlar, genel bir biçimde sıralanmıştır. Dava konusu olayın bu maddeler kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ise Mahkeme tarafından sıkı bir denetimle belirlenmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, müdahaleye izin veren 2. fıkra hükmünün istisna sıfatıyla dar yorumlanacağıdır.¹¹⁶ 10. maddenin 2. fıkrasında yer alan sınırlamalar ise net bir biçimde ifade edilmiş olup hiçbir şekilde alt maddelere indirgenmemekte; bu nedenler dışında herhangi bir neden, ifade özgürlüğünü sınırlama hususunda meşru ve haklı bir amaç olarak kabul edilmemektedir.

¹¹⁵ Lawson, a.g.m., s.81

¹¹⁶Feyyaz Gölcüklü, Şeref Gözübüyük, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Yayınevi, Ankara 1994, s.283-284

1.2.2.1.3. Sınırlama Demokratik Bir Ortamda Gerekli ve Orantılı Olmalıdır

Demokratik toplum kriteri, gerek Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde gerekse AİHS'de kendine yer bulmakta ve AİHS'nin en orijinal kriteri olarak kabul edilerek önsözünde yer almaktadır.

Sözleşme'ye taraf devletlerin her birinin aynı demokrasi anlayışını taşıdığını söylemek mümkün değildir. AİHM de taraf devletlerden ortak bir demokrasi anlayışı beklentisi içinde değildir. Bununla birlikte AİHM, içtihat niteliğindeki bazı kararlarıyla söz konusu kavrama açıklık getirerek, taraf devletler açısından demokrasinin olmazsa olmaz şartlarını ifade etmiş ve bazı temel prensipleri ortaya koymuştur

AİHM Handyside kararında, bir yönetim biçimi ya da devlet düzeni olarak demokrasinin tanımını yapmamakta; yalnızca taraf devletler açısından demokrasinin olmazsa olmaz şartlarını- çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik- ifade etmekle yetinmektedir.¹¹⁷

Mahkeme'nin demokratik bir ortamda gereklilik ve orantılık kriterleri ise kendi içinde alt başlıklar barındırmaktadır. Mahkeme, gereklilik unsurunu, kısıtlama için "baskın sosyal gereksinim" in varlığıyla sağlamaktadır.¹¹⁸ "Gerekli" sıfatı, "zorunlu" sıfatıyla anlamdaş olmadığı gibi, "kabul edilebilir", "olağan", "yararlı", "makul" veya "arzu edilir" gibi ifadelerin esnekliğine de sahip değildir.¹¹⁹ Nitekim Mahkeme, Observer and Guardian v. United Kingdom davasında okuyucunun diğer kaynaklardan da ulaşabileceği bilgilerin yayınlanmasına yönelik kısıtlayıcı mahkeme kararının demokratik ortamda gerekli olmadığı gerekçesiyle Sözleşmecî devletin 10. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir.¹²⁰

¹¹⁷ Handyside v. UK, 07.12.1976, 5493/72, par.48.

¹¹⁸ Ümit Kocasakal, Emine Eylem Aksoy, Pınar Memiş, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü", (Çevrimiçi) <http://www.tchd.org.tr/MenuContent.aspx?id=127>, 18.12.2013

¹¹⁹ Handyside v. UK, 07.12.1976, 5493/72, par.48.

¹²⁰ Observer and Guardian v. The United Kingdom, 26.11.1991,13585/88

Mahkeme, müdahalenin demokratik bir ortamda gerekli olması için aynı zamanda işlenen meşru amaçla “orantılı” olması gerektiğini ifade etmektedir.¹²¹ Bu noktada söz konusu olan da ölçülülüktür. Nitekim ifade özgürlüğüne müdahalenin çelişen farklı bir hakkı korumak gibi spesifik bir amacı olması gerekmektedir. Sözleşme, 10. maddesinin 2. fıkrasında bu amaçları sınırlama nedeni olarak göstermiştir. Müdahalenin amaçla orantılı olması ise ifade özgürlüğünü engellemeye yönelik tedbirin, korunması beklenen hakla ölçülü olması anlamına gelmektedir.

“Mahkeme bu koşul açısından yaptığı değerlendirmelerde “sıkıştıran toplumsal ihtiyaç”, bu ihtiyacı kanıtlayan “uygun, inandırıcı ve yeterli gerekçe” müdahale teşkil eden “tedbirin ölçülülüğü”, “bireysel ve genel yarar arasındaki denge ve tercih” ölçütlerini dava konusu somut olaya uygulayarak bir karara varmaktadır.”¹²²

1.2.2.2. Sınırlamanın İçeriği

İfade özgürlüğünü sınırlama koşulları, uluslararası belgelerde ve iç hukukumuzda benzer başlıklar altında toplanmakta, ancak bazı yorum farklılıkları meydana gelebilmektedir.

AİHM, Sözleşme’ye taraf devletlerin kamu otoritelerine, AİHS’nin 10/2 maddesinde sıralanan ölçütler çerçevesinde ifade özgürlüğüne müdahale hakkı tanımaktadır. İfade özgürlüğünü ihlal ettiği gerekçesiyle Mahkeme’ye savunma yapmak zorunda kalan kamu otoriteleri, müdahalesinde haklı olduğunu ve bu sınırlamaların 10. maddenin ikinci fıkrasında sayılan ölçütlerden birine dayandığını ispat etmekle yükümlüdür. AİHM ise söz konusu ölçütler altında sınırlamanın meşru olup olmadığına karar verirken, dava konusunu daha önce incelediğimiz ölçütler ışığında sıkı bir denetime tabi tutmaktadır.

¹²¹ Handyside v. UK, 07.12.1976, 5493/72, par.48-49

¹²² Özcan Özbey, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları” **TBB Dergisi** 2013 (106), s.56

1.2.2.2.1. Başkalarının Şöhret ve Haklarının Korunması

Basın özgürlüğünün temel amacı, kamuoyunun ilgisini çeken konularda halkın aydınlatılmasının sağlanmasıdır.¹²³ Ancak kamuoyunun ilgisini çeken hususların içeriği, bazı durumlarda, özel yaşamın sınırlarının ve kişilik haklarının ihlalini beraberinde getirebilmektedir. Bununla birlikte, bütün demokratik Anayasalar ve sistemler tartışmasız bir biçimde, düşünce açıklama hürriyetinin, bu hürriyet hangi araç ile kullanılırsa kullanılsın kişilerin onur ve saygınlığına, kişisel haklarına saldırı hakkını vermeyeceğini kabul etmiştir.¹²⁴

Kişilik hakları ile kastedilen, kişisel varlık üzerindeki haklardır.¹²⁵ Söz konusu hakları; “kişinin toplum içindeki saygınlığını ve kişiliğini serbestçe geliştirmesini temin eden öğelerin tümü üzerindeki haklar”¹²⁶ olarak tanımlamak mümkündür.

Herkese karşı öne sürülebilen mutlak haklardan olan kişilik hakları, maddi kişilik hakları ve maddi olmayan kişilik hakları olarak ikiye ayrılmaktadır. Maddi kişilik hakları arasında kişinin beden bütünlüğü, yaşama hakkı ve sağlığı sayılabilir; manevi kişilik haklarının başında ise şeref ve haysiyeti ile özel yaşamı gelir. Basın özgürlüğünün sınırı olarak “başkalarının şöhret ve haklarının korunması” ile işaret edilen, kişinin manevi kişilik hakları olmaktadır. Basın, doğası gereği ve haber vermek hakkından yola çıkarak söz konusu hakkı sıklıkla ihlal edebilmektedir.

Kişinin düşüncesini açıklama ve/veya yayma hakkını kullanırken başkalarının haklarına zarar vermemesini beklemek ve bunu Anayasal bir hak, düşüncüyü açıklama özgürlüğünde meşru bir sınır olarak belirlemek doğaldır.¹²⁷ Ancak bu noktada karşımıza, basının “haber vermek, eleştirmek ve yaratmak” haklarıyla, halkın bilgilenme hakkına hitap ettiği ve kamusal bir görev ifa ettiği gerçeği çıkmaktadır.

¹²³ Erhan Günay, **Yayın Yoluyla Kişilik Haklarına Saldırı ve Basında Sorumluluk**, Seçkin Yayınevi, Ankara 1999, s.80

¹²⁴ Özek, **Türk Basın Hukuku**, s.141

¹²⁵ Ahmet Kılıçoğlu, **Şeref Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırlardan Sorumluluk**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:496, Ankara 1993, s.7

¹²⁶ Özek, **Basın Özgürlüğünden...**, s.244

¹²⁷ Cankaya, Yamaner, **a.g.e.**, s.37

Basın özgürlüğünün belirli bir kamusal nedeni ve fonksiyonu söz konusudur; bu nedenle kişilik haklarının kullanılması, basın özgürlüğünü kullanılamaz hale getirecek boyutlarda algılanmamalı ve uygulama alanı bulmamalıdır.¹²⁸ Aynı şekilde, ifade ve basın özgürlüğü de diğer kişisel hak ve özgürlüklerinden daha üstün ve daha önemli bir hak olarak kabul edilemez. Söz konusu bu haklar, birbirleriyle çelişir gözükse dahi biri diğerinden daha az önemli değildir ve demokratik bir düzende eşit derecede güvence altına alınması gereken haklardır. İkisi arasındaki dengeyi kuran unsurlar ise haber verme hakkının kullanılması ve kamu yararadır. Bir başka deyişle gazeteci, bu tarz haber ve açıklamaları, kamu yararının söz konusu olduğu durumlarda ve eğer haber verme hakkı sınırları içindeyse, hukuka uygunluk çerçevesinde meşru bir hak ve toplumsal bir ödev olarak yayınlatabilmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde basın özgürlüğünün meşru sınırı olarak “Başkalarının Şöhret ve Haklarının Korunması”, AİHM kararlarında görüldüğü şekli ile “kişinin şeref ve haysiyeti”, “özel hayatın gizliliği” “dine hakaret” ve “ırkçı söylemler” başlıkları altında incelenecektir.

1.2.2.2.1.1. Basın Özgürlüğünün Sınırı Olarak Kişinin Şeref ve Haysiyeti

Şeref ve haysiyet, bir kimseye toplum tarafından addedilen manevi değerlerin toplamıdır.¹²⁹ “Herkes; insana, insan olması nedeniyle tanınan onur ve saygınlığa sahiptir ve hiçbir birey ötekilere göre bu değerlerden tümüyle ya da bir bölümüyle yoksun değildir.”¹³⁰ Şeref ve haysiyetin korunması, salt gerçek kişilere tanınan bir hak da değildir. Aynı şekilde tüzel kişiler, tüzel kişiliği bulunmayan topluluklar ve heyetler de “kişi” kavramı içinde kabul edilmiştir.¹³¹

Avrupa Hukuku’na baktığımızda şeref ve haysiyetin korunmasına ilişkin hükümlerin salt yaşayan kişilere uygulandığı, ölülerin anılarına ilişkin saldırıların ise

¹²⁸ Özek, *Türk Basın Hukuku*, s.141

¹²⁹ Kılıçoğlu, *a.g.e.*, s. 61

¹³⁰ Salihpaşaoğlu, *a.g.e.*, s. 38

¹³¹ Özek, *a.e.*, s.144

özel hukukta düzenlendiği görülmektedir.¹³² İç hukukumuzda ise 26.9.2004 kabul tarihli ve 5237 sayılı TCK'nın 130. maddesinde; “Bir kimsenin öldükten sonra hatırasına en az üç kişiyle ihtilât ederek hakaret eden kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Ceza, hakaretin alenen işlenmesi hâlinde, altıda biri oranında artırılır” demek suretiyle ölümlerin şeref ve haysiyetine yapılan saldırıların da aynı düzenlemeye tabi tutulduğu görülmektedir.

Kişinin şeref ve haysiyeti, kişilik hakları kapsamı altındadır ve bütün demokratik hukuk düzenlerinde korunma altına alınmıştır. Kişinin şeref ve haysiyetinin ihlali için; söz, yazı, resim ya da benzer bir hareketle kişiye toplum tarafından addedilen veya salt insan olarak doğmakla kazandığı bu manevi değerlere saldırılması ve bu saldırı sonucunda, bu manevi değerlerde bir azalma meydana gelmesi gerekmektedir.¹³³ Kişinin manevi değerlerine yapılan bu saldırılar, hemen hemen her Avrupa ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de Ceza Kanunu’nda bir suç olarak düzenlenmiş bulunmaktadır. Kişinin şeref ve haysiyetinin ihlalinin basılmış eser yoluyla gerçekleştirilmesi ise suçun basın yoluyla işlenmesi anlamına gelir.

Saldırı veya ihlalin, basın yoluyla gerçekleştirilmesi ayrı bir önem arz etmektedir. Nitekim basın, geniş bir hedef kitleye hitap etmektedir ve basın aracılığıyla yapılan ve haber nitelikli bir saldırının inandırıcılığı kişilere nazaran daha fazla olmaktadır. Ayrıca basın açıklamaları kalıcıdır; söz konusu açıklamaların okuyucu tarafından yeniden kullanılabilme ve okunabilme olanağı da vardır.¹³⁴

Kişinin şeref ve haysiyetinin ihlali, genelde hakaret ve sövme şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak salt bir olayın açıklanması veya değerlendirme şeklinde de olabilir. Bu noktada önemli olan, söz konusu fiilin kişinin toplum içindeki şeref ve itibarının kırılması tehlikesini yaratacak nitelikte olmasıdır.¹³⁵ Şeref ve haysiyetin korunması ve hakaret olguları beraberinde bir ikilemi getirmekte ve birçok noktada basının eleştirme hakkı ile çelişebilmektedir.

¹³² Özek, a.e., s.145

¹³³ Kılıçoğlu, a.e., s.73

¹³⁴ Kılıçoğlu, a.e., s.37

¹³⁵ Günay, a.g.e., s.123

AİHM'nin bu konudaki içtihatlarına bakıldığında, Mahkeme'nin eleştiri ile hakaret arasındaki sınırın çizilmesinde eleştiri lehine bir tavır sergilediği görülmektedir.¹³⁶ Lingens v. Austria kararı, Mahkeme'nin bu genel eğilimini yansıtmaları açısından önemlidir.¹³⁷

Dava konusu, gazeteci Peter Michael Lingens'in bir dergide yayınlanan ve dönemin Federal Şansölyesi'nin politik kararlarına ilişkin eleştirilerini içeren iki makalesi nedeniyle, basın yoluyla hakaret suçundan mahkûm olmasıdır. Lingens, söz konusu makalede Federal Şansölyesi'nin hareketlerini "en adi türden oportünizm, ahlaksız ve yüz kızartıcı" olarak nitelemiştir.

Lingens davasında davacı lehine karar veren Mahkeme'ye göre; siyasi liderler hakkında öne sürülen düşüncelerin aktarılması, kamuoyunu şekillendiren en önemli araçlardandır. Yazarların bu hususta cezai yaptırımla karşılaşmaları, gelecekte yazacakları konusunda daha temkinli davranmalarına ya da eleştirmemelerine neden olacak; bu da basının bekçi köpeği görevini yerine getirmemesi anlamının taşıyacaktır.¹³⁸

Mahkeme, söz konusu kararda politikacılara ilişkin kabul edilebilir eleştiri sınırının daha geniş olduğu görüşünü ve nedenlerini şöyle açıklamıştır;

"Basın özgürlüğü, halkın, siyasi liderlerin düşünceleri ve tavırları hakkında bir düşünce elde edebilmesi ve oluşturabilmesi için en uygun yollardan biridir. Daha genel olarak, özgür siyasi tartışma, sözleşmenin bütününe egemen olan 'demokratik toplum' kavramının tam özünü biçimlendirir. Politikacıları eleştirmenin kabul edilebilir sınırları, özel bireyleri eleştirmenin sınırlarına göre daha geniştir."¹³⁹

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus da AİHM'nin politikacıların eleştiri sınırını, sade vatandaşlara nazaran daha geniş tuttuğu gibi, eleştirme hakkını da sadece basınla sınırlamamış olmasıdır. Castells kararı buna örnektir. Söz konusu davada Bask bölgesinde işlenen faili meçhul cinayetlerden hükümeti sorumlu tutan bir

¹³⁶ Baykan, a.g.e., s.86

¹³⁷ Lingens v. Austria 08.07.1986 9815/82 par.45

¹³⁸ Lingens v. Austria 08.07.1986 9815/82 par.44

¹³⁹ Lingens v. Austria 08.07.1986 9815/82 par.42

makale yayımlayan bir senatörün dokunulmazlığı kaldırılmış ve hükümetin manevi şahsiyetine hakaretten mahkûm edilmiştir. Davayı inceleyen AİHM ise “demokratik sistemlerde hükümetin eylemleri yalnız yasama ve yargı organlarının değil basın ve kamuoyunun da yakın incelemesine tabi olmalıdır.”¹⁴⁰ diyerek ifade özgürlüğünün tüm bireyler açısından önemli olduğu üzerine vurguda bulunmuştur.

Benzer bir hakaret davası, Türkiye’de de gerçekleşmiş ve sonrasında AİHM’ye taşınmıştır.¹⁴¹ Söz konusu olay kısaca şöyledir;

Birgün gazetesi yazarı Erbil Tuşalp, 24 Aralık 2005’de aynı gazetede “İstikrar”¹⁴² başlıklı bir köşe yazısı yayınlamıştır. Tuşalp, yazısında istikrarın sözlük anlamını yitirerek, soygun ve vurgun için koruyucu bir kalkan gibi kullanılan mide bulandırıcı bir anlam kazandığını, din eksenli bir rejime sıçramanın önünün açılmak istendiğini, Başbakan ve adamlarının istikrarlı bir biçimde saçmaladığını öne sürmüş ve yazısına şu ifadelerle devam etmiştir; “Ama hiç kimse meraklanmasın. İstikrar devam ediyor. Başbakan ve adamları istikrarlı bir biçimde saçmalıyor. Ergenlik yaşında "imam hatipte yaladığı mürekkeple beynine kazınan İslam hukukunu", ne yaparsa yapsın modern hukukla örtüştüremiyor. İstikrar devam ediyor. Tasalanmayın. Başbakan ve adamları istikrarlı bir biçimde küfretmeyi sürdürüyor. Telaşlanmayın.”

Dava konusu olan ikinci yazı ise Tuşalp’in 6 Mayıs 2006’da yine Birgün gazetesinde yayımlanan “Geçmiş Olsun”¹⁴³ başlıklı köşe yazısıdır. Söz konusu yazı da benzer ifadelerle Başbakan Tayyip Erdoğan’a karşı ağır eleştiri içermektedir.

“Selanik'in ortasına dikilen ‘Pontus Soykırım Anıtı’ gibi bir sorunu es geçip, Mustafa Kemal'in doğduğu evdeki ‘ziyaretçi defterini yırtacak’ ölçüde sinirleri yıpranan Başbakan Erdoğan'ın şu anda ‘psikopatik agresif’ bir rahatsızlık geçirdiğinden kuşkulaniyorum. Kendisine yine de ‘acil şifalar’ diliyorum.”

¹⁴⁰ Castells v. Spain, 23.04.1992, 11798/85 par.42

¹⁴¹ Tuşalp v. Turkey 21.05.2012 32131/08 and 41617/08, (Çevrimiçi)
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109189#{"itemid":\["001-109189"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109189#{),
30.03.2013

¹⁴² Erbil Tuşalp, “İstikrar” **Birgün Gazetesi**, 24.12. 2005

¹⁴³ Erbil Tuşalp “Geçmiş Olsun”, **Birgün Gazetesi**, 06.05. 2006

Başbakan Erdoğan, 2 Haziran 2006'da iki yazı için de, "yazı kişilik haklarına saldırı teşkil ettiği" gerekçesiyle Tuşalp ve Birgün hakkında Asliye Hukuk Mahkemesi'nde tazminat davası açmış; Tuşalp ve Birgün gazetesi ise savunmalarında, yazıdaki amacın hakaret değil, eleştiri olduğunu, dava konusu yapılan ifadelerin Başbakan'ın yaptığı açıklamalar ve yargı bağımsızlığına ilişkin gelişmeler dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.¹⁴⁴ Yerel mahkemelerce görülen dava sonucunda, Mahkeme; siyaset ve devlette yüksek makamda olanların kışkırtıcı eleştirilere karşı daha hoşgörülü olmaları gerektiğini belirtmiş, ancak söz konusu yazıda kabul edilebilir eleştiri sınırının aşıldığına ve Başbakan'ın küçük düşürüldüğüne hükmederek davalıları 10 bin Türk lirası tazminata mahkûm etmiştir.

Sonrasında AİHM'ye taşınan dava esasında, AİHM'nin kararı ise davacı Tuşalp lehine olmuştur. Mahkeme, kararında şu ifadeler yer vermiştir;

"Mahkeme Sayın Tayyip Erdoğan'a karşı kullanılan ifadeleri kaba, saldırgan, rencide ve şoke edici bulmuştur. Buna rağmen Mahkeme, demokratik toplumun gereği, çoğulculuk ve hoşgörünün parçası olan açık fikirliliğin koruma altında olduğunu belirtir. İletişimin bir parçası olarak üslup, bir ifade şeklidir ve içeriği ile birlikte koruma altındadır."¹⁴⁵

Mahkeme, yerel mahkemeler tarafından belirlenen 10 bin liralık tazminatı da fazla bularak "Bu gibi miktarlar, başkalarını ve kamu görevlilerini eleştirmekten caydıracağı gibi, bilgi ve fikirlerin serbest dolaşımını engelleyebilir."¹⁴⁶ ifadelerine yer vermiştir. Görüldüğü gibi Mahkeme, içeriği ağır eleştiriler barındırsa dahi fikirlerin serbest dolaşımını savunmakta ve her türlü caydırıcı ceza ve önleme karşı durmaktadır. Bir başka deyişle Mahkeme, hakaretin ceza hukuku kapsamında ele alınmasına karşı tam bir tavır almamakla beraber cezai yaptırımların basının kamusal görevlerini yerine

¹⁴⁴Doğan Akın, "Erdoğan'ın Ahmet Altan'a davası ve AİHM'nin Erbil Tuşalp kararı...", (Çevrimiçi) <http://t24.com.tr/yazi/erdoganin-ahmet-altana-davasi-ve-aihmnin-erbil-tusalp-karari/4836>, 12.08.2013

¹⁴⁵ Akın, a.e.

¹⁴⁶ Akın, a.e.

getirmesinde caydırıcı etkisi olacağını öne sürerek bundan mümkün olduğunca kaçınmaktadır.¹⁴⁷

Bununla birlikte Mahkeme, bu kararında da, politikacıların eleştirilere sade vatandaşlara nazaran çok daha fazla açık olması gerektiği görüşünü desteklemiştir. AİHM, eleştirinin sınırı ve hakarete ilişkin kararlarını verirken yaptığı incelemelerde eleştiriye maruz kalan kişinin konumunu esas almakta ve bir nevi hiyerarşi benimsemektedir.¹⁴⁸ Bu hiyerarşinin basamaklarını ise sade vatandaşlar, politikacılar, yargıçlar ve kamu görevlileri oluşturmaktadır. Mahkeme'nin politikacıları ayrı bir kategoride ele alması, düşünce özgürlüğünün demokratik sistemi besleyen en önemli öge olduğu görüşünden kaynaklanmaktadır. Politikacılar yönetim erkini ellerinde bulundurmaktadır ve bu gücün nasıl kullanıldığının kamuoyu tarafından bilinmesi, politikacıların siyasi tercih ve hareketlerinin farklı yaklaşımlara ve eleştirilere açık olması demokratik sistemin sürekliliği açısından en önemli öğelerden biridir. Mahkeme, politikacıların eleştirilmesini daha çok demokratik bir toplumun gereklerini göz önünde bulundurarak incelemekte ve bu eleştirilerin demokratik hayatın gelişmesinde faydalı olup olmadığını belirlemeye çalışmaktadır. Nitekim politikacıların eleştirilere karşı aşırı korunması ve hatta ağır kabul edilebilecek eleştirilerin cezalandırılması, demokratik yaşamın vazgeçilmezlerinden biri olan serbest tartışma ortamını zedeleyecek ve basının asli görevlerinden biri olan yönetimin davranışlarını eleştirmekten vazgeçmesine neden olabilecektir. Nitekim Mahkeme, sade vatandaştan politikacılara doğru ilerleyen bu hiyerarşiyi düzenlerken haklar arasındaki eşitliği göz ardı ederek "üstün değer" gözetmektedir. Bu üstün değer de demokrasinin toplum içinde korunması ve ilerlemesidir.

Söz konusu yargıçlar olduğunda ise Mahkeme'nin eleştiri sınırları biraz daha daralmaktadır. Mahkeme, çeşitli kararlarında¹⁴⁹ yargının halkın güvenine ihtiyaç duyduğunu ve bu güveni sarsacak haksız isnatlardan korunması gerektiğini

¹⁴⁷ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.44

¹⁴⁸ Cankaya, Yamaner, **a.g.e.**, s.48

¹⁴⁹ Barfor v. Denmark 22.02.1989 11508/85, Prager and Obershlick v. Autriche 26.04.1995,1597490

vurgulamıştır. Nitekim Barfod v. Denmark ve Prager and Obershlick v. Austria davalarında başvuruçular aleyhinde karar veren Mahkeme, Perna kararında ise;

“Yargı mensuplarının temelsiz saldırılara karşı korunması gerekmele birlikte yargı mensuplarının kendilerine verilen görevi gereği gibi yerine getirip getirmediikleri konusunda halkın ve politikacıların görüş sahibi olmasının yollarından birisinin basın olduğu, bir siyasi partinin militan bir üyesi olarak hareket eden bir yargı mensubunun yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığını sarsacağı, böyle bir davranışta bulunan yargı mensubunun kaçınılmaz olarak kendisinin basının eleştirisine açmış olacağı tespitini yaparak ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir.”¹⁵⁰ Ancak bu karar da AİHM Büyük Dairesi tarafından bozulmuştur.

Kamu görevlilerin eleştirilmesi hususunda ise Mahkeme, genel eğilimini Thoma kararında şöyle ifade etmiştir;

“Politikacılara benzer biçimde, resmi yetkilerini kullanmakta olan kamu görevlileri için de kabul edilebilir eleştirinin sınırları sade vatandaşlara oranla daha geniştir. Ne var ki, kamu görevlilerinin kendi istekleriyle her sözlerini ve eylemlerini kamunun gözetimine politikacıların yaptığı ölçüde açtığı söylenemez. Dolayısıyla, davranışlarının eleştirisi bakımından politikacılarla aynı temelde muamele görmemelidirler.”¹⁵¹

Mahkeme ve Komisyon, kamu çalışanlarının eleştiri karşısındaki durumu açısından farklı görüş sergilemektedir. Bu görüş ayrılığı, Janowski davasında kendini göstermektedir.¹⁵² Söz konusu davanın konusunu, başvuruç Janowski’nin sokak satıcılarıyla belediye zabıtalrı arasında gerçekleşen tartışmaya dâhil olması oluşturmaktadır. Başvuruç, sokak satıcılarına bulundukları yerden ayrılmalrı gerektiğini belirten zabıtayla tartışmış ve bu tartışma sırasında zabıtalara “aptal” ve “kaba” diyerek hakaret ettiği için yerel yönetim tarafından suçlu bulunmuşlardır.

¹⁵⁰ Perna v. İtalya, 25.07.2001, 48898/99 Kararın alıntılanan bölümünün çevirisi için bkz Bıçak, **a.g.m.** s.58

¹⁵¹ Thoma v. Luxemburg, 29.03.2001, 38432/97, bkz. Baykan, **a.g.e.**, s.87

¹⁵² Janovski v. Poland 21.01.1999 25716/94

Komisyon, söz konusu davada başvurusu haklı bulmuştur. Nitekim kaba ve aptal kelimeleri zabitanın kişiliğine değil, kamu görevlisi olarak icra ettiği göreve yöneliktir. Komisyon, kabul edilebilir eleştiri sınırlarının politikacılar ve kamu görevlileri için eşit derecede geniş olduğu görüşündedir. Mahkeme ise bu hususta kabul edilebilir eleştiri adına yargıçlar için sağladığı korumanın benzerini kamusal bir görev icra eden çalışanlar içinde sağlamaktadır. Nitekim Mahkeme, söz konusu kararda memurların görevlerini yerine getirebilmeleri için toplumun güvenini kazanmaları gerektiğini savunmuş ve görevleri sırasında sözlü saldırılardan korunmaları gerektiğini belirtmiştir.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer önemli husus ise aslen gazeteci olan Janowski'nin dava konusu olayda gazeteci kimliğinin ele alınmayarak davanın başvurusunun sade vatandaş kimliğiyle ele alınmış olmasıdır. Mahkeme'nin başvurusunun olayı gazeteci kimliğiyle yaşamış olması durumunda ifade özgürlüğü lehine karar vereceği de kuvvetle muhtemeldir.¹⁵³

1.2.2.2.1.2. Basın Özgürlüğünün Sınırı Olarak Kişinin Özel Hayatı

Kişinin manevi kişilik haklarından bir diğeri ise özel yaşamıdır. Özel yaşam kişinin diğer insanlardan ayrı, dilediği gibi bir yaşam alanı kurabilmesi ve bu bağlamda kişiliğini geliştirebilmesi açısından önemsenmiş ve gerek uluslararası sözleşmelerle gerekse Anayasalarla korunma altına alınmıştır.¹⁵⁴

Özel yaşamın korunması hakkı AIHS'nin 8. maddesinde ayrı bir başlık altında düzenlenmiştir. Sözleşme'nin "Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması" başlıklı 8. maddesinin 1. fıkrasında "Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir." denmektedir. Benzer şekilde, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi de 12. maddesi ile "Kişinin özel hayatına, ailesine, konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışılmaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin, bu tür

¹⁵³ Cankaya, Yamaner, **a.g.e.**, s.57

¹⁵⁴ Kılıçoğlu, **a.g.e.**, s.81

karışma ve saldırılara karşı kanun tarafından korunma hakkı vardır.” demek suretiyle özel hayatın gizliliğini koruma altına almıştır.

AİHM, özel hayatın gizliliğini “başkalarının şöhret ve haklarının korunması” ifadesi altında, basın özgürlüğünün meşru sınırlama nedenleri arasında kabul etmektedir. Ancak uygulamada basın özgürlüğü hakkı ile özel yaşamın gizliliği hakkının sürekli çatışma halinde olduğunu görmek mümkündür. Bu iki hak, doğaları gereği birbiriyle çelişmekte ve hangisinin sınırının nerede başlayıp nerede biteceği temel bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu çatışma, bizzat AİHS’nin 8. ve 10. maddesinde çelişen ifadelerle de kendini göstermektedir. Söz konusu kavramın tanımlanması ise sınırların çizilebilmesi açısından önem arz etmektedir.

AİHM, özel hayat kavramını tanımlamaktan kaçınmıştır; ancak Avrupa Konseyi Parlamenter Danışma Meclisi’nin 1970 tarihli ve 428 sayılı kararı “özel hayatın gizliliği” kavramını tanımlamakta ve kapsamını belirlemektedir. Buna göre;

“Özel hayatın gizliliği hakkı aslında kişinin en az müdahale ile hayatını sürdürmesi hakkını içerir. Özel, aile ve ev hayatı, fiziki ve moral bütünlük, onur ve saygınlık, kişinin yanlış tanıtılmaktan kaçınılması, ilgisiz ve utandırıcı gerçeklerin açıklanmaması, özel fotoğrafların izinsiz yayımlanmaması, özel iletişimin kötüye kullanımlara karşı korunması, sır olarak verilen veya alınan bilgilerin açıklanmasının engellenmesi bu kapsam içerisinde yer alır.”¹⁵⁵

İnsan sosyal bir varlıktır. Kimi zaman yalnız kalmayı tercih etse de toplumdan tamamen soyutlanması mümkün değildir. Toplum içinde yaşayan bireyler iletişim halindedir ve bu iletişimin koşullarını ve sınırlarını belirleme hakkına sahiptirler. İnsanların yaşamlarındaki birçok olayı ne zaman, kiminle ve ne ölçüde paylaşacaklarını belirleme hakları vardır.¹⁵⁶ Bireyler, bu çerçevede birbirleriyle çeşitli seviyelerde ilişki kurmakta ve özel hayatlarını düzenlemektedir. Basın ise özellikle kamunun ilgisini çeken kişiler söz konusu olduğunda, bu özel alana müdahaleden çekinmeyebilmektedir. Bir başka deyişle basın organları, basın özgürlüğünü temel alarak okuyucularının “gerek kamusal figürler gerekse kamusal alana belirli olaylar

¹⁵⁵ Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.54

¹⁵⁶ Kılıçoğlu, a.e., s.82

neticesinde dâhil olan özel kişiler hakkında her şeyi bilmeye hakları olduklarını öne sürerek insanların mahrem alanlarına girebilmektedirler.”¹⁵⁷

Özel yaşamın gizliliği ve basın özgürlüğü arasındaki sınır belirlenirken öğretide iki farklı unsura dikkat edilmektedir. Bunlardan ilki Jaggi’nin özel yaşama ilişkin üçlü ayrımıdır.¹⁵⁸ Öğretide ve mahkeme kararlarında temel alınan bu üçlü ayrım; “ortak yaşam alanı”, “dar anlamda özel yaşam alanı” ve “sır alanı”ndan oluşmaktadır. Jaggi, basın açıklamalarının ulaştığı kitle ve açıklamalarda yer alan ifadelerin kalıcılığı ve tekrar okunabilirliğini de göz önünde bulundurarak kişinin ortak yaşam alanını da basın açıklamaları bakımından ikiye ayırmıştır; bunlar hem özel açıklamalara hem de basın açıklamalarına açık olana ortak yaşam alanı ve sadece özel açıklamalara açık olan ortak yaşam alanıdır.¹⁵⁹ Öğretide de genel olarak kabul gören bu ayrım, temel olarak ihlal edilen özel hayatın ağırlığını göz önünde bulundurmakta; bir anlamda kişinin özel hayatına ilişkin hangi bilgilerin basın açıklamalarına konu olup hangilerinin olamayacağını belirlemeye çalışmaktadır. Ancak gerek özel hayat kavramının geniş ve kolay belirlenemeyen içeriği gerekse basın açıklamasına konu olan bireyin özel hayatının ne ölçüde kamuya mal olup olmadığının söz konusu değerlendirmede göz önünde bulundurulmasının gerekliliği, konuyu oldukça karmaşık bir hale getirmektedir. Nitekim sürekli ya da geçici olarak kamunun ilgisini çeken kişiler, özel hayatlarına saygı isteme haklarının kapsamını önemli ölçüde daraltmaktadırlar.¹⁶⁰ Kamunun ilgisinin, kişilerin özel hayatına odaklanması kabul edilebilecek bir durumdur. Özellikle devlet yönetiminde sorumluluk taşıyan kişilerin özel yaşamı veya aile ilişkilerinin, özellikle de olumsuz bir içerik taşıyorsa halka, söz konusu kişi hakkında çeşitli ipuçları vereceği ve siyasi tercihlerinde önem taşıyacağı bir gerçektir. Ancak gerek ülkemizde gerekse uluslararası düzeyde özel hayatın gizliliği kavramı, daha çok magazinleşme olgusunun bir boyutu olarak karşımıza çıkmakta ve söz konusu hakkın ihlal edildiği haber ve bilgi paylaşımlarında kamusal bir yarar, çoğu zaman söz konusu olmamaktadır.

¹⁵⁷ Baykan, a.g.e., s.91

¹⁵⁸ Kılıçoğlu, a.e., s.82

¹⁵⁹ Kılıçoğlu, a.e., s.91

¹⁶⁰ Gölcüklü, Gözübüyük, a.g.e., s.263

Özel hayat ve basın özgürlüğü arasındaki sınırları belirlemekte kullanılan ikinci unsur ise kişilerin sürekli ya da devamlı olarak kamu nazarında taşıdıkları önem olarak gösterilebilir. Nitekim özel hayatın gizliliği üstün değerin gözetilmesi gerektiği, yani kamu yararının hakkın ihlalinin yaratacağı zarardan daha önemli olduğu durumlarda, hukuka aykırı olmaktan çıkabilmektedir. Bu yarar da daha çok kamuya mal olmuş kişiler söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır. Nitekim Yargıtay Dördüncü Hukuk Dairesi'nin 16.12.1978 Gün, 9418 Esas, 12048 Karar sayılı ilamında bu hususta şu ifadelere yer verilmiştir;

“...basın bu arada (kamu yararı genel çıkarı gereği) ayrıca kendilerini geniş ölçüde kamunun ilgi ve dikkatine sunmuş olan kişilere (örneğin büyük yazarlar, sanatçılar, artistler vs.) özellikle kamu görevlileri, kamuya mal olmuş ünlü yöneticileri, politikacıları da izleyip bunların özel yaşantılarını yasaların el verdiği ölçüde kamuya yansıtmakla görevlidir. Çünkü kamu görevlilerinin ve kamuya mal olmuş kişilerin mevkileri icabı, özel hayatlarına müdahale birçok hallerde zorunludur ve özellikle basın, kamuyu aydınlatma görevi gereği bunu yapmak zorundadır. Basın gerçeklerden ayrılmamak kaydı ve şartıyla, devlet yönetimini eleştirecek; kamunun üstün çıkarı uyarınca görevlilerin kişisel davranışlarını kınayabilecektir.”¹⁶¹

AİHM kararlarında da dar anlamda özel hayat ve kişinin sır alanı mutlak suretle korunmakla birlikte, özel hayata ilişkin basın açıklamalarında kamusal yarar ilkesi göz önünde bulundurulmaktadır. Buna göre, özel hayatın gizliliği ihlalinin iki temel kriter gereği değerlendirildiği görülmektedir; bunlar birbirleriyle ilintili olarak, özel hayatı ihlale konu olan kişinin toplumdaki konumu ve söz konusu kişiye ilişkin haberin kamusal yararıdır.

Bu noktada AİHM'nin benzer konularda verdiği iki karar üzerinde durmak, Mahkeme'nin bu husustaki kriterlerini anlamak konusunda yardımcı olacaktır. Söz konusu davalardan ilki, Mahkeme'nin Sözleşme'nin 8. ve 10 maddeleri arasındaki dengeyi sağlamak adına yukarıda saydığımız iki ölçütü geliştirdiği, Monaco Prensesi

¹⁶¹ Günay, a.g.e., s.74-75

Caroline von Hannover tarafından açılan von Hannover¹⁶² davasıdır. Dava konusu olayda başvuru, günlük hayatına ilişkin izinsiz çekilmiş fotoğraflarının sürekli bir biçimde Alman basınında yer alması üzerine Alman Yerel Mahkemeleri'ne başvurmuş, ancak bir sonuç alamamıştır. Başvuru, davasında “Basın özgürlüğü konusunda, demokratik bir toplumda basının halkın bilgilendirilmesinde ve kamuoyunun oluşmasında oynadığı esaslı rolün farkında olduğunu; fakat bu davadaki durumda magazin basınının amacının başvuru gündeğik hayatına ait önemsiz fotoğrafları yayınlayarak okuyucularının röntgenci eğilimlerini tatmin etmek ve bundan büyük kar elde etmeye çalışmaktan ibaret olduğunu” belirtmiştir.¹⁶³ Mahkeme'ye göre;

“İfade özgürlüğü fotoğrafların yayımlanmasını da kapsamakla birlikte; bu alan diğerlerinin şöhret ve haklarının korunmasının özel bir önem arz ettiğı bir alandır. Söz konusu dava, fikirlerin değı başvuru hakkında kişisel ve özel fotoğrafların yayımlanması ile ilgilidir. Bununla birlikte magazin basınında yer alan fotoğraflar, çoğunlukla başvuru çok güçlü bir müdahale ve hatta zulüm hissi yaşamasına neden olan ve sürekli devam eden bir taciz ortamında çekilmişlerdir.”¹⁶⁴

Mahkeme, kararında özel hayatın korunmasının ifade özgürlüğüne karşı dengelenmesinde ağırlıklı unsurun, yayımlanan fotoğraf ve makalelerin kamu menfaatine katkıda bulunması gerekliliğı olduğunu belirtmiş ve söz konusu davada başvuru resmi bir görevi olmaması ve fotoğrafların özel hayatına ilişkin olması nedeniyle böyle bir menfaatin mevcut olmadığına karar vermiştir. Nitekim Mahkeme'ye göre başvuru halka mal olmuş bir kişi olması, özel hayatına müdahaleyi haklı kılmak için tek başına yeterli değıdir.¹⁶⁵ Başvuru 2008 yılında bu kararı esas alarak AİHM'ne yaptığı diğer başvuru doğrultusunda görülen davada ise Mahkeme, bu sefer başvuru aleyhinde karar vermiş ve kamu tarafından tanınan şahsiyetler hakkında medyada yer alan haberlerinin "toplumsal çıkarla uyumlu ve özel

¹⁶² von Hannover v. Germany 24. 06. 2004 No. 59320/00, ECHR 2004-VI. Çeviri için bkz. Elif Ekinci, Serkan Cengiz, “Von-Hannover-Almanya Davası”, (Çevrimiçi)

http://baroport.barobirlik.org.tr/App_Themes/Dergi/2006-66-269.pdf, 12.11.2013

¹⁶³ von Hannover v. Germany 24. 06. 2004, 59320/00, ECHR 2004-VI, par.44

¹⁶⁴ von Hannover v. Germany 24. 06. 2004, 59320/00, ECHR 2004-VI par.59

¹⁶⁵ von Hannover v. Germany 24. 06. 2004, 59320/00, ECHR 2004-VI, par.75

yaşama saygı hakkı ile makul bir denge içerdiği takdirde kabul edilebilir olduğu" hükmünde bulunmuştur.¹⁶⁶

AİHM'nin özel hayatın ihlaline ilişkin bir diğer önemli kararı ise Plon Yayınları davası üzerinedir.¹⁶⁷ Söz konusu davanın konusunu, Fransa eski Cumhurbaşkanı Mitterand'ın ölmeden önceki hastalık sürecinin ve tıbbi bilgilerinin özel doktoru tarafından kaleme alınarak yayımlaması oluşturmaktadır. Kitap, Mitterand'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden yaklaşık 6 ay sonra prostat kanseri teşhisi koyulmasına, kendisine biçilen 3 yıllık ömre rağmen bu bilgileri kamuoyuna açıklamayarak görevine devam etmesine ve bu süreçte yaşadıklarına ilişkin bilgiler içermektedir. Fransız Yargı Organları, özel hayatın ve tıbbi bilgilerin gizliliğinin ihlali sebebiyle, önce geçici olarak daha sonra ise kalıcı olarak kitabın yayımını yasaklamıştır. Özel hayata ve farklı bir konu olan kişinin tıbbi bilgilerinin gizliliği hakkına bir saldırı niteliği taşıyan ve yayın sahibinin ticari çıkarlarının söz konusu olduğu bu dava ise AİHM'nin içtihat niteliği taşıyacak bir karara imza atmasına neden olmuştur.

AİHM, Yerel Mahkeme'nin ihtilaf konusu kitabın dağıtımını Mitterand'ın ölümünden on gün, kitabın yayınlanmasından bir gün sonra, başkalarının hakları ve tıbbi gizlilikle bağdaşıp bağdaşmadığı hakkında hüküm verilinceye kadar durdurmasını, Sözleşme'ye aykırı bulmamıştır. Ancak sonrasında da kitabın dağıtımını üzerindeki yasağın sürdürülmesinin artık "ivedi toplumsal ihtiyaç" içermediği kararına varmıştır.¹⁶⁸ Aradan geçen süreye dikkat çeken AİHM'ne göre; halkın Mitterand'ın iki dönem boyunca makamda olduğu zaman içerisindeki tarihi gerçeklere olan ilgisi, Cumhurbaşkanı'nın tıbbi gizlilik kapsamındaki haklarının korunmasından daha üstün hale gelmiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Bu ikinci davanın konusunu Monako prensesini eşiyle birlikte İsviçre'deki ünlü kayak merkezi Saint-Moritz'de tatilde gösteren fotoğraf oluşturmaktadır. Fotoğrafın çekildiği dönemde Caroline'in babası Monako prensi Rainier hastalığıyla gündemdedi. "Frau im Spiegel" dergisi yayımladığı fotoğrafın altında "Prenses Stephanie (Caroline'in kız kardeşi), hasta prensle sadece o uğraşüyor" ifadelerine yer vermiştir. "Alman Basının Çifte AİHM Zaferi", (Çevrimiçi) <http://www.sondakika.com/haber-alman-basinin-cifte-aihm-zaferi-3340903/>, 02.01.2014

¹⁶⁷ Editions Plon v. France, 18.05.2004, 58148/00

¹⁶⁸ Editions Plon v. France, 18.05.2004, 58148/00 par.51

¹⁶⁹ Editions Plon v. France, 18.05.2004, 58148/00 par.53

Bununla birlikte, kitap Yerel Mahkeme'nin yayını durdurmasından evvel 40.000 nüsha satılmış olup internetten yayınlanmış ve içeriği medyada çeşitli tartışmalara konu olarak kamu önünde gizliliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Mahkeme, bu gerçeği de göz önünde bulundurarak söz konusu davada tıbbi bilgilerin gizliliğinin korunmasının gerekli olan bir öncelik olmadığına karar vermiştir.¹⁷⁰

Basın açısından özel hayatın ihlali, genel olarak birey-birey ilişkilerini kapsamakta; devlet bu konuda aktif bir taraf oluşturmamaktadır. Ancak AİHM, bu konudaki kararlarında, özel hayatın gizliliği konusunda, devletin aktif bir tutum takınması gerektiğini öne sürmekte ve devleti hakkın ihlalinin oluşmaması için gerekli tedbirleri almakla yükümlü tutmaktadır.¹⁷¹

Günümüzde kişilerin özel hayatının gizliliğinin basın tarafından sürekli ihlale uğratıldığı bir gerçektir. Nitekim teknolojik gelişmelerin yoğunluğu ve sağladığı imkânlar, bu durumu oldukça kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte, 1997 yılında Galler Prensesi Diana'nın erkek arkadaşı Dodi el-Fayed'le görüntü almak isteyen magazin muhabirlerinden kaçmaya çalışırken geçirdiği bir kaza sonucu hayatını kaybetmesi, konunun önemini göz önüne taşımış; bu hususta tedbirler alınmasını ve özel hayatın gizliliği hakkının basın özgürlüğü aleyhine genişletilmesini zorunlu kılmıştır. Nitekim gazetecilerin, kamuoyunun ilgisini çekmekle birlikte kamusal bir faydası olmayan haberleri yapmak adına kişilerin özel hayatını ihlal etmesi, magazin basınının başlıca gündemini oluşturmaktadır.

Özel hayatın gizliliği, iç hukukumuzda 1982 Anayasası'nın 20. maddesinde düzenlenmektedir. Söz konusu maddenin 1. fıkrasında; "Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz." denmektedir. Maddenin devamı ise bu hakkın istisnai durumlarını göstermektedir. Buna göre özel hayatın ihlali; millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı

¹⁷⁰ Editions Plon v. France, 18.05.2004,58148/00, par.53

¹⁷¹ Konumuzun kapsamı dışında olmakla birlikte, özel hayatın korunması ilkesi bireyleri bireylere karşı koruduğu gibi devlete karşı da korumaktadır. Ancak çalışmamızda, söz konusu özgürlüğün, sadece basın özgürlüğü karşısındaki durumu dikkate alınmıştır.

olarak ve ancak hâkim kararıyla kısıtlanabilmektedir. Söz konusu kanun, bireyin özel hayatının gizliliği hakkını diğer bireylerden ve basından korumaktan ziyade devletten kaynaklanabilecek ihlallerden korunmak üzere tasarlanmış bir görüntü sergilemektedir.

Bununla birlikte, basının özel hayatın ihlaline, kamunun katkısı da ihmal edilemez bir düzeydedir. Özellikle ülkemizde sürekli kameralarla yaşanan TV programlarının gördüğü rağbet, kişilerin evlilik programlarına çıkarak özel hayatlarını ortaya sermekten çekinmemeleri, en ciddi haber programlarında bile kişilerin özel hayatlarının tartışılabilmesi, siyasi parti liderlerinin gizli çekilmiş kayıt ve görüntülerinin günlerce basını meşgul edecek düzeyde önemsenmesi geldiğimiz noktayı ve kanunlarımızın bu durumu engellemedeki yetersizliğini göstermektedir.

1.2.2.2.1.3. Dini Değerlere Hakaret

Dini değerlere hakaret ifadesi, AİHS'nin 10. maddesinin b fıkrasında sıralanan sınırlama nedenleri arasında yer almamaktadır. Ancak AİHM kararlarına baktığımızda, Mahkeme'nin dini değerlere hakareti de 10. madde kapsamında, şeref ve haysiyetin korunması başlığı altında değerlendirdiği görülmektedir. Bununla birlikte AİHM, genel ahlakın korunması hususunda sözleşmecî devletler için ortak bir payda olmadığı görüşü altında, devletlere nispeten daha geniş bir takdir marjı bırakma gerekliliği¹⁷² üzerine düşüncesini burada da sürdürmektedir.

AİHS 9. maddesiyle din ve vicdan özgürlüğünü düzenlemektedir. Söz konusu maddeye göre; "Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir." Madde, 2. fıkrasıyla bu özgürlüğün de özel durumlarda sınırlandırılabilirliğini belirtmiştir;

¹⁷²Handyside/UK, 07.12.1976, 5493/72, par.48

“Din veya inancını açıklama özgürlüğü ancak kamu güvenliğinin, kamu düzenin, genel sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda zorunlu tedbirlerle ve yasayla sınırlanabilir.”

Görüldüğü üzere 9. madde kişiye, istediği dini inancı benimseme, bu dinin gereklerini dilediği şekilde, açıkça yerine getirebilme ve inancını açıklama özgürlüğü tanımaktadır. Ancak maddede kişinin inancıyla ilgili farklı düşüncelerin ya da eleştirilerin beyan edilmesine karşı herhangi engelleme yoktur. Nitekim böyle bir koruma, bizzat ifade özgürlüğüyle çelişecek ve AİHS’nin doğasına aykırı bir tutum oluşturacaktır.

Bununla birlikte Mahkeme, dine hakaret unsuru içeren düşünce açıklamalarının başkalarının şöhret ve haklarının korunması kapsamında sınırlandırılabilirliğini kabul etmiştir.¹⁷³ Bu hususta emsal teşkil eden ve doktrinde en çok eleştirilen kararı ise Otto-Preminger-Institut kararıdır.¹⁷⁴ Söz konusu karara esas teşkil eden davanın konusunu, Roman-Katolik dinine ağır eleştiriler içeren ve Tanrı, İsa ve Meryem’i inananların rencide olabileceği gülünç hallerde gösteren “Cennet Konsülü” adlı filmin, Otto-Preminger Institut’un desteğiyle gösterime girmesi üzerine, Innsbuck Piskoposluğu’nun suç duyurusunda bulunması ve savcılık tarafından filme el konularak gösterimin durdurulması oluşturmaktadır. AİHM, başvuru üzerine davayı incelemiş ve 10. maddenin ihlal edilmediğini hükme bağlayarak başvurucu aleyhine karar vermiştir.

AİHM, kararda görüşlerini şöyle ifade etmiştir;

“AİHM, Katolik dininin Tvrol halkının ezici çoğunluğunun dini olduğu gerçeğini görmezlikten gelemez. Avusturya otoriteleri filme el koyarken bu bölgede dini barışı sağlamak ve bazı insanların dini inançlarının hak edilmemiş ve aşağılayıcı bir saldırıya konu olduğu duygusuna kapılmasını önlemek amacıyla hareket etmiştir. Söz konusu dönemde, yerel koşullar ışığında, böyle bir tedbire ihtiyaç olup olmadığı, ulusal otoritelerin uluslararası yargıçtan daha iyi değerlendirebileceği bir şeydir. Eldeki davanın bütün koşulları göz önüne alındığında, AİHM Avusturya otoritelerinin

¹⁷³ Cankaya, Yamaner, **a.g.e.**, s.38

¹⁷⁴ Otto-Preminger-Institut v. Austria 20.09.1994 13470/87

takdir payını aşmış olduğu kanaatine ulaşmamıştır. Dolayısıyla filme el konulması 10. maddenin bir ihlalini oluşturmamaktadır.”¹⁷⁵

Filmin içeriğinin, söz konusu dine inananlar için rahatsız edici olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Ancak bizce bu hususta üzerinde durulması gereken esas noktalar; filmin sadece izlemek isteyenler için sunulmuş olması, ifade özgürlüğünün sanatsal bir içerik aracılığıyla gerçekleştirilmiş olması ve filmin 17 yaş altındakilere yasak olmasıdır. Kişilerin, rahatsız edici buldukları takdirde, filminden kaçınma hakları vardır ve yaş sınırı sayesinde küçüklerin kişiliğini etkileme tehlikesi büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır.

İfade özgürlüğünün sanatsal bir içerik vasıtasıyla gerçekleştirilmiş olması ve filmin sadece izlemek isteyenlere hitap ettiği gerçeği, Mahkeme’nin kararında etkili olmamıştır. Nitekim Mahkeme, iç hukuktaki kanunlarla öngörülmüş olmak kaydıyla dini inançlara ve değerlere hakaretin cezalandırılmasının kabul edilebilir olduğu düşüncesindedir.¹⁷⁶ Bizce AİHM’nin çoğunlukla dini koruyucu bir tavır almasının temelini de bu unsur oluşturmaktadır. Her ülkede farklı algılanabilecek bu konuda AİHM, genel bir eğilim sergilemekten çok, iç hukuk kurallarına bakmakta ve davaları incelerken birden fazla değişkeni göz önünde bulundurmaktadır.

Mahkeme’nin bu husustaki emsal kararlarından birini de A.İ. v. Turkey kararı oluşturmaktadır.¹⁷⁷ Söz konusu davada, başvuru Berfin Yayınevi’nin sahibi ve yöneticisi olup; 1993 yılı Kasım ayında Abdullah Rıza Ergüven’in “Yasak Tümceler” adlı romanını yayımlamıştır. Yayınevi sahibi aleyhinde 765 sayılı eski TCK’nun 175. maddesine¹⁷⁸ dayanılarak açılan dava, yerel mahkeme tarafından mahkûmiyet kararı ile sonuçlandırılmıştır. AİHM, davayı Handyside kararında oluşturduğu “ifade özgürlüğünün yalnızca belirli bilgileri ve düşünceleri değil aynı zamanda toplumu

¹⁷⁵ Macovei, **a.g.e.**, s.72

¹⁷⁶ Cankaya, Yamaner, **a.g.e.**, s.40

¹⁷⁷ I.A v. Turke, 13.09.2005, 42571/98 Aktaran Cankaya, Yamaner, **a.e.**, s.44

¹⁷⁸ 765 Sayılı TCK 175/3 “Allah a veya dinlerden veya bu dinlerin peygamberlerinden veya kutsal kitaplarından veya mezheplerinden birine hakaret eden veya bir kimseyi dini inançlarından veya mensup olduğu dinin emirlerini yerine getirmesinden veya yasaklarından kaçınmasından dolayı kınayan veya tezyif veya tahkir eden veya alaya alan kimseye altı aydan bir yıla kadar hapis ve beş bin liradan yirmibeş bin liraya kadar ağır para cezası verilir.” Söz konusu madde 26.9.2004 tarihli ve 5237 sayılı yeni TCK’nın 216. maddesinde yeniden düzenlenmiştir.

veya toplumun bir kesimini şoke edecek veya rahatsız edecek bilgi ve düşünceleri de kapsadığı” ilkesinin ötesinde, İslam dininin peygamberine karşı tahkir edici bir saldırı niteliğinde görerek Türkiye’nin 10. maddeyi ihlal etmediğine karar vermiştir.¹⁷⁹

Gerek AİHM’nin gerekse mahkûmiyet kararı veren yerel mahkemenin üzerinde durduğu ifadelerin inananlar açısından son derece rahatsız edici olduğu bir gerçektir. Ancak bir diğer gerçek ise hiç kimsenin kitabı satın alıp okumak zorunda olmadığıdır. Bu noktada Mahkeme’nin, özellikle çoğunluğun mensup olduğu bir dine eleştiri ya da hakaret söz konusu olduğunda, dava konusu olayın etki alanını dikkate almaksızın korumacı bir tavır sergilediğini söylemek mümkündür. Mahkeme, bir anlamda dini değerlerin kutsallığına atıf yapmakta ve inanmamakta özgür olmakla birlikte, sınırlı bir kitleye hitap etse ve sanatsal içerik taşısa dahi aykırı düşüncelerin eleştiri sınırlarını daraltmaktadır.

1.2.2.2.1.4. Soykırım İnkârı ve Irkçı Nefreti Körükleyen İfadeler

Soykırım inkârı ve ırkçı söylemler, ifade ve basın özgürlüğü açısından kuramsal olarak en tartışmaya açık ve üzerinde uzlaşılabilen konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar gerek soykırım inkârı gerekse ırkçı söylemler, özünde açık ya da örtülü olarak benzer nedenler barındırsalar da bu iki kavram ayrı ayrı ele alınmalı ve ifade özgürlüğü açısından farklı değerlendirmelere tabi tutulmalıdır.

Üzerinde tam bir uzlaşma olmamakla birlikte, pek çok Avrupa ülkesinde özellikle II. Dünya Savaşı esnasında meydana gelen ve yakın tarihin en insanlık dışı olaylarından biri olarak tarihe geçen Holocaust’ı (Yahudi Soykırımı) hedef alarak soykırım inkârını suç olarak düzenleyen hükümler bulunmaktadır.¹⁸⁰ Nitekim söz

¹⁷⁹ Cankaya, Yamaner, a.e., s.44-45

¹⁸⁰ Kemal Şahin, *İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü*, XII Levha Yayınları, İstanbul 2009, s.420

konusu soykırımın yakın geçmişte meydana gelmiş olması ve çok geniş kitleleri etkilemiş olması bugün de canlılığını sürdürmesine neden olmaktadır.

Soykırım suçunun cezalandırılması konusu, ilk kez 1948 yılında Birleşmiş Milletler Teşkilatı bünyesinde ele alınmış ve Cenevre’de “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi” (Soykırım Sözleşmesi) imzalanmıştır.¹⁸¹ Soykırım suçunun ne olduğu, hangi eylemlerin soykırım olarak nitelendirilebileceği ve bu nitelemeyi yapmaya hangi makamların yetkili olacağı bu sözleşmede ayrıntılı bir biçimde düzenlenmektedir.¹⁸²

Bununla birlikte, bu tarihten önce de çeşitli devletlerin, konuyla ilgili benzer kanunları yasal mevzuatlarına eklediği görülmektedir. 19 Temmuz 1881 tarihli Fransız Basın Kanunu’nun 24. maddesi savaş suçlarını, insanlığa karşı suçları veya düşmanla işbirliği suçlarını övmeyi suç olarak düzenlemiştir. Benzer şekilde, 23 Mart 1995 tarihli Belçika Kanunu’nda; Ceza Kanunu’nda öngörülen şekilde, 2. Dünya Savaşı sırasında Alman Nasyonal-Sosyalist rejimi tarafından gerçekleştirilen soykırımı inkâr eden, basitleştiren (minimise grossièrement), haklı göstermeye çalışan ya da onaylayan kişilerin hapis ve para cezasına çarptırılması öngörülmüştür.¹⁸³ Alman Ceza Kanunu’nun 189. maddesi ise direkt olmasa da soykırım inkârını kapsamaktadır. Söz konusu madde; “Her kim ölmüş bir kişinin onurunu ihlal ederse cezalandırılır.” ifadelerini içermektedir. Federal Alman Mahkemesi, 1992 yılında vermiş olduğu bir kararda, Yahudi Soykırımı esnasında kullanılan gaz odalarının varlığını inkâr etmenin de bu hükmün kapsamında değerlendirileceğini kabul etmiştir.¹⁸⁴

Kanımızca soykırım inkârının suç olarak düzenlenmesi kişinin ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğüyle bağdaşmamaktadır. Ancak yakın tarihte yaşanan ve 1945’te gerçekleşen Nürnberg Yargılamaları’yla da kesinleşen Yahudi Soykırımı, insanlığa ırkçılığın gelebileceği boyutları göstermiş ve basın özgürlüğünün bir istisnasını oluşturmak üzere söz konusu tedbirleri beraberinde getirmiştir. Nitekim AİHM de

¹⁸¹ Yaşar Yakış, “AB’nin Bir Çerçeve Kararında Soykırımın İnkârı Suçu” **Ermeni Araştırmaları Dergisi**, Sayı 37-38, 20 Nisan 2011, s.275-292.

¹⁸² Yakış, **a.e.**, s.275

¹⁸³ Cankaya, Yamaner, **a.g.e.**, s.65

¹⁸⁴ Şahin, **a.e.**, s.421

Graudy kararında, Yahudi Soykırımı'nın inkâr edilmesinin soykırımın haklılaştırılması anlamına geldiğini, böyle bir haklılaştırmanın ise Sözleşme'nin temelini oluşturan değerlere yönelmiş olduğunu ve insanlığa karşı işlenmiş olan bu suçun varlığını inkâr eden bir kimsenin Sözleşme'nin koruması dışına çıkacağını belirtmiştir.¹⁸⁵ Ancak bu noktada, ırkçı nefret söylemlerine karşı alınacak tedbir ve kararlarla, soykırım inkâr yasaları arasında amaç ve gerekçe bakımından herhangi bir paralellik olmadığı görülmektedir. Nitekim Holocoust Yasaları, resmi gerçekleri empoze eden yapılarıyla, AİHM'nin kriterlerinde öngörüldüğü şekilde demokratik bir hayatta gerekli görülmemektedir.¹⁸⁶

AİHS'de 10. maddenin istisnaları, söz konusu maddenin ikinci fıkrasında ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiş olup; fıkra ırkçı söylemlere veya soykırım inkârına yer verilmemiştir. Bununla birlikte, gerek Komisyon'un gerekse Mahkeme'nin özellikle Yahudi Soykırımı inkârında oldukça hassas olduğu görülmektedir. Nitekim Mahkeme, bu tip davaları 10. madde kapsamında değerlendirmeyerek 17. madde kapsamında kabul etmektedir.¹⁸⁷ “Hakların kötüye kullanılması” başlıklı 17. maddeye göre; Sözleşme hükümlerinden hiçbirisi, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesine veya Sözleşme’de öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlamalara uğratılmasına yönelik bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkını sağlar biçimde yorumlanamamaktadır. Mahkeme, ırkçılığı ve nefreti körükleyen düşünceleri de söz konusu madde çerçevesinde, ifade özgürlüğünün kötüye kullanımı olarak değerlendirmektedir.

Bununla birlikte, Mahkeme'nin ırkçı söylemlere yaklaşımı ise soykırım inkârına gösterilen katı tutumu içermemektedir. Nitekim Mahkeme, Jersild davasında dava konusunu ırkçı düşüncelerin televizyonda halkı bu ırkçı düşüncelerin sahipleri konusunda bilgilendirmek amacıyla yayınlanması bağlamında değerlendirmiş ve 10. maddenin ihlaline karar vermiştir.¹⁸⁸ Dava konusu olayda, Danimarka Ulusal

¹⁸⁵ Graudy v. France 25.03.2003 65831/01 Aktaran Şahin, **a.e.**, s.422

¹⁸⁶ Laurent Pech, “Soykırımı İnkâr Yasaları: Tarihi Suç Konusu Yapmaya Yönelik Yanlış Bir Girişim” **İfade Özgürlüğü İlkeleri ve Türkiye**, İletişim, İstanbul 2007, s.167

¹⁸⁷ Şahin, **a.e.**, 421

¹⁸⁸ Jersild v. Denmark, 23.09.1994, 15890/89. Çeviri için bkz. Bıçak **a.g.e.**, s.165-186

Mahkemesi, bir televizyon muhabiri olan Jersild'i, çalıştığı kanalda üç ırkçı genci konuk ederek, ırk ayrımcılığı ve ırkçı propagandanın yapılmasına izin verdiği için mahkûm etmiştir. Başvurucu Jersild, 10. maddenin ihlali gerekçesiyle Komisyon'a başvurmuş; Komisyon, 8 Eylül 1992'de başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur. 8 Temmuz 1993 tarihli raporunda ise, Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlal edildiği yönündeki görüşünü açıklamıştır.

Olayda, TV programcılığının yanı sıra aynı zamanda bir gazeteci olan Jersild, kendilerine “Yeşil Ceketliler” diyen ırkçı bir grup hakkında bir makale yazmış; sonrasında ise onlarla temas kurarak aralarından üç genci programına konuk etmiştir. Irkçı olduklarını kabul eden grup, program esnasında Danimarka'daki etnik gruplar hakkında aşağılayıcı ve küfür içeren beyanlarda bulunmuşlardır. Röportajda yer alan; “Çünkü Kuzey Eyaletler zencileri özgür insanlar yapmak istemişler, ama onlar insan değiller, hayvanlar.”, “Alın bir gorilin fotoğrafını ve sonra bir zenciye bakın, aynı beden yapısı ve her şey aynı, düz alın ve bunun gibi her şey.”, “Zenci insan değildir, hayvandır, bu durum Türkler, Yugoslavlar ve kendilerine ne denirse densin diğer bütün yabancı işçiler için de geçerlidir.” ifadeleri üzerine Jersild, Danimarka Ceza Kanunu'nun ırk, milliyet, etnik köken gibi nedenlerle bir grup insanı tehdit eden, küçük düşüren ya da hakaret eden açıklamaların geniş kitlelere yayılmasını yasaklayan 226. maddesi gereğince mahkûm olmuştur.

Mahkeme, davada ırk ayrımcılığının her biçim ve görünümüyle mücadelenin yaşamsal bir öneme sahip olduğunun bilincinde olduğunu belirtmekle birlikte, ulusal mahkemelerin, Yeşil Ceketliler röportajında ifade edilen aşırı görüşlerin dengelenmeye çalışılmaksızın sunulduğuna dair argümanlarıyla ikna olmadığını ifade etmiştir. Mahkeme'ye göre; gerek TV sunucusunun yaptığı giriş gerekse başvurusunun röportaj sırasındaki tutumu, kendileriyle röportaj yapılan kişileri örneğin Ku Klux Klan taraftarı “bir grup aşırı görüşlü genç” şeklinde tarif etmesi, başvurusunu onlardan açıkça soyutlamıştır. Başvurucu ayrıca, örneğin önemli işleri bulunan siyahlar olduğunu hatırlatmak suretiyle bazı ırkçı ifadeleri çürütmüştür. Son olarak, gösterilen manzaraya bir bütün olarak bakıldığında, ırkçı beyanların Yeşil

Ceketliler'in genel anti sosyal tavırlarının bir parçası olduğu izlenimi verdiği unutulmamalıdır.¹⁸⁹

Mahkeme, incelemesinde, yayınlanan programa bir bütün olarak bakıldığında programın objektif açıdan ırkçı yaklaşım ve fikirlerin propagandasını yapma amacı taşır görünüp görünmediğinin önemli bir faktör olacağını belirtmiştir.¹⁹⁰ Mahkeme'ye göre Jersild'in yaptığı, ırkçı tavır ve söylemleri halkın gözü önüne sermek ve teşhir etmekten ibarettir. Mahkeme, ayrıca programın izleyici kitlesini de göz önünde bulundurarak söz konusu röportajın, bilgili izleyiciler için hazırlandığının ve Danimarka'da ciddi bir haber programının bir parçası olarak yayımlandığının akılda tutulması gerektiğini belirtmiştir.¹⁹¹ Bir başka deyişle Mahkeme'nin davayı, ırkçılık politikası olarak görmemesinde, röportaja, izleyicinin anlayıp onaylamayacağı bir biçimde, ırkçılığın ve ırkçı söylemlerin teşhiri olarak bakması etkili olmuştur.

Mahkeme, ırkçı söylemlere ilişkin davalarda davaların her birini kendi içinde akılcı bir biçimde değerlendirmekte ve temel kriterleri açısından teste tabi tutmaktadır. Ancak başta Yahudi Soykırımı olmak üzere soykırım suçunun inkârı hususundaki tutumu -davaları kabul edilemez bulması- tartışmalıdır. AİHM'nin Yahudi Soykırımı'nı inkâr eden söylemleri kabul edilmez olarak görmesi Mahkeme'nin tarihi ve siyasi olaylarda söz sahibi olduğu görüşüyle, doktrinde yoğun bir biçimde eleştiriye maruz kalmaktadır.

Son olarak Türkiye açısından baktığımızda da 1915 Ermeni Tehciri'nin uluslararası alanda tartışıldığı ve bazı ülkelerce inkârının suç olarak kanunlaştırıldığı görülmektedir. "Nitekim Fransız Ulusal Meclisi, 12 Ekim 2006 tarihinde "Ermeni Soykırımını İnkâr" yasa tasarısında, 1915 senesinde yaşanan olayların soykırım olmadığını ileri süren ya da bu olayları inkâr edenlerin bir yıla kadar hapis ve/veya 45000 Euro'ya kadar para cezasıyla cezalandırılacağını öngörmektedir."¹⁹² Benzer şekilde ABD Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi'nde Ermeni Soykırımı iddiaları

¹⁸⁹ Jersild v. Denmark, 23.09.1994, 15890/89, par.34

¹⁹⁰ Jersild v. Denmark, 23.09.1994, 15890/89, par.31

¹⁹¹ Jersild v. Denmark, 23.09.1994, 15890/ 89, par.34

¹⁹² Şahin, a.e.,s.422

ile ilgili karar tasarısı da 5 Mart 2010 tarihinde 23 "evet" oyuna karşı 22 "hayır" ile geçmiştir.

Söz konusu durum, soykırım inkârı suçlamalarının sadece Holocaust ile sınırlı kalmayacağına ve basın ve ifade özgürlüğüne ilişkin istisnai kabul ettiğimiz bu sınırlamanın genişletilmek istendiğine işaret etmektedir. Nitekim soykırım inkârının Avrupa Birliği'ne üye olan tüm ülkelerde suç haline getirilmesi için Federal Alman Hükümeti'nin çeşitli girişimlerde bulunduğu ve soykırımı inkâr suçlarının Holocaust ile sınırlı tutulmadığı bilinmektedir.¹⁹³

Soykırımı inkâr suçları esas olarak, Yahudi Soykırımı'nı hedef almakta; ırkçılığın ve özellikle Nazizm'in dirtilmesinden doğan endişelerle, basın özgürlüğünü sınırlama nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu durum, yeni soykırım yasa tasarılarına da meydan vermekte ve tarihin bu alanını dogmatikleştirerek, tarihi özgürce incelenip tartışılacak bir bilim olmaktan ziyade siyasi tartışma konusu ve yaptırım mekanizması uygulanabilecek bir alan haline getirmektedir.

Son yıllarda, soykırım inkârı suçlarının, basın ve ifade özgürlüğü aleyhine genişletilmek istenmesi, söz konusu özgürlükler açısından önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Soykırım inkârı ile ilgili ifadelerin yasal yaptırımlarla yasaklanması bilimsel tartışmaya herhangi bir fayda getirmediği gibi "gerçeğin oraya çıkma sürecini" (self-righting process)¹⁹⁴ de aksatmaktadır. Bir başka deyişle tarih, siyasete alet edilmekte ve tarihsel olaylar tabu haline getirilmektedir. Temelde amacı, bu insanlık suçunun engellenmesi olarak gösterilmeye çalışılan bu kanun ve kanun tasarıları, günümüzde ifade özgürlüğünün önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Konunun tabulaştırılması, ırkçılığa karşıt düşüncelerin beslenmesine de engel olmakta; bir bakıma insanlık, bastırılmaya çalışılan bu tehlikeye karşı bilgisiz ve korumasız kalmaktadır. Bununla birlikte, tarihi olayların tartışılması gereken yer de devlet gözetimindeki mahkemeler değil; bilimsel tartışma ortamları olmalıdır. "Bütün olguların açıkça ortaya konmuş olduğu farazi bir durumda bile, bir mahkemenin

¹⁹³ Şahin, a.e., s.422

¹⁹⁴ Milton'ın görüşleri için bkz Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, s.109

alternatif tarih yorumlarından hangilerinin cezalandırılacağına karar vermek gibi bir fonksiyonu olamaz.”¹⁹⁵ Bu gerçekler ışığında, Yahudi Soykırımı da dâhil olmak üzere bütün soykırımı inkâr yasalarının ifade özgürlüğü lehine tekrar gözden geçirilmesi, tarihi gerçeklerin bilimsel anlamda incelenmesi ve tartışılması gereğinin, halkı kin ve nefrete teşvik eden, ayrımcılığı hedefleyen ırkçı söylemlerden korunma yasalarından ayrılması gerekmektedir.

Her ne kadar temelinde aynı düşünceler esas alınmış olsa da uygulamada ırkçı söylemler ve soykırım inkârı farklılık arz etmektedir. Irkçı söylemler, kişilerin ırk, dil, renk, etnik köken gibi doğuştan gelen özellikleri nedeni ile aşağılanması, dışlanması ve hakarete uğramasını ifade etmekte ve toplumda bu kişilere karşı kin ve nefret duygularını uyandırmayı hedeflemektedir.¹⁹⁶ Türkiye’nin de taraf olduğu 1965 tarihli “İrk Ayrımcılığının Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme”nin 4. maddesi, sözleşmecî devletleri ırk ayrımcılığını suç olarak düzenlemek ve karşı tedbirleri almakla yükümlü tutmuştur.¹⁹⁷ Nitekim toplumda nefreti körükleyen bu ifadeler, bütün demokratik hukuk devletlerinde ceza yasalarında yaptırıma bağlanmıştır.¹⁹⁸ İç hukukumuzda ise 5237 sayılı TCK’nın 216/1 maddesiyle şu düzenlemeye yer verilmiştir:

“Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, ... cezalandırılır.”

Söz konusu düzenleme, 765 sayılı eski TCK’nın 312/2 maddesiyle paralel olmakla birlikte, AİHS standartlarına uymak amacıyla, yasa maddesine altı çizili ifadelerin eklenmesiyle yeniden düzenlenmiştir. Buna göre; halkı düşmanlığa teşvik etmek tek başına suç oluşturmayıp, söz konusu ifadelerin suç unsuru oluşturması için kamu güvenliğini tehdit edecek açık ve yakın bir tehlike oluşturması gerekmektedir.

¹⁹⁵ Pech, **a.g.m.**, s.166

¹⁹⁶ Cankaya, Yamaner, **a.e.**, s.62

¹⁹⁷ Cankaya, Yamaner, **a.e.**, s.63

¹⁹⁸ Halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçu Alman Ceza Yasası’nın 130., Kanada Ceza Yasası’nın 319. Norveç Ceza Yasası’nın 135/a maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Aktaran Şahin, **a.g.e.**, s.428

Bu noktada, söz konusu kanun metninin Kıta Avrupa'sından ayrılarak ABD ifade özgürlüğü rejimine gönderme yapacak şekilde açık ve mevcut tehlike kriterini esas aldığı görülmektedir.¹⁹⁹

Soykırımı inkâr suçları ise ırkçılık temeline dayanmakla birlikte, ırkçılığı teşvikten ziyade tarihi olaylar üzerinde spekülasyondan oluşmaktadır. Özellikle Yahudi Soykırımı'nın inkârı, tarihte yaşanmış bir suçun inkârıdır. Bu suçun inkârı, ırkçı düşüncelerle gerçekleştirilmiş olsa da ırkçı nefreti körükleme ve herhangi bir tehlike yaratma ihtimali düşüktür. Bu nedenle, ırkçı söylemlerle soykırım inkârı farklı şekilde ele alınıp farklı düzenlemelere tabi tutulmalıdır. Bu noktada, ırkçı nefret ifadesini cezalandıran yasalar yeterli tedbir olarak görülmeli ve Holocoust da dâhil olmak üzere bütün soykırım inkâr yasaları, ifade ve basın özgürlüğü lehine tekrar gözden geçirilmelidir.

1.2.2.2.2. Sınırlama Nedeni Olarak Genel Ahlak

“Genel bir anlatımla ahlak; belirli bir dönemde belirli insan topluluklarınca benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının, ilkelerinin bütünü veya farklı toplumlarda ve zamanlarda kapsamı ve içeriği değişen ahlaki değerler alanıdır.”²⁰⁰ Bir diğer tanımla da ahlak; mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları bütünüdür.²⁰¹

Tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere ahlakın en genel özellikleri “göreceli” ve “değişken” olmasıdır. Genel anlamda ahlak, iyiyi ve doğruyu hedefler. Bu her birey ve toplum için aynıdır. Ancak iyinin ve doğrunun ne olduğu, toplumdan topluma değişebileceği gibi, aynı toplum içindeki bireyler arasında da, zaman içinde de değişkenlik gösterebilir.

¹⁹⁹ Şahin, a.g.e., s.432

²⁰⁰ İsmail Kılıçoğlu, **Ahlak-Hukuk İlişkisi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, No:23, İstanbul, 1988, ss.135-137'den aktaran Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, s.27

²⁰¹ Girgin, **Gazeteciliğin Temel İlkeleri**, s.223

Ahlakın bu göreceli ve değişken yapısı, onu, ifade özgürlüğünü sınırlama nedeni olarak tehdit edici bir hale sokmaktadır.²⁰² Nitekim kavramın somut ölçütlere dayanmaması, kanun koyucu ve iktidara söz konusu sınırlamalara ilişkin çok geniş bir takdir alanı bırakmaktadır. Buna göre iktidar; ahlaka aykırı bulduğu herhangi bir düşüncenin ifadesini keyfi olarak kısıtlama hakkına sahip olacaktır. Bununla birlikte, devletin ahlak alanına müdahalesi ve belirli bir ahlaki sistemi empoze etmesi günümüz demokrasi ve hukuk devleti anlayışıyla kesinlikle bağdaşmamaktadır.²⁰³

Gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gerekse Amerikan Yüksek Mahkemesi, kavrama bir “somutluk” addetmek amacıyla, bu hususta düşüncüyü açıklama özgürlüğüne ve basın özgürlüğüne getirilebilecek sınırlamalarda “müstehcenlik” kavramını esas almaktadır.²⁰⁴

Müstehcen kavramı, açık seçik, edebe aykırı ve yakışsız olma anlamında kullanılmaktadır.²⁰⁵ Ancak neyin müstehcen kabul edilip neyin edilmeyeceği, uygulamada yine karışıklığa sebep olabilmektedir. Bütün toplumlar, müstehcen yayınlara belirli bir sınırlama getirmiştir. Değişen ise sınırlamanın nerede başladığı ve neyin müstehcen kabul edildiğidir. Schauer, “İfade Özgürlüğü, Felsefi Bir İnceleme” adlı eserinde müstehcenliğin denetlenmesini üç temel nedene bağlamıştır;²⁰⁶

İlk olarak müstehcen yayınlar ahlak dışıdır, toplumun kendi ahlâk standartlarının korunmasındaki çıkarı, egemen ahlâk değerlerine uymayan yayınların sınırlandırılmasına olanak sağlar; hatta buna zorlar.

İkincil olarak bu tür materyaller içeren yayınlar bazı toplum dışı davranışlara sebep olur, bu tür yayınlarla suç arasında bir nedensellik bağı vardır, bu tür materyaller içeren yayınlar toplumu çirkinleştirir ve kentsel çürümeye yol açar.

²⁰²Nihat Bulut, “Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırma Nedeni Olarak Genel Ahlak”, **AÜEHFD**, Cilt IV, Sayı:1-2, Yıl 2000, s.29

²⁰³ Bulut, **a.e.**, s.34

²⁰⁴ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.72

²⁰⁵(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352cd73ac4f76.02643180, 22.02.2013

²⁰⁶ Frederick Schauer, **İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme**, Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara 2002, s.243-245

Ve son olarak insanlar müstehcen materyallere bakmak zorunda bırakılarak rahatsız edilmektedir. Bu nedenle müstehcenliğin umuma açık bir şekilde sergilenmesi sınırlanmalıdır.

Schauer'in sıraladığı nedenler arasında bizce konumuzla en ilgili olan müstehcen materyallerin toplum düzenini bozabileceği ve toplum dışı davranışlara sebep olacağı görüşüdür. Nitekim devletlerin bireylerin ahlak anlayışına karışması, ne günümüz demokrasi anlayışıyla ne de kişi hak ve özgürlükleriyle bağdaşmamaktadır. Devleti ilgilendiren kişinin ahlak anlayışının kamu düzeninde yarattığı ve/veya yaratacağı zarardır.

Amerikan Yüksek Mahkemesi, Miller v. California kararında bir yapıtın müstehcen olarak nitelendirilebilmesi için üç temel kriter sunmuştur. Bunlar;

- Yapıtın yoğun biçimde şehvet arzusunu kışkırtması,
- Çok açık bir biçimde açık ve nahoş olması,
- Hiçbir sosyal değere sahip olmayan bir malzeme içermesidir.²⁰⁷

Mahkeme, 2002 yılında verdiği bir kararla da bu durumu açıklamıştır. Kararda, kırktan fazla filme konu olan William Shakespeare'in "Romeo ve Juliet" isimli eserinin ve bu eserin ilham kaynağı olduğu filmlerin bazılarının ve en iyi film Oscar ödülünü kazanan "Amerikan Beauty" filminin de benzer öğeler içerdiğini; bu eserlerin, değerine bakılmaksızın müstehcen olarak nitelendirilmesinin Anayasa'ya aykırı olacağı belirtilmiştir.²⁰⁸

AİHM kararlarına baktığımızda ise Mahkeme'nin, genel ahlak kavramının bu göreceli ve değişken yapısını göz önünde bulundurarak, devlet yetkililerine geniş bir takdir alanı bıraktığı görülmektedir. AİHM, bu hususta belirli kıstaslar belirlemekten kaçınmakta ve bu konudaki kararlarda, davalı devletlere, nispeten daha geniş bir takdir

²⁰⁷ Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.73

²⁰⁸ Ashcroft v. Free Speech Coalition, 535 U.S. 234, 2002. Aktaran Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.74

alanı tanımaktadır. Mahkeme'nin genel ahlaka ilişkin sınırlamaları konu alan ilk dava olan Handyside davasında verdiği karar, bu tutumunu açıkça sergilemektedir.²⁰⁹

Söz konusu davada, iki Danimarkalı yazarın okullar için yazdığı ve cinsel ilişki, mastürbasyon, orgazm, kürtaj, homoseksüellik gibi cinsel içerikli bilgiler içeren Küçük Kırmızı Ders Kitabı isimli kitap, müstehcen içeriğe sahip olduğu iddiasıyla toplatılarak imha edilmiş ve yayıncısına para cezası verilmiştir. Yayıncı Richard Handyside'in başvurusu üzerine davayı inceleyen AİHM ise davacının aleyhine karar vererek müdahalenin genel ahlakın korunması için demokratik bir toplumda gerekli olduğuna karar vermiştir. Mahkeme, bu kararını şöyle açıklamaktadır;

“Sözleşmeci devletlerin değişen iç hukuklarında tek biçimli bir Avrupa ahlak kavramı bulmak mümkün değildir. Hukukun ahlaki değerlere yaklaşımı zamana ve yere göre değişmektedir. Dolayısıyla devlet yetkilileri ülkelerinin esaslı güçleriyle doğrudan ve sürekli ilişkide bulunmaları nedeniyle, ahlaki gereklerin içeriklerini ve bunları karşılamak için tasarladıkları yasak ve cezaların gerekliliği hakkında bir görüş bildirirken, genellikle uluslararası bir yargıçtan daha iyi konumdadırlar.”²¹⁰

Kararın en ilginç kısmı ise, kitabın Avrupa Konseyi'ne üye birçok ülkede serbestçe yayınlanabilmesine karşılık, İngiltere'de yasaklanmış olmasıdır.²¹¹ Mahkeme, bunu farklı Avrupa ülkelerinin iç hukuklarından ortak bir ahlak anlayışı çıkarmanın mümkün olmamasıyla bağdaştırmaktadır.²¹²

Mahkeme'nin ifade özgürlüğünün sınırlama nedeni olarak genel ahlaka ilişkin verdiği bir diğer önemli karar ise Müller kararıdır.²¹³ Dava, İsviçre'de bir modern sanatlar galerisinde sergilenen bazı tabloların müstehcen bulunarak İsviçre Ceza Kanunu'nun müstehcen eserleri yasaklayan 204. maddesi uyarınca söz konusu tablolara el konması ve ilgililerin para cezasına çarptırılması üzerine açılmıştır.²¹⁴

²⁰⁹ Handyside v. UK, 07.12.1976, 5493/72

²¹⁰ Handyside v. UK, 07.12.1976, 5493/72, par.48. Kararın bu bölümünde yapılan alıntı için bkz Baykan, **a.g.e.**, s.81

²¹¹ Cankaya, Yamaner, **a.g.e.**, s.30

²¹² Handyside, 07.12.1976, 5493/72, par.48

²¹³ Müller v. Swiss, 24.05.1988 10737/84

²¹⁴ Cankaya, Yamaner, **a.e.**, s.31

Dava, Mahkeme'nin 10. maddenin ihlal edilmediğine yönelik karar vermesiyle, başvuru Müller aleyhinde sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, AİHM'nin sanat özgürlüğünün de 10. madde kapsamında değerlendirilebileceği görüşünü karara bağlaması açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Ancak bu hususta AİHM'nin Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin kriterlerini dikkate almadığını belirtmekte fayda görülmektedir. Nitekim söz konusu davada, müstehcenlik iddiası taşıyan eşcinsellik, hayvanlarla cinsel ilişki, mastürbasyon ve livata sahnelerini içeren dava konusu tabloların birer sanat eseri olmasına bakılmamış; eserin sosyal bir mesaj ya da sanatsal bir değer taşımasından ziyade etrafa verebileceği rahatsızlık üzerinde durulmuştur. Oysa bilim ve sanat özgürlüğü, bizce ifade özgürlüğünün kullanılmasındaki en değerli araçlardır. Kanun koyucunun ve yargı organlarının bu özgürlüklerin kısıtlanmasına en yüksek düzeyde hassasiyetle yaklaşmaları toplumun gelişmesi önünde bu alanlarda oluşabilecek engelleri en aza indirgeyecektir.²¹⁵

Mahkeme'nin genel ahlakın korunmasına ilişkin verdiği bir diğer karar ise başvuru lehine sonuçlanan Open Door and Dublin Well Woman kararıdır. Mahkeme, bu davada daha evvel yerel otoritelere tanınması gerektiğini belirttiği takdir hakkının kayıtsız, şartsız ve denetlenemeyecek bir hak olmadığını belirtmiştir.²¹⁶

Genel ahlaka aykırılık, iç hukukumuzda ise Anayasa'nın 26. maddesinin 3. fıkrasında ifade özgürlüğünü sınırlama nedeni olarak belirtilmiş; müstehcenlik kavramı ise 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 226. maddesinde bir suç olarak düzenlenmiştir. Söz konusu maddenin 2. fıkrasında; "Müstehcen görüntü, yazı veya sözleri basın ve yayın yolu ile yayımlayan veya yayınlanmasına aracılık eden kişi altı aydan üç yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır." denmektedir. Aynı maddenin 7. fıkrası ise; "Bu madde hükümleri, bilimsel eserlerle; üçüncü fıkra hariç olmak ve çocuklara ulaşması engellenmek koşuluyla, sanatsal ve edebi değeri olan eserler hakkında uygulanmaz." ifadeleri ile Amerikan Yüksek Mahkemesinin müstehcenlik kriterlerine paralel bir tutum sergilemektedir.

²¹⁵ Cankaya, Yamaner, a.e., s.33

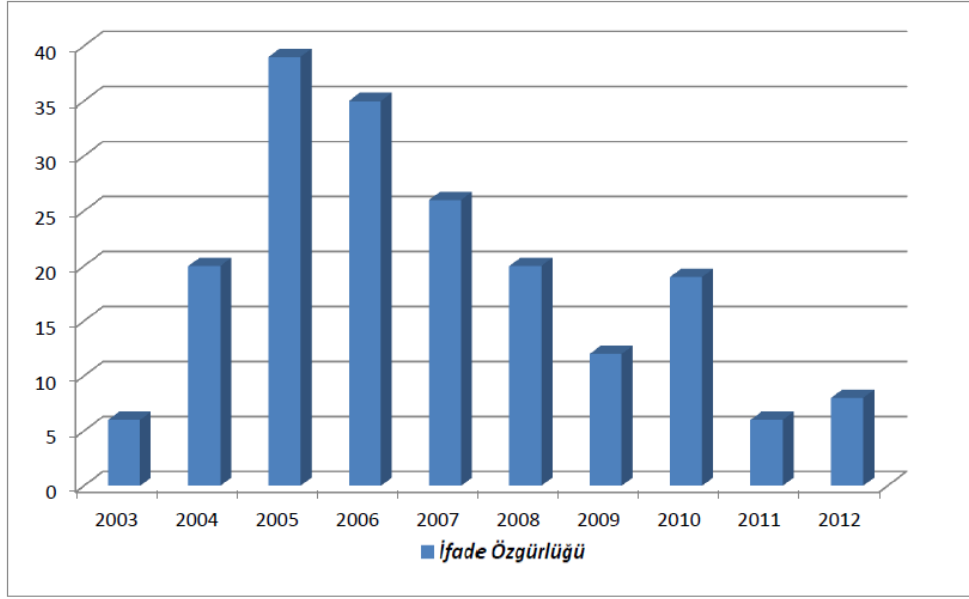
²¹⁶ Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland, 29.10.1992, 14234/88-14235/88, A 246-A Aktaran Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.75

1.2.2.2.3. Milli Güvenlik ve Toprak Bütünlüğünün Korunması

AİHS'nin 10. maddesinin 2. fıkrası, Sözleşme'ye taraf devletlerin milli güvenliği, toprak bütünlüğünü veya kamu özgürlüğünü tehdit edecek unsurlarda ifade özgürlüğünü kısıtlayabileceğini ifade etmiştir. Ancak söz konusu kavramların içerikleri konusunda net çizgiler çizilememiş olması, özellikle Türkiye gibi terör sorunu olan ülkelerde çözümü kolay görünmeyen ifade özgürlüğü sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Nitekim AİHM'de Türkiye hakkında verilen ihlal kararlarının çok büyük bir kısmı, TCK'nın eski 312. maddesinden veya Terörle Mücadele Kanunu'nun 2003'de ilga edilen 8. maddesinden kaynaklanan mahkûmiyet kararlarına dayanmaktadır.²¹⁷ Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin 2004-2013 yılları arasında 10. maddeyi ihlaline ilişkin AİHM kararları gösterilmektedir.

Tablo 1: Türkiye'nin Yıllara Göre AİHS 10. Madde İhlalleri

²¹⁷ Zühtü Arslan, "İstisnanın Normalleş(tiril)mesi, Terör ve İfade Özgürlüğü: Türkiye Tecrübesi Üzerine Notlar" **İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye**, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s.187

Kaynak: (Çevrimiçi) http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2013_ist/18.pdf
15.12.2013

Sözleşme, taraf devletlere 10. maddenin ikinci fıkrası çerçevesinde devletin ve toplumun korunması amacına yönelik olarak ifade özgürlüğünü kısıtlama hakkı tanımaktadır. Ancak Türkiye’de uzun yıllardır devam eden terör sorunu, bu istisnai durumlarda kullanılması öngörülen sınırlama hakkını olağan bir durum haline getirmiş ve süreklileştirmiştir. Bu eğilimin bir sonucu olarak, iç hukukumuzdaki kanun maddelerinin esasının ve uygulanışının Mahkeme’nin bu husustaki temel kriterleriyle çelişmesi ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de terör olgusunun varlığı ve tehdit algılanmasının sürekliliği beraberinde ifade ve basın özgürlüğüne ilişkin kısıtlamaları ve bu kısıtlamalara dayanak oluşturacak yeni ceza maddelerini getirmektedir. Zühtü Arslan’a göre, özellikle terörle mücadele konusunda ifade özgürlüğüne kısıtlama getiren her madde, yedeğini taşımaktadır.²¹⁸ Söz konusu maddelerden herhangi biri tartışılıp yürürlükten kaldırılrsa dahi, arkasından özünde aynı esası taşıyan bir madde yürürlüğe girmekte ve sorun aynı şiddetle devam etmektedir. Arslan’ın yedekleme teorisine uygun biçimde

²¹⁸ Arslan, a.g.e., s.187

günümüzde de sorunun devamını sağlayan maddeler TCK'nın 216. ve 301. maddeleri ile TMK'nın 6. maddesidir.

TCK'nın 301. maddesi; “Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve Devletin yargı organlarını aşağılamayı” suç olarak düzenlemektedir. Her ne kadar madde, 3. fıkrasıyla eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamalarını istisna tutsa da maddenin yoruma açıklığı, ifade ve basın özgürlüğü aleyhinde gerçekleşecek uygulamalara elverişlidir. Terörle Mücadele Kanunu'nun 6. maddesi ise terörle mücadele eden kişilerin kimliklerinin açıklanmasını ve terör örgütlerinin bildiri ve açıklamalarının yayınlamasını yasaklamaktadır.

Her ne kadar uygulamada sıklıkla sorunlarla karşılaşlsa da söz konusu maddeler esas itibarıyla, AİHS'nin öngördüğü şekilde meşru bir amaca; ulusal güvenlik, kamu düzeni ve toprak bütünlüğünün korunmasına hizmet etmektedir. Sorun, kanun maddelerinden ziyade yorum ve uygulanış biçiminden ve kısmen de Türkiye'nin Güneydoğu'sunda süregelen şiddet ve terör olaylarının sürekliliğinden kaynaklanmaktadır. Sözleşme'nin 56. maddesinin 4. fıkrası, Sözleşme'nin hükümlerinin sözü geçen ülkelerde yerel şartlar dikkate alınarak uygulanacağını hükme bağlanmıştır. Nitekim Mahkeme de Zana v. Turkey kararında bu hususun üstünde durarak söz konusu davada bölücü örgütün şiddete dayalı bir yöntem izlediğini belirtmiş ve Türkiye'nin, ifade özgürlüğüne yönelik sınırlamalarının amacının devletin ve toplumun korunmasına yönelik olduğunu kabul etmiştir.²¹⁹ Mahkeme, bu hususta önüne gelen davalarda, Türkiye'deki terör olaylarını da göz önünde bulundurarak; sınırlamanın demokratik bir ortamda gerekli olup olmadığını, davayı açıklamayı yapan kişi, açıklamanın yapıldığı ortam ve açıklamanın içeriği açısından ele alarak incelemektedir. Bu noktada Mahkeme'nin soyut kavramlardan yola çıkmadığı ve bu bileşenlerin etkisinin her somut olayda farklı şekilde değerlendirildiği de göz önünde tutulmalıdır.

²¹⁹ Zana v. Turkey 25.11.97, 69/1996/688/880 par. 50. Aktaran Cankaya, Yamaner, **a.g.e.**, s.95

1.2.2.2.3.1. Açıklamayı Yapan Kişi

Ulusal güvenliği tehdit ettiği öne sürülen düşüncenin açıklamasını yapan kişinin toplumdaki konumu, itibarı ve etkinliği, Mahkeme'nin kararlarında birincil derecede etkin olmaktadır. Nitekim söz konusu ifadenin toplum nezdinde yaratacağı etki, çoğu zaman kişinin nüfuzu ile doğrudan ilişkili bulunmaktadır.

Siyasi kimliğe sahip kişilerin ülkenin sorunları ve çözüm yolları ile ilgili düşünce açıklamaları normal ve hatta istenilen bir durumdur.²²⁰ Ancak Mahkeme kabul edilebilir eleştiri sınırlarını yüksek tutmakla birlikte, şiddete teşvik amacı taşıyan ya da bu sonuca neden olan düşünce açıklamalarını 10. maddenin koruması altına almamaktadır. Bu konuşmaların direkt şiddet çağrısı içermesi gerekmemekte, durumun hassasiyetine bağlı olarak kışkırtıcı bir amaç taşımasa da bu sonuca neden olan/ olabilecek düşünce açıklamaları da bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Mahkeme, açıklamayı yapan kişiye ayrı bir önem arz ederek açıklamanın yaratabileceği olası etkiler üzerine yoğunlaşmaktadır. Toplumda tanınmayan ve sözleri çok fazla dinlenmeyecek bir kişinin açıklamaları ile belirli bir siyasal nüfuza, etki alanına sahip kişilerin açıklamaları yaratabilecekleri olası tehlikeler açısından bir tutulmamaktadır.

Mahkeme, Zana davasında, Başvurucu Mehdi Zana'nın Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde mahkûm olarak bulunurken Ağustos 1987'de gazetecilerle yaptığı bir röportajda;

"... PKK'nin ulusal kurtuluş hareketini destekliyorum. Katliamlardan yana değiliz, yanlış şeyler her yerde olur. Kadın ve çocukları yanlışlıkla öldürüyorlar..." şeklindeki açıklamasını ve söz konusu açıklamanın ulusal günlük gazete Cumhuriyet'te 30 Ağustos 1987'de yayınlanması durumunu başvurucunun siyasi konumu (Diyarbakır'da belediye başkanlığı yapmış olması) açısından değerlendirmiş ve bu konumundan dolayı sözlerinin bölgede etkili olabileceği üzerinde durarak

²²⁰ Cankaya, Yamaner, a.g.e., s.79

Türkiye'nin 10. maddeyi ihlal etmediği kararına varmıştır.²²¹ Davada röportajın önemli bir ulusal gazetede yer alması da daha geniş kitlelere ulaşmasına neden olduğundan ayrıca etkili olmuştur.

Buna karşılık benzer bir davada, Polat kararında ise Mahkeme, “Ancak, başvuranın birey olduğunu ve görüşlerini ‘devlet güvenliği’, ‘kamu düzeni’ ve ‘toprak bütünlüğü’ üzerindeki potansiyel etkilerini önemli ölçüde sınırlayacak şekilde kitle iletişim yolu yerine edebi bir eser yoluyla açıkladığını göz önünde bulundurmaktadır.”²²² yolunda görüş bildirmiştir. Söz konusu davada başvurucunun siyasi kimliğe sahip biri olmaması ve düşüncelerini ifade etmek için edebi bir eserden yararlanması, Mahkeme'nin demokratik bir ortamda gereklilik ve orantılılık kriterleri doğrultusunda 10. maddenin ihlali yönünde karar vermesinde doğrudan etkili olmuştur.

1.2.2.2.3.2. Açıklamanın Yapıldığı Ortam

Mahkeme, genel olarak, devletin ve toplumun korunmasına ilişkin dava konusu sınırlamalarda, açıklamanın yapıldığı ortamı ve koşulları da göz önünde bulundurmaktadır. Terör olaylarının şiddetinin arttığı bir dönemde ve bölgede yapılan düşünce açıklamasının olası tehlikeleri, diğer dönemlere oranla daha fazla görülmektedir. Mahkeme, değerlendirmelerinde açıklamanın yapıldığı zamanı ve yeri de açıklamanın içeriği ve açıklamayı yapan kişi ile birlikte ele almakta ve sınırlandırmanın meşruiyetini, bu bilgiler ışığında bir bütün olarak değerlendirmektedir. Aynı zamanda açıklamanın yapıldığı araç da açıklamanın ulaşabileceği ve etkileyebileceği potansiyel kitlenin analiz edilmesi açısından önem taşımaktadır. Az sayıda nüshası basılan bir kitapta yer alan ifadelerle, ulusal gazetede yayımlanan bir röportaj, etki alanları göz önünde bulundurularak Mahkeme açısından farklı değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

²²¹ Zana v. Turkey, 25.11.1997, 69/1996/688/880

²²² Polat v. Turkey, 08.08.1999, 23500/94, par. 47

Nitekim Sürek (No:1) davasında Mahkeme, açıklamanın yapıldığı zaman ve yere işaret ederek;

“Çok ciddi can kayıpları ve bölgenin büyük bir kısmında olağanüstü hal ilan edilmesine sebebiyet verecek şekilde güvenlik kuvvetleri ile PKK kuvvetleri arasında ciddi çatışmaların devam etmekte olduğu Güneydoğu Türkiye’deki güvenlik durumu bağlamında yayınlanmış olması da dikkate alınmalıdır”²²³ ifadelerine yer vermiştir. Aynı husus, Mahkemenin Zana kararında da geçerli olmuştur.²²⁴

Mahkeme’nin söz konusu hususta açıklamanın yapıldığı ortama gösterdiği önem; aynı konu üzerine verdiği Sürek No:1 ve Sürek&Özdemir v. Turkey kararlarındaki farkla da kendini göstermektedir. Nitekim Sürek No:1 kararında Türkiye’nin Güneydoğusu’nda yaşanan terör eylemlerini göz önünde bulundurarak 10. maddenin ihlal edilmediğine hükmeden Mahkeme, Sürek&Özdemir v. Turkey kararında ise 10. maddenin ihlali yönünde karar vermiştir.

“Mahkeme, medya mensupları tarafından ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasına eşlik eden görev ve sorumlulukların ihtilaflı ve gergin ortamlarda özel önem taşıdığını vurgular. Bu yüzden de Devlete karşı şiddet kullanma yoluna giden örgüt temsilcilerinin görüşleri yayınlanırken, medya şiddeti tahrik eden ve kin güden konuşmaların yapıldığı bir araç olarak görülmesin diye, daha fazla özen göstermelidir. Aynı zamanda bu tür görüşler böyle sınıflandırılmayacağı için Sözleşmecî Devletler, ceza hukukunun ağırlığını medya üzerinde toplayarak, toprak bütünlüğü veya ulusal güvenliğin korunmasının veya suç ve asayişsizliğin önlenmesinin halkın bu hususta haber alma hakkını kısıtladığını ifade edemezler.”²²⁵

Bununla birlikte basın özgürlüğü açısından baktığımızda ifadenin yer aldığı yayın da ayrı bir önem arz etmektedir.²²⁶ Mahkeme kitle iletişim araçlarının düşüncelerin yayılmasında etkinliğini göz önünde bulundurarak dava konusu ifadelerin hangi araç yoluyla açıklandığının da önem arz ettiği düşüncesindedir.

²²³ Sürek v. Turkey (No:1), 08.07.1999, 26682/95, par.62

²²⁴ Zana v. Turkey, 25.11.1997, 69/1996/688/880, par 10

²²⁵ Sürek and Özdemir v. Turkey, 08.07.1999, 24277/94, par.62. Çeviri için bkz. Bıçak, **a.g.e.**, s.229-271

²²⁶ Baykan, **a.g.e.**, s.107

Nitekim Arslan kararında Mahkeme, yazarın düşüncelerini bir kitle iletişim aracı yerine edebi eser yoluyla paylaşmış olmasının içerik ne olursa olsun söz konusu ifadelerin etkinliğini azalttığı yolunda görüş bildirmiştir.²²⁷ Benzer şekilde Okçuoğlu ve Karakaş kararlarında da Mahkeme, ifadelerin içeriğinden çok ulaştığı kitleye ve açıklamaların yapıldığı araca (şiir yoluyla veya dar bir kitleye ulaşan bir dergi aracılığıyla) odaklanmıştır.²²⁸ Bu noktada, Mahkeme'nin, sanatsal bir yolla ifade edilen düşüncelerin içeriği hususunda da daha hoşgörülü davrandığını söylemek mümkündür.

1.2.2.2.3.3. Açıklamanın İçeriği

Mahkeme, ifade özgürlüğünün meşru sınırlama nedenlerini 10/2. maddesinde sıralamakla birlikte, müdahaleyi daha evvel incelediğimiz kriterler ışığında sıkı bir incelemeye tabi tutmakta ve her durumu kendi içinde değerlendirmektedir. Bunlardan biri de dava konusu olan açıklama ya da haberin içeriğidir.

Basının kamuoyunu aydınlatma görevi dolayısıyla edindiği bilgilerden bazıları, gizli bilgi ya da devlet sırrı olarak nitelendirilebilmektedir.²²⁹ Ancak haberin ya da bilginin gizli bilgi olarak nitelendirilmesi, basın özgürlüğünün kısıtlanması için tek başına bir sebep oluşturmamaktadır. Mahkeme, bu gibi durumlarda Sözleşme'ye uygunluk adına sınırlamanın “demokratik bir ortamda gerekli olması” ve “sosyal ihtiyaç baskısı oluşturmaması” niteliklerini aramaktadır.²³⁰

Mahkeme'ye göre, bu hususta, dava konusu gizli bilginin içeriğinden ve arz ettiği önemden ziyade aleniyet kazanıp kazanmaması önem taşımaktadır. Bu da söz konusu bilginin ulaşılabilirliğine ve daha önce herhangi bir araçla kamuoyunun bilgisine sunulmuş olmasına bağlıdır.

Mahkeme, çeşitli kararlarında, bu görüşünü açıkça ortaya koymuş; gizli bilgilerin açıklanması konusunda içerikten ziyade, dava konusu bilginin

²²⁷ Arslan v. Turkey, 08.06.1999, 23462/94 Kararın Türkçe çevirisi için bkz. Bıçak, **a.g.e.**, s.303-327

²²⁸ Cankaya, Yamaner, **a.g.e.**, s.99

²²⁹ Baykan, **a.g.e.**, s.107

²³⁰ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.65

ulaşılabilirliğine odaklanmıştır. Verening Weekbald Bluf! v. The Netherlands davasında, Gizli Servis faaliyetlerini yayınlayan Başvurucu’yu, söz konusu bilgilerin daha evvel yayınlanmış olmasından dolayı haklı görerek, 10. maddenin ihlaline karar vermiştir.²³¹ Mahkeme, Observer and Guardian v. The United Kingdom davasında da benzer şekilde emekli bir gizli servis ajanının anılarını yayınladığı kitabın toplatılmasını bilginin aleniyet kazandığı ve dolayısıyla sınırlamanın demokratik bir toplumda gerekli olmadığı gerekçesiyle Sözleşme’nin ihlali olarak kabul etmiştir.²³²

Türkiye açısından baktığımızda ise bu husus daha çok “terörle mücadele edenlerin kimliklerinin açıklanmaması” konusunda karşımıza çıkmaktadır. Nitekim TMK’nın 6. maddesi terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin hüviyetlerini açıklamayı suç olarak düzenlemektedir. Sürek No:2 kararı Mahkeme’nin bu konuya bakışını yansıtmaları açısından önemlidir. Söz konusu davanın konusunu “Haberde Yorumda Gerçek” adlı dergide yer alan bir röportaj oluşturmaktadır. Röportajda, bölgede terörle mücadelede aktif görev alan bir Jandarma Konutanı’nın ismiyle birlikte “Sizin kanınız benim susuzluğu gidermez” şeklindeki ifadelerine yer verilmiştir. Mahkeme, söz konusu davada olayların meydana geldiği dönemde bölgedeki durumu da göz önünde bulundurarak, yazılanların görevlilere karşı halkın nefret duygularını uyandırabileceğini kabul etmiştir.²³³ Mahkeme’nin dava esasında Türkiye aleyhine karar vermesinin temel nedeni ise söz konusu bilgilerin başka yayın organlarınca daha evvel yayınlamış olması ve terörle mücadelede görev alan söz konusu kişiler ve düşüncelerinin kamuoyunun önemli bir kesimince zaten biliniyor olmasıdır.

AİHM bu husustaki davalarda, söz konusu ifadenin şiddet içeren, şiddeti teşvik eden bir unsur taşıyıp taşımadığına bakmaktadır. şiddeti teşvik eden ya da hoş gören bir açıklama, Mahkemece 10. maddenin koruması altında kabul edilmemektedir.

Mahkeme’nin bu husustaki görüş ve içtihadı, 765 sayılı eski TCK’nın 312. maddesinin 1. ve 2. fıkrasında suç olarak öngörölen unsurlarla çelişerek, uygulamada

²³¹ Verening Weekbald Bluf! v. The Netherlands, 16616/90, 09.02.1995, A 306-A, par. 43

²³² Observer and Guardian v. UK, 26.11.1991, 13585/88

²³³ Sürek No:2, par.37’den aktaran Cankaya, Yamaner, **a.g.e.**, s.82

Türkiye aleyhine birçok davanın açılmasına ve sonuçlanmasına neden olmaktaydı. Söz konusu kanun maddesinin 1. fıkrası kanunun cürüm saydığı herhangi bir eylemi övmeyi suç olarak kabul etmekte; 2. fıkrası ise “halkı sınıf, ırk, renk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek düşmanlığa açıkça tahrik eden kimse”nin cezalandırılacağını hükme bağlamaktaydı.

312. maddenin ikinci fıkrası, içerik itibarıyla, birçok Avrupa ülkesindeki düzenlemelerle paraleldir. Farklı olan ise söz konusu maddenin Türkiye’de kendine bulduğu uygulama alanı olmuştur.²³⁴ Birçok ülkede ırkçılığın önlenmesi başlığı altında, kişilerin şeref ve haysiyetinin korunması kapsamında ele alınmış olan madde Türkiye’de milli güvenlik sorunu olarak ele alınmış, AİHM tarafından da bu kapsamda değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.²³⁵ Nitekim Mahkeme, Türkiye’de 312. maddeye ilişkin davalarda da şiddete teşvik unsuru aramaktaydı.

AİHM kararlarıyla iç hukukumuzun çeliştiği en önemli noktalardan biri de terör örgütlerinin bildiri ve açıklamalarının yayımlanması hususudur. TMK’nın 6. maddesinde 11.04.2013 tarihinde yapılan bir değişiklik sonucu 6/2 maddesinin son hali şöyledir;

“Terör örgütlerinin; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösteren veya öven ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik eden bildiri ve açıklamaları basanlar veya yayımlayanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Söz konusu kanun, değişiklikten önce terör örgütünün açıklama ve bildirilerinde içerik konusunda ayırım yapmamakta ve tamamen yasaklamaktaydı. Bildirinin ve açıklamanın içeriğine vurgu yapan Mahkeme ise Sürek&Özdemir davasında PKK lideriyle yapılan röportajın ve yasadışı dört sosyalist örgütün bildirilerinin “Haberde Yorumda Gerçek” dergisinde yayımlanmasını içerik açısından değerlendirerek Türkiye aleyhine karar vermiştir.²³⁶

²³⁴ Cankaya, Yamaner, **a.e.**, s.94

²³⁵ Cankaya, Yamaner, **a.e.**, s.94

²³⁶ Sürek and Özdemir v. Turkey, 08.07.1999, 24277/94, par.61. Çeviri için bkz. Bıçak, **a.g.e.**, s.229-271

Ülkemizde kanun maddeleri sıklıkla değiştirilmekte ve AİHS'ne uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu çabaların tutuklu gazeteci sayısında önemli ölçüde bir iyileşme göstermediği açıktır. Bu noktada sorun, kanun maddelerinden ziyade söz konusu maddelerin algılanma ve uygulanma biçiminden kaynaklanmaktadır. Mahkeme'nin Tyrer davasındaki şu sözleri gayet anlamlıdır;

“Sözleşme, bugünkü koşullar altında yorumlanması gereken... yaşayan bir belgedir.”²³⁷

Mahkeme, yıllar itibariyle basın özgürlüğünü sınırlama alanını oldukça daraltmış ve davaları incelemek adına birçok kriter geliştirmiştir. Türkiye'de de ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasına yönelik kanun maddelerinin geniş yorumlanmasından vazgeçilmeli; bu hususta çeşitli kriterler geliştirilerek özellikle devletin güvenliği hususundaki sınırlandırmalar her olay kendi içinde değerlendirilerek daha hassas ve özgün bir biçimde ele alınmalıdır. Aksi takdirde kanunlarda yapılan değişiklikler uygulamada kendine yer bulamamakta; AB'ne uyum çerçevesinde gerçekleştirilen yeni düzenlemeler ise kâğıt üstünde kalmaya mahkûm olmaktadır.

²³⁷ Lawson, **a.g.m.**, s.79

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNÜN TARİHSEL SÜRECİ

Türkiye coğrafyasında basının doğuşu, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde ilk gazetelerin yayınlanmasıyla gerçekleşmiş; basın özgürlüğü kavramı ise ilk Anayasal hareketlerle birlikte gündeme gelerek tartışılmaya başlanmıştır. Söz konusu tartışmalar, yıllar itibariyle Türkiye’de meydana gelen ekonomik ve siyasi değişim-dönüşümlerle farklı boyutlara taşınsa da günümüzde de halen devam etmektedir.

2.1.Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Basın Özgürlüğü

Günümüz basınının yapısını, sorunlarını ve Türkiye’de basının doğuşundan itibaren süregelen basın özgürlüğü sorununu irdeleyebilmek, ancak Türkiye’de basın tarihinin ve gazetecilik faaliyetinin doğuşunun doğru analiz edilmesiyle mümkündür. Nitekim Türkiye’de (ya da Osmanlı’da) gazetecilik faaliyeti, Batı’dan çok farklı ve geç olarak doğmuş, gelişmiş; doğuşunda oluşan yapısal farklılıkların tamamıyla düzeltilmesi ise henüz mümkün olmamıştır.

2.1.1. Osmanlı’da İlk Gazeteler ve İlk Yasal Düzenlemeler

Türkiye’de ilk basımevinin İspanya dışına gitmek zorunda bırakılan Museviler tarafından, 1493’te İstanbul’da açıldığı bilinmektedir.²³⁸ Aynı şekilde, 1567’de Ermeniler, 1610’da Marunî Araplar, 1627’de ise Rumlar basımevi kurarak, kitap basma yoluna gitmişlerdir.²³⁹ Ancak bu süreçte dikkati çeken husus, söz konusu

²³⁸ Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze...*, s.9

²³⁹ Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006, s.13

basımevi sahiplerinin hiçbirinin, gazete türü yayına yönelmemiş olmasıdır. Oysa Batı'ya baktığımızda, matbaanın icadı ve faal olarak kullanılması ile bugünkü anlamda gazete türünün ortaya çıkışı, yaklaşık aynı döneme rastlamaktadır.

Orhan Koloğlu, bu durumu Osmanlı'nın sosyo-ekonomik yapısıyla açıklamaktadır;

“Osmanlı'nın, İslami ilkelere dayanan anlayışı kendi örfi -geleneklere dayalı-yasalarıyla da sistemleştirerek geçerli kıldığı uygulama, doğal olarak devlet mekanizmasının egemenliğini pekiştiriyor ve toplum tabanına yönelik bilinçlendirmeye gerek duymuyordu.”²⁴⁰

Osmanlı toplumsal yapısı, bu tür bir haberleşme ya da bilgilenme ihtiyacı içerisinde olmayan, durağan özellikteki sosyo-ekonomik ilişkileri barındırmaktaydı.²⁴¹ Bununla birlikte, Osmanlı'da güçlü bir merkezi yönetim söz konusuydu ve İslami geleneklere dayalı sürdürülen yaşamın bir gereği olarak, aynı zamanda Halife unvanını da taşıyan hükümdara karşı herhangi bir eleştiri söz konusu olamazdı. Bu durum, Osmanlı'nın duraklama hatta gerileme dönemine kadar sürmüştü; toplumda gerçek anlamda bir bilinçlenme, hak ve özgürlük arayışı görülmemiştir.

18. yy. ise Osmanlı'nın, liberalizm akımı ve sanayileşme devrinin etkisiyle yoğrulan, ilerleyen Batı'nın teknik üstünlüğünü kabul etmek zorunda kaldığı; bu doğrultuda yenileşme hareketlerine yöneldiği tarih olarak dikkat çekmektedir. “Türkiye’de modernleşme, devletin bekasını ve devamlılığını sağlamanın bir gereği olarak görülmüştür. Bu sebeple modernleşme hareketleri toplum odaklı değil, devlet odaklı gelişmiştir.”²⁴² Söz konusu batılılaşma çabalarının gereği olarak kurulan bütün toplumsal kurumların, devlet ekseninde doğup gelişmesi de bu anlayışın sonucudur.

İlk Türk matbaası olan Mütferrika Matbaası da bu yenileşme hareketleri kapsamında kurulmuştur. Matbaanın Osmanlı'ya Batı'yla yaklaşık aynı zamanda girmesine rağmen, Türkiye’de yayıncılık tarihi, 1727’de İbrahim Mütferrika

²⁴⁰ Koloğlu, **Basın Tarihi**, s.13

²⁴¹ Nurcan Törenli, **Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı**, Bilim ve Sanat, Ankara 2005, s.166

²⁴² Vedat Demir, **Türkiye’de Medya Siyaset İlişkisi**, Beta Yayınları, İstanbul 2007, s.75

Matbaası'nın kurulmasıyla başlamaktadır. Mütferrika Matbaası, ilk kitabı Vankulu Lugatı'nın yayın tarihi olan 1729'dan 1794'e kadar, -66 yılda- ancak 18 yıl çalışabilmiş; bu 18 yıl içerisinde ise toplam baskısı 27 bini geçmemek üzere 23 eser yayımlayabilmiştir.²⁴³ Bu sonuçta, okuyucu kitlesinin sınırlılığı, Osmanlı'da kitap kültürünün yerleşmemiş olması ve Osmanlı'da, Batı'nın aksine, haber yayıncılığı alanına geçişin sosyo-ekonomik nedenlerden ötürü o dönemde mümkün olmaması rol oynamıştır.

Osmanlı'da ilk gazetenin ise 1795'te Fransızlar tarafından, İstanbul'da çıkarıldığı bilinmektedir. Fransız Elçiliği, 1785'te kendi özel matbaasını kurmuştu. Fransız Devrimi'ni izleyen tarihlerde, basının önemi ve gücü, Batı ülkelerinde fark edilmiş ve çeşitli düşünce iklimlerinin yaygınlaştırılmasında kullanılmaya başlanılmıştı. İstanbul'da çıkan ilk Fransız gazetelerinin amacı da Doğu'da yerleşmiş Fransızlara Cumhuriyet'in sorunları hakkında bilgi vermek ve Türklere de Avrupa'yı tanıtmaktı.²⁴⁴ Nitekim Fransızlar, Fransız Devrimi'nin meşruiyetini bütün dünyaya kanıtlamak ve devrimin amaçlarını anlatmak için basını araç edinmişlerdi. Bulletin des Nouvelles isimli bu ilk gazeteyi, yine Fransızlar tarafından çıkarılan Gazette Française de Constantinople (1796), İzmir'de yayımlanan Le Spectateur Oriental (1821), Le Smyneen (1824) ve Le Courier de Smyrne (1828) izlemiştir. İzmir'de çıkarılan Fransız gazetelerinin ortaya çıkış nedenleri ise İzmir'in önemli bir ticari liman kenti olmasından ötürü, İstanbul'dan farklı olarak, daha çok ekonomik nedenlere dayanmaktaydı.²⁴⁵

Osmanlı'nın basının dış dünyada olan olaylar hakkında bilgi edinme dışında önemini ve gücünü fark etmesi ve söz konusu tarihten çok kısa bir süre sonra Osmanlı basınının ortaya çıkması da yine İzmir'de yayımlanan bu gazeteler sayesinde gerçekleşmiştir. İzmir'de yayımlanan Le Spectateur Oriental (1821) ve Le Courier de Smyrne (1828) gazetelerinin yazarı Alexandre Blacque, "Black Bey" diye anılan Fransız bir avukattı. Aslen Hristiyan olan Black Bey'in o dönemde patlak veren Yunan

²⁴³ Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze...**, s.27

²⁴⁴ Alpay Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 1994.s.10

²⁴⁵ Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, s.8

ayaklanması Batı dünyasına karşı Osmanlı'yı ve Türklerin haklarını savunması, Osmanlı yönetimini önce şaşırtmış; bu savunmanın etkilerini gördükten sonra ise basının gücünü fark etmelerini sağlamıştır.²⁴⁶ O zamana kadar basın sadece dış haberleri takip etmek adına izleyen Osmanlı yönetimi, basının kamuoyu oluşturma gücünü ve bu gücün farklı şekillerde kullanılabileceğini bu şekilde görmüş olmuştur.

Osmanlı'da gazeteciliğin yeni başladığı bu yıllarda, Avrupa ise basının kamuoyu üzerindeki etkisini çoktan fark etmiş ve kullanmaya başlamıştı. Osmanlı'da Türk gazeteciliğinin henüz başlamadığı, Anayasal bir düzenlemenin söz konusu olmadığı bu dönemde, Batı'da kitle gazeteciliği başlamış; basının siyasal ve toplumsal işlevleri göz önünde bulundurularak basın özgürlüğünü düzenleyici hükümler, çeşitli kanunlar ve Anayasalarda yerini almıştı.

Batı'da ilk gazete, 1609'da Bremen yakınlarında Ausburg'da Avis Relation Oder Zeitung adıyla yayımlanmış;²⁴⁷ sonraki iki yüzyılda ise halkın sesi haline gelen modern gazete, gelişimini sürdürmüştür. 1700'lü yılların sonu, Batı'da basın özgürlüğüne ilişkin ilk yasal düzenlemelerin yapıldığı tarihtir. Aynı tarihlerde Osmanlı ise henüz Türkçe gazetelerle tanışmamıştır.

Türk basın tarihinde yayımlanan ilk Türkçe gazete, 1828 yılında yayımlanan Vakay-i Mısriye'dir.²⁴⁸ Mısır'da kurulan Bulak Matbaası'nda basılan Vakay-i Mısriye'yi, 1831'de II. Mahmut'un emriyle İstanbul'da basılmaya başlanan Takvim-i Vakayı izlemiştir. Sultan II. Mahmut'un "Bu gazete kutsal şeriata ve devlet düzenine dokunmamak şartıyla benim iktidarına çok yardımcı olacaktır." sözleri o dönemin iktidar erkinin gazeteye bakış açısını yansıtmaya açısından anlamlıdır.²⁴⁹

"Osmanlı'da ilk gazeteler 19. yüzyılda kurulmasına rağmen, içerik ve sosyal fonksiyonlar açısından Avrupa ve Amerika'daki gazetelerle karşılaştırıldığı zaman arada büyük farkların olduğu görülmektedir. İstanbul ve diğer merkezlerde

²⁴⁶ Koloğlu, **Basın Tarihi**, s.23

²⁴⁷ Özgen, **Türkiye'de Basının Gelişimi**, s.3

²⁴⁸ Yakın zamana kadar ilk Türkçe gazete olarak Takvim-i Vakayı kabul edilmekteydi. Ancak Orhan Koloğlu'nun araştırmaları ilk Türkçe gazetenin Mısır'da yayımlanan Vakay-ı Mısriye olduğunu kanıtlamıştır. Bkz; Orhan Koloğlu, **İlk Gazete İlk Polemik: Vakay-ı Mısriye'nin Öyküsü ve Takvim-i Vakay-ı ile Tartışması**, Çağdaş Gazeteciler Derneği, Ankara 1989

²⁴⁹ Özgen, **a.e**, s.5

yayınlanmaya başlanan yabancı dillerde yayınlar ile Türkçe gazetelerin çıkarıldığı dönemde İngiltere ve Amerika’da başta olmak üzere Kıta Avrupa’sında ‘yönetimden bağımsız’ olarak kurulan, kendilerini yönetime kabul ettiren ve sosyal hayatın günlük parçası haline gelen gazeteler, ilk kuruluşundan itibaren geçen zaman süresince, içerik ve şekil olarak büyük gelişmeler sağlamışlardır.”²⁵⁰

Batı’da büyük ölçüde iktidar erklerine muhalefet olarak halkın yanında doğan basın, Osmanlı’da iktidarın yanında ve denetiminde doğmuş, gelişmiştir.²⁵¹ Nitekim Takvim-i Vakayi’nin kuruluş amacı, devlet icraatının herkesçe bilinerek uygulanması yoluyla kamuoyu oluşturmaktan ibaretti. Gazete, devletin bir nevi propaganda aracı olarak işlev görmektedir. Çalışanlarının devlet memurlarından oluşması ve gazetenin çoğu zaman memurlukta ilerlemek adına bir basamak olarak görülmesi de bu durumu düzeltmeye engel teşkil ederek, Türk basının doğuşundaki bu yapısal bozukluğu destekledi. Murat Özgen’in “doğum hatası” olarak nitelendirdiği bu yapısal bozukluk, basının en başından halka değil devlete hizmet iden bir niteliğe bürünmesine neden oldu.²⁵²

Türk basınında ilk “özel gazete” olan Ceride-i Havadis de 1840’da devlet güdümünde ve devlet desteğiyle çıkarılmıştır. Okuma yazma oranı çok düşük olan Osmanlı ülkesinde kısa sürede maddi sıkıntılarla karşılaşan gazeteye, Saray’dan aylık bağlandığı bilinmektedir.

Türk basın tarihinde devlet desteği olmaksızın özel teşebbüs tarafından kurulan ilk gazete ise Şinasi ve Agâh Efendi tarafından 1860’da çıkarılmaya başlanan Tercüman-ı Ahval’dır. Hazineye yardım almadan çıkarılan ilk gazete olması, Tercüman-ı Ahval’in birçok akademisyen tarafından basın tarihimizde ayrı bir yere konulmasına ve hatta yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmesine neden olmuştur.

²⁵⁰ Nurettin Güz, “Osmanlı Basını”, **Selçuk İletişim**, No:3, Temmuz 2000, s.44

²⁵¹ Batı’da da ilk zamanlarda gazetelerin iktidarın resmi görüş ve emirlerinin diğer yönetim birimlerine iletilmesinde bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir.

²⁵² Özgen, **Türkiye’de Basının Gelişimi**, s.9

Bu yeni gelişme ile birlikte söz konusu dönemde, Osmanlı’da gazete, halkın haber alma ihtiyacına yönelik değildir; tam tersine halkın haber alma ihtiyacının oluşmasını sağlamaya yönelik bir eğitim işlevi üstlenmiştir. Bu noktada, Osmanlı için basının bir üst yapı kurumu olduğu söylenebilir. Nitekim basın özgürlüğünün değerinin görülmesi ve talep edilmesi, eğitilmiş bir halk kitlesinin varlığını gerektirmektedir. Bu nedenle, Osmanlı’da önce devlet kontrolünde çıkarılan gazete, daha sonra Batı’daki örnekleri esas alınarak, Osmanlı aydınları tarafından çıkarılmış ve halkı eğitmek adına temel araç olarak kullanılmaya başlanmıştır.

1831 tarihinden evvel yabancılar ve azınlıklar tarafından çıkarılan gazetelerin çoğu, Batı devletlerinin koruması ve maddi desteği ile hukuki ve objektif bir denetime tabi olmadan çıkarılmıştır.²⁵³ Vakay-ı Mısriye ve Takvim-i Vakayi ise tamamen devlet kontrolünde olup; çalışanları devlet memurlarından oluşmaktaydı.

1839 yılında Tanzimat Fermanı’nın ilanı ise Osmanlı’da gecikmeli de olsa yeni bir dönem açmış; batılılaşma faaliyetleri, söz konusu tarihten sonra ivme kazanmıştır. II. Mahmut’tan sonra tahta çıkan oğlu Abdülmecit döneminde, Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa ile çeşitli bürokratların hazırladığı Tanzimat Fermanı, Osmanlı’da hukuk devletine geçişte ilk adımı oluşturan önemli bir belgedir.

Hükümdarın mutlak haklarının sınırlanmasını kabul ettiği; herkesin can ve mal güvenliğinin sağlanması, vergilerin kanuniliği ve yasalar önünde eşitlik gibi temel hukuk devleti prensiplerini barındıran fermanın sonrasına kısa süreliğine de olsa ülkede genel bir özgürlük havası esmiş, bununla birlikte basımevi ve basılan kitap, gazete sayısı da artmıştır.

Osmanlı’da basına ilişkin ilk yasal düzenlemeler de bu gelişmelerin ardından, yeni kurulan basımevlerini denetim altına almak için yapılmıştır. Bir başka deyişle, Osmanlı’da basın üzerine ilk yasal düzenlemeler, doğrudan gazetecilik faaliyetleriyle alakalı olmayıp; matbaacılık üzerinedir. 17 Şubat 1857 tarihli “Basmahane

²⁵³Korkmaz, a.g.e., s. 23

Nizamnamesi” ile süreli ve süresiz yayınlar için zorunlu bir araç olan matbaalar, ilk kez genel ve somut kurallara bağlanmıştır.²⁵⁴

Matbaa kurulmasını izin sistemine bağlayan ve basılacak süreli, süresiz tüm yayınların ön denetimden geçmesini hükme bağlayan düzenleme, birkaç sene içinde yayımlanmaya başlayacak ilk özel gazetelerin doğuşuna hazırlık gibidir. Bir başka deyişle, Batı’da basın özgürlüğüne ilişkin ilk Anayasal düzenlemelerin üzerinden elli yıl geçmişken, Osmanlı’da henüz doğmamış gazeteler için sansür ve denetim mekanizmaları kurulmaktaydı. Nitekim kitaplar ve risaleler için getirilen bu düzenleme, zamanla Türkçe gazeteleri de kapsayacak şekilde yürürlüğe konmuştur.²⁵⁵ Oysa Nizamname’nin yürürlüğe girdiği 1857 tarihinde resmi ve yarı resmi nitelikte Takvim-i Vakayi ve Ceride-i Havadis ve Vakayi-i Tıbbiye dışında herhangi bir Türkçe gazete- dergi yoktu.²⁵⁶

Söz konusu Nizamname’nin bazı maddeleri şu hükümleri içermektedir;

“İstanbul’da basmahane açmak isteyenlerin durumları ‘Meclis-i Maarif ve zaptiye marifetiyle tahkik’ olunduktan sonra, adı geçen Meclis’ten ve Sadrazamlık makamından sorulacak; sakınca görülmezse basımevi açabileceklerine ilişkin ‘Sened-i mahsus’ verilecekti. Öteki illerde oturanlar valiliklere başvuracaklar ve onlar için de aynı işlem yapılacaktır. (Mad. 1-2)

Matbaaların basacakları her türlü kitap ve risalelerin basılıp yayınlanabilmesi; ülke ve devlet için hiçbir sakınca taşımadıklarının tespit edilmesine ve bu durumun tutanakla sadrazamlık makamına sunulup izin alınmasına bağlıdır. (Mad. 3)

Ülke ve devletçe sakıncalı olan kitap ve risaleleri bastırmaya cesaret edenlerin bastırdıkları şeylere derhal el konulacaktır. (Mad. 7)

Söz konusu dönemde, basına yönelik bir diğer düzenleme ise Ceza Kanunu’nda görülmektedir. 1858 tarihli Ceza Kanunu’nun 138., 139. ve 213. maddeleri basın

²⁵⁴Şevket Sayılğan, “Türkiye’de Basın Özgürlüğü ve Cumhuriyet Dönemi Anayasalarının Basın Özgürlüğüne Yaklaşımları”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı:1 Aralık 1992, s.273

²⁵⁵ Korkmaz, **a.g.e.**, s.24

²⁵⁶ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.141

suçlarına ayrılmıştır. Söz konusu kanunun 138. maddesi basımevi sahibinin, 139. maddesi hem basımevi sahibinin hem de bastıranın, 213. maddesi ise afiş ve yayın yoluyla başkalarına asılsız isnatta bulunanların cezalandırılmasını öngörmekteydi. Söz konusu maddelerde asılsız isnatların hedefi doğal olarak hükümet olarak görülmekte ve aslen, hükümeti eleştirenlerin cezalandırılması esas alınmaktadır. Nitekim bu anlamda ilk uygulama da Mayıs 1861’de Tercüman-ı Ahval gazetesinin iki hafta süreyle kapatılmasıyla- Türk basın tarihinde ilk gazete kapatma olayı-gerçekleşmiştir.²⁵⁷

Osmanlı’da gazetecilik faaliyetlerini doğrudan etkileyen ilk resmi düzenleme ise 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi’dir. Söz konusu Nizamname, basını baskı altına almak isteyen III. Napoleon’un imparatorluğu döneminde hazırlanan 1852 tarihli Fransız Kanunu’ndan iktibas olunmuş ve 1909 tarihine kadar 45 yıl yürürlükte kalmıştır.²⁵⁸ 35 maddeden oluşan Nizamname, gazete çıkarmak isteyenlerin “ruhsat” almalarını öngörmekte ve ruhsat sistemini de kurallara bağlamaktaydı. Gazete çıkarmak isteyen Osmanlı uyruklu kişilerin, Maarif Nezareti’ne; yabancı uyrukluların ise Hariciye Nezareti’ne başvurarak ruhsat almaları gerekiyordu. Bunun içine; 30 yaşını aşmış olmak, kişilik haklarının hepsini kullanabiliyor olmak ve Ceza Kanunu’nun herhangi bir maddesinden ceza almamış olmak gerekmektedir.

Nizamname’de yabancı dildeki basının, kapitülasyonların öngördüğü ayrıcalıklardan yararlanamayacakları belirtilerek, yerli-yabancı basın farkı ortadan kaldırılmış; ancak Osmanlı yöneticileri ve memurları gibi yabancı hükümdarlar ve elçiler de dokunulmazlık statüsüne taşınmıştır. Ön sansürü ortadan kaldırması, yerli, yabancı gazeteciler arasında ayrım gözetmemesi, basına özel mahkemeler kurulmasını öngörmesi ve genel olarak basın suç ve cezalarını kurala bağlaması açısından yenilikçi kabul edebileceğimiz söz konusu Nizamname, diğer taraftan mahkemelere gazeteleri süreli ve süresiz kapatma izni de vermektedir.

Bu dönemde, gazete sahipleri ve çalışanlarının, Matbuat Nizamnamesi’nin boşluklarından faydalanarak, özellikle gazete kapatma kararlarına karşı eleştirel

²⁵⁷ Korkmaz, a.g.e., s.25

²⁵⁸ Dönmezer, a.g.e, s.128

yazılar yayımladıkları görülmektedir. Nitekim Tercüman-ı Ahval gazetesi, bir gazetenin bir ay kapatma cezası alması üzerine sayfalarında, şu sözlere yer vermiştir;

“Gerçi bir ülkede, bir kanun altında olan gazetelerin tümü bir ayrıcalıkta ve eşit serbestlikte olmak gerekirse de, nasılsa bu bizde görülmüyor ve olamıyor. Fakat pres kanunnamesi çıkmazdan önce gazetelerin hak ve görevlerine hiçbir sınır yokken padişah hazretlerinin adalet çağı eserlerinden olmak üzere, sözü geçem nizamname çıkmış ve yerli dilde olan gazeteler hakkında bununla büyük bir lütuf ve müsaade buyurulmuştur ki, teşekkürü değer.”²⁵⁹

Dönemin bir başka özelliği ise gazeteciliği meslek edinerek, geçimini bu yolla sağlayan basın mensuplarının ortaya çıkmaya başlamış olmasıdır.²⁶⁰ Devlet memurluğu vasfından arınmış gazetecilerin, devlet meseleleri ile ilgilenmeye başlaması ve gazetelerde siyasi eleştirilere yer verilmesi, bu durumun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dönemin ünlü gazetecileri Ali Suavi ve Namık Kemal’in eleştirileri ise söz konusu olguya tamamen yabancı olan Osmanlı geleneğine aykırı görülmekte, Hükümet tarafından hoş karşılanmamaktaydı. Bu noktada, Hükümet adına “bardağı taşıran son damla” ise Tasfir-i Efkâr’ın 465. sayısında Namık Kemal tarafından kaleme alınan “Şark Meselesi” adlı makale olmuştur.

Siyasi eleştirilerin gazetelerde kendilerine yavaş yavaş yer edinmeye başladığı bu dönemde, bütün bu gelişmelere tepki olarak, basının tekrar ve kati bir biçimde kontrol altına alınması için yeni bir düzenleme ve baskı unsuruna başvurulmuştur. 27 Mart 1867’de çıkarılan ve Kararname-i Ali adıyla anılan kararname ile basın sıkı bir denetim altına alınarak ülkede basın yoluyla yapılan muhalefetin önü tamamen kesilmiştir.²⁶¹ Söz konusu kararname ile 1864 Matbuat Nizamnamesi’nin hükümleri dışında kalan durumlarda da Hükümet’e gazete kapatma yetkisi verilmekte ve basın özgürlüğü yok sayılmaktaydı. Kararnamenin sonunda, kararnamenin geçici nitelik taşıdığı ve kararnameyi yaratan olumsuz şartların ortadan kalkması halinde hükümsüz

²⁵⁹ Tercüman-ı Ahval No:789, 1866’dan aktaran Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, s.19

²⁶⁰ İnuğur, **a.e.**, s.204

²⁶¹ Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, s.163

olacağı belirtilmiş; ancak Ali Kararname, 1909 yılına kadar yürürlükte kalmış ve birçok gazete kapatma olayına vesile olmuştur.²⁶²

Kararnamenin basın özgürlüğüne hiçbir şekilde imkân tanımadığını söylemek mümkündür. Ancak söz konusu baskı ve cezalar, Osmanlı'da yeni filizlenen siyasi gazeteciliği ortadan kaldıramamış; basının Hükümet'e olan eleştirileri devam ettirilerek bir bakıma Osmanlı'da basın özgürlüğü adına ilk savaş gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Basının bu yeni gelişen eleştirel yapısıyla mücadele etmekte zorlanan Hükümet, kısa bir süre sonra yeni bir kararname daha çıkartarak basına ön denetim zorunluluğu getirmiştir.²⁶³ Ancak yoğun tepki üzerine, söz konusu uygulama, iki gün içinde kaldırılmıştır.

Osmanlı'da siyasi yapı ve basının doğuş biçimi, birbiriyle doğrudan alakalıdır. Nitekim özel gazetecilik, bizde, fikir gazeteciliğinden ziyade, edebi gazetecilik olarak başlamış; gazetenin siyasi işlevinin benimsemesi ise halkın talepleri doğrultusunda değil, gazete çıkarma işini ve gazetenin kamuoyunu bilgilendirme işlevini önemseyen Osmanlı aydınlarının etkisinde gerçekleşmiştir. Yönetimin zaten az sayıda olan gazeteler üzerinde uygulamaya çalıştığı baskı ve denetim mekanizması da gazetenin siyasi işlevini kazanması ve özgürlük mücadelesinin verilmesi adına itici güç oluşturmuştur.

2.1.2. I. Meşrutiyet ve İstibdat Döneminde Basın (1876-1908)

Osmanlı'da Tanzimat ve Islahat Fermanlarından sonra Anayasal anlamda ilk batılılaşma hareketi, 1876'da I. Meşrutiyet'in ve Kanun-u Esasi'nin ilan edilmesiyle gerçekleşmiştir.²⁶⁴ Yeni ilan edilen Anayasa'nın 12. maddesi, doğrudan basın

²⁶² Muhbir, Ayine-i Vatan, Utarit, Şark, Hayal, Hadika, Hülasat-ül Efkar, İstikbal, Basiret, İbret, Diyojen, Çingiraklı Tatar, İbretname-i Alem sürelî ya da süresiz olarak kapatılan gazetelerden bazılarıdır. İnuğur, **a.e.**, s.206

²⁶³ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.143

²⁶⁴ Bazı kaynaklar 7 Ekim 1808 tarihinde merkezi otoriteyi güçlendirmek adına Ayanlarla imzalanan Sened-i İttifak'ı ilk Anayasal düzenleme olarak kabul etmektedir. Ancak Alemdar Mustafa Paşa tarafından hazırlanan söz konusu belgenin, içeriği itibarıyla padişah otoritesini vurgulayan bir düzenleme olduğu anlaşılmaktadır. Yavuz Atar, **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya 2000, s.15

özgürlüğü ile ilgili olup; söz konusu dönemde basının ve basın özgürlüğünün öneminin en azından Osmanlı aydınlarınca anlaşıldığının ve bu alanda bir savaşın başladığının göstergesidir. Anayasa'nın 12. maddesinde yer alan "Matbuat kanun dairesinde serbesttir" ifadesi, yürürlükte olan 1864 Matbuat Nizamnamesi ve 1867 tarihli Ali Kararname göz önünde bulundurulduğunda işlevsiz olmakla birlikte, "Basın hürdür" ifadesinin, Osmanlı'da ilk defa Anayasal bir metinde yer alması açısından önemlidir.

Anayasa'nın ilanı birçokları için yeni ve özgür bir dönemin başlangıcı olarak görülmekteydi. Ancak bu özgürlük ortamı sadece bir yıl sürmüş; Meşrutiyet'i ve Kanun-i Esasi'yi ilan edeceğini taahhüt ederek tahta çıkan II. Abdülhamit, 1877'de Anayasa'nın kendisine olağanüstü yetkiler tanıyan 113. maddesine dayanarak sıkıyönetim ilan etmiştir. Kısa bir süre sonra ise 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı gerekçe göstererek, Meclis'i tamamen kapatmıştır.

"Kanun-ı Esasi'nin 113. maddesi sıkıyönetim ilanına ilişkindi: 'Ülkenin bir tarafında ihtilal çıkacağını ortaya koyan izler ve belirtiler görüldüğünde, hükümetin o yere mahsus olmak üzere geçici olarak sıkıyönetim ilanına hakkı vardı.' Maddenin son fıkrası, 'Hükümetin güvenliğini ihlal ettikleri zabıta idaresinin belgelenmiş soruşturması üzerine sabit olanları ülkeden çıkarmak ve sürgün etmek yalnızca padişahın yetkisindeydi.'"²⁶⁵ Bu ise, Osmanlı'da özellikle basın için yeni ve zor bir dönemin başlangıcı olmuştur. II. Abdülhamit'in hüküm sürdüğü ve 1908 yılına kadar süren 30,5 yıllık bu dönem, Osmanlı tarihinde "İstibdat Dönemi" olarak adlandırılmaktadır.

Saltanatının ilk yıllarında ilan ettiği meşruti yönetime ve Anayasa'ya karşı, Abdülhamit'in basına karşı temkinli tutumu, iktidarının başında kendini göstermektedir. Nitekim Abdülhamit, Mithat Paşa'nın sadrazamlığı esnasında hazırlanıp, meclisçe uzun tartışmalardan sonra kabul edilen 1877 tarihli Matbuat Kanunu'nu onaylamadığı gibi, saltanatı boyunca özellikle mizah gazeteciliğine kesinlikle izin vermemiş; gazeteciler üzerine her türlü baskı ve denetimi uygulamıştır. 20 Eylül 1877'de ilan edilen Sıkıyönetim Kararnamesi ise, padişahın tekrar olağanüstü

²⁶⁵ Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze...*, s.50

yetkiler elde etmesine ve istibdat döneminin başlamasına neden olmuştur. Sıkıyönetim Kararnamesi, basına ilişkin şu ifadelere yer vermektedir;

“Askeri hükümet gerekli gördüğü kişilerin gece ve gündüz evlerini arayabilir. Şüpheli ve sabıkalı kişileri başka bölgelere gönderebilir. Zihinleri kurcalayacak yayın yapan gazeteleri tekrar kapatabilir ve her türlü cemiyetleri yasak edebilir.”²⁶⁶

Abdülhamit, basın üzerindeki denetimi bununla da sınırlı bırakmamış; gazete ve dergileri, basılmadan önce sansür etmek için “Encümen-i Teftiş ve Muayene” adıyla bir sansür komisyonu kurdu muştur.

İnuğur, Basın ve Yayın Tarihi adlı kitabında, İstibdat döneminin özelliklerini şu başlıklar altında toplamaktadır;

- “Basın sansürü,
- Basına konan yasaklar,
- Kitapların yakılması, gazetelerin kapatılması,
- Gazetecilere çıkarların sağlanması, jurnalciliğin teşviki,
- Yabancı basının satın alınması,
- Yabancı ülkelerle haberleşmenin engellenmesi.”²⁶⁷

İstibdat dönemi, birçok gazeteci ve akademisyen tarafından Türk basın tarihinin en karanlık dönemi olarak anılmaktadır. Dönemin mimarı ise düzenlemeleri ve uygulamalarıyla Abdülhamit olarak görülmekte; Abdülhamit, günümüzde bile Türk basınında sansür denilince akla gelen ilk isim olmaktadır. Bununla birlikte, Türk basını, Abdülhamit döneminden önce de ağır sansür uygulamalarına maruz kalmıştır. Abdülhamit’in bu noktadaki farkı ise bunu bir sistematige koyan ilk iktidar olmasından gelmektedir. Cevdet Kudret, “Abdülhamit Dönemi’nde Sansür” adlı eserinde söz konusu dönem hakkında şu ifadelere yer vermektedir;

²⁶⁶ Demir, a.g.e., s.89

²⁶⁷ İnuğur, a.g.e., s.260

“Türkiye’de basın üzerinde baskı ve sansür denince, akla hemen Abdülhamit devri gelir. Oysa sansür ve benzeri baskılar, daha önceki devirde başlamış; Abdülhamit o konuda epey zengin bir birikime sahip olmuş, geçmişteki denemeleri göz önünde bulundurarak, sistem üzerinde her yıl biraz daha oynamış, onu bir kuyumcu gibi işlemiş, ‘geliştirmiş’; kanun ve tüzüklerdeki bütün boşlukları doldurmuş, açık kapıları tıkamış; kurduğu düzeni tam 33 yıl hiç aksatmadan uygulamıştır.”²⁶⁸

Özgürlükler üzerine her türlü baskı ve denetimin, toplumun toplumsal bilinci ve gelişmişlik düzeyi ile doğru orantılı bir direnişle karşılaşması kaçınılmazdır. Abdülhamit döneminde uygulanan yoğun baskı ve denetimin de, Osmanlı gibi itaat eksenli bir toplumda dahi, direnişle karşılaşmaması mümkün değildi. Nitekim söz konusu dönemde basına uygulanan baskı, Osmanlı aydınlarının direnişiyle karşılaşmış; bir bakıma gazetecilik kavramının devlet memurluğundan farklı ve bağımsız bir biçimde algılanmasında ve özgürlükler için verilecek savaşta önemli bir adım oluşturacak aydınların yetişmesinde rol oynamıştır. Bazı Osmanlı aydınlarının dönemin baskıcı rejimine karşı yurtdışına yerleşerek muhalefetlerini orada sürdürmesi ise dönemin bir başka karakteristiğini, “sürgün gazetelerini” ortaya çıkarmıştır.

“Özellikle Abdülhamit’in istibdat rejimi döneminde pek çok aydın yurt dışına çıkmak zorunda kalmış, bu kişiler gittikleri ülkelerde gazete ve dergiler vasıtasıyla muhalefet yapmışlardır. Yurt dışında yapılan bu yayınlar Türkiye’deki sosyal ve siyasal yapının değişmesinde önemli rol oynamıştır.”²⁶⁹

Jön Türkler olarak adlandırılan bu aydınlar, Osmanlı’daki istibdat rejiminin yıkılması için yurtdışında faaliyetlerini sürdürmüş, yayınladıkları dergi ve gazeteleri el altından memleketteki Türk aydınlarına ulaştırmışlardır. Kahire’de basılan Kanun-i Esasi(1897), Londra’da Hilafet(1899), Cenevre’de İntikam(1899), Brüksel’de Selamet(1901) bu gazetelere örnektir.²⁷⁰

Abdülhamit’in baskıcı tutumu, temelde, toplumdaki bazı dinamikleri denetim altında tutma eğiliminden oluşmaktadır. Bununla birlikte söz konusu tutumun,

²⁶⁸ Cevdet Kudret, **Abdülhamit Dönemi’nde Sansür**, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, İstanbul 2000, s.5

²⁶⁹ Demir, **a.g.e.**, s.91

²⁷⁰ Perin, **a.g.e.**, s.92

toplumun tabanında bir uyanış oluşturmaya da Osmanlı aydınlarının özgürlükçü fikirleri benimsemesi ve basın vasıtasıyla bu düşünceleri yaygınlaştırmaya yönelik çalışmaları için itici güç oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Basının ve gazetecilerin çeşitli çıkarlar doğrultusunda satın alınması da yine bu dönemde uygulanan baskı ve denetim mekanizmalarından biridir.

“Abdülhamit, yurt içi ve yurt dışında yayınlanan birçok süreli yayına parasal destek vermiştir. Bu türden basına ‘besleme basın’ demek adet olmuştur.”²⁷¹ Abdülhamit, özellikle yabancı basından çekiniyor ve sık sık yapılan bağışlarla onu kontrol altına almaya çalışıyordu. O dönemde, para karşılığı Abdülhamit’i övücü yazılar yazan Fransız gazeteci N. Nicolaides, daha sonra anılarında söz konusu döneme dair gözlemlerini şöyle ifade etmişti;

“Açıkça söylemek gerekirse neden vatansever ve içtenlikli Osmanlı düşüncesi boğulurken, sahte, ikiyüzlü ve yıkıcı yabancı düşüncenin, ulusal düşünce yerine birçok Osmanlı yuvasına girilmesine izin veriliyor? İstanbul’daki yabancı muhabirler, imtiyaz avcısı ve ebedi avantaj kovalayanlardır. Yazıları pek nadiren iyi niyetlidir. Ve buna rağmen onlara büyük ilgi gösteriliyor, büyük insanlarmış gibi davranılıyor. Ne sefillik ve ne bilinçsizlik.”²⁷²

Abdülhamit döneminde yabancı basına verilen önemi ve yabancı muhabirlerin satın alınması suretiyle, basında çıkabilecek olumsuz haberlerin önüne geçilmesi için alınan tedbirleri gösteren bir diğer belge ise dönemin Dışişleri Bakanı Sait Paşa ile Dışişleri Başkanı Artin Dadyan’ın bu hususta hazırladıkları raporda yer alan şu ifadelerdir;

“Basına ayrılan paranın toplamı önemlidir. Bunun iyi kullanılması oldukça fayda sağlayabilir. Onun için yabancı dillerdeki gazetelerin ilerde yapacakları hizmetler karşılığı yerli gazetelere verilmekte olan paraların hemen kesilmesi yahut

²⁷¹ H. Nedim Şahhüseyinoğlu, **Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür**, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005, s.30

²⁷² Şahhüseyinoğlu, **a.e.**, s.31

miktarlarının azaltılmasıyla bu paranın yabancı basına ayrılmış ödeneklere eklenmesi yerinde olacaktır.”²⁷³

Temeli o günlerde atılan besleme basın kavramı, ne yazık ki Türk basınında sonraki yıllarda da uygulama alanı ve imkânı bulmuştur. Söz konusu dönemde, özellikle yabancı gazetelerin şantaj yoluyla Saray’dan ödenek almaya çalıştığı da bilinen bir gerçektir. Bu noktada, Abdülhamit döneminden sonra da günümüze kadar sıkça karşılaşılan güdümlü basın yaratma anlayışının, basın özgürlüğü açısından baktığımızda klasik sansür uygulamalarından veya gazetecilere uygulanan hapis ve sürgün cezalarından daha tehlikeli olduğu görülmektedir.

2.1.3. II. Meşrutiyet Dönemi’nde Basın Özgürlüğü

Osmanlı’da I. Meşrutiyet’in ve Kanun-ı Esasi’nin mimarı, Yeni Osmanlılar olarak da bilinen ve dönemin önemli gazetecilerinin de dâhil olduğu Jön Türkler’di. II. Meşrutiyet’in ilanı ise bu grubun devamı sayılabilecek İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin²⁷⁴ çabalarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu noktada, özellikle üzerinde durulması gereken husus, iki demokratikleşme çabasının da halk tabanından değil, Osmanlı aydınlarından kaynaklandığı gerçeğidir.

Osmanlı’da demokratikleşme çabalarıyla, basın özgürlüğüne verilen önemin aynı ivmeyle hareket ettiği görülmektedir. Her ikisi de Osmanlı aydınlarının çabalarının ürünü olmuştur. Bir bakıma, Osmanlı aydınlarının demokratikleşme yolunda bir araç olarak kullandıkları basının, özgürlüğünün önemini erken fark ettikleri ve basını koruma altına almaya çalıştıkları söylenebilir.

24 Temmuz 1908’de İstanbul gazetelerinde çıkan dört satırlık bir resmi bildiri, Meşrutiyet’in yeniden ilan edildiğini ve 1876 Anayasası’na göre seçimlerin

²⁷³ Raporda İstanbul’da yabancı dillerde çıkan Levent Herald, Phare du Bosphore, La Turquie, İstanbul ve Byzantis gazetelerine yılda 340 bin lira ödenirken, yabancı ülkelerdeki gazetelere ise sadece 1300 lira verildiği de belirtilmektedir. Hıfzı Topuz, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s.61

²⁷⁴ İttihat ve Terakki, 19. yy. sonunda Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu bunalımdan kurtulması için Kanun-ı Esasi’nin yeniden yürürlüğe konmasını isteyen öğrenciler tarafından 1889’da Askeri Tıbbiye Mektebi’nde İttihat-ı Osmanî Cemiyeti adlı gizli bir örgüt olarak kurulmuştur.

yapılacağını açıklıyordu.²⁷⁵ Bu tarih, Abdülhamit dönemi baskılarından yılmış gazeteciler tarafından yeni bir başlangıç olarak kabul edildi. Alınan ortak bir kararla sansür memurları kapıdan çevrildi ve 25 Temmuz sabahı gazeteler yıllardan beri ilk defa sansürsüz olarak çıktı.²⁷⁶

II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 24 Temmuz tarihinin, 1950 yılında “Basın Bayramı” ilan edilerek günümüzde halen kutlanması da Osmanlı'da demokratikleşme hareketleriyle basın özgürlüğü ilişkisini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda toplumun aydın kesimini de oluşturan dönemin gazetecileri, II. Meşrutiyet'in ilanını basın özgürlüğünün sağlanması için bir araç olarak görmüş ve söz konusu demokratikleşme hareketiyle, sansürün kaldırılması arasında doğrudan bir ilişki kurmuşlardır. Göreceli olarak kısa süren bu özgürlük ortamı, yine de Osmanlı'da gazetenin ve gazeteciliğin öneminin anlaşılması ve basın özgürlüğü kavramının aydınlar tarafından halk tabanına yayılmaya çalışılması açısından önemlidir.

Bu tarihte, Kanun-ı Esasi'nin basın özgürlüğüne ilişkin 12. maddesi de yeni bir düzenlemeyle “Matbuat kanun dairesinde serbesttir. Hiçbir vesile ile teftiş ve muayeneye tabi tutulamaz.” biçiminde değiştirilmiştir.²⁷⁷ Bu madde ile 1876 Anayasası'nda teorik anlamda da olsa tanınan basın özgürlüğü, bir adım daha ileri götürülerek basında sansürün ve ön denetimin önü kesilmiştir.

Bu dönem, aynı zamanda, denetimden ve kurallardan tamamen uzak bir basının varlığını da beraberinde getirmiştir. İlk başta büyük bir coşkuyla karşılanan bu durum sonucunda, ilk bir buçuk ayda gazete çıkarmak için imtiyaz alanların sayısı iki yüzü geçmiştir.²⁷⁸ Orhan Koloğlu, “Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi” adlı eserinde söz konusu dönemi şöyle özetlemektedir;

“Yeni dönemin özelliğini, her aklıdan geçenin, her canı çekenin sokak başında nutuk çekmesi gibi, gazete ya da dergi çıkarması oluştuyordu. Buna bir basın patlaması demekten çok basın çılgınlığı demek daha uygun düşecektir. Pek çoğu bir

²⁷⁵ Topuz, a.g.e., s.82

²⁷⁶ Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz 1922-1971**, I. Cilt, 2. B., Yayına hazırlayan: Erol Şadi Erdiç, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1997, s.70

²⁷⁷ Dönmezer, a.g.e., s.

²⁷⁸ İnüç, a.g.e., s.306

ya da birkaç sayı yaşayıp batan bu yayınlar, belki tek tek etki yaratamamış, ancak toplumun gerçekleri dinlemek açlığına cevap vermişlerdir.”²⁷⁹

İnuğur ise o günlerin basın hayatını, “anarşi” olarak nitelendirerek daha olumsuz bir yaklaşım sergilemektedir;

“Gazetecilik hakkında hiçbir fikri olmayan, gazete çıkarmaya yeterli sermayeleri dahi bulunmayan kimselerin gazete yayınladığı, kişisel hınçların dile getirildiği bu dönemde, basın her türlü frenden yoksundur. Her akla gelenin yazıldığı gazetelerde pašalar, nazırlar hatta padişah aleyhine yazılar yazılmaktadır.”²⁸⁰

Osmanlı’da o güne kadar basına uygulanan yoğun baskı düşünüldüğünde bu ani ve sınırsız özgürlük dalgasının çeşitli sorunları beraberinde getirmiş olması mümkündür. Sayısı çok fazla artmış süreli yayınlar, her türlü fikrin yayın öncesinde ve sonrasında hiçbir denetime ve kanuna tabi olmadan sunulabilmesi serbestisini sağlamış; bu da ciddi bir fikir karmaşasına yol açmıştır. Nitekim tarihimizde 31 Mart Vakası (13 Nisan 1909) olarak bilinen, tutucu çevreler ve basının kışkırtmasıyla bazı askerler tarafından gerçekleştirilen olay da basının özgürlükleri ve sınırları hakkında düşünülmesi gereğini ortaya koymuştur.²⁸¹ Bu olumsuz gelişmeye rağmen, söz konusu olaydan önce, 1881 tarihli Fransız Basın Kanunu’ndan esinlenerek hazırlanan Basın Kanunu, basına getirdiği sınırlamalar açısından gerek mecliste gerekse basında büyük eleştirilere maruz kalmış ve onaylanması uzun tartışmalar sonunda Temmuz 1909’da gerçekleşebilmiştir.

Kanun teklifinin başında yer alan, dönemin kıdemli gazetecilerinden Ebuzziya’nın mukaddimesi, Basın Kanunu’nun gerekliliğini şöyle vurgulamaktadır;

“Basın hürriyeti bir haktır ve insanoğlunun yaratılışında mevcuttur. Bu hürriyeti ortadan kaldıracak hiçbir kanun yoktur ve olmamalıdır. Ancak bu hakkın kötüye kullanılması bir zararın meydana gelmesine veya failin bir cezaya müstahak

²⁷⁹ Koloğlu, **Basın Tarihi** s.87

²⁸⁰ İnuğur, **a.g.e.**, s.306

²⁸¹ Koloğlu, **a.e.**, s.88

olmasına neden olursa cezaya müstahak olan kimse, zarar görenin zararını tazmin etmek ve müstahak olduğu cezayı çekmeye mecburdur.”²⁸²

31 Mart Vakası’nın gölgesinde kabul edilen ve o günün koşullarına göre oldukça liberal kabul edilebilecek söz konusu kanun, aynı anda iki kaygıyı birden taşımaktadır; zararlı yayınları önlemek ve basına geniş özgürlük alanı tanımak.²⁸³ 1931 tarihine kadar yürürlükte kalacak olan söz konusu kanun, sonraki yıllarda 15 kez değişikliğe uğramıştır. Çoğu I. Dünya Savaşı döneminde gerçekleşen bu değişiklikleri, şöyle özetlemek mümkündür;

“1.Yazı işleri müdürleri için yükseköğretim veya yedi yıllık idadi diploması zorunluluğu,

2.Siyasi gazete imtiyazı almak için İstanbul’da 500, taşrada 200 lira depozito yatırılması; askerlerin yazı yazmalarının yasaklanması, (3 Mart 1912 tarihli geçici kanun)

3.Edep ve ahlak kurallarına aykırı yazı ve resimlerin yasaklanıp toplatılması, (16 Şubat 1913 tarihli geçici kanun)

4. Mebusların ve Ayan üyelerinin sorumlu gazete müdürü olmalarının yasaklanması; gazete satıcılarının polisten belge alma zorunluluğu, (9 Mart 1913 tarihli geçici kanun)

5.Devletin iç ve dış güvenliğini bozabilecek biçimde yayın yapan gazetelerin Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılabilmesi, (9 Kasım 1913 tarihli geçici kanun)

6. Askeri sansür memurlarının izni olmadan ordu hareketleri ile ilgili haberlerin yazılamaması, (25 Ağustos 1914 tarihli geçici kanun)

7. Sıkıyönetim bölgelerinde sansür kurulunun izni olmadan gazete yayınlanmaması, (5 Şubat 1919 tarihli Kararname)

²⁸² Korkmaz, a.g.e., s.40

²⁸³ Server İskit, **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınlarından:2, Ankara 1943, s.157

8. İç güvenlik ve dış ilişkilerle ilgili belge yayınlanmaması. (5 Ağustos 1920 tarihli Kararname)’²⁸⁴

2.1.4. İttihat ve Terakki Partisi Dönemi ve Osmanlı’da İlk Basın Şehitleri

Abdülhamit döneminde basına uygulanan baskı, belirli ve klasik kalıplar içerisinde gerçekleşmişti. Bunlar; sansür, sürgün ve hapis cezaları, gazete ve gazetecilerin satın alınmasıdır. Özgürlük iddiası ve amacı ile iktidara gelen İttihat ve Terakki Partisi’nin ise kısa süreli bir özgürlük dalgasından sonra, bu baskı ve sindirme yöntemlerine, faili meçhul gazeteci cinayetlerini de eklediği görülmektedir.

İttihat ve Terakki Partisi’nin özgürlük söylemiyle iktidara geldikten sonra uyguladığı, İstibdat dönemini bile aratacak baskı ve şiddet yöntemleri, Osmanlı’nın çöküş dönemini de tamamlayan bu sürecin en önemli karakteristiğini oluşturmaktadır. Partinin her türlü muhalefete olan tahammülsüz tavrı, Meşrutiyet kavramını amacından uzaklaştırdığı gibi iktidarın muhalefeti susturabilmek adına cinayet de dâhil olmak üzere her türlü yola başvurmasına yol açmıştır. Nitekim Serbesti gazetesinin yazarı Hasan Fehmi, Sada-i Millet’in başyazarı Ahmet Samim, Mizan gazetesi muhabirlerinden Zeki ve Hilmi, 1909-1911 yılları arasında birer yıl arayla İttihat ve Terakki Partisi tarafından öldürtülmüştür.²⁸⁵

Demokrasi tarihimizde daha sonra da sıkça karşılaştığımız bu durumu, Haldun Taner şöyle açıklamaktadır;

“Yurdumuzdaki demokratik daha doğrusu demokratiğimsi atılımlar, bize hep yukarıdan geldi. İttihat ve Terakki şeflerinden ‘hürriyet, adalet, müsavat, uhuvvet parolası, onlar Abdülhamid’i devirinceye, iktidara çörekleninceye kadar geçerli idi. Kısa zaman sonra işlerine gelmeyen gazetecileri, aydınları öldürmekten çekinmediler.

²⁸⁴ Topuz, a.g.e., s.86

²⁸⁵ Perin, a.g.e., s.93

Demokrasiyi anlamamışlardı, ona kökten inanmamışlardı. Sözleri ile eylemleri arasındaki tutarsızlığı Ahmet Samim'in kahpece vuruluşu millete göstermiş oldu.”²⁸⁶

Varılan son noktada, İttihat ve Terakki yönetiminin, iktidara geliş ve iktidardaki çelişkiler bakımından Abdülhamit döneminden fazla farkı yoktur. İki dönem de meşrutiyetin ilanı ve kısa süreli özgürlük dalgasıyla başlamış; daha sonra ise sıkıyönetim ve baskı politikalarıyla devam etmiştir. Nitekim İttihat ve Terakki Partisi'nin 31 Mart olaylarını sebep göstererek sıkıyönetim ilan etmesi ve özgürlükleri askıya alması, aynı Abdülhamit döneminde I. Meşrutiyet'in ilanından sonra olduğu gibi fazla zaman almamıştır.

1914 yılında patlak veren Birinci Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri yanında savaşa katılma kararı alan İttihat ve Terakki partisi, 1918 yılında yenilgiyle sonuçlanan savaş sürecinde de basına sansür ve denetim uygulamalarına devam etmiş; Basın Kanunu'nda da bu doğrultuda çeşitli değişikliklere başvurmuştur. Nitekim söz konusu dönemde, ne basın özgürlüğünden ne de diğer kişi hak ve özgürlüklerinden bahsetmek pek mümkün değildir.

2.1.5. Milli Mücadele Döneminde Basın Özgürlüğü

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmış; Osmanlı Devleti ve Türk basını için yeni bir dönem başlamıştır.

Savaştan yenik çıkan İstanbul Hükümeti, Birinci Dünya Savaşı'nda uygulanan askeri sansürün ardından, 2 Aralık 1918'de bir genelge yayınlarak yeniden sansür koydu.²⁸⁷ 1919 Şubat'ında ise Padişah V. Mehmet Vahdettin, Sadrazam Tefik Paşa ve Bakanlar Kurulu'nun imzalarıyla “Sıkıyönetim uygulanan yerlerde her türlü kitap, dergi, kâğıt ile süreli ve süresiz yayınlar hakkında” bir kararname yayınlandı.²⁸⁸ Kararnamenin birinci maddesi, Matbuat Kanunu'nun ilgili maddelerini askıya alarak her türlü yayının, askeri yönetim ya da sansür kurulunun özel izni olmadan

²⁸⁶ Haldun Taner, “Oyunun Kurallarına Uymak ya da Uymamak” **Milliyet Magazin Pazar Eki**, 6 Temmuz 1975, s.3'ten aktaran Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, s.169-170

²⁸⁷ Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, s.87-87

²⁸⁸ Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze...**, s.101

yayınlanmasını yasaklıyordu. Sansür kurulunda ise İngilizler baskın olmak üzere işgalci devletlerin subayları yer almakta ve Kurul, işgal kuvvetleri aleyhine yayına kesinlikle izin vermemekteydi.

Bu dönemde yenik Osmanlı Devleti, kendi içinde, işgallere karşı direnme ve direnmeme taraftarları olarak ikiye ayrılmıştır. Basın ise bu ayrımında önemli bir yer teşkil etmekte ve itici güç olarak görev yapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, diğer her dönemde olduğu gibi, mütareke ve Milli Mücadele döneminde de basının söz konusu dönemlere has özellikler taşıdığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu dönemde, basın çalışanlarının verdiği savaş, salt basın özgürlüğü adına değildir. Özellikle çoğunluğu Milli Mücadele taraftarı olan Anadolu basını için amaç, özgürce istediğini yazabilmekten ziyade, yazdıklarını kitlelere ulaştırabilmek, bağımsızlık düşüncesini aşılayarak Milli Mücadele'ye farklı bir kanaldan hizmet etmektir.

Bu noktada, Türk basını, Milli Mücadele yanlıları ve karşıtları olmak üzere ikiye ayırırken, bazı hususların üzerinde durmakta fayda görüyoruz. Şöyle ki; İstanbul'daki Hükümet işgal devletleri ile işbirliği halinde, onların güdümü altındaydı ve aynı durum İstanbul basını için de geçerliydi. İşgal altındaki bir devletin ve şehrin basını olarak hareket kabiliyetleri oldukça sınırlıydı. Bununla birlikte, basının içinde, samimi olarak Milli Mücadele'nin imkânsızlığına inanan ve ihtilaf devletleriyle anlaşma yoluna gidilmesi gerektiğini savunan bir kesim de vardı. 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgali ve 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ise Anadolu'yu farklı bir boyuta taşımış; inançları tazeleyerek Milli Mücadele'nin ve Ankara'da kurulacak yeni bir hükümetin kapılarını açmıştır.

İşgal devletlerinin kontrolü altında faaliyet gösteren İstanbul basınının karşısında, çoğunluğu mücadele yanlısı olan Anadolu basını, çok zor şartlarda dahi olsa mücadele yanlısı bir yayın politikası izliyor ve Milli Mücadele'ye askeri gücün yanında çok farklı bir kanalda hizmet ediyordu. Bu noktada, basın, özgürlüğü savunulan bir kurumdan ziyade özgürlük için savaşın bir aracı konumundaydı. Nitekim çeşitli fedakârlıklarla sürdürülen ve nihayetinde zaferle sonuçlanan bu savaş, Milli Mücadele döneminde faaliyet gösteren Anadolu Basınının tarihimizde farklı ve önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır.

2.1.5.1. İstanbul Basını

İstanbul’da yayınlanan gazetelerden bir kısmı, Milli Mücadele’yi destekliyor, ancak gerek Osmanlı Hükümeti’nin, gerekse işgal devletlerinin gittikçe artan sansür ve denetimlerinden dolayı seslerini duyuramıyorlardı.²⁸⁹ İstanbul’da yayınlanan İleri, Yenigün, Akşam ve Vakit gazeteleri, Milli Mücadele’yi destekleyerek mücadelenin İstanbul’daki sözcüleri haline gelmiş; bu nedenle de sansürden hapis cezasına; matbaaların kapatılmasına ve yağmalanmasına kadar birçok sıkıntıya göğüs germişlerdir.²⁹⁰

Ulusal Kurtuluş Savaşı’na ilk günden beri karşı çıktıkları için Mütareke Basını veya İşbirlikçi Basın olarak da adlandırılan İstanbul gazetelerinin başında ise Ali Kemal’in Peyam-ı Sabah’ı, Refii Cevat’ın (Ulunay) Alemdar’ı, Refik Halit’in (Karay) Aydede’si gelmektedir.²⁹¹

Milli Mücadele’ye tamamen karşı bir tavır sergileyen bu yayınlar, zaman zaman hakarete varan yazılarla Kuvayı Milliye hareketini küçümsemiş ve bu yolda işgal güçlerinin her türlü desteğinden yararlanmışlardır.

Refii Cevat’ın (Ulunay) 1 Eylül 1920 tarihli Alemdar’da kaleme aldığı şu satırlar, söz konusu gazetelerin yayın politikaları hakkında genel bir bilgi vermektedir;

“... Mustafa Kemal ve arkadaşları çapulculuğun tadını bir kez tatmışlardır. Bu lezzetten, bu zevkten kendilerini artık mahrum bırakamazlar. Hedefleri, niyetleri (çoktan) belirlenmiştir. Hangi hükümet zamanında olursa olsun (ancak) çalmakla, çırpamakla, soymakla yaşayabileceklerini anlamışlardır. Hükümette olurlarsa resmen çalarlar, olmazlarsa dağa çıkıp eşkıyalık yaparlar!”²⁹²

Yukarıda ismi anılan üç gazeteciden ikisi, Kurtuluş Savaşı’nın ardından düşman işbirlikçisi olarak kabul edilerek sürgün edilen 150 kişilik listenin içinde yer aldı.

²⁸⁹ İnuğur, a.e., s.337

²⁹⁰ Yunus Nadi’nin Yeni gün gazetesi matbaanın basılması suretiyle kapatılmış; bunun üzerine Yunus Nadi matbaasını gizlice Anadolu yakasına geçirerek gazetesini Ankara’da çıkarmaya devam etmiştir. İnuğur, a.e., s.339

²⁹¹ Orhan Karaveli, **Ali Kemal “belki de bir günah keçisi...”**, Doğan Kitap, 3. Baskı, Kasım 2009, s.44

²⁹² Aktaran Karaveli, a.g.e., s.73

İçerisinde 13 gazetecinin de²⁹³ bulunduğu ve çoğunluğu üst düzey devlet yetkililerinden oluşan bu kişiler, daha sonra 28 Haziran 1938’de çıkarılan genel af la yurda dönüş izni almışlardır. Listede yer alan 13 gazeteciden biri olan Refik Halit Karay, Cumhuriyet döneminde de çeşitli eserler veren ünlü öykü ve roman yazarımızdır. Refii Cevat Ulunay da sürgün dönüşü, çeşitli gazetelerde çalışarak, uzun yıllar köşe yazarlığı yapmıştır. Peyam-ı Sabah gazetesi yazarı Ali Kemal ise yargılanmak üzere Ankara’ya götürülürken İzmit’te çeşitli provokasyonlar sonucu halk tarafından linç edilmiştir.

Geçtiğimiz yıllarda, Gazeteciler Cemiyeti’nin yayınladığı “Öldürülen Gazeteciler” ya da “Basın Şehitleri” olarak adlandırılan listede, Ali Kemal’in de yer alıp almayacağı tartışma konusu olmuştur. Bu noktada, Milli Mücadele yanlısı yayınlarıyla Kurtuluş Savaşı’na destek vermek için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan ve ulaşılan başarıda büyük katkısı olduğunu düşündüğümüz gazetecileri ayrı bir yere koyarak, Ali Kemal’in, içeriği ne olursa olsun fikirlerini savunan bir gazeteci olduğunu hatırlatmakta fayda görüyoruz. Nitekim Milli Mücadele dönemi sürecinde, mücadele ve şahsı aleyhine yazılar yazan gazetecilerin sürgün cezasını affına yönelik karar veren Mustafa Kemal’in, bu konuda söylediği bir cümle de oldukça anlamlıdır; “Kuvayı Milliye’ye inanmayanlar da inananlar kadar haklı idiler.”²⁹⁴

2.1.5.2. Anadolu Basını

Basının gücünün farkında olan Mustafa Kemal, Milli Mücadele döneminde onu bir araç olarak kullanmıştır. Bu amaçla, ilk önce Anadolu basınının önündeki

²⁹³Sürgün edilen 13 gazetecinin isimleri şunlardır; I Mevlanzade Rifat - Serbesti Gazetesi sahibi, Hürriyet ve İtilaf üyesi I Sait Molla - Türkçe İstanbul Gazetesi sahibi I İzmirli Hafız İsmail - İzmir Müsavat Gazetesi sahibi ve eski muharriri, Darülhikmet üyesi I Refik Halit Karay - Aydede Gazetesi sahibi ve Posta Telgraf eski Müdür-ü Umumisi I Bahriyeli Ali Kemal - Bandırma Adalet Gazetesi sahibi I Neyir Mustafa - Edirne’de Teemin ve Elyevm, Selanik Hakikat Gazetesi sahibi I Ferit - Köylü Gazetesi eski muharriri I Refii Cevat Ulunay - Alemdar Gazetesi sahibi I Pehlivan Kadri - Alemdar Gazetesi sahibi I Fanizade Ali İlmi - Adana Ferda Gazetesi sahibi I Trabzonlu Ömer Fevzi - Balıkesir İrşad Gazetesi sahiplerinden I Hasan Sadık - Halep Doğru Yol Gazetesi sahibi I İzmirli Refet - Köylü Gazetesi sahibi ve müdürü. Şemsi Sılkım, “Sürgün Edilmiş Gazetecileri Atatürk İstedi, Meclis Affetti”, **Yeniçağ Gazetesi**, 17.07.2011.

²⁹⁴ Falih Rıfkı Atay, **Mustafa Kemal’in Hatıra Defteri**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2008, s.125-126’dan aktaran Karaveli, **a.g.e.**, s.43

engelleri kaldırmıştır. Ankara’da toplanan TBMM’nin çıkardığı 7 sayılı kanun (7 Haziran 1920), İstanbul’un işgal tarihi olan 16 Mart 1920’den itibaren İstanbul Hükümeti’ni ve onun çıkardığı kanun ve kararnameleri tanımadığını açıkça ilan etmişti. Doğal olarak buna, İstanbul Hükümeti’nin basına ilişkin genelgeleri, kararnameleri ve sansür kurulu uygulamaları da dâhildi.

İstanbul basını, işgal kuvvetlerinin de katıldığı Sansür Kurulu’nun etki ve denetimi altındayken, Anadolu’da da, 23 Nisan 1920’de açılan TBMM’nin 2 sayılı Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun 1. maddesine göre; Meclis’in yasallığına başkaldırmaya yönelik sözle, eylemle ya da yazılı olarak muhalefette olan ya da karışıklık çıkaran kimselerin, vatan haini sayılacağı hükme bağlanmıştı. Söz konusu kanunu müteakiben 6 Mayıs 1920 tarihli İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi’yle de İstanbul ile her türlü haberleşmeye sansür kondu.

Sonuç olarak, Milli Mücadele döneminde basın özgürlüğünden bahsetmek mümkün değildir. Nitekim işgal altında bir ülkede, işgale karşı direnme ya da direnmemeye kararı vermek dışında herhangi bir özgürlük yoktur ve basın da bu mücadelede yalın ve güçlü bir araç haline gelmektedir. Mustafa Kemal, 4 Eylül 1919’da, Sivas Kongresi esnasında, kongrenin sözcüsü olarak İrade-i Milliye gazetesini; 10 Ocak 1920’de Ankara’da ise Hâkimiyeti Milliye gazetesini çıkararak bu gücü lehine kullanmış; bununla birlikte birçok Anadolu gazetesi de Milli Mücadele’de destek olabilmek adına zorlu şartlarda görevlerini yerine getirmiş ve yayınlarını sürdürmek için çalışmışlardır.

2.2.Cumhuriyet Dönemi Basın Özgürlüğü

Cumhuriyet’in ilanı ile meydana gelen köklü rejim değişikliği, Kurtuluş Savaşı’ndan doğan yeni Türkiye için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Cumhuriyet sonrası dönemin uygulamalarının temelinde ise bu köklü rejim değişikliğinin altında yatan esaslar yer almaktadır. Nitekim daha önce de belirttiğimiz üzere Türkiye’de demokratikleşme hareketlerinin temelinde çoğunlukla halk değil Türk aydınları vardır. Rejim değişikliğinin ardından toplum yapısının ve toplumu oluşturan, ayakta tutan

dinamiklerin yenilemesi; bir diğer deyişle toplumun özgürlük ve demokrasi fikirlerine alışması ise doğal olarak zaman almıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra kurulan Tek Parti yönetiminin amacı, basını sıkı bir denetim altında tutarak toplumun yeniden şekillendirilmesinde bir araç olarak kullanmaktır. Meclis'te bile muhalefete imkân tanınmayan bu geçiş döneminde, basın için, belirlenen kalıpların dışına çıkmak gibi bir özgürlükten bahsetmek ise mümkün değildir.

“ ‘Cumhuriyet’in etrafında çelikten bir zihniyet kalesi’ oluşturması beklenen basın kendi oto-sansürünü bu zihniyet kalesiyle oluşturmuş, o günlerde Cumhuriyet ilkelerinin motoru olması beklenen gazetecilerin ideolojik ve mesleki kodları bu çerçeve içinde belirlenmiş, yeni rejimin anlam üreticileri olarak devlet merkezli tanımlamalarda yerlerini almışlardır. Gerek Osmanlı, gerekse Cumhuriyet döneminde gazetecilere düşen toplumun merkezinde bir seçkin grup olarak çevreye karşı yönetici, eğitici bir misyon oluşturmuştur.”²⁹⁵

Türkiye, Cumhuriyet'in kuruluş tarihi olan 1923'ten 1946 yılına kadar, rejimi koruma güdüsünün ifade özgürlüğüne karşı ağır bastığı bir tek parti dönemi yaşadı. Demokrasinin gereği olan muhalefetin yer almadığı bu dönemde, basının eleştirileri de büyük ölçüde engellenerek, korumacı ve baskıcı bir tavır izlendi.

Cumhuriyet'in ilanından 1 yıl sonra kabul edilen 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 77. maddesi; “Matbuat kanun dairesinde serbesttir ve neşir edilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabi değildir.” demek suretiyle basının sansür edilemeyeceğini Anayasal güvence altına almıştır. Ancak 1876 tarihli Kanun-i Esasiye'nin 12. maddesindeki haliyle korunan “Matbuat kanun dairesinde serbesttir” ifadesi, açıkça, basın özgürlüğünün sınırlarının kanun koyucunun iradesiyle belirleneceğini ifade etmektedir. Bu noktada, sansürün olmaması olumlu bir gelişme olarak kabul edilse de basının neyi yazıp yazamayacağını belirleme gücü, bizzat Anayasa'yla iktidara verilmiştir. Nitekim tek parti dönemi boyunca siyasal rejimin çerçevesini belirleyen de basın özgürlüğünün anlam ve içeriğinin tek maddeye

²⁹⁵ Demir, a.g.e., s.133-134

sığdırıldığı 1924 Anayasası'nı değil, CHP'nin tüzük ve programları olduğunu söylemek mümkündür.²⁹⁶

CHP'nin bu korumacı ve baskıcı tutumu, çok partili sisteme geçiş döneminin ardından, iktidarı kaybetmesine neden olarak, daha ılımlı ve özgürlükçü görünen Demokrat Parti'nin iktidara taşınmasına yol açmıştır. Ancak seçimle gelen DP iktidarının da muhalefetle karşılaştığı andan itibaren, özgürlük söylemlerini terk ederek, düzenleme ve uygulamalarıyla tek parti döneminin yöntemlerini devam ettirmeye çalışması, demokrasinin ve özgürlüklerin hala anlaşılamadığının en temel göstergesiydi. Muhalefetteki özgürlük söylemlerinin iktidardayken korunamaması ise yanlışın bir başka yanlışla düzeltilmeye çalışılmasına, -özgürlüklerin yine askıya alındığı darbeler dönemini başlatan sürece- neden oldu.

Basın; Cumhuriyet'in ilanından, ekonomik ve teknolojik olayların siyasi ve sosyal gelişmelerin önüne geçtiği 1980'li yıllara kadar, özgürlüklerin dönemsel olarak kesintiye uğradığı; askeri müdahale dönemlerinin baskıcı iktidarlara izlediği, siyasi ve sosyal olayların yanında basın özgürlüğünün sıklıkla önemszenmeyerek arka plana itildiği bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde basın özgürlüğü, bu özgürlükle bağdaşmayan kanunlar ve uygulamalarla zarar görmüş; ancak basın özgürlüğü için mücadele eden gazeteciler her dönem var olmuştur.

2.2.1. Tek Parti Döneminde Basın Özgürlüğü (1923-1950)

Türkiye, her ne kadar 1946 seçimleriyle birlikte çok partili sisteme geçiş sağlamış olsa da Cumhuriyet Halk Fırkasının 1923-1950 yılları arasında süren kesintisiz iktidarıyla bir tek parti dönemi yaşamıştır. Özgürlükler açısından homojen bir görüntü sergilemeyen bu dönemde; Cumhuriyet'in ilanı ile iktidara gelen “Kurucu parti”, 1930'lu yıllara doğru özgürlükçü havasından uzaklaşarak tek parti iktidarına evrilmeye başlamıştır. Bu noktaya varılmasında, hızlı bir biçimde hayata geçirilen

²⁹⁶ Taha Parla, **Türkiye'de Anayasalar**, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s.22

devrimlerin halk ve hatta dönemin aydınları tarafından aynı hızla benimsenememesi ve bu ekseninde gerçekleşen siyasi-toplumsal olaylar yatmaktadır.

Demir, “Türkiye’de Medya Siyaset İlişkileri” adlı eserinde, Cumhuriyet’in ilanından sonra tek partili sisteme geçişin bir anda meydana gelmediğini, bir süreç halinde geliştiğini vurgulamaktadır.

“İstiklal mücadelesini yürüten Büyük Millet Meclisi, her türlü fikir ve düşüncenin serbestçe dile getirildiği, sert tartışmaların yaşandığı, savaşın en kritik şartlarında görev yapan bir parlamentodur. Ancak Milli Mücadele’nin kazanılmasından sonra yavaş yavaş tek parti iktidarının hâkim olduğu bir yapıya geçilmiştir. Muhalefet süreç içinde tasfiye edilmiş, basın tek sesli hale getirilmiş, başka partilere hayat hakkı tanınmamıştır.”²⁹⁷

1920’li yılların tartışmaları, saltanat ve hilafetin kaldırılması üzerine sürerken; basınla iktidar arasındaki ilişkileri bozan ilk olay da hilafetin kaldırılması düşüncesi üzerine çıkmıştır. Milli Mücadele döneminde görev yapan İstiklal Mahkemeleri’nin tekrar kurularak, ilk basın davasının görüldüğü 1923 yılı ise basın açısından özgürlüklerin tekrardan askıya alındığı baskıcı bir döneme geçişin ilk habercisiydi. 1925’te Takrir-i Sükûn Kanunu’yla işlevsiz hale getirilen basının üzerindeki baskı, 1931-1938 yılları arasında da çeşitli kanun ve uygulamalarla desteklenerek korunmuştur.

Söz konusu tarihlerde, basının nispeten özgür olduğu iki kısa dönemden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki, ulusal zaferin kazanıldığı tarihten Takrir-i Sükûn Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 1925 yılına kadar devam eden süreçtir.²⁹⁸ Bu süre zarfında, yakın Türk tarihinde neredeyse her iktidar değişikliğinde olduğu gibi kısa süreli bir özgürlük yaşanmış; basında o zamana kadar görülmeyen bir serbestlik ve çok seslilik ortaya çıkmıştır. İkincisi ise demokrasiye geçiş sürecinin çok partili sisteme geçişle tamamlanmaya çalışıldığı 1946-1950 yılları arasındır. Ancak bu

²⁹⁷ Demir, a.e., s.124

²⁹⁸ Demir, a.e., s.111

özgürlük dönemi de 1950 seçimleriyle iktidara taşınan DP iktidarının, muhalefetteki özgürlükçü yaklaşımını sonraki dönemlerde koruyamamasıyla fazla uzun sürmemiştir.

2.2.1.1. 1923-1938 Yılları Arasında Basın

TBMM İcra Vekilleri Heyeti, İstanbul'un işgal devletleri tarafından boşaltılmasından kısa bir süre sonra, 25 Ekim 1923'te yayınladığı bir kararname ile İstanbul'da uzun yıllardır süre gelen sıkıyönetimi ve sansürü kaldırmıştır. Sıkıyönetimin ve sansürün kaldırılışıyla kısa süreliğine basında gerçek bir özgürlük dalgası oluştuğunu söylemek mümkündür. Ancak bu özgürlük havası, yeni Cumhuriyet'in ve Atatürk devrimlerinin basından beklenen desteği görmediği düşüncesiyle fazla sürdürülememiştir.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yeni Türk Devleti kurulmuş; ancak devletin hangi rejimle yönetileceği, hilafet ve saltanatın durumu gibi konular tartışma konusu olmaya devam etmiştir.

Bilindiği üzere, basın özgürlüğünü açıklayan en önemli kuramlardan biri demokrasidir. Bu nedenle, bir ülkede basının ve basın özgürlüğünün seyrini anlayabilmek ancak söz konusu ülkenin demokratik gelişimiyle birlikte incelendiğinde mümkün olacaktır. Türkiye ise demokrasiye geçiş bakımından Batı ülkelerinden çok farklı bir seyir izlemiş; bu dönüşümü yukarıdan aşağıya ve çok hızlı bir biçimde yaşamıştır. Emre Kongar, "Demokrasimizle Yüzleşmek adlı yapıtında Türkiye'de demokrasiyi ve gelişimini şöyle özetlemektedir;

"Türkiye, endüstrileşme aşamasından gelmedi. Emperyalizme karşı yapılan bir bağımsızlık savaşından geldi. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'nın evrimleşmesinden gelmedi. Atatürk'ün devrimlerinden geldi."²⁹⁹

Kurtuluş Savaşı, büyük ölçüde milli birlik ve beraberlik çerçevesinde gerçekleşmişti. Ancak savaş kazanıldıktan sonra, özellikle saltanat ve hilafet taraftarlarından muhalif sesler yükselmeye başladı. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in

²⁹⁹ Emre Kongar, **Demokrasimizle Yüzleşmek**, Remzi Kitabevi, Ekim 2007, s.16

ilanı ile en azından rejim tartışmaları noktalanmış olsa da Türkiye, çok hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci geçirmekteydi. Bu sürece de herkesin aynı süratte uyum sağlaması beklenemezdi. Bu noktada iktidarla basın arasında fikir ayrılıkları oluması kaçınılmazdı. Nitekim Cevdet Perin, eserinde dönemin iktidar-basın ilişkisini yalın ve net biçimde şöyle özetlemiştir;

“Gazi Mustafa Kemal Paşa, ulusu Batı uygarlığı düzeyine ulaştırmak için gençliğinden beri tasarladığı inkılapları gerçekleştirmek için sabırsızlanıyordu. Bu ikinci savaşı da kazanması için basına ihtiyacı vardı. Fakat itiraf edelim ki, Milli Mücadele esnasında ordunun yanında yer alan ve görevini şerefle yapan Türk Basını, bu yolda büyük inkılapçıya aynı derecede yardımcı olmamıştır. 7 Mayıs 1924’te ilk sayısı yayınlanan Cumhuriyet Gazetesi ve Başyazarı Yunus Nadi’den başka o sırada inkılapları destekleyen gazete ve yazar hemen hemen yok gibiydi.”³⁰⁰

Basının önemli bir bölümü, inkılapları benimsemekte zorlanıyor; özellikle hilafet makamının korunmasında ısrar ediyordu. Ankara ise İstanbul basınının bu tutumundan hoşnutsuzdu. Bu noktada, Cumhuriyet’in ilk yıllarında da aynı Milli Mücadele döneminde olduğu gibi, basının amaç için bir araç olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Basından beklenen özgürce yazması değil, yeni oluşturulan rejimin ve inkılapların savunuculuğunu yaparak, bir anlamda, halka demokrasi bilincinin aşılmasında etkin bir araç olmasıdır.

Cumhuriyet döneminde basının ilk ciddi muhalefeti, hilafet makamının geleceği üzerine olmuş; basınla iktidar arasındaki ilk anlaşmazlıklar ve basına sansür de bu konuyla doğrudan ilintili olarak gerçekleşmiştir. 1923 yılı sonlarında, iki Hintli Müslüman lider, Hilafet makamının korunması talebiyle Başbakan İsmet İnönü’ye gönderdikleri özel mektubu, dönemin önemli gazetelerine de göndermiş; Tanin, İkdâm ve Tevhid-i Efkâr gazeteleri de mektubun çevirisini yayınlamışlardı.³⁰¹ Bunun üzerine, söz konusu gazetelerin başyazar ve sorumlu müdürleri (Hüseyin Cahid, Ahmet Cevdet, Velid Ebuzziya ve Ömer İzzettin) tutuklanarak İstiklal Mahkemeleri’ne sevk edilmiştir. Tamamı beraatla sonuçlanan söz konusu davaların, muhalefete gözdağı

³⁰⁰ Perin, **a.g.e.**, s.97

³⁰¹ Koloğlu, **Basın Tarihi**, s.117

verme amacı taşıdığı anlaşılmaktadır. Aynı dönemde, Halife'ye açık mektup yazarak görevinden istifa etmemesini isteyen İstanbul Baro Başkanı eski milletvekillerinden Lütü Fikri ise 5 yıl hapse mahkûm olmuştur.

Bu tarihten sonra da, muhalif basın, çeşitli kanunlarla uzun bir süre susturuldu ve denetim altında tutuldu. Dönemin ünlü gazetecilerinden Zekeriya Sertel, özellikle Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan sonra artan baskıyı şöyle özetlemektedir;

“Basın sıkı bir baskı altında yaşıyordu. Telefonla gazete başyazarlarına verilen emirlerin dışına çıkılamazdı. En ufak bir hata yüzünden gazeteler haftalarca kapatılır, sorumlular mahkemeye verilirdi. Yani tek kelime ile halk nefes alamıyordu. Havasızlıktan ve hürriyetsizlikten boğuluyordu. O zaman esen bu hoşnutsuzluk havasını Atatürk de sezmişti. Hatta bundan dolayı rahatsızdı.”³⁰²

2.2.1.1.1. 1924 Anayasası

“Cumhuriyet'in ilanından sonra yürürlüğe giren 1924 Anayasası, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin doğal haklar felsefesini yansıtan bir Anayasa'dır.”³⁰³ Nitekim söz konusu Anayasa'da; temel hak ve özgürlükler, kısaca sıralanmakla yetinilmiş, ekonomik ve sosyal haklar açıkça yer almamıştır. 1924 Anayasası'nda özgürlüklerin içerikleri ve sınırları hakkında herhangi bir hüküm yoktur. Sınırlar tamamen kanun yapıcının iradesine bırakılmıştır. Bu da kuvvetler birliği ilkesinin geçerli ve iktidarın mutlak çoğunluğa sahip olduğu tek parti rejiminde, özgürlüklerin kolayca yok sayılabilmesi sonucunu beraberinde getirmiştir.

Anayasa'nın 77. maddesi, doğrudan basın özgürlüğüne ilişkin olup; “Matbuat kanun dairesinde serbesttir ve neşir edilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabi değildir.” hükmünü içermektedir. Bu suretle, basın özgürlüğünün şeklen de olsa Anayasal güvence altına alındığı görülmektedir. Ancak “Anayasa'nın bu hükmü, basını yasa çerçevesinde serbest tutarak özgürlüğün alanını kanun yapıcıya vermekle

³⁰² Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, s.142

³⁰³ Korkmaz, *a.g.e.*, s.72

sınırını çizmektedir.”³⁰⁴ Nitekim tek parti döneminde basın özgürlüğü aleyhine düzenlenen kanunlar ve uygulamalar da, Anayasa’nın bu husustaki korumasının yetersizliğini göstermiştir.

2.2.1.1.2. Takrir-i Sükûn Kanunu

13 Şubat 1925’de doğuda patlak veren Şeyh Said İsyanı üzerine, bölgede sıkıyönetim ilan edilmiş; 4 Mart’ta düşen eski kabine yerine hükümeti kurma görevini alan İsmet İnönü, aynı gün Takrir-i Sükûn Kanunu’nu Meclis’ten geçirerek askeri harekât bölgesiyle Ankara’da birer İstiklal Mahkemesi kurulmasını sağlamıştır.³⁰⁵ Söz konusu kanuna göre;

“İrtica ve isyana ve memleketin sosyal nizamını, huzur ve sükûnunu, güvenlik ve asayişini bozmaya yönelen her türlü teşkilatı, tahrikleri, teşvikleri, teşebbüsleri ve yayınları hükümet, cumhurbaşkanının onayı ile yasaklamaya yetkilidir.”

TBMM, 3 Mart 1925 tarihinde, sıkıyönetim bölgesinde uygulanmak üzere bir kararname ve söz konusu kararnameye özel Talimatname hazırlamıştır.³⁰⁶ Bu Talimatname’nin konumuzla alakalı maddeleri şöyledir;

- Sıkıyönetim bölgesinde yayınlanan bütün gazete ve risaleler basım öncesi sansüre tabiidir. (Mad. 15)
- Sıkıyönetim bölgesine dışarıdan gelen bütün gazete ve risaleler sansürce görüldükten sonra tevzi olunur. (Mad. 16)

Kanun, Hükümet’e basını denetlemek üzere, sınırlı bir süre için sınırsız bir yetki vermekte ve basın özgürlüğünü, büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Nitekim kanunun yürürlüğe girdiği tarihten 12 Ağustos 1925 tarihine kadar, 5 ay içinde 15

³⁰⁴ Korkmaz, a.g.e., s.73

³⁰⁵ Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze...*, s.114

³⁰⁶ İskit, a.g.e., s.248

gazete ve dergi kapatılmıştır.³⁰⁷ Kapatılan yerli ve yabancı gazetelerin yazarları ise Ankara ve Elazığ'da kurulan İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanarak hapis ve sürgün cezalarına mahkûm edilmişlerdir.³⁰⁸

Geçici nitelik taşıyan Takrir-i Sükûn Kanunu, kanunu doğuran olumsuz nedenlerin ortadan kalkmasıyla 4 Mart 1929'da, TBMM tarafından yürürlükten kaldırılmıştır.

Uygulandığı dönemde Hükümet'e sınırsız hareket kabiliyeti kazandıran Takrir-i Sükûn Kanunu'nun, dönemin muhalif basınına gözdağı vererek, Atatürk devrimlerinin hızlı ve kesin bir biçimde uygulanmasına olanak verdiğini söylemek mümkündür.³⁰⁹ Bu şekilde, muhalif bir yol izlemeyi tercih eden güçlü kalemler, sürgün ve hapis cezalarıyla susturulmuş ve muhalefetin önü tamamen kesilmiştir. Devrimlerin, muhalefetin ve özgür bir tartışma ortamının olmadığı bir ortamda hayata geçirilmesi ise her ne kadar Türkiye'yi olağanüstü bir hızla değişim ve modernleşmeye götürse de ilerleyen yıllarda oluşacak gerici akımlarına da bir anlamda yol almıştır. Hıfzı Topuz, "II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi" adlı eserinde Takrir-i Sükûn Kanunu'nu eleştirirken şu ifadelerle yer vermektedir;

"Devrimlerin gerçekleşmesi için Takrir-i Sükûn Kanunu'yla bir terör havası yaratılması, gazetelerin kapatılması, gazetecilerin isyancılarla birlikte İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanması ve basının susturulması gerekli değildi.

³⁰⁷Zeycan Saltık, "Düşünce ve Basın Özgürlüğünün Gelişimi ve Türk Anayasaları", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul 1991, s.97

³⁰⁸ Korkmaz, **a.g.e.**, s.75

³⁰⁹ Nitekim Atatürk ilke ve inkılaplarının en önemlilerinin Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan sonra uygulamaya konulduğu görülmektedir: Şapka Kanunu (25 Kasım 1925), Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun (30 Kasım 1925), Uluslararası Takvim ve Saat Uygulanması Hakkında Kanun (26 Aralık 1925), Türk Medeni Kanunu (17 Şubat 1926), Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki (1 Kasım 1928), Mahalli Seçimlerde Kadına Seçme ve Seçilme Hakkının Verilmesi (3 Nisan 1930), Ölçüler Kanunu (26 Mart 1931), Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin (Türk Tarih Kurumu) Kurulması (15 Nisan 1931), Halkevlerinin Kurulması (19 Şubat 1932), Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin (Türk Dil Kurumu) Kurulması (19 Temmuz 1932), Soyadı Kanunu (21 Haziran 1934), Bazı Kisvelerin Giyilmeyeceğine Dair Kanun (3 Aralık 1934), Kadınlara Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkının Tanınması (5 Aralık 1934), Özgen, **Türkiye'de Basının Gelişimi**, s.21

Halkı devrimlerden uzaklaştıran, yıllar sonra gericilik akımlarının yeniden başkaldırmasını hazırlayan, çok partili ortama girildikten sonra Halk Partisi'nin bir daha Meclis'te çoğunluğu kazanamamasına sebep olan etkenlerden biri Takrir-i Sükûn Kanunu'ydu. Bu yasayla basında uzun süren bir sessizlik dönemi başlatıldı.”³¹⁰

Bu sessizliğin, çok partili sisteme geçişin gerçekleştiği 1940'lı yılların sonuna kadar devam ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonraki tek parti döneminde de basın sıkı denetim altında tutulmuş ve devrimlerin önünde engel teşkil edebileceği düşünülen hiçbir muhalefete izin verilmemiştir.

2.2.1.1.3. 1931 Tarihli Matbuat Kanunu

Devrimlerin hızlı bir biçimde uygulamaya konulduğu ancak aynı hızla benimsenemediği ve demokrasiye alışma süreci olarak niteleyebileceğimiz Cumhuriyet'in ilk yıllarında, basına kısa süreli özgürlükler tanınmış olsa da, genel olarak muhalefete izin verilmediği ve basın özgürlüğünün engellendiği görülmektedir. Bu durumun özünde de daha evvel belirttiğimiz gibi basının henüz demokrasinin ayaklarından birini oluşturacak, özgürlüğü savunulan bir kurum olmaktan ziyade, demokrasinin ve Atatürk devrimlerinin halk tarafından benimsenmesini sağlamak üzere bir araç olarak görülmesi yatmaktadır.

Bu dönemde, gerek Takrir-i Sükûn Kanunu, gerekse 1931 tarihli Basın Kanunu da muhalefete engel olmak, basını denetlemek ve kontrol altında tutmak üzere yürürlüğe konmuş kanunlardır. Nitekim özellikle 1938 yılından sonra Basın Kanunu'nda yapılan değişiklikler, basın özgürlüğünü tamamen ortadan kaldırmıştır. Ancak bütün bu hükümlerin dönemin şartları göz önünde bulundurularak ele alınması önem arz etmektedir. Bu dönemde basın özgürlüğünün yok sayılması, devrimlerin hayata geçirilebilmesi ve korunması için uygun zeminin sağlanması adına alınmış bir tedbir konumundadır. Bu tedbir çerçevesinde, iktidarın muhalefete izin verilmeden ve uygun

³¹⁰ Topuz, a.g.e., s.154

tartışma ortamı yaratılmadan hüküm sürmesinin, devrimlerin özümsemesine engel olup olmadığı ise farklı bir tartışma konusu oluşturmaktadır.

Dönemin genel şartları ve karakteristik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, 25 Temmuz 1931 tarihli ve 1881 sayılı Basın Kanunu'nun basın mevzuatını düzenlemek, basın özgürlüğünün içerdiği hakları ve sınırlarını belirlemekten ziyade, basının denetimini kolaylaştırmak üzere hazırlandığını ve yürürlüğe konduğunu söylemek mümkündür.

Kanun, gazete çıkarmak için beyanname usulünü yeterli görmekle birlikte, 12. maddesiyle gazete çıkarmak isteyenlere ciddi bir sınırlama getirmekteydi. Söz konusu maddeye göre, gazete veya dergi sahiplerinde olması gereken özelliklerden bazıları şöyle sıralanmaktadır;

- Türk olmak,
- En az yirmi yaşını doldurmak,
- Yabancı bir devletin hizmetinde çalışmamış olmak,
- Devlet memuru veya ordu mensubu olmamak,
- Vatan, millî mücadele, cumhuriyet ve inkılap aleyhinde bulunup herhangi bir mahkeme ve divan tarafından mahkûm olmamak,
- Millî mücadelede işgal altında düşman emellerine hizmet edici yayın yapmış olmamak.

12. maddesiyle gazete sahibi olmayı oldukça zorlaştıran kanun, aynı zamanda Milli Mücadele aleyhinde yayın yapmış ya da Cumhuriyet döneminde muhalif yazıları nedeniyle yargılanmış bazı ünlü gazetecilerin de meslekten men edilmesine imkân sağlamıştır.³¹¹

³¹¹ Nurettin Güz, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu**, Gazi Üniversitesi Yayın No:184 Ankara 1993, s.134

Kanun, 18. maddesiyle bölgenin en büyük mülkiye amirine gazete ve dergi kapatma yetkisi vermektedir.

Kanunun 50. maddesi de iktidar tarafından kolaylıkla lehte kullanılabilecek bir mahiyettedir. Söz konusu madde;

“Memleketin umumî siyasetine dokunacak neşriyattan, dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile gazete veya mecmualar muvakkaten tatil olunabilir. Bu suretle kapatılan gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18. madde hükmü tatbik olunur. Bu suretle kapatılan bir gazetenin mesulleri tatil müddetince başka bir isim ile gazete çıkaramaz.” hükmünü içermektedir.

Maddede “memleketin umumi siyasetine dokunacak yayın”ın içeriği hakkında herhangi bir açıklama yoktur. Madde, içerik itibarıyla iktidarın inisiyatifine bırakılmakta; iktidara istediği gazeteyi söz konusu gerekçeyle kapatma hakkı vermektedir.

1881 sayılı Matbuat Kanunu’nun yanında matbaalar için ayrı bir kanun düzenlenmemiş; matbaalar ile ilgili düzenlemeler, söz konusu kanunun ilgili maddelerinde yapılmıştır.³¹²

İlerleyen yıllarda değişen iç ve dış şartlarla, Matbuat Kanunu üzerinde 6 kez değişiklik yapılmış; bu suretle basının üzerindeki baskı daha da arttırılmıştır. Bu değişikliklerin en önemlileri, 15 Temmuz 1938 tarihli ve 3518 sayılı kanunla gerçekleştirilmiştir.³¹³ Söz konusu değişikliklerle;

- Gazete çıkarmak tekrar ruhsat sistemine bağlanarak gazete çıkaracaklar üzerinde tam denetim sağlanmıştır.
- Siyasi gazete ve dergi çıkaracaklara teminat mektubu verme zorunluluğu getirilmiştir.
- Gazete çıkarma yaşı 20’den 21’e çıkarılmıştır.

³¹² İskit, a.g.e., s.260

³¹³ Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.152

- Yaş sınırı yanında “suişöhret ashabında bulunmamak” gibi yoruma açık bir şart daha eklenmiştir.

1940’ta ise Basın Kanunu’nda yeni bir değişikliğe daha gidilmiş; 30. maddeye “milli hisleri inciten veya bu maksatla tarihi yanlış gösteren” yazıları yayımlayanların cezalandırılacağını öngören yeni bir hüküm eklenmiştir. Burada da yakın tarihin ve devrimlerin koruma altına alınma çabası açıkça görülmektedir.

Murat Özgen, eserinde iktidarın basın üzerindeki gittikçe artan bu baskıcı tutum hakkındaki görüşünü; “1930’lu yılların sonunda Avrupa’yı etkisi altına alan totaliter ve otoriter rejimlerin Türkiye’deki rejimi ve yönetim kadrolarını da etkilememiş olduğunu söylemek olası değildir.” şeklinde özetlemektedir.³¹⁴

Bu dönemde basın özgürlüğü üzerindeki bir diğer tehdidi de 1926 tarihli Türk Ceza Kanunu’nun basınla ilgili maddeleri oluşturmaktadır. Bu maddelerden en ünlüsü, 1936 yılında Faşist İtalyan Ceza Kanunu’ndan alınarak Ceza Kanunu’na eklenen 142. maddedir.³¹⁵

Ceza Kanunu’nda yer alan diğer maddelerden; 162. madde siyasal bozgunculuğu, 163. madde ise laiklik karşıtı propagandayı düzenlemekteydi. Uzun yıllar yürürlükte kalan söz konusu 3 madde, uzun tartışmalardan sonra 1991 yılında Terörle Mücadele Kanunu ile ilga edilmiştir.

2.2.1.1.4. Basın Birliği

Cumhuriyet döneminde gazetecilerin ilk örgütlenme etkinliği, kendi inisiyatifleri dışında gerçekleşen Birinci Türk Basın Kongresi’nin toplanmasıdır. Söz konusu Kongre, sonuçları itibarıyla basın ile devlet arasındaki ilişkilere yeni bir düzen vermesi açısından önemlidir. Kongre’de, “devletin basına her türlü yardımını yapması, basının

³¹⁴ Özgen, *Türkiye’de Basının Gelişimi*, s.22

³¹⁵“Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak yahut memleket içinde mücesses iktisadi ve hukuki nizamları olan herhangi birini devirmek veya devletin siyasi ve hukuki nizamlarını topyekûn yok etmek için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse, 5 yıldan 15 yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.” Topuz, *a.g.e.*, s.160

da devletin istediği biçimde kamuoyunun oluşturulmasına çaba harcaması öngörülmüştür.”³¹⁶ 25 Mayıs 1935’te toplanan Birinci Türk Basın Kongresi’nde alınması beklenen kararlar şöyle özetlenmiştir;

1. “Basın ile Basın Genel Koordinatörlüğü arasında işbirliği elde edilmesi için el birliği ile çalışmak,
2. Türk basınının kültür yayma ödevlerini daha iyi görebilmesi için üzerinde yürünmesi gereken yolları tayin etmek,
3. Gazetecilik mesleğinin ve gazetecilerin ilerleme ve yükselme yollarını araştırmak,
4. “Basın Birliği”ni kurmak.”³¹⁷

Bununla birlikte, Kongre’nin nihai hedefinin, bütün gazetecileri kayıt altında tutmayı sağlayacak ve güçlü bir denetim mekanizmasına imkân verecek bir “Basın Birliği”nin kurulması olduğu görülmektedir. Nitekim gerek Birinci Basın Kurultayı, gerekse Kurultay’da alınan kararlar doğrultusunda kurulan Basın Birliği Kurumu, dönemin güdümlü basın anlayışının unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.

27 Haziran 1938’de kabul edilen Basın Birliği Kanunu’nun, Hükümet’e sunulan gerekçesi ise şu ifadeleri içermektedir;

“Basın ailesinin mesleki bir kurum altında teşkilatlandırılması Birinci Basın Kongresi’nin başlıca dileğidir. Türk basını mensuplarının haklarını koruyacak, basınımızın kültür seviyesini geliştirecek ve hükümetle basın arasındaki memleket çalışmalarını kolaylaştırıp geliştirecek böyle bir kuruluşun gerekliliğine inanarak Türk Basın Birliği Kanunu yüksek katınıza sunulmuştur.”³¹⁸

Basın Birliği Kanunu’nun kabulüyle, dönemin basınından beklenen işbirliği ve uysallık somutlaştırılmış; basın, yine, devletin varmak istediği ve tüm özgürlüklerin üstünde kabul edilen amaçlara ulaşmada bir araç kabul edilmiştir. Basın Birliği ise

³¹⁶ Atilla Özsever, **Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci**, İmge Kitabevi, İstanbul 2004, s.69

³¹⁷ İskit, **a.e.**, s.277

³¹⁸ İskit, **a.e.**, s.20

bütün gazetecilerin bir araya toplanarak denetim altına alındığı zorunlu bir mesleki kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Basın Birliği, bu anlamda dünyadaki genel totaliter otoriter eğilime uygun olarak kurulmuş zorunlu bir mesleki kuruluştur. Birlik'in kuruluş amacı, basın özgürlüğünün sağlanması değil; basının devlet denetimine alınmasıydı. Kuşkusuz, Türkiye'de gelişen bu yöndeki siyasi eğilimin dünya konjonktüründen doğrudan etkilendiğini söylemek mümkündür. Nitekim Basın Birliği'nin kurulduğu ve Matbuat Kanunu'ndaki hükümlerin gazeteciler aleyhine değiştirildiği 1938 yılı ile 1946 yılı arasında dünyadaki gelişmelere bakıldığında, Avrupa'da totaliter ve otoriter rejimlerin hüküm sürdüğü görülmektedir.³¹⁹

Basın Birliği, yaptırım gücünü yasalardan almaktaydı ve yaptırımları oldukça etkiliydi. Birlik'in yürütme organı olarak faaliyet gösteren Birlik Haysiyet Divanları, meslekten men ve üç aya kadar uzaklaştırma cezası verebiliyordu.³²⁰ Bununla birlikte Birlik'in daha çok bir tehdit unsuru olarak kullanıldığını da söylemek mümkündür. Nitekim savaş yılları boyunca, Birlik Haysiyet Divanı tarafından hiçbir gazeteciye meslekten men cezası verilmemiştir.³²¹

“Basın Birliği'nin üst yönetim kadrosu, o dönemde iktidar partisinin ileri gelenleri, yöneticileri veya milletvekillerinden meydana gelen kişilerden oluşmaktaydı. Örneğin Asım Us CHP Çankırı, Ahmet Şükrü Esmer İstanbul, Abidin Daver İstanbul, Sadri Ertem Kütahya milletvekiliydiler. Bunun dışında kalan Selim Ragıp Emeç ve Sedat Simavi ise bu kuruluştaki meslekten gelen kişiler olarak temsil görevini üstlenmişlerdi.”³²²

Basın Birliği'nin üst yönetim kadrosunun, çoğunlukla CHP milletvekillerinden meydana gelmesi ise bir tesadüf olmaktan ziyade, dönemin gazeteci-milletvekili olgusunun bir yansımasını oluşturmaktadır. Birlik, kuruluş tarihinden itibaren dönemin milletvekili-gazetecileri tarafından alkışlanmış; gazetelerin ve gazeteciliğin

³¹⁹ Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, s.181

³²⁰ Zeynep Alemdar, **Oyunun Kuralı**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s.76

³²¹ Demir, **a.g.e.**, s.135

³²² Özgen, **Türkiye'de Basının Gelişimi**, s.24

“devlete, millete zararlı ve olumsuz” yönlerinin törpülenmesi arzusu açıkça ifade edilmiştir. Bu noktada, gazeteci-milletvekili olgusunun da basını denetim altına almak ve iktidar yanlısı gazete ve gazetecilerin desteklenmesi ve hatta yönetime dâhil edilmesi suretiyle, basının kontrolü anlamı taşıdığını vurgulamakta fayda görülmektedir. Nitekim 1939 tarihli CHP Nizamnamesi, “Partili Gazetecilerin Riayet Edeceği Hususlar” başlıklı bir maddeyle bu durumu somutlaştırmıştır;

“Sahibi partili olan gazete ve mecmuaların yazıları ile parti azalarının neşriyatı, parti prensipleri bakımından göz önünde tutulur.

Partili gazeteciler, mecmua sahipleri ve muharrirlerle bu yolda görüş birliğine yarayacak temas ve toplantılar yapılır.

Partililer, sermayesiyle alakalı, idaresinde müessir bulundukları gazete, mecmua ve matbualarda parti program ve nizamnamesine, iç ve dış siyasetin ana hatları ile yüksek devlet menfaatlerine aykırı düşen yazıları neşrettiremezler.”³²³

Gazeteci-milletvekilleri, basına uygulanan “içerden denetimi” oluşturmaktaydı. Nitekim söz konusu yöntemin, kalıplaşmış baskı yöntemlerinden çok daha etkili ve amaca yönelik, işlevsel bir nitelik taşıdığı da görülmektedir. Ancak denetim mekanizması olarak kullanılmaya oldukça müsait bu durumun, dönemin aydın ve siyasetçilerinin çoğunun aynı zamanda gazetecilik mesleğiyle doğrudan ilişkili kişiler olduğu gerçeğinin doğal bir yansıması olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Basın Birliği, II. Dünya Savaşı’nın hemen ardından dünyadaki genel demokratikleşme eğilimleriyle birlikte, 18.06.1946 tarihinde yürürlüğe giren 30.05.1946 tarihli ve 4932 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır.

2.2.1.2. 1938-1950 Yılları Arası Milli Şef Dönemi

TBMM, Atatürk’ün vefatının hemen ardından, 11 Kasım 1938’de, toplanmış ve İsmet İnönü, tamamı CHP’li milletvekillerinden oluşan 348 katılımcının oyuyla

³²³ Demir, a.g.e., s.136; Cemil Koçak, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, Cilt 2, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.136

Cumhurbaşkanı seçilmiştir.³²⁴ İnönü, CHP'nin 26 Aralık 1938'de toplanan I. Olağanüstü Kurultay'ında ise partinin "Değişmez Genel Başkan"ı kabul edildi ve kendisine "Milli Şef" unvanı verildi.

Önemli bir bölümü II. Dünya Savaşı'nın belirsizlikleri ve olumsuz etkileri altında geçen "Milli Şef" döneminde İsmet İnönü, savaşın sonuna kadar geniş yetkilerle tek parti rejimini sürdürmüş; dönemin öncelikleri arasında demokratik hak ve taleplere ya da kişi temel hak ve özgürlüklerine fazla yer verilmemiştir.

Özellikle savaşın ekonomik, sosyal ve siyasi etkilerinin hüküm sürdüğü 1939-1947 yılları arasındaki dönem, Türk basını için başı sonu belirsiz yasaklar dönemidir. 1924 Anayasası'nın getirdiği yasak doğrultusunda teoride sansür yoktu. Ancak iktidarın farklı kollarından gelen ve bazen birbirleriyle tutarsız yasaklar, basının hareket kabiliyetini daraltmıştı. Bu noktada, basından beklenen koşulsuz bir biçimde iktidarı desteklemesi ve ardı arkası kesilmeyen yayın yasaklarına riayet etmesiydi. Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın basına ilişkin şu sözleri dönemin basınından beklenen tavrı özetler niteliktedir;

"Matbuat yaşadığı muhitin siyasi rejimine intibak etmelidir (uymalıdır). Her rejim kendisine muvafık bir vatandaş tipi aradığı gibi, bir matbuat tipi de arar."³²⁵

Türkiye'nin gayri resmi bir biçimde, bir nevi totaliter rejimle yönetildiği bu dönemde de iktidar için basının özgürlüğünden ziyade, rejime yönelik işlevselliği önemlidir. Çizilen belirsiz sınırların dışına çıkan gazeteler, Bakanlar Kurulu kararıyla süreli/süresiz kapatılmakta; gazetelere gelen uyarıların içeriği sürekli değişmekte ve çeşitlenmektedir.

³²⁴ Şahhüseyinoğlu, a.g.e., s.54

³²⁵ Alpay Kabacalı, "Milli Şef Döneminin Örtülü Sansürü", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı: 38, Ocak 1987, s.83

2.2.1.2.1. Gazeteciler Cemiyeti'nin Kuruluşu

II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği ve dünyaya demokratik rejimin hâkim olacağının anlaşıldığı 1946 yılının, basın açısından en önemli gelişmelerinden biri, bağımsız bir mesleki örgüt olan Gazeteciler Cemiyeti'nin kuruluşudur.

Türkiye'nin, tarafsızlık politikasıyla dışında kalmayı büyük ölçüde başardığı 2. Dünya Savaşı'nın Batı demokrasisini temsil eden müttefikler tarafından kazanılması, doğal olarak Türkiye'deki rejimi de etkilemiş; içten ve dıştan gelen baskılarla ülkede demokratikleşme girişimleri başlamıştı.

“İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Birleşmiş Milletler kurulmuş, İnsan Hakları Bildirgesi yayınlanmış, Türkiye'de de daha demokratik bir ortama girilmiştir. Başkan Şükrü Saraçoğlu yabancı ülkelerdeki basın örgütlerini incelemek için Hüseyin Cahit Yalçın'ı Avrupa'ya göndermiş, Yalçın da dönüşünde hazırladığı raporda Batı Avrupa'da Türkiye'deki Basın Birliği'ne benzer bir örgüt bulunmadığını bildirmiştir. Bu rapor, Hükümet'i etkilemiş ve Birlik 1946'da dağıtılmıştır. Bundan sonra zorunlu meslek örgütleri kalmamış, dernekler ve sendikalar kurulmuştur.”³²⁶

Birlik'in dağılmasında bir diğer etken ise bizzat gazetecilerin 1945'ten itibaren Birlik'e ve uygulamalarına yönelik artan eleştirileridir. Birlik'e karşı ilk fiili eleştiri, 19 Aralık 1945'te, Birlik'in İstanbul Kongresi'nde, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bağlılık telgrafı çekilmesi hususunda çıkmış; söz konusu girişim, bu girişimi şiddetle protesto eden gazeteciler tarafından engellenmiştir.³²⁷ Tartışmalı geçen Kongre'de İstanbul Şubesi'nin başkanlığını, CHP'nin adayı Hakkı Tarık Us'un yerine Sedat Simavi'nin kazanması ise Birlik'in CHP tarafından lağvedilmesini hızlandırmıştır.

Söz konusu gelişmelerin ardından, 10 Haziran 1946'da, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, Sedat Simavi başkanlığındaki Birlik'in İstanbul Şubesi yöneticileri tarafından gönüllü bir mesleki kuruluş olarak kurulmuştur.

³²⁶ Özgen, *Gazetecinin Etik Kimliği*, s.26; Alemdar, *a.g.e.*, s.77-78

³²⁷ Özsever, *a.g.e.*, s.71

1946 yılından beri faaliyetini sürdüren Gazeteciler Cemiyeti'nin kuruluş amacı Cemiyet Tüzüğü'nün "Cemiyet'in Amacı ve Konusu" başlıklı 3. maddesinde şöyle ifade edilmektedir;

"Cemiyetin temel amacı, gazete, dergi, radyo, televizyon gibi yazılı, işitsel, görsel ve elektronik iletişim alanlarını kapsayan gazetecilik mesleğini; mesleğin geleneklerini ahlak ilkelerini korumak; herkesin bilgi edinme gerçekleri öğrenme hakkının bir aracı olan iletişim ve düşünce açıklama özgürlüğünü savunmak; gazetecileri meslekleri içinde maddi ve manevi yönleriyle ilerletmek ve yüceltmektir."

2.2.1.2.2. 1946-1950 Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Dönemi

Türkiye, İnönü'nün politik becerileri sayesinde II. Dünya Savaşı'na girmemeyi başardı; ancak doğal olarak, savaşın ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda olumsuz etkilerinden kaçamadı. Nitekim sıkıyönetim şartlarıyla idare edilen ülkede, ekonomik anlamda şartlar zorlaşırken, basın özgürlüğünden bahsetmek yine mümkün değildi.

Nisan 1945'te, Berlin'in işgaliyle, II. Dünya Savaşı'nın nasıl sonuçlanacağı kesinlik kazanmış ve demokrasinin tüm dünyada hâkimiyet kazanacağı anlaşılmıştır.³²⁸ Aynı dönemde demokrasi ve özgürlük talepleri, Türkiye'de de eş zamanlı olarak kendini göstermeye başladı.

7 Haziran 1945 tarihinde, bu talep kendini mecliste de açıkça göstermiş, dört milletvekili tarihimize "Dörtlü Takrir" diye geçen bir önergeyi meclise sunmuşlardır.³²⁹ Demokrasi ve özgürlük talebi içeren Dörtlü Takrir, verildiği tarihte CHP tarafından geri çevrilmiş olsa da yeni bir döneme geçişte ilk adımı oluşturmaktadır.

³²⁸ Ergün Ataoğlu, **Adnan Menderes Bir Başbakanın Trajik Sonu**, Nokta Kitap, İstanbul 2008, s.24

³²⁹ Dörtlü Takrir'in altında daha sonra Demokrat Parti'nin kurucularını da oluşturacak dört milletvekilinin imzası vardı; İzmir Milletvekili Celal Bayar, İçel Milletvekili Refik Koraltan, Kars Milletvekili Fuat Köprülü ve Aydın Milletvekili Adnan Menderes.

Adnan Menderes, Celal Bayar ve arkadaşları, yeni bir partinin kurulması ve iktidara taşınması için öncelikle Hükümet'in basın üzerindeki yoğun baskısının bertaraf edilmesinin gerektiğinin farkındaydı. Bu nedenle ikinci adımları, Bayar'ın Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sunduğu ve Basın Kanunu'nun Hükümet'e gazete kapatma yetkisi veren 50. maddesinin ve 17. maddenin değiştirilmesine yönelik kanun tasarısı olmuştur.³³⁰ Kanun tasarısı kabul edilmese de dönemin basında yer tutmuş ve yeni partinin kurulma sürecini hızlandırmıştır. 7 Ocak 1946'da ise Demokrat Parti'nin resmen kurulmasıyla, ülkede çok partili sisteme geçilmiştir.

Bu dönemde CHP'nin de, genel seçimlerde desteğine ihtiyaç duyduğu basına karşı yumuşama gösterdiği ve katı tutumundan bazı tavizler verdiği görülmektedir.³³¹ Nitekim 1931 tarihli Matbuat Kanunu, İnönü'nün kararıyla öne alınan 1947 seçimlerinden önce, basını oldukça rahatlatacak değişikliklere tabi tutulmuştur. Bu değişikliklerden en önemlisi, basın özgürlüğü önündeki en büyük engeli oluşturan 50. maddede yapılan düzenlemedir.³³² Söz konusu maddeye göre; gazeteler, "Memleketin genel politikasına" dokunacak yayından dolayı Bakanlar Kurulu Kararı ile kapatılabilmekteydi. 18 Haziran 1946 tarihli ve 4395 sayılı kanunla maddede yer alan "Memleketin genel politikası" ibaresi kaldırılmış ve yerine daha objektif ve somut nitelikteki "Türk Ceza Kanunu'nun ikinci kitabının birinci babının ve birinci ve ikinci bölümde yazılı cürümlerin yayım yoluyla işlenmesi halinde, gazete ve derginin, ancak mahkemece bir aydan iki yıla kadar kapatılabileceği" hükmü getirilmiştir.³³³ Aynı kanunla, gazete kapatma yetkisi de Bakanlar Kurulu'ndan alınarak mahkemelere verilmiştir.

20 Eylül 1946 tarihli ve 4955 sayılı kanun ise gazete çıkarmak için ruhsatname alınmasını, teminat yatırılmasını ve eğitim şartını kaldırmıştır. 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nun ilk haline ve tek parti döneminde CHP'nin basına olan yaklaşımına göre özgürlükçü olan söz konusu değişikliklerin basını bir ölçüde rahatlattığı ve 1947 seçimlerine nispeten özgürlükçü bir ortamda girildiği söylenebilir.

³³⁰ Ataoğlu, a.g.e., s.30

³³¹ Topuz, a.e., s.184

³³² Topuz, a.e., s.184

³³³ Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.153

Bu tarihten sonra, programına aldığı basın özgürlüğüne ilişkin düzenlemelerle tek parti döneminin baskıcı ortamından bunalmış olan basının desteğini arkasına alan Demokrat Parti, 1950 seçimlerine kadar iktidara adım adım hazırlandı.

14 Mayıs 1950 günü yapılan seçimlerle de Türkiye’de 27 yıldır yaşanan tek parti süreci sona ermiş; iktidarı %52,7’lik oyla Demokrat Parti kazanmıştır. Demokrat Parti’nin seçimleri kazanmasında, yıllardır muhalefetsizlikten ve baskıdan yorulmuş olan basının rolü büyüktü.³³⁴ Buna karşılık, iktidara gelen Demokrat Parti’nin de ilk icraatlarından biri, yeni bir Basın Kanunu hazırlayarak yürürlüğe koymak olmuştur.

2.2.2. 1950-1960 Yılları Arasında Demokrat Parti Dönemi Basın-İktidar İlişkileri

Tek parti döneminde özgürlüğü için mücadele veren basın ile iktidara çıkmak isteyen DP arasında çıkar birliği vardı. Basın, tek parti yönetimini devirmek ve çeşitli özgürlüklere sahip olabilmek adına DP’ye yardım etmişti. Bu yakın ilişkiler, DP iktidarının basına sağladığı özgürlükler ve haklarla sonraki yıllarda da sürdü. 1950 seçimleri sonrasında, Truman Doktrini ve Marshall planı çerçevesinde Amerika’dan yapılan yardımlar, ülkeye ekonomik anlamda bir ferahlama getirmişti. İnönü iktidarı döneminde gerçekleşen bu gelişme, meyvelerini Menderes döneminde vererek dönemin iktidarına halkın gözünde itibar kazandırmıştır. DP iktidarının ilk yıllarında halk nezdinde yaşanan bu göreceli ekonomik rahatlama ise iktidarın arkasındaki desteği arttırarak, DP’nin 1954 seçimlerine gerek halkın, gerekse basının desteği ile en iyi şekilde hazırlanmasını sağlamıştır. Ancak basının görevi, iktidarın yanında olmak değil, gerektiğinde iktidarı eleştirerek halkı aydınlatmaktır. Söz konusu geçiş döneminin ardından, basının asli görevini yerine getirmek üzere iktidarın bazı tasarruflarını eleştirmeye başlaması ise basına bu özgürlüğü sağlamaya söz vererek iktidara gelen DP için beklenmedik bir durum oluşturmuştur.

“DP’nin vermiş olduğu sözleri yerine getirememesi zaman içinde ekonomik yaşamın ve hareketliliğin beklenen düzeye erişememesi, demokratik yaşamın ve

³³⁴ Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, s.230

hukuk devleti kurallarının hiçe sayılarak ülkede bir takım anti-demokratik uygulamalara gidilmesi, başta basın olmak üzere, iktidarın eleştirilmesi sonucunu doğurmuştur.”³³⁵

Menderes, gazete sahipleriyle kurduğu dostluk ilişkilerinden dolayı, basında Hükümet’i ve partisini eleştiren yazılar çıkmaması gerektiği kanısındadır. Hükümet’e göre, basının iktidara yardım etmesi ve ülke olarak ilerleyebilmek adına bazı “olumsuzlukları” görmezden gelmesi gerekmektedir. “Çözülmemiş sorunları çözülmüşlerden daha fazla olan toplumlarda eksikliklerin durmadan yansıtılması kaçınılmaz olarak bir moral kırıklığı ve güçsüzlük havası yaratır.”³³⁶ Hükümetler ise bu moral kırıklığı ve güçsüzlük havasını yaratan etkenlerin temeline inmekten ziyade, söz konusu durumdan basını sorumlu tutmaya meyillidirler. Nitekim Türkiye’de iktidarlar çoğunlukla bu görüşü benimsemiş olup basının görevlerini kendilerine göre yorumlamışlardır. İktidarı eleştiren ve ülkedeki olumsuz gidişata işaret eden basına, vatan hainliğine varan suçlar isnat edilmesi de yine bu görüşten kaynaklanmaktadır.

DP Hükümeti’nin de basını ve basının eleştirilerini, Hükümet’in icraatlarını yapmasına bir engel olarak görmeye başlaması ve baskı altına almaya çalışması fazla uzun sürmedi. 9 Mart 1954 tarihli ve 6334 sayılı “Neşir Yoluyla veya Radyoyla İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun”, bu doğrultuda atılmış ilk adımdır. Söz konusu kanunun 1. maddesinde, basın vasıtasıyla her ne suretle olursa olsun namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması, itibar kırarak veya şöhret veya servete zarar verebilecek bir hususun isnat edilmesi; izinsiz olarak özel hayatın ve aile hayatının teşhir edilmesi; tecavüz, hakaret, isnat veya teşhire maruz bırakılacağından suç olarak kabul edilmiş ve cezai şarta bağlanmıştır. Kanunun ikinci maddesi ise bu suçların “şikâyetle bağlı suçlar” kapsamında olmadığını hükme bağlamaktadır.³³⁷ Buna göre, basında bu maddelere göre suç sayılabilecek bir yazının

³³⁵ Özgen, *Türkiye’de Basının Gelişimi*, s.37

³³⁶ Koloğlu, *Basın Tarihi*, s.126

³³⁷ Kanun yürürlüğe girdikten sonra Hükümete hoş görünmek isteyen savcılar tarafından binlerce kovuşturma açılmıştır. Topuz, *a.g.e.*, s.196

yer alması durumunda Savcılık, ilgili kişinin şikâyeti olmaksızın doğrudan kovuşturma açabilecektir.³³⁸

Söz konusu kanunla, daha önce yeni Basın Kanunu ile gazetecilere sağlanmış olan basın özgürlüğünün son bulduğu görülmektedir. Özellikle “ispat hakkı”nın tanınmaması, gazetecilerin elini kolunu bağlamış; hükümetin icraatları hakkında herhangi bir eleştiriyi imkânsız hale getirmiştir. İspat hakkının tanınmaması o dönemin gazetecileri arasında en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Nitekim Hüseyin Cahit Yalçın da Halkçı gazetesinde ispat hakkını haklı olarak şöyle savunmaktaydı;

“Bir gazetecimiz ispat hakkının tanınması meselesinde en susturucu itirazı yaptı. İspattan niye korkuluyor? dedi. Ortada bir fenalık yoksa ispat edilemeyecek demektir; binaenaleyh bir vatandaş hakkında iftirada bulunan bir gazeteci gene cezaya çarptırılmış olacaktır. Filhakika, realite bu şekilde düşünülünce, ispat hakkının tanınması ile hiçbir şeref ve haysiyete helal gelmeyeceği takdir olunabilir.”³³⁹

Gerek iç gerekse dış basında oldukça ses getiren bu durum karşısında iktidar ise tam bir umursamazlık içinde baskıyı gittikçe arttırmıştır. Bununla birlikte, muhalif gazetecilerin tutuklanması ve gazetelerin çeşitli nedenlerle kapatılmaya başlanması da yine bu döneme denk gelmektedir. Basın ile DP’nin arasını tamamen açan olayın ise Hüseyin Cahit Yalçın’ın tutuklanması olduğunu söylemek mümkündür. 80 yaşındaki Yalçın’ın Halkçı gazetesinde yazmış olduğu makalelerde Başbakan’a hakaret ettiği gerekçesiyle yargılanıp tutuklanması (1 Aralık 1954), dış basında dahi eleştirilere maruz kalmış; 108 gün sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar, kanunun kendine verdiği yetkiye dayanarak cezayı kaldırmak zorunda kalmıştır.³⁴⁰ Bununla birlikte 1955-1960 yılları arasında, 867’si mahkûmiyetle sonuçlanmak üzere açılan basın davası sayısı toplam 2300’dür.³⁴¹

Basın özgürlüğünü fiilen ortadan 6334 sayılı kanunu, 7 Haziran 1956 tarihli ve 6732 sayılı kanun³⁴² izlemiş; 6732 sayılı kanunla 6334 sayılı kanun üzerinde çeşitli

³³⁸ Topuz, **a.g.e.**, s.196

³³⁹ Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, s.242

³⁴⁰ Kabacalı, **a.e.**, s.239

³⁴¹ Koloğlu, **Basın Tarihi**, s.124

³⁴² 8 Haziran 1956 tarihi ve 9327 sayılı Resmi Gazete

değişikliklere gidilerek söz konusu kanun, yeni haliyle “Neşir Yoluyla veya Radyo ile Yahut Toplantılarda İşlenen Bazı Cürümler Hakkında Kanun” adını almıştır.³⁴³ Aynı tarihli 6733 sayılı kanunla ise Basın Kanunu'nda bazı değişikliklere gidilmiştir. Söz konusu değişikliklerden bazıları şunlardır;

- “Kötü niyetle veya özel maksada dayanan yayında bulunmak veya devletin veya Hükümet’in dışındaki itibar ve nüfuzunu kırarak şekilde asılsız, mübalağalı veya özel maksada dayalı haber yapmak” suç sayılmıştır.
- Yeni düzenlemeyle, sorumlu müdür olabilme koşulları ağırlaştırılmış; 6 aydan fazla mahkûmiyet alanların, suç tasnii, resmi makamları iffal, iftira, yalan şahitlik ve yalan yere yemin, müstehcen ve hayâsızca yayın, fuhuşa tahrik suçlarından mahkûm olanların sorumlu müdür olamayacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca kanunun ilk halinde yeter şart olarak kabul edilen okur-yazarlık yerine lise diploması şartı getirilmiştir. Söz konusu kanuna göre muhabir olmak için de aynı koşulları sağlamak gereklidir. (Mad. 4-5)
- Cevap ve düzeltme hakkı söz konusu hakkı kullanacaklar lehine değiştirmiş; bu hususta Savcılar tam yetkili kılınmıştır. (Mad. 19)
- Kanun, 30. maddesiyle “gizli toplantılarda yapılan görüşmelerin ve alınan kararların” açıklanmasını da yasaklıyor ve aksi durumda TCK’nın 141-142. maddeleri ve 6732 sayılı kanun gereğince yayının bir aydan üç aya kadar kapatılabileceğini hükme bağlıyordu.
- 32. maddede “Memleket ahlakını, aile nizamını bozacak veya cürüm işlemeye teşvik veya tahrik edecek şekilde heyecan uyandıracak tafsilat ile hakiki veya hayali vakıaları hikâye veya tasvir veya tersim edenler veya intihar vakıaları hakkında haber çerçevesini aşan ve okuyanları

³⁴³ Dönmezer, a.g.e., s.98

tesir altında bırakacak mahiyette tafsilat ve resimler neşredenlerin” ağır para cezası ile cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır.

- Gazetecilerin hükmü kesinleşmeden tutuklanmalarını engelleyen 39. madde de söz konusu kanunla yürürlükten kaldırılmıştır.

Hükümet, basını kontrol altında tutmak için çıkardığı yeni kanunlarla yetinmemiş; ekonomik tedbirler alma yoluna da gitmiştir. 26 Kasım 1957’de gazete ve dergi kâğıtlarının tek elden ithaline dair çıkarılan kararname ve 1958’de ilan ve reklamların tek elden dağıtım kararı bunlara örnektir.³⁴⁴

DP iktidarı döneminde, gerek halkın, gerekse basının DP yanlıları ve CHP yanlıları olarak ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür. Yukarıda saydığımız tedbirler, iktidarın kendi yandaşlarına ekonomik avantajlar sağlamasına imkân tanımış; Abdülhamit döneminin “besleme basın” kavramını tekrar gün yüzüne çıkarmıştır.

DP Hükümeti döneminde basına ve muhalefete uygulanan baskıda son nokta ise DP Hükümeti’nin de sonunu hazırlayan “Tahkikat Komisyonu” olmuştur. Demokratik bir seçim sonucu, tek parti dönemini bitirerek, halkın iradesiyle iktidara gelen DP yönetimi, özellikle 1954 yılı sonrasında içte ve dışta meydana gelen olumsuz gelişmeler ve ekonomik sıkıntılar sonucunda oluşan muhalefete karşı iktidarı kaybetme korkusuyla sert tedbirler alma yoluna gitmiş; yapılan yeni düzenlemelerle demokrasiden gittikçe uzaklaşmıştır.

2.2.2.1. 5680 Sayılı Basın Kanunu ve Diğer Yasal Düzenlemeler

³⁴⁴ Korkmaz, a.g.e., s.82

5680 sayılı Basın Kanunu, 15 Temmuz 1950’de Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilmiş ve 21 Temmuz 1950 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.³⁴⁵

5680 sayılı Basın Kanunu, beklendiği şekilde oldukça özgürlükçü bir yapıya sahip olup; kendinden önceki döneme ait güdümlü basın anlayışının terkedilmesini sağlamıştır. Söz konusu kanunun ilk maddesinin ilk fıkrasında “Basın serbesttir” ibaresinin herhangi bir kaideye yer verilmeksizin yer alması da bu anlayışı ortaya koymaktadır.

Yeni Basın Kanunu, uzun yıllardan beri devam eden ruhsatname usulüne son vermiş; süreli yayın çıkarmak isteyen kişilerin bölgenin en büyük mülki amirine bir beyanname vermeleri yeterli görünmüştür. (Mad. 9)

Kanunda her süreli yayının başında yazı işlerini fiilen yürüten bir sorumlu müdür olacağı hükme bağlanmış; ancak sorumlu müdür için Türkçe okur-yazar olmak dışında herhangi bir şart getirilmemiştir. (Mad. 5)

Kanunun 16. ve 17. maddeleri ise cezalarda sorumluluğu düzenlemektedir. Buna göre basın yoluyla işlenen bir suç durumunda sorumlu müdür de yazıyı yazan kişiyle birlikte sorumlu tutulmuştur. Söz konusu suçlardan doğacak maddi ve manevi zararlardan ise suç unsuru oluşturan yazının sahibi ve sorumlu müdürle birlikte süreli yayının sahibi de müteselsilen sorumludur. (Mad. 17)

Kanun, 19. maddesinde cevap ve düzeltme hakkını düzenlemektedir. Söz konusu maddeye göre; “Bir şahsın haysiyet ve şerefine dokunan veya menfaatini bozan yahut kendisi ile ilgili hakikate aykırı hareketler, düşünceler ve sözlerle açık veya kapalı şekilde bir mevkutede yapılan yayından dolayı o şahsın imzasıyla gönderilecek cevap ve düzeltmeyi mevkutenin mesul müdürü metnine hiçbir mülahaza ve işaret atmaksızın aynen ve tamamen neşre mecburdur.”

³⁴⁵ 18.06.1946 tarihli ve 6336 sayılı Resmi Gazete

Kanunun 20-34. maddelerinin yer aldığı bölümde cezai hükümler düzenlenmiş; basın suçlarına ilişkin davalar için, yargılama süresinin kısa tutulmasına yönelik bazı usul hükümleri getirilmiştir.³⁴⁶

Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda oldukça özgürlükçü kabul edilebilecek 5680 sayılı Basın Kanunu, gerek DP iktidarı döneminde gerekse sonraki dönemlerde birçok değişikliğe uğrasa da 2004 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

DP iktidarının muhalefet döneminde ve iktidarının ilk yıllarında basın ile ilişkilerini yakın tuttuğunu ve basın özgürlüğü için önemli adımlar attığını söylemek mümkündür. 5680 sayılı Basın Kanunu ve ardından Basın İş Kanunu olarak da bilinen 5953 sayılı “Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun” DP döneminde basın özgürlüğü adına kazanımları göstermektedir.

1936 yılına işçi-işveren arasındaki ilişkileri düzenlemek için 3008 sayılı İş Kanunu³⁴⁷ çıkarılmış; ancak basın çalışanları yasa kapsamı dışında bırakılmıştı.³⁴⁸ DP iktidarının basın üzerine ikinci önemli icraatı da bu alandaki boşluğu doldurarak, 5953 sayılı “Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun”u çıkarmak olmuştur. Basın çalışanlarının hakları üzerinde oldukça olumlu gelişmeler sağlayan söz konusu kanunda; basın çalışanlarının ücret, kıdem tazminatı, sendika kurma gibi hakları tanımlamıştır. Kanunda, basın işçileri yasal koruma altına alınırken, gazetecilik mesleğinin zorlukları ve gazetecilik mesleğini icra edenlerin yıpranma payı göz önünde bulundurularak, basın çalışanlarına tanınan haklar 3008 İş Kanunu’na tabi olanlara oranla daha ileri tutulmuştur.³⁴⁹

³⁴⁶ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.156

³⁴⁷ 20.06.1982 tarihli ve 8140 sayılı Resmi Gazete

³⁴⁸ Özsever, **a.g.e.**, s.36

³⁴⁹ 5393 Sayılı Basın İş Kanunu’nda gazetecilere peşin ödeme, başka bir işte de çalışabilme hakkı gibi İş Kanunu’nda yer almayan haklar tanımlandığı gibi; kıdem tazminatı, ücretli izin ve yazılı sözleşme, askerlikte, mahkûmiyet ve gazetenin kapanması durumlarında ücret alanlarında da daha ileri haklar tanınmıştır. Bu haklardan biri de Mesleki Tepki Hakkıdır. Çok fazla uygulama alanı bulamayan Mesleki Tepki Hakkı söz konusu kanunun 11. maddesinde “Bir mevkutenin veçhe ve karakterinde gazeteci için şeref veya şöhretini veya umumiyetle manevi menfaatlerini ihlal edici bir vaziyet ihdas edecek şekilde bariz bir değişiklik vukuu halinde, gazeteci ihbar mühletini beklemeden akdi feshedebilir.” şeklinde ifade edilmiştir. Özsever, **a.g.e.**, s.36-38

2.2.2.2. Tahkikat Komisyonu

İktidarının son yıllarında muhalefete karşı tahammülsüzlüğü iyice artan DP Hükümeti, 12 Nisan 1960 tarihinde bir bildiri yayınlayarak, CHP'yi silahlı ve tertipli ayaklanmalar hazırlamakla ve bir kısım basını da bunu yalan ve çarpıtılmış haberlerle desteklemekle suçladı.³⁵⁰ Bunun üzerine, 18 Nisan 1960'da, 2247 sayılı "CHP ve Bir Kısım Basının Faaliyetlerini Tetkike Memur Meclis Tahkikat Encümeni"nin kurulması üzerine kanun çıkarıldı. Aynı gün muhalefet lideri İnönü, Meclis'te şu ünlü konuşmasını yapmıştır;

"Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam... Şartlar tamam olduğu zaman, milletler için ihtilal meşru bir haktır."³⁵¹

Tamamı DP'li milletvekillerinden oluşan 15 kişilik Tahkikat Komisyonu, Anayasa'nın üstünde belirlenen haklarla savcılara, sorgu yargıçlarına, askeri amirlere tanınmış yetkilerle donatılmış olup; her türlü siyasi eylem ve çalışmayı durdurma yetkisine sahipti.³⁵² Tahkikat Komisyonu, ilk iş olarak;

- Partilerin tüm etkinliklerini
- Partilerin tüm etkinlikleri ile ilgili yayınları
- TBMM'de Komisyonla ilgili görüşmeler ve bunlar hakkında yayınları yasaklamıştır.³⁵³

27 Nisan 1960'da ise 7468 sayılı "Meclis Tahkikat Encümeni'nin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun"la, söz konusu komisyonun görev ve işleyişi bildirilmiştir. Gerek CHP'nin gerekse basının oldukça tepkisini çeken söz konusu kanunun ikinci maddesinde, basınla ilgili iki yeni hüküm getirilmiştir;³⁵⁴

³⁵⁰ Ataoğlu, a.e., s.125

³⁵¹ Ataoğlu, a.e., s.125

³⁵² Özgen, *Türkiye'de Basının Gelişimi*, s.41

³⁵³ Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze...*, s.181

³⁵⁴ Topuz, a.g.e., s.208

- Bu yasağa uymayan gazete ve dergilerin basımı ve dağıtımı önlenir.
- Yayın yasağına ısrarlı şekilde uymayan yayınlar kapatılır.

Tahkikat Komisyonu uygulamasının iktidarı kaybetmekten korkan DP'nin tek parti rejimine dönüşe yönelik bir çabası olarak nitelemek mümkündür. Nitekim Tahkikat Komisyonu uygulamasıyla muhalefet adına ülkede kalan son özgürlük havası da yok edilmiş; baskı ve korku esasına dayanan yeni bir düzene geçiş amaçlanmıştır.

Bundan sonraki yaklaşık bir aylık dönem ise sıkıyönetim şartlarında; yayın yasakların uymayan gazetelerin kapatılması, tutuklamalar ve öğrenci protestolarıyla geçmiştir.

2.2.3. 1960-1980 Yılları Arasında Basın Özgürlüğü

DP iktidarı döneminde oluşan, CHP ve DP etrafında meydana gelen toplumsal kutuplaşmanın, ekonomik etkenlerle bir araya gelerek oluşturduğu kaos ortamı, 27 Mayıs 1960'da ordunun, bir nevi taraf olarak, iktidara müdahalesiyle giderilmeye çalışıldı. Bu tarihten sonra da askeri müdahale, bir alternatif olarak basın ve kamuoyunun hafızasında yer etti. Nitekim 1960 Askeri Müdahalesi'ni, 12 Mart 1970 Muhtırası ve 1980 Askeri Müdahalesi izlemiş; 20 yıllık süre zarfında özgürlüklerin temeli olarak kabul ettiğimiz demokratik ortam, üç kez kesintiye uğramıştır.

Demokrasinin istikrarsız bir seyir izlediği bu dönemde, seçilmiş iktidarın ve askeri yönetimin denetim ve baskılarına maruz kalan basının, politikanın tam içinde yer aldığını söylemek mümkündür. Çalışmamızın bu bölümünde neden ve sonuçlarıyla birbirlerinden farklılık arz eden söz konusu üç dönem; iktidar-basın ilişkileri ve basın özgürlüğü çerçevesinde incelenecektir.

2.2.3.1. 1960-1971 Arası İnkılap Basını

27 Mayıs 1960 sabahı, Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Cemal Gürsel'in başkanlığındaki 38 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi, askeri bir darbeye

yönetime el koydu. Sabahın erken saatlerinde radyoyla halka duyurulan ihtilal bildirisinde, Milli Birlik Komitesi adına Kurmay Albay Alparslan Türkeş, ihtilalin sebebini ve amaçlarını şöyle açıklıyordu;

“Demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresine el koymuştur.

Bu hareketle Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hâkimliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olurlarsa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.”³⁵⁵

Bildiride, özellikle DP iktidarının son dönemlerinde halkta meydana gelen DP yanlıları ve CHP yanlıları şeklindeki bölünmeye işaret ediliyor; bu “kardeş kavgasını” sona erdirmek için yönetime el koyan ordunun, en kısa zamanda serbest ve adil seçimlerle iktidarı devredeceği bildiriliyordu.

Milli Birlik Komitesi’nde hâkim düşünce genel olarak buydu; yeni bir Anayasa yapılacak, anti demokratik yasalar kaldırılarak ülkede demokrasi ve düzen sağlanacak, ardından tekrar seçimlere gidilecekti. Ancak MBK içinde, aralarında Alparslan Türkeş’in de bulunduğu 14 kişilik bir grup, temel reformların yapılabilmesi için en az dört yıllık bir iktidar süreci öngörüyor ve iktidarı bırakmak istemiyordu.³⁵⁶ MBK içindeki bu ikilik, 12 Kasım 1960’da söz konusu 14 kişilik grubun komiteden tasfiye edilerek yurt dışı görevlerine getirilmesiyle son bulmuş; MBK, izleyeceği yolu kesinleştirmiştir.

Milli Birlik Komitesi, 13 numaralı bildirisinde yeni bir Anayasa’nın hazırlanacağını ve bu süreçte siyasi partilerin çalışmalarının yasaklandığını, 14 numaralı bildirisinde ise DP iktidarınca basına getirilen yasaklamaların kaldırıldığını

³⁵⁵ Hayati Tek, **Darbeler ve Türk Basını**, Bilgeoğuz, İstanbul 2006, s.27

³⁵⁶ Ataoğlu, **a.g.e.**, s.131

ilan etti.³⁵⁷ İlk günden itibaren basın tarafından koşulsuz yüceltile ve hiçbir muhalefetle karşılaşmayan darbe, bu şekilde biraz daha güç kazanmış oldu.

Bu noktada, basının 27 Mayıs darbesine ilişki tutumuna değinmekte fayda görölmektedir. Darbe, DP karşıtı basın tarafından koşulsuz bir biçimde sahiplenilmiş, yüceltilmiş; yeni ve demokratik bir dönemin başlangıcı olarak lanse edilmiştir. DP iktidarı döneminde baskı gören bu kesimin, orduyu son çare olarak görmeleri ve gerçekleştirilen müdahaleyi desteklemesi anlaşılabilir bir durumdur. Ancak 27 Mayıs'a kadar koyu DP taraftarı olan gazetelerin, 27 Mayıs'tan sonraki tutumları düşündürücüdür.

“26 Mayıs 1960'a kadar Demokrat Parti'ye toz kondurmayan; DP muhalifi meslektaşları cezaevlerini mesken tutarken, aldıkları külliyetli resmi ilanlarla rahat içinde yayıncılık yapan gazeteler bile bir günde devrik iktidarın karşısına dikilmişlerdir.”³⁵⁸

Her ne kadar ihtilal bildirisinde “girişilmiş olan teşebbüsün hiçbir şahsa ve zümreye karşı olmadığı” belirtilse de 27 Mayıs darbesi, 10 yıllık DP iktidarının özellikle son yıllarında artan ve toplumun bütün katmanlarına yayılan kutuplaşmaya ordunun da kayıtsız kalmamasının bir sonucudur. Bu noktada, ordunun DP'nin anti-demokratik uygulamalarına karşı bir taraf oluşturduğu söylenebilir. Bu kutuplaşmadan nasibini alan basında, iktidar yanlısı politika izleyen gazeteler ise iktidarın el değiştirdiği andan itibaren taraflarını değiştirmişlerdir.

MBK döneminde, gerek yeni bir Anayasa'nın hazırlanması çalışmaları, gerekse antidemokratik yasaların kaldırılmasına ilişkin çalışmalar, basın özgürlüğüne ilişkin olumlu gelişmelerdir. Ancak özellikle devrik DP iktidarı mensuplarının yargılandığı Yassıada Duruşmaları'na ilişkin haber yasakları ve daha sonra çıkarılan kısaca “Tedbirler Kanunu” olarak bilinen 38 sayılı “Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkında Kanun”, ülkede özgürlüklerin gerçek anlamda bir türlü sağlanamadığının, ancak el değiştirdiğinin göstergesi olmuştur. Nitekim söz konusu kanunun da yürürlüğe girmesiyle, 27 Mayıs'a kadar DP aleyhine konuşmak

³⁵⁷ Özgen, *Türkiye'de Basının Gelişimi*, s.42

³⁵⁸ Tek, *a.g.e.*, s.109

suçken; 27 Mayıs'tan sonra MBK ve kararları aleyhinde konuşmak suç haline gelmiştir.

MBK döneminde, ilk önce 12 Ekim 1960 tarihli ve 94 sayılı kanunla 6334 ve 6732 sayılı kanunlar iptal edilmiştir. 29 Kasım 1960 tarih ve 143 sayılı kanunla ise Basın Kanunu'nda yer alan bazı anti-demokratik kanunlar kaldırılmış; bazılarında ise değişiklik yapılmıştır. 143 sayılı kanunla Basın Kanunu, büyük ölçüde 1954'te yapılan değişikliklerden önceki haline getirilmiştir.

DP döneminin basına ilişkin en tartışmalı uygulamalarından biri olan "ispat hakkı"na da değinilmiş; 1 Aralık 1960'da TCK'nın 481. maddesinde yapılan bir değişiklikle gazetecilere ispat hakkı tanınmıştır. Bu değişiklikle, ispat hakkı tanınan durumlarda, eğer isnat ispat olunur veya bundan dolayı isnatta bulunan şahıs mahkûm edilirse, sanık hakkındaki davanın ve cezanın düşeceği; isnat ispat edilemediği takdirde ise, TCK'nın ilgili maddelerindeki cezaların yarı oranında arttırılarak uygulanacağı hükme bağlanmıştır.³⁵⁹

Milli Birlik Hükümeti döneminde, gazetecilerin özlük hakları üzerinde de durularak, 5953 sayılı kanunda değişiklik yapan 10 Ocak 1961 tarihli ve 212 sayılı kanun kabul edilmiş; gazete çalışanlarının ekonomik ve sosyal hakları güvence altına alınmıştır. 212 sayılı kanunla gazetecilere sağlanan haklardan bazıları şunlardır;

Meslekte en az beş yıl çalışmış olan gazetecilere kıdem hakkı tanınır. Kıdem hakkı gazetecinin mesleğe ilk giriş tarihinden itibaren hesaplanır. Akdin feshi halinde gazeteci, bu süreye göre hesaplanacak tazminatı almaya hak kazanır. (Mad. 6)

Kararlaştırılan ücret her ay peşin olarak ödenir. İlave ücretlerin sigorta priminin ödenmesi mecburidir. Gazetecilere ücretlerini vaktinde ödemeyen işverenler, bu ücretleri, geçecek her gün için yüzde beş fazlasıyla ödemeye mecburdurlar. (Mad. 14)

Gazetecinin ölümü sebebiyle iş akdinin sona ermesi halinde, eşi ve çocuklarına ve bunlar bulunmadığı takdirde geçimi kendisine terettüp eden ailesi efradına

³⁵⁹ Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.161

müteveffanın aylık ücretinin üç mislinden az olmamak üzere, kıdem hakkı tutarında ölüm tazminatı verilir. (Mad. 18)

Her altı günlük fiili çalışmayı müteakip gazeteciye bir günlük ücretli dinlenme izni verilmesi mecburidir. Gazetecinin vazifesi devamlı gece çalışmasını gerektirdiği hallerde hafta tatili iki gündür. (Mad. 19)

Bu dönemde gerçekleştirilen bir diğer önemli gelişme ise, basının siyasi iktidara bağımlılığını kaldırmak ve adil reklam dağılımını sağlamak üzere, 195 sayılı kanunla kurulan Basın İlan Kurumu'dur. 1960'ların Türkiye'sinde basının siyasi iktidarla ekonomik bağının temelini ilan ve reklam dağıtımı oluşturuyordu. Henüz gazete patronlarının farklı alanlarda faaliyet göstermesi söz konusu değildi ve "ihale kapmak" amacıyla hükümetle "iyi geçinme" kaygıları yoktu. Bu nedenle, reklam ve ilan dağıtımının adil bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak, söz konusu dönemde, sansürün engellenmesinden sonra atılabilecek en ileri adımı oluşturmaktadır. Nitekim temel amacı özellikle DP iktidarı döneminde oluşmuş "Besleme Basın" kavramını ortadan kaldırmak ve basının siyasal iktidara karşı olan ekonomik bağı azaltmak olan Basın İlan Kurumu, bazı değişikliklere uğramış olsa da günümüzde de faaliyetlerine devam etmektedir.

Her iki kanun da gazete sahipleri tarafından tepkiyle karşılanmış ve gazete sahipleri, 212 sayılı kanun ile 195 sayılı Basın İlan Kurumu'nun kuruluşuna ilişkin kanununa karşı bir bildiri yayınlarak üç gün gazete çıkarmama kararı almışlardır.³⁶⁰ Bu gazeteler; Akşam, Cumhuriyet, Dünya, Milliyet, Tercüman, Vatan, Yeni Sabah, Hürriyet ve Yeni İstanbul gazeteleriydi. Gazete çalışanları ise gazete sahiplerinin bu kararına direnerek, patronlarının davranışlarını protesto etmek üzere bir yürüyüş düzenlemiş ve ardından "halkı habersiz bırakmamak" adına üç gün süreyle kendi gazetelerini çıkarmışlardır.³⁶¹

"Gazetecilerin kendi olanaklarıyla yayınladıkları bu gazetede, 'Gazete çıkarmak çorap fabrikası işletmeye benzemez. Basın bir kamu hizmetidir.' ibaresi de

³⁶⁰ Topuz, a.g.e., s.229

³⁶¹ Güleda Yücedoğan, "Türk Basın Sendikacılığı İçin Bir Örnek Fransız Basın Sendikacılığı", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s.91

basının temel işlevinin vurgulandığını göstermektedir.”³⁶² Günlük tirajı 100 bini bulan ve MGK’nin de desteğini alan Basın gazetesi, üç sayılık ömrüyle çalışan gazetecilerin mücadele tarihinde kendine yer edinmiştir.³⁶³

Milli Birlik Komitesi ve sonrasında oluşturulan Milli Birlik Hükümeti döneminde, basın özgürlüğün yeniden sağlanması için gerekli tedbirler alınırken, Komite, kendi iktidarı ve kararları konusunda farklı davranmış; kendine karşı oluşabilecek muhalefete ve yapılacak eleştirilere karşı çeşitli tedbirler alma yoluna gitmiştir. Her iktidar döneminde olduğu gibi bu dönemde de alınan tedbirlerin başında -yapılan bütün düzenlemelere ters bir biçimde- sansür gelmektedir.

İlk sansür kararı, devrik iktidarın ileri gelenlerinin yargılandığı Yassıada Duruşmaları’nda kararlar açıklanırken gelmiş; özel gazetelere gönderilen bir bildiriyle, “Yassıada kararlarını müteakip, MBK İrtibat Bürosu’ndan başka hiçbir makamdan bu konuda bilgi alınmayacağı ve MBK İrtibat Bürosu’ndan verilecek haberlerden başka bu konuda hiçbir yayın yapılmayacağı” duyurulmuştur.³⁶⁴ Bir başka deyişle, bu yeni dönemde, devrik iktidar aleyhine yazmak serbestken, lehine yazmak suç teşkil etmektedir. Bu tutum, 1962 seçimleri öncesinde kendini iyice göstermiş ve 38 sayılı “Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik ve Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkında Kanun”la Milli Birlik Komitesi’ne ve tasarruflarına ilişkin her türlü eleştiri ve muhalefetin önü kesilmiştir. Söz konusu kanunun 1. maddesine göre, 27 Mayıs devrimini; söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür veya sair vasıtaıyla yersiz, haksız veya gayri meşru göstermeye çalışmak suç sayılmış, bu amaçla devrik DP İktidarı’nı övmenin ya da DP’nin devamı olduğunu ileri sürmenin de bu kanun hükmü çerçevesinde suç sayılacağını hükme bağlamıştır.

1960’lı yıllarda, özellikle sol basın, baskı altına alınmış; bu yönde yayın yapan süreli yayınlar çok defa toplatılmış, gazeteci ve yazarlar tutuklanmıştır. Çeşitli kanunlar ve yeni bir Anayasa’yla basın özgürlüğünün tesis edilmesine ve korunmasına

³⁶² Özsever, a.g.e., s.85

³⁶³ Özgen, *Türkiye’de Basının Gelişimi*, s.44

³⁶⁴ Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze...*, s.189

çalışılan bu dönemde tutuklanan ilk gazetecilerin Aziz Nesin ve İhsan Ada olması da bu anlamda manidardır.³⁶⁵

Dönemin dava konularının çoğunu TCK'nın 141. 142. ve 163. maddeleri oluşturmaktaydı.³⁶⁶ “141. ve 142. maddeler, ülkede ‘sol’ içerikli faaliyetler gösterilmesine karşı koymak amacıyla ceza yasasına konmuş maddelerdi. Buna karşın 163. madde de, ‘irticai’ faaliyetlerle ilgili hükümleri içeren yasa maddesiydi.”³⁶⁷ Söz konusu maddelere dayanılarak açılan davaların önemli bir kısmı, 12 Mart döneminde mahkûmiyet kararlarıyla sonuçlanmıştır.³⁶⁸

1947’de başlayan ve 1991’de Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla sona erdiği kabul edilen Soğuk Savaş’ın etkileri, özellikle 1960’lı yılların sonunda Türkiye’de de kendini hissettirmeye başladı. 1961 Anayasası’nın özgürlükçü yapısıyla beslenen düşünce akımları ve politizasyon süreci, ekonomik anlamdaki gelişmelerle beslenemeyince ortaya olumsuz bir sonuç çıkmış; ülke genelinde ekonomik ve sosyal bir düzensizlik, yüksek enflasyon, yükseköğretim kurumlarında işgal ve boykotlar, polis-öğrenci çatışmaları had safhaya ulaşmıştır.³⁶⁹ Bu dönemde gelişen ve çeşitli düşünce akımlarıyla beslenen sol akım ve sol basın, kısa bir süre sonra başlayacak 12 Mart sürecinin genel hedefini oluşturmaktaydı. Nitekim bu dönemde “sol” nitelik taşıdıkları düşünülen tüm yazar ve aydınlar hakkında yasal tatbikat işlemleri yapılmış; bu süreçten, doğal olarak gazete ve gazeteciler de payını almıştır.³⁷⁰

Adalet Partisi’nin iktidarda olduğu ve ekonomik yatırımların hız kazanmaya başladığı söz konusu dönemde, bir diğer önemli gelişme ise ilk televizyon yayıncılığının devlet eliyle başlatılmış olmasıdır.

Türkiye’de ilk televizyon yayını, 1964’te TRT’nin kurulmasından sonra, 31 Ocak 1968 tarihinde 5 KW güç ile Ankara’da deneme niteliği ile gerçekleştirilmiştir.³⁷¹ Başlangıçta “özerk” bir kurum olarak yapılandırılan ve iktidarın etki alanı dışında

³⁶⁵ Topuz, a.g.e., s.232

³⁶⁶ Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze...**, s.194

³⁶⁷ Özgen, **Türkiye’de Basının Gelişimi**, s.55

³⁶⁸ Kabacalı, a.e., s.195-196

³⁶⁹ Korkmaz, a.g.e., s.93-94

³⁷⁰ Özgen, a.e., s.53

³⁷¹ Demir, a.g.e., s.172

bırakılmak, istenen TRT bu özelliğini uzun süre muhafaza edemeyerek 12 Mart sürecinde yapılan Anayasa maddesi değişikliğiyle “devlete bağlı, tarafsız bir kamu-tüzel kişiliği” olarak kabul edilmiştir.

2.2.3.1.1. 1961 Anayasası Uygulama ve Yansımaları

“Özgürlükler Anayasası” olarak da bilinen 1961 Anayasası’nda, aralarında basın özgürlüğünün de olduğu kişi temel hak ve özgürlükleri, ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Söz konusu Anayasa, bu özgürlükçü yapısını 1971 yılına kadar korumuş; 1971 yılında ise, ortaya çıkan siyasi değişim ve dönüşüm sürecinde yapılan değişikliklerle amacından uzaklaşmıştır.

1961 Anayasası’nın getirdiği önemli yeniliklerden biri, toplumsal yaşamda önemli gelişmeler öngören sosyal devlet anlayışıdır. Nitekim özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra gelişmiş ülkelerde gündeme gelen söz konusu anlayış, 1961 Anayasası’yla Türkiye’de Cumhuriyet’in temel nitelikler arasına girmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin 16-27 Eylül 1967 tarih ve K.1967/29 sayılı kararında Sosyal Devlet kavramı şöyle açıklanmıştır;

“ Sosyal devlet; ferdin huzur ve refahını gerçekleştiren ve teminat altına alan, kişi ve toplum arasında denge kuran, emek ve sermaye ilişkilerini dengeli olarak düzenleyen, özel teşebbüsün güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayan, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadî ve malî tedbirler alarak çalışanları koruyan, işsizliği önleyici ve millî gelirin adalete uygun biçimde dağılmasını sağlayıcı tedbirler alan adaletli bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini yükümlü sayan, hukuka bağlı kararlılık içinde ve gerçekçi bir özgürlük rejimini uygulayan devlet demektir.”³⁷²

Aynı husus, 1982 Anayasası’nın Cumhuriyet’in niteliklerini belirten 2. maddesinde de korunarak, söz konusu maddenin gerekçesinde de;

³⁷²(Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyal_devlet, 16.01.2014

“Sosyal hukuk devleti ise, bizzat devletin koyduğu hukuk kurallarına uyacağı ve çalışan, çalıştığı halde elde ettiği ürün ile mutlu olabilmek için, tasarladığı maddî ve manevî değerlere sahip olamayan yardımcısı olacağı ilkesini belirtmektedir.”³⁷³ şeklinde ifade edilmiştir. Sosyal devlet anlayışına göre devletin yükümlülüğü sadece özgürlükleri tanımaktan ibaret değildir. Aynı zamanda bu özgürlüklerin kullanılması için gerekli alt yapıyı hazırlamak da devletin sorumluluğu altındadır. Söz konusu görüş, basın özgürlüğü açısından devletin pozitif edim yükümlülüğü kavramı altında da kendine yer bulmaktadır.

Türkiye’de 1961 Anayasası’yla hâkim konuma geçen sosyal devlet anlayışının, hukuki boyutunun yanında kurumsal boyut da taşıyan basın olumlu yönde etkilemesi doğaldı. Bununla birlikte, 1980’lerde yoğun biçimde uygulanmaya başlanan liberal politikalar, basının piyasanın hâkimiyetine geçmesine neden olmuş; her ne kadar sosyal devlet anlayışı, 1982 Anayasası’yla da korunmuş olsa da basın üzerindeki olumlu etkileri hızlı bir biçimde kaldırılmıştır. Bu noktada, basının kamusal bir görev icra ettiği düşüncesinin ihmal edildiği görülmektedir.

1961 Anayasası’nda basın özgürlüğü, “Temel Haklar ve Ödevler” başlığı altında ikinci kısımda yer almaktadır. Kanun, basın özgürlüğünü haklar ve sorumluluklar çerçevesinde ele almış ve günün şartlarına göre oldukça özgürlükçü düzenlemelere yer vermiştir. Söz konusu maddeler, aşağıda kısaca özetlenmektedir;

Basın özgürlüğü, Anayasa’nın 22. maddesinde ele alınmakta ve söz konusu madde; “Basın hürdür, sansür edilemez” ibaresini içermektedir. Basın özgürlüğünün sınırlandırılabilir olduğu haller ise “Basın ve haber alma hürriyeti, ancak millî güvenliği ve genel ahlâkı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarını tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek veya yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak” olarak belirlenmiştir.

22. maddede yayın yasağı da ele alınmış, hâkim kararı olmaksızın yayın yasağı konamayacağı hükme bağlanmıştır. Aynı maddeye göre, Türkiye’de yayımlanan

³⁷³ (Çevrimiçi) https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/gerekceli_1982_anayasasi.pdf, 17.01.2014

gazete ve dergiler, 22. maddenin ilk fıkrasında sayılan durumlardan birinin sabit olması durumunda, ancak mahkeme kararı ile toplatılabilecektir.

Anayasa'nın 23. maddesi ise “gazete ve dergi çıkarma hakkı”nı düzenlemektedir. Söz konusu madde, şu ifadelere yer vermektedir;

“Gazete ve dergi çıkarılması, önceden izin alma ve mali teminat şartına bağlanamaz.

Gazete ve dergilerin çıkarılması, yayımı, mali kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili şartlar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştıracı siyasî, iktisadî, mali veya teknik kayıtlar koyamaz.

Gazete ve dergiler, Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre faydalanır.”

Kanun koyucu, bu maddeyle herkese gazete ve dergi çıkarma hakkı tanırken, bu hakkı zedeleyebilecek herhangi bir şartın konmasını engellemeyi hedeflemiştir. Bu noktada 1961 Anayasası'nın, basın özgürlüğü hususunda, geçmiş dönemlerden ders çıkarılarak söz konusu özgürlüğü sınırlandıracak ya da belli bir kesimin tekelinde kalmasını önleyecek tedbirler esas alınarak hazırlandığını söylemek mümkündür. Bu tehlikelerin başında ise günümüzde de basın özgürlüğünün karşısındaki en büyük engel olarak gördüğümüz “ekonomik bağımlılık” gelmektedir. 1960-1971 yılları arasında bu ekonomik bağımlılığın esaslarını, reklam ve ilan dağılımı ile basın yayın araçları için iktidara olan bağımlılık oluşturmaktadır. Gerek 1961 Anayasası'ndaki ilgili hükümler, gerekse Basın İlan Kurumu'nun teşkili bu ekonomik bağımlılığın en aza indirgenmesi için alınmış tedbirleri içermektedir.

Anayasa'nın 25. maddesinde hiçbir koşulda basımevi ve basın araçlarına el konamayacağını hükme bağlamıştır.

27. maddede cevap ve düzeltme hakkı ele alınmış; “Düzeltilme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.

Düzeltilme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından karar verilir.” ibaresine yer verilmiştir.

2.2.3.1.2. Basın Şeref Divanı

Türkiye’de 27 Mayıs dönemine kadar, basının özdenetimi için herhangi bir kurumsal girişimde bulunulmamıştır.³⁷⁴ Söz konusu dönemlerde, basının denetimi ve basın özgürlüğünün sınırları hususunda belirleyici unsurlar, kanunlar ve iktidarların yaklaşımıdır.

Basın Ahlak Yasası’nın oluşturulması ve Basın Şeref Divanı’nın kurulması fikri, bu anlamda gazetecilerin öz eleştirisi niteliğinde olup; iktidar müdahalesine lüzum bırakmadan yayıncılığın ilkelerinin belirlenmesi ve sorumsuz yayıncılığın engellenmesi amacı taşımaktaydı.

1960 Müdahalesi’yle yönetime el koyan Milli Birlik Komitesi, ilk iş olarak DP İktidarı’nın basın üzerindeki kısıtlayıcı uygulamalarına son verdi. Ancak başta Abdi İpekçi olmak üzere, birçok gazetecide, gazetecilerin kendi içlerinde bir denetim mekanizması kuramaması halinde, bu özgürlüğün fazla uzun sürmeyeceği düşüncesi hâkimdi. Şüphesiz bu düşüncede, bazı gazetelerce devrik DP İktidarı’nın üyelerine karşı yapılan genel ahlaka ve basın ahlakına aykırı sorumsuz yayıncılığın da etkisi oldu.³⁷⁵

Bir başka görüş ise, Basın Şeref Divan’ının bizzat MBK’nin telkinleriyle kurulduğu yönündedir. Şemsi Kuseyri’nin 1971’de Ankara’da gerçekleştirilen, “Basında Otokontrol ve Basın Şeref Divan’ının Yeniden İşletilmesi” konulu toplantıda söylediklerine göre özdenetim düşüncesi aslında Milli Birlik Komitesi’nden çıkmıştı. Kuseyri, konuyla ilgili yaptığı konuşmada ‘27 Mayıs’tan sonra birçok arkadaşım var mıydı, bilmiyorum Ankara Radyosu’nda yapılan bir forumda ‘bizi tedbir almaya zorlamayın. Siz kendinizi kontrol edin’ telkini geldi.’ demiştir.”³⁷⁶ Bu noktayı,

³⁷⁴ Girgin, **Gazeteciliğin Temel İlkeleri**, s.255

³⁷⁵ Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, s.199

³⁷⁶ Demir, **a.g.e.**, s.170

MBK'nin söz konusu telkinle, zorunluluk esasına değil gönüllülük esasına dayanan bir mesleki kuruluşun varlığını desteklediği şeklinde yorumlamak mümkündür.

Gazeteciler Cemiyeti'nin ve İstanbul Gazeteciler Sendikası'nın çağrısıyla toplanan gazeteciler, bir komisyon kurarak bu konudaki çalışmalarını kısa sürede başlattı. İsveç Basın Konseyi üyelerinden Alen Hernelius'un da katıldığı çalışmalar sonucunda, İsveç'te 1916 yılında kurulan Basın Konseyi örnek alınarak hazırlanan Basın Ahlak Yasası ve yasanın yürütme organı olarak faaliyet gösterecek Basın Şeref Divanı, aynı zamanda Basın Bayramı olarak kutlanan 24 Temmuz 1960'ta yürürlüğe konmuştur.³⁷⁷

“O dönem koşulları altında geniş bir katılımı oluşturulmuş olan Basın Şeref Divanı taahhütnamesi, 132 basın ve meslek kuruluşu tarafından kabul edilmiştir. Bunlar arasındaki dağılım ise, 24 İstanbul gazetesi, 5 Ankara gazetesi, 4 İzmir gazetesi, 66 Anadolu gazetesi, 13 Dergi, 5 Ajans ve 15 meslek kuruluşu, biçiminde gerçekleşmiştir.”³⁷⁸

“1960-1967 yılları arasında faaliyet gösteren Basın Şeref Divanı, 1967'den sonra işlerliğini kaybetmiş ve ortadan kalkmıştır. Divanın başarısızlığı ve yeniden işlerliğe kavuşturulması konusunda dönemin gazete ve gazetecileri tarafından çaba harcanmışsa da bunlardan bir sonuç alınamamıştır.”³⁷⁹

2.2.3.2. 1971-1973 Arası Muhtıra Dönemi Basını

27 Mayıs sürecinin ve 1961 Anayasası'nın getirdiği göreceli özgürlük dalgası yaklaşık 5 yıl sürmüştü; ardından Türkiye, tekrar kaos ortamına sürüklenmiştir. Mevcut yönetimlerin başarısızlığıyla ilişkilendirilmesi gereken bu durum ise “Türk milleti için lüks kabul edilen”³⁸⁰ 1961 Anayasası'nın özgürlükçü yapısıyla bağdaştırıldı. Nitekim

³⁷⁷ Özgen, *Gazetecinin Etik Kimliği*, s.200

³⁷⁸ Özgen, *a.e.*, s.201

³⁷⁹ Özgen, *Türkiye'de Basının Gelişimi*, s.46

³⁸⁰ 9 Mayıs 1961 tarihinde dönemin Başbakanı Nihat Erim tarafından basına verilen beyanatta 1961 Anayasası lüks olarak değerlendirilmişti. Korkmaz, *a.g.e.*, s.94

Genelkurmay Başkanı Org. Memduh Tağmaç, Anayasa'nın değiştirilmesi ile ilgili şöyle diyordu:

“Sosyal olayların temelinde ekonomik nedenler aramak, komünistlerin uydurmasıdır. Tüm olaylar Anayasa'nın özgürlükçü özünden çıkmaktadır. 1961 Anayasası ve özgürlüğe açık yasalar değiştirilmeden, olayların üstünden gelinemez. Yapılacak işlerin başında Anayasa'yı ve yasalardaki düşün ve eylem özgürlüğünü kısıacak, gerekirse kaldırarak değişiklikler yapılması gelir.”³⁸¹

12 Mart 1971'de, dönemin Kuvvet Komutanları'nın radyoda okuttukları bir bildiriyle Türkiye, 27 Mayıs 1960'ta başlatılan demokratikleşme sürecinin tam aksi yönünde işletildiği yeni bir döneme geçmiş oldu. Muhtıra, ilk paragrafıyla ülkenin genel durumunu şöyle özetlemekteydi;

“Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa'nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.”

Açıkça dönemin iktidarının eleştirildiği ve yeni, partiler üstü bir hükümetin kurulmaması durumunda ordunun yönetimi bizzat devralacağına ifade edildiği muhtıranın ardından, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel derhal istifa etmiş; “Reform Kabinesi” adı altında dört kabine kurulmuştur. Bunlar; Birinci ve İkinci Nihat Erim Kabinesi, Ferit Melen Kabinesi ve Naim Talu Kabineleridir.³⁸²

Muhtıranın verilmesinden kısa bir süre sonra, 26 Nisan 1971'de, 11 ilde sıkıyönetim ilan edildi.³⁸³ 17 Mayıs'ta İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom'un kaçırılması, iktidara kapsamı belli olmayan bir harekât başlatma imkânı

³⁸¹ Şahhüseyinoğlu, a.g.e., s.117-118

³⁸² Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, s.306

³⁸³ İstanbul, İzmir, Ankara, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, Eskişehir, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt illerinde 1 aylık sıkıyönetim ilan edilmiştir.

tanıdı. Balyoz Harekâtı olarak bilinen ve onlarca gözaltıyla sonuçlanan bu olayı Soner Yalçın ve Doğan Yurdakul şöyle anlatmaktadır;

“17 Mayıs’ta İsrail’in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom kaçırıldı. Tüm Türkiye’ye yayılan ikinci ve daha büyük bir tutuklama dalgası da beraberinde geldi.

Eylemi Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi THKP-C örgütü üstlenmişti. ‘Tutuklu devrimciler üç güne kadar serbest bırakılmazsa konsolosu öldüreceklerini’ duyuruyorlardı.

Hükümetin uzun tartışmalar sonucu hazırladığı bildiriye Sadi Koçaş, 22.45 haberlerinde okudu: Elrom hemen serbest bırakılmazsa, Konsolosu kaçırın, öldürmekle tehdit eden ve onlara yardım edenler, onları tahrik edenler gözaltına alınacak. Kaçırılanlar, onlara yataklık edenler idamla yargılanacak. Elrom öldürülürse, kanun geçmişe dönük olarak uygulanacaktı.

...Ne diyorlarsa öyle oldu.

18 Mayıs günü 11 ilin Sıkıyönetim Komutanlıkları ile geri kalan 56 ilin valileri korkunç bir insan avı başlattı.

Elrom’u THKP-C kaçırmıştı, ama Türkiye’nin dört bir yârinde, bu örgütle yakından uzaktan ilgisi olmayan yazarlar, çizerler, üniversite hocaları, öğretmenler, memurlar, öğrenciler gözaltına alınıyordu.”³⁸⁴

Hedef, çoğunlukla sol görüşlü olduğu varsayılan yazarlar ve gazetecilerdi. Mayıs 1971’de ise 102 sayılı Sıkıyönetim Kanunu çıkarıldı ve kişi temel hak ve özgürlükleri askıya alındı. “Kanun, sıkıyönetim komutanına hiçbir gerekçe göstermeksizin evleri, kişilerin üstünü, belgelerini aramak, partileri, sendikaları, dernekleri kapatmak, mektup ve haberleşmeleri sansür etmek, basını ve her türlü yayını denetlemek, basımevlerini kapatmak yetkisi veriyordu.”³⁸⁵

³⁸⁴ Soner Yalçın, Doğan Yurdakul, **Bay Pipo**, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2000, s.190

³⁸⁵ Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze...**, s.197

12 Mart Muhtırası'ndan sonra, ÷lkeye yarı askeri rejim hâkim olmuş ve özellikle sol görüşlü birçok yazar, gazeteci ve aydın hapishanelere konulup işkenceden geçirilmiştir.

Bu dönemde basının muhtıra karşısındaki tepkisi, önceki dönemden farklı ve çeşitli olmuştur. 1960 Müdahalesi'nin, dönemin basını tarafından koşulsuz kabullenilip alkışlandığı bir gerçektir. “Hatta 26 Mayıs 1960’a kadar Demokrat Parti’ye toz kondurmayan; DP muhalifi meslektaşları cezaevlerini mesken tutarken, aldıkları külliyetli resmi ilanlarla rahat içinde yayıncılık yapan gazeteler bile bir günde devrik iktidarın karşısında dikilmişlerdir.”³⁸⁶ Oysa ne 1971 Muhtırası’nda ne de sonraki dönemlerde meydana gelen askeri müdahalelerde basın bir daha homojen davranmadı. Askeri müdahaleyi savunanlar kadar karşı çıkanlar da oldu. Basının bu farklılaşan tavrını çeşitli nedenlere dayandırmak mümkündür. Bunlardan biri, geçen süre zarfında 1961 Anayasası’nın getirdiğı özgürlüklere alışması sayılabilir. Diğer bir neden ise aynı tabandan geldiğı farz edilen askeri müdahalelerin, gerçekte amaç ve araç bakımından farklılaşması olarak gösterilebilir. Nitekim 1960 Müdahalesi, her ne kadar demokratik bir seçimle gelen iktidarın başbakanının idamını gerçekleştirmekle tarihi ve demokrasi adına utanç verici bir hatayı beraberinde getirmiş olsa da; diğer uygulamaları ve mevzuatta getirdiğı değişiklikler açısından ilerici kabul edilebilmektedir. Bununla birlikte, gerek 71 Muhtırası, gerekse 1980 Askeri Müdahalesi ile 1960 Müdahalesi’nin getirmiş olduğı özgürlükçü yasal düzenleme ortamı, tam ters yönde işletilmiştir.³⁸⁷

Sıkıyönetim Kanunu’nu, 20 Eylül 1971 tarihinde kabul edilen ve 1961 Anayasası’nın basına ilişkin hükümler de dâhil olmak üzere birçok hükmünü değiştiren 1488 sayılı kanun³⁸⁸ izlemiştir. Bu değişikliklerden en önemlileri, Anayasa’nın basın özgürlüğüne ilişkin 22. ve 27. maddelerinde yapılan düzenlemelerdir. Söz konusu değişiklikte, 1961 Anayasası’nın 22. maddesinin sınırlama koşullarını belirten 3. fıkrasına “...Devletin ÷lkesi ve milleti ile

³⁸⁶ Tek, a.g.e., s.109

³⁸⁷ Özgen, *Türkiye’de Basının Gelişimi*, s.52

³⁸⁸ 22 Eylül 1971 tarih ve 13964 sayılı Resmi Gazete

bütünlüğünü, kamu düzenini, milli güvenliği ve milli güvenliğin gerektirdiği gizliliği...” hükmü eklenmiştir.

Maddede yapılan bu değişikle, basın özgürlüğünün sınırlandırılması ister geniş ister dar anlamda yorumlanabilecek esnek koşullara bağlanarak, Hükümet’e bu anlamda geniş yetkiler tanınmıştır. 22. maddenin 5. fıkrası ise gazete ve dergilerin toplatılma yetkisinin hâkimlerin yanı sıra savcılara da tanınmasını öngörüyordu;

“Türkiye’de yayınlanan gazete ve dergiler, kanunun gösterdiği suçların işlenmesi halinde hâkim kararıyla; devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, milli güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararının veren yetkili mercii, bu kararının en geç 24 saat içinde mahkemeye bildirir. Mahkeme bu kararı en geç üç gün içinde onaylamazsa, toplatma kararı hükümsüz sayılır.”

Hükmün içeriğinden anlaşıldığı üzere, savcı kararıyla toplatılan bir gazetede kararın düzeltilmesi için dört günlük bir süre tanınmaktadır. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, bu durumun sakıncalarını bir raporunda şöyle açıklamıştır;

“Bu durumda Hükümet’e ters düşen bir gazetenin ‘ivedilikle’ toplatılıp sonra ‘suç yok’ diye ve satılma şansı bittikten sonra bırakılması mümkündür. Günümüzde böyle bir uygulama yoktur. Ancak gelecek için yol açılmıştır.”³⁸⁹

Söz konusu Anayasa değişiklikleri, uygulamalarını da beraberinde getirmiş; dönemin tutuklu ve gözaltındaki gazeteci sayısı, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu’nun da tepkisi çekecek boyutlara ulaşmıştır.³⁹⁰ 11 Eylül 1972’de, 11. Kongre için Sıkıyönetim altındaki İstanbul’da toplanan Kongre üyeleri, oybirliğiyle

³⁸⁹ TGS Danışma Kurulu (ve) Çalışma Raporu, İst. 1972, s.117-118 aktaran Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze...**, s.198

³⁹⁰ 12 Mart döneminde tutuklu gazetecilerden bazıları şunlardır; Çetin Altan, Doğan Koloğlu, Osman S. Arolat, Can Yücel, Mehmet Emin Bozarslan, Şiar Yalçın, Ahmet Hamdi Dinler, Yaşar Uçar, Mete Dural, Abdullah Nefes, Erdoğan Berktaş, Tektaş Ağaoğlu, Mümtaz Soysal, Süleyman Ege, Vahap Erdoğan, Muzaffer Erdost, Turhan Dilligil, Zeki Kılıç, İsmail Beşikçi, Abdülkadir Billurcu. Kabacalı, **a.e.**, s.206-207

Devlet Bakanları'nın verecekleri yemeğe katılmamayı kararlaştırarak, onun yerine Sağmalcılar Cezaevi'nde bulunan dört gazeteciyi ziyaret etmeye gitmişlerdir.³⁹¹

Söz konusu tutuklamaların çoğunun ve dönemin basın özgürlüğü tartışmasının temelini, TCK'nın 141., 142. ve 163. maddeleri oluşturmaktadır. Bu dönemde Sıkıyönetim, 39 kez süreli ya da süresiz olarak gazete kapatma kararı almıştır.³⁹²

12 Mart süreci, Ekim 1973'te yapılan genel seçimlerle sonlandırılmıştır. Ancak yapılan Anayasa değişiklikleri ve beraberinde getirdiği olağanüstü uygulama ve tedbirlerle sürecin etkileri kalıcı olmuştur. 12 Mart dönemini izleyen dönemde de kaos ortamı sürmüş ve 1980 darbesi için gerekli zemini kendiliğinden hazırlamıştır.

2.2.3.3. 1973-1980 Arası-Siyasileşen Basın

1974-1980 arası döneme bakıldığında, iktidar-basın ilişkilerinin önceki dönemlere oranla daha ılımlı olduğu görülmektedir. Sayıları giderek artan sağ ve sol yayınlara ilişkin çok sayıda dava açılmasına rağmen, tutuklu gazeteci ve yazar sayısında belirgin bir düşüş söz konusudur.³⁹³ Bu dönem, iktidarla basın arasındaki muhtelif ya da olası çatışmalardan ziyade, özgür düşünceye yönelik terörün had safhaya ulaştığı; önemli aydın, yazar ve gazetecilerin saldırıya uğradığı, hatta öldürüldüğü bir dönem olarak anılmaktadır.³⁹⁴ Nitekim 1975 yılından 1980 yılına kadar, 20 bine yakın olay meydana gelmiş; on binlerce kişinin yaralandığı bu olaylarda, 5388 kişi ise hayatını kaybetmiştir.³⁹⁵ Ulusal ve uluslararası alanda tanınmış bir gazeteci olan Abdi İpekçi'nin 1979 yılında öldürülmesi de bu olaylardan biridir.

Hıfzı Topuz, Türk Basın Tarihi adlı eserinde, Abdi İpekçi için şu sözlere yer vermektedir;

³⁹¹ Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze...**, s.200

³⁹² Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, s.307

³⁹³ Sürüncemede kalan bu davaların çoğu 1980 döneminde mahkûmiyetle sonuçlanmıştır. Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze...**, s.209

³⁹⁴ Topuz, **a.g.e.**, s.253

³⁹⁵ Şahhüseynoğlu, **a.g.e.**, s.128

“Abdi İpekçi Türkiye’nin yetiştirdiği en dürüst, en değerli gazetecilerden biriydi. Mesleğinde ve özel yaşamında, kişisel ilişkilerinde ahlak kurallarından hiç uzaklaşmamış, hep ölçülü, dengeli, objektif kalmış onurlu bir gazeteciydi.

Adı hem batı basınının, hem sosyalist ülkeler basınının, hem de üçüncü dünya basınının onur listesinde çok kolayca yer alabilecek nitelikteydi.”³⁹⁶

Abdi İpekçi’nin öldürülmesiyle Türkiye, yalnız çok değerli bir gazetecisini kaybetmekle kalmadı. Bu durum, aynı zamanda, günümüzde basın özgürlüğü karşısında en önemli engeli oluşturan sermaye-basın-iktidar üçlüsünün ortaya çıkış sürecini de hızlandırdı.

“Gazetecinin baskı grupları karşısında bağımsız olması ve yazı işleriyle idarenin birbirini fazlasıyla etkilememesi gerektiğini savunan Abdi İpekçi’nin Şubat 1979’da öldürülmesi, zaten yurt dışında yaşayan sahibinin bunu satma kararını hızlandıran ve bir sermaye grubunun eline geçmesini sağlayan en önemli etken olmuştur.”³⁹⁷

Bu dönemden sonra hızla sermayeleşen basının önünde, siyasi iktidarın uyguladığı yasal denetim ve yaptırım mekanizmasının yanında bir de ekonomik sorunlar yer alacak; ticari alana kayan basının kredi ihtiyacı ve ihale kapma yarışı demokrasinin birbirinden bağımsız olması gereken bu iki ayrı gücünü hiç olmadığı kadar yakınlaştıracaktır.

Bununla birlikte, söz konusu dönemde yaşanan terör olayları, 1961 Anayasası’yla oluşturulmaya çalışılan demokrasi ve özgürlük ortamını sekteye uğratmış; istikrarsız ortamda iktidara ve demokrasiye olan güvenini kaybetmiş basının ve halkın, ordudan gelecek olası bir müdahaleyi olağan karşılaması için gerekli zemini hazırlamıştır. Demokrasinin kesintiye uğradığı bu ve benzer dönemlerde ise basın özgürlüğünden değil, ancak basın özgürlüğü için verilen mücadeleden bahsedilebilir. Nitekim Türkiye, 1980’li yıllara kadar basın özgürlüğü adına kısıtlayıcı yasalara ve baskıcı iktidarlara karşı yoğun bir mücadeleye sahne olmuştur. 80 sonrasında

³⁹⁶ Topuz, a.e., s.254-255

³⁹⁷ Topuz, a.e., s.135

ekonomik ve siyasi dönüşümlerle iktidarla yan yana ve iç içe geçen basın, özgürlüğünün önündeki en önemli engel ise artık yasalardan ziyade, kendi yapısal sorunlarıdır.

70’li yılların ortasında, yaklaşan bu yeni döneme dair ilk belirtiler oluşmaya başlamıştır. Nitekim 1974 yılında, ilk 100 büyük ticari firma arasında Hürriyet gazetesinin 47., Veb Ofset’in ise 67. sırada yer alması da medya kuruluşlarının ekonomi içerisinde edinmeye başladıkları yeri göstermektedir.³⁹⁸

2.2.4. 12 Eylül 1980- 2003 Yılları Arasında Basın Özgürlüğü

Orhan Koloğlu, “Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi” adlı eserinde 1980 sonrası dönemde, Türkiye’de basın üzerinde, siyasi ve sosyal öğeler yerine ekonomik öğelerin belirleyici rol oynadığını vurgulamaktadır.³⁹⁹ Söz konusu dönemin, Türkiye’nin ciddi bir değişime sürüklendiği askeri bir darbeye başladığı göz önünde bulundurulduğunda, bu yerinde tespit oldukça ilgi çekicidir.

80’li yılların başında liberal politikalar, Batı’dan başlayarak bütün dünyayı egemenliği altına almaya başlamıştı. ABD’de Ronald Reagan, İngiltere’de Margaret Thatcher hükümetleriyle uygulamaya konan liberal politikalar, önce Avrupa’yı sonra bütün dünyayı etkisine aldı.⁴⁰⁰ Türkiye de bu süreçten eşzamanlı etkilenen ülkelerden biri oldu. Küreselleşmenin bir nevi başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz bu durum ve ekonomik sonuçları, ulaştığı her yerde siyasi ve sosyal değişim ve dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Basın -80’li yıllardan sonra daha geniş ve kapsamlı haliyle medya- da bu değişim ve dönüşümden kendisine düşen payı fazlasıyla almış; yeni ve bambaşka bir yapıya bürünmüştür. Medyanın bütün yapısını değiştiren bu değişiklikler; mülkiyet biçimlerinde, maliyet ve finansman şartlarında, hukuki ve kurumsal altyapıda ve nihayet medya girişimcilerinin davranışlarında kendini göstermiştir.⁴⁰¹

³⁹⁸ Demir, a.e., s.176

³⁹⁹ Koloğlu, **Basın Tarihi**, s.141

⁴⁰⁰ Demir, a.e., s.181

⁴⁰¹ Demir, a.e., s.183

Türkiye'nin, bu küresel liberalleşme eğilimine adapte olma sürecinde, 24 Ocak kararları ve ona uygulama alanı yaratan 12 Eylül Askeri Müdahalesi, birbiriyle ilişkili ve birbirini tamamlayan rol oynamaktadır. Bu iki süreç, diğer birçok kurum ve kuruluş gibi basın da yapısını tamamen değiştirmiş; basın özgürlüğünün karşısında, yasalardan kaynaklanan bir takım sınırlamalardan bağımsız bir şekilde, kendi içyapısından meydana gelen tehditler oluşturmuştur. Nitekim günümüzde basın özgürlüğünün önündeki en büyük engel, söz konusu dönemde temelleri atılan basında ticarileşme ve medya-sermaye-iktidar ilişkisidir.

“Bu sorunlar genelde sermayenin medya alanına girmesi ve sermayenin çıkarları doğrultusunda medya-devlet-sermaye çıkarları bağlamında bir ilişkinin oluşmasıyla şekillenmiştir. Türk medyasında ticarileşmekten kaynaklanan sorunlar, özellikle medyanın işlevlerinde görülen sapmalar ve gazetecilerin içinde bulundukları bu yapı, etik değerlerin yozlaşmasına yol açmaktadır. Bu gelişme medyayı bambaşka alanlara kaydırarak, çıkar ve iktidar kavgalarının bir aracı haline dönüşme tehlikesini beraberinde getirmektedir.”⁴⁰²

2.2.4.1. 1980-1983 Arası Darbe Basını

1980-1983 yılları arasında Türkiye'ye bakıldığında, iki önemli değişiklik görülmektedir. Bunlar, birbirini tamamlayıcı nitelikte işlev görerek, Türkiye'yi ve beraberinde Türk basını temelden değiştiren, 24 Ocak Kararları ve 1982 Askeri Müdahalesi'dir.

24 Ocak Kararları, Süleyman Demirel'in Başbakanlığı'nda, AP azınlık Hükümeti tarafından, dünyadaki liberal gelişmelere paralel biçimde hazırlanarak, 24 Ocak 1980'de kamuoyuna duyurulmuştur. Türkiye ekonomisinde yapısal değişiklikler öngören ekonomik istikrar programının mimarı ise, 1979'da Demirel tarafından Başbakanlık Müsteşarlığı'na getirilen Turgut Özal'dır.

⁴⁰² Demir, a.g.e., s.231

Genel hatlarıyla, devletin ekonomideki payını azaltmayı hedefleyen destek ve sübvansiyonları azaltan paketin basına ilk ve direkt yansıması ise kâğıt fiyatlarındaki ciddi artış olmuştur. 24 Ocak kararlarının açıklanmasının ardından, söz konusu tarihten önce devlet sübvansiyonuyla birlikte kilo başına 9 lira olan kâğıt fiyatları bir günde 41 liraya çıkmıştır.⁴⁰³

Karar, basında kısa sürede etkisini gösterdi; artan maliyetlere katlanamayan gazeteler piyasadan silindi. Basında sermayenin gücü ve etkisi ortaya çıktı; ancak sermayenin desteğini alabilen gazetelerin reklam ve ilan gelirleriyle ayakta kalmayı başarabileceği bir dönem başlamış oldu.

Söz konusu gelişmeler, basının ekonomik yapısını değiştirmekle kalmayıp, dünyadaki genel eğilime paralel biçimde, içeriğinde de değişiklikler meydana getirmiştir.

“Özellikle İngiltere’de ve ABD’de Maxwell ve Murdoch’un medyada ortaya çıkardığı yasal değişimler, aynı dönemde Türkiye’de de yansımasını buldu. Bazı İngiliz gazeteleri tarafından Murdoch’un sansasyon ve eğlence ağırlıklı The Sun gazetesi önemli ölçüde taklit edilmiştir. İngiltere’de Murdoch’un sendikasıylaştırmaya yönelik çabaları aynı dönemde Türkiye’de de uygulanmaya çalışılmıştır.”⁴⁰⁴

Bütün bu ekonomik değişim ve dönüşümün yanında, özellikle 70’li yılların sonlarında artan terör olayları ve ülkede kendini belli eden anarşi ortamı, ordunun olası müdahalesini beklenen bir durum haline getirmişti. Nitekim 12 Eylül 1980 sabahı, Türk Silahlı Kuvvetleri, radyoda yayınlanan bir bildiriyle yönetime el koyduklarını halka bildirdi. Yayınlanan 1 numaralı bildiriyle parlamento ve hükümet feshedilmiş, parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmış; yurt genelinde sıkıyönetim ilan edilmiştir.⁴⁰⁵

⁴⁰³ Koloğlu, **Basın Tarihi**, s.112

⁴⁰⁴ Demir, **a.g.e.**, s.182

⁴⁰⁵ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.167

Türkiye'nin ekonomik yapısını baştan ayağa değiştirmeye yönelik 24 Ocak Kararları'nın hemen ardından gelen 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi, başta Anayasa olmak üzere birçok siyasi ve ekonomik değişimin gerçekleşmesinde önemli rol oynamıştır. Söz konusu müdahaleyle, daha önce altyapısı hazırlanan liberal politikalar, toplumdan fazla mukavemet görmeden uygulamaya konulmuştur.⁴⁰⁶

“Bu dönemde baskıcı bir Anayasa oluşturulduğu gibi, bütün yasalar aynı doğrultuda değiştirildi veya toplumu cendereye alacak yeni yasalar çıkarıldı. Bütün bu uygulamalar, toplum üzerinde ciddi bir devlet denetimi ve güdümü yaratmaya yönelikti. 12 Eylül yöneticileri, ‘devleti vatandaşa karşı koruyan bir Anayasa yapıyoruz’ diyerek, dönemin zaten açık olan bu yönelişini daha da açık hale getirmişlerdir.”⁴⁰⁷

Askeri yönetimin hüküm sürdüğü 1980-1984 yılları arasında, diğer kişi temel hak ve özgürlükleri gibi basın özgürlüğü de önemli ölçü de sekteye uğramış; birçok gazeteci, aydın ve sanatçıya karşı dava açılmış ve dönemin önemli aydın ve sanatçılarının bir bölümü tutuklanmışlardır.⁴⁰⁸

Dönem, Cumhuriyet dönemi boyunca diğer her dönem gibi, kendine özgü yasal düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. 1982 Anayasası, gerek kişi temel hak ve özelliklerine bakış açısı, gerekse devleti korumaya yönelik tedbirleriyle, bunların başında gelmektedir. Bununla birlikte Ceza Kanunu'nda da değişikliklere gidilerek

⁴⁰⁶ Demir, **a.g.e.**, s.184

⁴⁰⁷ Murat Belge, **12 Yıl Sonra 12 Eylül**, Birikim Yayınları, İstanbul 1992, s.10

⁴⁰⁸ Haklarında kovuşturma yapılan gazeteci, yazar ve sanatçı adları: Oktay Akbal, Nazlı Ilıcak, Mehmed Kemal, Ahmet Kabaklı, Adalet Ağaoğlu, Mehmet Ali Zarifoğlu, Aydoğdu İlter, Yaşar Kemal, Adnan Özyalçın, Sadun Aren, İdris Çetik, Rıza Zelyut, Asım Bezirci, A. Kadir,, Arif Damar, Uğur Kökten, Okay Gönensin, Demirtaş Ceyhun, Işık Yurtçu, Aydın Engin, Feyzullah Özer, Yılmaz Ateş, Orhan Birgit, İlyas Yeşil, Lütfü Oflaz, Tarık Akan, Ali Özgentürk, Nihat Behramoğlu, Yılmaz Güney, Ali Sirmen, Yalçın Küçük, Hüseyin Baş, İlhami Soysal, Fatma Girik, Rauf Tamer, Tekin Sönmez, Nahit Duru, Hikmet Çetinkaya, Hasan Kıyafet, Şiar Yalçın, Süleyman Ege, Oktay Taş, Çetin Özbayrak, Adil Avşaroğlu, Genco Erkal, Alparslan Işıklı, Tamer Kayaş, Emil Galip Sandalcı, Fehmi Işıklar, Hasan Basri Çıplak, Orhan Erinc, Leyla Yurdakul, Gani Bozaslan, Seçkin Türesay, Erol Türegün, Engin Ünal, Süheyla Taşçier, Bülent Erandaç, Salim Bayar, Kayhan Sağlamer, Tanju Cılızoğlu, Metin Toker, Ali Kocatepe, Fatih Güllapoğlu, Veyis Sözüer, Necdet Sevinç, Abdurrahman Pala, Ali Bademci, Özcan Özgür, Teoman Erel, Doğan Herper, Yazgüldü Aldoğan, Pınar Kür, Talip Apaydın, Cezmi Kırımlı, Müjdat Gezen, Savaş Dinçer, Mahmut Tali Öngören, Aziz Nesin, Nadir Nadi, Ataol Behramoğlu, Niyazi Dalyancı, Süleyman Coşkun, Atilla Aşut, Zeki Erkan, Behice Boran, Hasan Çapçı, Oya Baydar, Mehmet Ali Özgür, Niyazi Satıl, Hayati Asilyazıcı, Muharrem Şimşek, İlhan Selçuk, Doğu Perinçek, Aslan Başer Kafaoğlu... **Basın 80-84**, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1984'ten aktaran Topuz, **a.g.e.**, s.258

Anayasa'nın baskıcı ve devleti ön palan alan tutumu, diğer yasal mevzuatta da desteklenmiştir. Nitekim Milli Güvenlik Konseyi'nin 07.01.1981 tarihli ve 2730 sayılı kanunla 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 311. ve 312. maddelerini değiştirerek, 311. maddede yer alan suça tahrik suçunun kitle iletişim araçları vasıtasıyla gerçekleştirilmesini ağırlaştırıcı sebep olarak kabul etmesi ve suçun nitelikli hali olarak düzenlemesi, bu düzenlemelere örnektir. 312. maddeyle yapılan değişiklikle ise "Halkı; sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik eden kimse" ifadesi eklenmiştir.

2.2.4.2. Özal Döneminde Basın (1983-1993)

Turgut Özal, mimarı olduğu 24 Ocak Kararları'nın bizzat uygulayıcısı rolünü de üstlenmiş; 1983-1993 yılları arasında bir siyasetçi olarak, olumlu ya da olumsuz Türkiye'ye damgasını vurmuştur.

1980 darbesini izleyen askeri rejimin ardından, 1983'te genel seçimlere gidildi; Turgut Özal'ın Anavatan Partisi, %45'in üzerinde bir oy oranıyla tek başına iktidara geldi.

"Turgut Özal, cuntanın 'sivil' hükümetinde ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcısı olarak görevlendirildi. Derin bir sağcı zihniyete sahipti ve bir İslamcı tarikatın müridi olarak biliniyordu. Sola ve solcu örgütlenmelere karşı tam bir 'soğuk savaş' sağcısı zihniyetine sahipti. ... Özal iktidarı, cuntanın politik ve ekonomik uygulamalarının pekiştirici izleyicisi oldu. Askeri cuntanın yasakları, baskıcı uygulamaları ve işkenceleri aynen sürdürüldü. Basın tarihi açısından ise Turgut Özal dönemini tanımlamak için 'kapkara'nın en uygun başlık olduğu görülecektir."⁴⁰⁹

Özal dönemine baktığımızda, basının tam bir "kuşatma" altında olduğunu söylemek mümkündür. 12 Eylül rejiminin toplumu apolitize etme yönündeki eğilimi, Özal döneminde de devam etmiş, bu hususta doğal olarak en önemli "görev" de basına düşmüştü. Nitekim basının, toplumsal muhalefet görevi üstlenen, yarı kamusal bir

⁴⁰⁹ Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze...*, s.189

hizmet olarak görülmesi yerine, devlet ideolojisine hizmet eden bir araç olarak kabul edilmesi, Türk basınının başından beri en önemli sorunlarından biri olmuştur. Bu noktada “magazin” haberleri hem Özal’ın liberal politikalarıyla değişen toplum yapısını desteklemesi hem de halkın siyasetten uzak tutulması açısından en “ideal” çözüm olarak görülmüştür.

“Aşırı yasaklar ve sisteme muhalefet etmenin, siyasal iktidar tarafından bastırılması ve adeta yok edilmeye çalışılması bu olgunun ortaya çıkmasının en dikkat çekici ögesidir. O dönemde, toplumun gerçek sorunlardan ‘sanal’ sorunlara yönlendirilmesi ise yine basın yoluyla gerçekleşmiştir.”⁴¹⁰

Özal, dünyada gittikçe etkisini arttıran liberal politikaların, Türkiye’deki temsilcisi ve uygulayıcısı olarak, 80’lerden sonra ülkenin pazar ekonomisine ve kapitalist düzene hızla geçişini sağlamış, bu yeni sistemin yeni “zenginlerini” yaratmasına imkân vermiş, hatta desteklemiştir. Sistemden en çok etkilenen kurumlardan biri de basın olmuştur. Nitekim apolitizasyon süreciyle asıl amacından uzaklaşarak magazinleşen basının, bir diğer boyuta –ticarileşmeye- geçmesi de büyük ölçüde Özal döneminde oluşan yeni sermaye gruplarının, basın sektörünün ekonomik ve siyasi hayattaki gücünü fark etmesiyle gerçekleşmiştir. Büyük sermaye, ürünlerini pazarlayabilmek, diğer şirketlerin reklam harcamalarından pay alabilmek ve iktidarlara iyi ilişkiler kurabilmek adına basın sektörüne yönelmiştir.⁴¹¹

Cüneyt Arcayürek, 1980’lerden sonraki değişimi kısaca; “1980’lere kadar gazete gazetecilik içindi.” diyerek özetlemektedir.⁴¹² 1980’lerde ise teknolojik gelişmelerle artan yatırım maliyetleri, gazete satışlarının maliyetleri karşılamaktan uzak hale gelmesi, tiraj kaygısı ve işadamlarının, bu sorunlarla eş zamanlı olarak artan, basına olan ticari ilgisi gazeteyi ticari bir meta; gazete okurlarını ise reklam verenler için tüketici kitlesi haline getirmiştir.

⁴¹⁰ Özgen, *Türkiye’de Basının Gelişimi*, s.68

⁴¹¹ Ahmet Oktay, *Toplumsal Değişme ve Basın*, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, 1987, s.91

⁴¹² Cüneyt Arcayürek, “Demokrasi Sürecinde Basın” *Basın’80-84*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayını 1984, s.87

Basındaki bu yapısal değişim, gazetenin içeriğini değiştirerek, habere ve toplumun haber alma hakkına verilen önemi azaltırken; iktidarın ve basının yeni sahibi sermaye gruplarının ortak bir noktada buluşmalarını sağlamıştır. “Medya sektöründeki yoğunlaşma (konsantrasyon), kuşkusuz bu alanın hükümetler tarafından daha kolay ve sorunsuz kontrol edilmesi sonucunu doğuracak, böylece hem yatırımı yapan hem de yürütme erkini kullanan unsurlar kendi manevra alanlarında daha kolay hareket edebileceklerdi.”⁴¹³ Basında yoğunlaşma eğilimi, özellikle 1988’de Turgut Özal’la yakınlığı bilinen Kıbrıslı işadamı Asil Nadir’in yazılı basına yatırım yapmasıyla gündeme gelmiştir. Bu dönemde iş adamlarının basın sektörüne girmesinin, bizzat Özal tarafından devlet eliyle desteklendiği görülmektedir. Nitekim SHP’nin anti-tröst yasa teklifi hazırlığı karşısında Devlet Bakanı Mehmet Yazar, böyle bir yasanın gereksizliğini vurgulamış; birkaç gazetenin el değiştirtmesinin tekelleşme anlamına gelmediğini söylemiştir.⁴¹⁴

Özal dönemine damgasını vuran bir diğer olay da gazetecilere uygulanan yoğun baskıdır. 1980-1990 yılları arasında 2000’in üzerinde basın davası açılmış; 3000’in üzerinde gazeteci, yazar, sanatçı ve yayıncı sanık olarak yargılanmıştır.⁴¹⁵ Bu dönemde, gazetecilere yönelik soruşturma ve tutuklamalar; yayın toplatma, durdurma vb. uygulamalar uluslararası alanda da tepki görecekt boyutlara ulaşmıştır. Nitekim Uluslararası Basın Enstitüsü’nün (IPI) Direktörü Peter Galigner’in bizzat Turgut Özal’a hitaben kaleme aldığı açık mektup, Hükümet’i, basına karşı süregelen baskılara son vermeye davet ediyor; basın özgürlüğünü sınırlayan yasaların “demokrasinin en temel ilkelerine uygun olarak köklü bir şekilde” değiştirilmesini talep ediyordu.⁴¹⁶

Bu dönemde, basını etkileyen iki önemli yasa değişikliğine de gidildi. Bunlardan ilki, 1927 tarihli Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Yasası’nın Meclis gündemine getirilerek gözden geçirilmesi ve bir nevi sansür yasasına çevrilmesi, diğeri ise TCK’nın o zamana kadar tartışmalı olan 140., 141., 142. ve 163. maddelerinin kaldırılarak, söz konusu maddelerin ağırlaştırılmış hallerini içeren 3713 Sayılı Terörle

⁴¹³ Özgen, *Türkiye’de Basının Gelişimi*, s.71

⁴¹⁴ D. Beybin Kejanlıoğlu, *Türkiye’de Medyanın Dönüşümü*, İmge Kitabevi, İstanbul 2004, s.279

⁴¹⁵ Topuz, *a.g.e.*, s.273

⁴¹⁶ Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, s.338-339

Mücadele Kanunu'nun kabulüdür. Bununla birlikte 1982 Anayasası'nın basın ve yayımla ilgili hükümlerine⁴¹⁷ uygun bir biçimde, 13.11.1983 tarihli ve 2950 sayılı kanunla, 5680 sayılı Basın Kanunu'nda da 1982 Anayasası'na paralel düzenlemeler yapılmıştır.

“Bu değişiklikle sorumlu müdür olmak için aranan şartlar ağırlaştırılmış, para ve hapis cezalarının miktarları arttırılmış, zamanaşımı süreleri iki katına çıkarılmış, 1979 yılında 2231 sayılı kanunla kabul edilen ‘sorumlu müdürler için verilen hürriyeti bağlayıcı cezaların para cezasına çevrilebileceği ve hakkında emniyet gözetimi altında bulundurma cezası verilemeyeceği’” hükmünün kanunla yasaklanmış herhangi bir dilde yayım yapılması halinde uygulanamayacağı belirtilmiş ve kanuna 5 ek madde ilave edilmiştir.”⁴¹⁸

Yasal düzenlemelerin basını baskı altına almak üzere yeniden yapılandırıldığı bu dönemde, piyasa düzeninde meydana gelen değişikliklerin de gazetecilerin lehine olduğunu söylemek güçtür. Oluşturulan yeni piyasa düzeninde, geleneksel gazeteciliği sürdürmeye çalışan gazete ve gazeteciler tutuklamalar ve basın üzerindeki baskılarla mücadele ederken, diğer yandan sermaye-iktidar ilişkileri bağlamında sermayeyle bütünleşen basın da iktidara hiç olmadığı kadar yaklaşmış; çıkar ilişkileri ve çatışmalarına dayanan bir birliktelik doğmuştu. Basın, elindeki kamuoyu oluşturma gücünü iktidara karşı kullanmaya çalışırken; iktidar da hoşuna gitmeyen yayınlara karşı maddi yaptırımlar uyguluyor, aralarındaki bu iktidar savaşı ise kamuoyuna basın özgürlüğü savaşı olarak lanse ediliyordu.⁴¹⁹

Medyada mülkiyet yapısının değişmeye başlaması, ticari çıkarların basının kamusal işlevinin önüne geçmesine neden oldu. Basının iktidar ile olan ilişkileri de

⁴¹⁷ 1982 Anayasasının 177. maddesi Anayasanın yürürlüğe girişi bakımından kademeli bir sistem öngörmüştür. Söz konusu maddeye göre Anayasa'nın basın ve yayının da dahil olduğu bazı istisnai hükümlerinin “yeni kanunlar çıkarıldığında”, “mevcut kanunlar değiştirildiğinde” yürürlüğe gireceği ifade edilmiştir. Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.168

⁴¹⁸ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.169

⁴¹⁹ 1988 yılında Özal'ın kâğıt, mürekkep ve benzeri girdilerdeki devlet katkılarını kaldırdı. Sürekli zamlanan kâğıt fiyatlarına karşılık gazete fiyatlarına zam yapmayı deneyen gazete sahipleri üzerlerindeki bu maddi yaptırımı gazete sütunlarına taşıması; özellikle Milliyet'in sahibi Erol Simavi'nin Özal'ı hedef alarak basın özgürlüğü düşmanı ilan eden başyazısı iktidarla basınının arasını açmıştı. Ahmet Kahraman, **Cici Basının Sefalet ve Rezaleti**, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul 1996, s.228-240

söz konusu ticari çıkarlar çerçevesinde yeniden şekillendirildi. Yeni yapılanmada basın, kendini, demokratik rejimin bir parçası olarak gören düşünceden ve “kamunun bekçi görevi” işlevinden uzaklaştırarak; iktidarın yasal düzenlemeler çerçevesinde uyguladığı baskılardan da soyutlanacak biçimde magazin içerikli haberlere yöneldi.

“1980 sonrası dönem, gazetelerin kapatılma sıklığı ve gazetecilerin mesleklerinden men edilerek hapse düşmelerinin tedirginliği ile birlikte gelişen toplumsal içerikli mesajlar vermekten uzak, magazin haberleri peşinde koşan, halkın sözcülüğünü yapmaktan vazgeçmiş bir medya olgusunu ülke gündeminin tam ortasına getirip oturtmuştur.”⁴²⁰

Hasan Cemal, döneme tanıklık eden anı kitabında Özal’ın basınla mücadelede bir arada kullandığı alternatif yöntemleri, şöyle sıralamaktadır;

“28 bin konut sözleşmesiyle Sabah’ın muhalefetini kesiverdi. Sabah Ankara temsilcisi Uluç Gürkan rahatsız, yazıları makas yiyor. Mehmet Altan’ın yazar olarak Sabah’a geçişinde etkili olduğu söyleniyor Özal’ın. Nazlı Ilıcak’la Tercüman’ın sesini kesti sayılır. Günaydın’ı da Muzır Neşriyat Yasası’yla, kamu bankalarının ilan ambargosuyla sanki halletti.”⁴²¹

Bu dönem gazeteciliğinin bir diğer boyutu ise gazeteciler için iktidar odaklarıyla yakın ilişki kurmanın övünç kaynağı olarak kabul edildiği yeni bir dönemin başlamış olmasıdır.⁴²² Özal, bir yandan istediği doğrultuda hareket etmeyen basın mensuplarına yasal ve maddi yaptırımlar uygularken, diğer yandan bazı gazetecilerle doğrudan ve kişisel ilişkiler kurarak, basını denetim altına alma yoluna gitmiştir. Nitekim Özal’ın yarattığı bu iktidar odaklarına yakın, elit gazeteci modeli günümüzde de varlığını halen sürdürmektedir.

⁴²⁰ Suat Gezgın, “Gazeteciliğin ve Türk Yazılı Basınının Kısa Tarihsel Perspektifi (Bölüm III)”, **İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:20, 2004, s.10

⁴²¹ Hasan Cemal, **Cumhuriyeti Çok Sevmiştim**, Doğan Kitap, İstanbul 2005, s.282

⁴²² L. Doğan Tılıç, **2000’ler Türkiye’sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak**, Su Yayınları, İstanbul 2001, s.141

2.2.4.3. Basından Medya Holdinglerine (1993-2003)

Özal'ın liberal politikalarıyla biçimlenen 1980'li yıllar, Türk basını için bir dönüşüm süreci oldu. Mehmet Ali Yılmaz, Asil Nadir, Aydın Doğan gibi işadamlarının basın sektörüne girmesi, devlet eliyle desteklendi; basında holdingleşme ve yoğunlamalar başladı. Sönmez, basından medya holdinglerine doğru giden bu yoğunlaşma sürecinin altında yatan nedenleri şöyle özetlemektedir;

1. “Siyasi arenada medya desteğine olan talep,
2. Promosyonla büyüme,
3. Özel radyo ve televizyonlara geçiş,
4. 1989-1993 arası dönemde hızlı büyüme,
5. Dağıtımda ve reklamda gerçekleştirilen kartel anlaşmaları,
6. Medya sektöründe gerçekleştirilen anti-kartel işbirliği.”⁴²³

Bu süreçte gazetelerin temel gelir kaynağı satışlar değil; reklam gelirleriydi. Ancak bir süre sora, reklam gelirleri de yetersiz kaldı; gazeteler, satışlarını arttırmak için tecimsel yollara başvurmaya başladı.

“Yaşayabilmek için özel reklam pastasından daha büyük bir pay almak savaşı gazeteleri tiraj arttırmak amacıyla çok masraflı, hatta yıkıcı promosyon kampanyalarına yöneltti. Böylece “Lotarya ya da Kupon gazeteciliği doğdu.”⁴²⁴

Ağır maliyetler gerektiren özel televizyon yayıncılığının başlaması ise bu dönemde, söz konusu süreci destekleyen ve güçlendiren en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk basınında sermayenin etkisini arttıran, ticarileşmeyi hızlandırarak, günümüz medyasına varan dönüşüm sürecini hızlandıran

⁴²³ Mustafa Sönmez, “Türk Medya Sektöründe Yoğunlaşma ve Sonuçları” **Birikim**, Aralık 1996, s.79

⁴²⁴ Koloğlu, **Basın Tarihi**, s.144

en önemli etkenlerden biri de 90'lı yıllarda televizyon yayıncılığında, TRT tekelinin kırılarak, özel televizyonların yolunun açılmasıdır.

Devlet tekeline olan Radyo-TV yayıncılığının bu tarihten itibaren özel sektöre açılmasıyla birlikte, basın kuruluşları hızlı bir biçimde görsel ve işitsel medyaya giriş yaptı. Birçok yeni TV kanalı ve radyo istasyonu kuruldu. Sermaye gruplarının Yeni TV kanalları kurarak medya sektörüne giriş yapması da piyasayı hareketlendiren unsurlardan biri oldu.

21. yüzyılda yeni iletişim teknolojilerinin bilgi alışverişinde yarattığı hızın gazetecilik mesleğini ve basını doğrudan etkilediği bir gerçektir. Türkiye’de özel televizyon yayıncılığının önündeki engellerin kaldırılmasından bu yana geçen 24 yıllık süreçte; haber kavramı gazetecilerin tekeline çıkmış, önce televizyon haberciliği ardından gelen internet haberciliği karşısında basının yeri gittikçe daralmıştır.

“Türkiye’de Mart 1990 ile Nisan 1994 arasında yasal alt yapısı bulunmayan bir biçimde özel radyo ve televizyonların yayın yaşamlarını sürdürdükleri görülür. Söz konusu dönemde, özel radyo ve televizyonlar önce Başbakan, daha sonraları ise Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal’ın da koruması ile faaliyetlerine devam etmişler, ancak 17 Nisan 1993’te Özal’ın yaşamını yitirmesinden sonra özel radyo ve televizyonların yasal olmayan faaliyetleri durdurulmaya başlanmıştır.”⁴²⁵

Bu noktada, Türkiye’nin özel televizyon yayıncılığıyla ve görsel medyayla tanışmasında, yasal düzenlemelerin, uygulamalardan sonra geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye’de TRT’nin tekeline kırarak yayın yapmaya başlayan ilk televizyon kanalı, 1990’da Star1 Magic Box olmuştur. Anayasa’nın ihlali anlamına gelen bu yayının altında ise Özal’ın desteği hatta teşviki yatmaktadır. Nitekim Özal, 1990’lı yılların başında yaptığı bir ABD gezisinde, yurtdışından Türkçe yayın yapılmasını engelleyen bir kural olmadığını, bir kanal kiralayanların Türkiye’ye yayın yapabileceklerini ifade ederek, bu hususta izlenebilecek yolu bizzat kendi göstermiştir.⁴²⁶

⁴²⁵ Özgen, *Türkiye’de Basının Gelişimi*, s.75

⁴²⁶ Kejanlıoğlu, *a.e.*, s.311

Star 1 kanalının arkasında Rumeli Holding'in sahibi Uzan Ailesi vardı. Özal'ın bu önerisinden kısa bir süre sonra, Aile'nin İsviçre'de kurdukları Magic Box (MBI) şirketi aracılığıyla Türkiye'de yayın yapmak üzere Almanya'dan iki kanal kiraladıkları ortaya çıktı.⁴²⁷ Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal'ın da söz konusu şirketin ortaklarından olduğu ise kısa bir süre sonra ortaya çıkacaktı. Bu konudaki yasal altyapı, bir yıl önceden hazırlanmış; 1989 tarihli ve 3517 sayılı kanun ile TRT radyo ve televizyon vericilerini, Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olan PTT'ye devretmişti.

Türkiye'de özel televizyon yayıncılığının önündeki yasal engellerin kaldırılması ise Özal'ın ölümünden sonra, Çiller Hükümeti döneminde gerçekleştirilmiştir. Öncelikle 08.07.1993 tarihli ve 3913 sayılı kanunun 1. maddesiyle Anayasa'nın 133. maddesi "Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletme kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir." şeklinde değiştirilmiş;⁴²⁸ bu suretle 20.04.1994 tarihli ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un çıkarılması için gerekli alt yapı hazırlanmıştır.

Günümüz açısından baktığımızda, 90'ların başında gerçekleştirilen bu düzenlemelerin, diğer etkenlerle bir araya geldiğinde, günümüz medyasını meydana getiren dinamikleri oluşturduğunu söylemek mümkündür. Etki alanı genişleyerek, medya holdinglerine doğru bir dönüşüm süreci geçiren basın, temellerini gerek yasal mevzuat, gerekse yapısal dönüşüm bakımından bu dönemden almaktadır. Bu noktada, özellikle Özal'ın Türk basının tarihsel seyrinde olumlu ya da olumsuz önemli bir rol oynadığı açıktır.

Bu dönemde, bir yandan hızlı bir biçimde basın, medya holdinglerine; muhabir gazeteci, işadama gazeteci kimliğine dönüştürülür ve ünlü, zengin simaların renkli hayatları kamuoyuna örnek teşkil etmek üzere sunulurken; aynı zamanda terör olgusu da gündemden düşmemiştir. Nitekim 90'lı yıllar, gazeteci cinayetlerinin had safhaya ulaştığı, teröre yönelik alınan tedbirlerin ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü

⁴²⁷ Kejanlioğlu, a.e., s.311

⁴²⁸ Anayasanın 133. maddesi, söz konusu madde değişiklikten önce "Radyo ve Televizyon istasyonları, ancak devlet eli ile kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenlenir." ifadelerini içermekteydi.

bağlamında olumsuz yansımalarının gazetecilere yönelik gözaltı ve tutuklamalara dönüştüğü bir dönemdir. Bir başka deyişle basın, bir taraftan yoğunlaşma ve ticarileşme gerçeğiyle mücadele ederken, diğer yandan da kamuoyu nezdinde meşruiyetini terör olaylarından alan yasal düzenlemelerin baskısı altında faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Nitekim Basın Konseyi'nin 1997 yılına ilişkin yıllık raporuna baktığımızda, salt 1993 yılında 8 gazetecinin öldürüldüğü, 5'inin silahlı saldırıya uğradığı görülmektedir.⁴²⁹ 49 gazeteci gazetecilikle doğrudan ilişkili faaliyetlerinden dolayı tutuklanırken, 95'i gözaltına alınmıştır. Aynı dönemde 194 gazete ve dergi toplatılmış; 16 gazete ve dergiye kapatılma cezası verilmiştir. Bu döneme damgasını vuran terör olaylarından biri de gazeteci yazar Uğur Mumcu'nun bombalı saldırıcı sonucu öldürülmesidir.

Türk basının 90'lı yıllarda yaşadığı bu özgürlük sorunu, uluslararası kuruluşların yayınladığı raporlarda da kendini göstermiştir. Nitekim merkezi Washington merkezli, kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan Freedom House'un raporlarında, Türkiye, 1980 öncesinde özgür ülkeler kapsamında değerlendirilirken, 1990-1995 arası özgür olamayan ülkeler arasında değerlendirilmiştir.⁴³⁰ 1995 yılında ise CPJ'nin⁴³¹ yayınladığı, dünyada basının en büyük 10 düşmanı listesinde, terör sorununa ilişkin yayın yapanlara uygulanan baskılar nedeniyle ve en çok gazetecinin hapsedildiği ülkenin Başbakanı olarak dönemin Başbakanı Tansu Çiller'in ismi de listeye alınmıştır.⁴³²

Bununla birlikte, Türkiye'nin basın özgürlüğü açısından ciddi bir gerileme sergilediği bu dönemde, aynı zamanda terör olaylarının tırmandığı ve gazetecilere yönelik saldırıların yoğun bir biçimde gerçekleştiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim söz konusu dönemde ülke gerçekleşen terör olaylarının, faili meçhullerin ve gazeteci cinayetlerinin, hükümet ya da hükümetlerin yanlış politikalarından mı yoksa özgürlükçü politikalarının baltalanmak istenmesinden mi kaynaklandığı, Cumhuriyet

⁴²⁹ **Basın Konseyi Yıllık Raporu (1997)**, Basın Konseyi Yayını, İstanbul 1998, s.75

⁴³⁰ Emek Çaylı, Gülsüm Depeli; **İfade Özgürlüğünün On Yılı 2001-2011**, IPS İletişim Vakfı, İstanbul 2012, s.28

⁴³¹ Gazetecileri Koruma Komitesi (Committee to Protect Journalist). 1981 yılında ABD'de kurulan kar amacı gütmeyen organizasyon.

⁴³² Tılıç, **a.g.e.**, s.145

tarihinin de öncesine dayanan oldukça tartışmalı bir husustur.⁴³³ Bu noktada, 90'lı yıllardaki basın özgürlüğü sorununu, salt iktidarın yaklaşımına indirgemek konunun tam anlamıyla anlaşılması açısından yetersiz görünmektedir. Nitekim can ve mal güvenliğinin sağlanmasının öncelik kazandığı olağanüstü dönemlerde, olağanüstü tedbirlerin alınması da kaçınılmazdır.

Üçüncü Bölüm

3. MEVZUATIMIZDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE 2003 YILI SONRASI UYGULAMALAR

Çalışmamızın bu bölümünde “Mevzuatımızda Basın Özgürlüğü ve 2003 Yılı Sonrası Uygulamalar” başlığı altında yaptığımız inceleme, söz konusu dönemdeki yasal düzenlemeleri ve bu yasal düzenlemeleri esas alan uygulamaları inceleme amacı taşımaktadır. Ancak son dönem uygulamalarını beraberinde getiren -iktidarın iradesi ve yasal mevzuatın yanında- birçok kalem mevcuttur. Türk basınının 1980 sonrasında yaşadığı dönüşüm süreci, günümüz ileri teknolojileri, küreselleşme ve yeni liberal ekonomik politikaların basın üzerinde yarattığı ekonomik bağımsızlık sorunu, gazetecilerin örgütlenme sorunları ve mesleki etik anlayışında sapmalar bunlardan sadece bir kaçıdır.

Türkiye’de, günümüz basınının yapısının, sorunlarının ve çözüm yollarının; teknolojik gelişmeler, küresel yapı ve liberal ekonomik politikalar göz ardı edilerek, salt iktidar erkinin iradesi ya da mevcut yasal mevzuatla açıklanması mümkün görünmemektedir.

Bu doğrultuda, bu dönem uygulamalarının geçmişten günümüze kadar çoğalarak gelen bir sorunlar bütününe oluşturduğunu ve günümüz basınının vardığı noktayı incelerken, geçmişe yönelik saptamaların da göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamakta fayda görülmektedir. Bu sorunların başında da 1980’lerden itibaren Türk medyasında yaşanan yapısal dönüşüm süreci gelmektedir. Her şeyden önce, söz

⁴³³ Demir, a.g.e., s.222

konusu tarihten itibaren yaşanan toplumsal ve ekonomik değişimler, gazetecileri gerek medya kuruluşu sahipleriyle gerekse de siyasi ve ekonomik iktidar çevreleriyle ilişkilerinde daha “uzlaşmacı” olmak zorunda bırakmıştır. Günümüzde de birçok gazeteci için geçerli olan bu uzlaşmacı tavır, ekonomik zorunluluklarla açıklanabileceği gibi mesleki etik değerlerde bir yozlaşma olarak da görülebilir. Bu anlamda, medyanın sermayeleştieği ve kapitalist sistemin bir aracı olarak hizmet verdiği günümüzde, gazeteciler açısından da yoğun bir farklılaşmanın olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’de basın özgürlüğü, 1980’li yıllara kadar çoğunlukla kanunlar ve iktidarın bu kanunları yorumlayış biçimiyle şekillenmiş; özgürlükler söz konusu olduğunda bir gelişimden ziyade dengesiz bir süreç izlenmiştir. Günümüzde ise basını ve basın özgürlüğünü etkileyen unsurların arttığını ve çeşitlendiğini söylemek mümkündür. Bunun yanında, iletişim kavramının teknolojik gelişmeler çerçevesinde değişmesinin ve iletişim araçlarının çeşitlenmesinin de basını etkilemiş olması kaçınılmazdır.

3.1.Mevzuatımızda Basın Özgürlüğü

Türkiye’de, basın özgürlüğü, 1982 Anayasası’yla Anayasal güvence altına alınmış; 5187 sayılı Basın Kanunu ile de basının işleyişi ve basın özgürlüğü hakkında esaslar düzenlenmiştir. Ancak özellikle terör olgusuyla iç içe yaşamış ülkelerde, ifade ve basın özgürlüğünün sınırlarının belirlenmesinde, ceza kanunları ve terörle mücadele kanunları gibi özel kanun metinleri önem kazanmaktadır. Ülkemizde de gerek Türk Ceza Kanunu gerekse Terörle Mücadele Kanunu, konuyla ilgili tartışmalı hükümler içermekte ve basın özgürlüğünün sınırlarını belirlemede oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu nedenle, çalışmamızın bu bölümünde 1982 Anayasası ve 5187 sayılı Basın Kanunu’nun yanı sıra 5237 sayılı ve 26.09.2004 tarihli Türk Ceza Kanunu’nun⁴³⁴ ve 3713 sayılı ve 12.04.1991 tarihli Terörle Mücadele Kanunu’nun⁴³⁵ ilgili hükümleri de incelemeye tabi tutulmuştur.

⁴³⁴ 12.10.2004 tarihli ve 25611 sayılı Resmi Gazete

⁴³⁵ 12.04.1991 tarihli ve 20843 mükerrer sayılı Resmi Gazete

3.1.1. 1982 Anayasası'nda Basın Özgürlüğü

1982 Anayasası, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden farklı olarak basın özgürlüğünü, müstakil bir başlık altında; ifade özgürlüğünden ayrı ve bağımsız bir biçimde incelemiştir.⁴³⁶ Bu bağımsız ve ayrıntılı incelemenin amacı, basın özgürlüğünü tesis etmek ve korumak yanında basının sorumluluklarının altını çizmek ve basın özgürlüğünün sınırlarını olabildiğince netleştirmektir. “Böylece 1961 Anayasası döneminde ‘basın yoluyla açıklanan fikir ve düşüncelerin sınırlandırılıp sınırlandırılmayacağı’ şeklinde yapılan tartışmalara, 1982 Anayasası döneminde pek fırsat verilmemiştir.”⁴³⁷

“1982 Anayasası, otorite beklentisinin yanıtı olan, her şeyden önce otoriteyi vurgulayan bir Anayasa’dır.”⁴³⁸ Her Anayasa gibi 1982 Anayasası da içinde bulunulan durumu ve beklentileri yansıtmaktadır. 1982 Anayasası’nı meydana getiren olaylar da 12 Eylül Askeri Müdahalesi çevresinde şekillenmektedir. Nitekim 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi ardından çıkarılan Kurucu Meclis Hakkında Kanun⁴³⁹, un gerekçesinde, 12 Eylül’ün amacı şu şekilde açıklanmaktadır;

“Memleketimizin 11 Eylül 1980 tarihinde içinde bulunduğu ortam ve bu ortamı doğuran sebepler dikkate alınınca, 12 Eylül Harekatı’nın amacının (demokratik düzene dönme) değil, sağlıklı ve sağlam (demokratik düzen kurma) olduğu anlaşılır.”⁴⁴⁰

“1982 Anayasası öne otoriteyi, yani devleti ve kamunun genel çıkarlarını koyup; kişinin özelliklerini bu özelliğe göre, onun bir işlevi olarak koymayı amaçlamaktadır.”⁴⁴¹ Temel hak ve Hürriyetler başlığı altında incelenen kişi hak ve özgürlüklerinin sınırları üzerinde ayrıntılı bir biçimde durulması ve 12/2 maddesinde yer alan “Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı

⁴³⁶ Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.94

⁴³⁷ Reşat Yazıcı, **Anayasalarımızda Basın Hukuku**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara 1986, s.56

⁴³⁸ Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasa’nın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1987, s.170

⁴³⁹ 30.06.1981 tarihli ve 17386 sayılı Resmi Gazete

⁴⁴⁰ A. Şeref Gözübüyük, **Açıklamalı Türk Anayasaları Yapılışları, Özellikleri ve Yapılan Değişiklikler**, Turhan Kitabevi, Ankara 2005, s.205

⁴⁴¹ Korkmaz, a.e., s.96

ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.” ibaresi Anayasa’nın bu tutumunu açıkça yansıtmaktadır.⁴⁴²

Hazırladığı dönemin özelliklerini yansıtan 1982 Anayasası, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren geçen 31 yıl içerisinde günün koşullarına uyarlanmak üzere birçok değişikliğe tabi tutulmuştur. Aşağıda, Anayasa’nın ifade ve basın özgürlüğüne ilişkin maddeleri incelenirken, söz konusu maddelerin çeşitli tarihlerde geçirdiği değişiklikler de ele alınacaktır.

3.1.1.1. Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti ve Sınırları

Anayasa’nın “Düşünce ve Kanaat Hürriyeti” başlıklı 25. maddesi ve “Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti” başlıklı 26. maddesi basın özgürlüğü ile direkt ilişkisi açısından önemlidir. 25. maddeye göre, “Herkes düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.” Söz konusu maddeyle düşünme hakkı, mutlak bir suretle korunurken; o düşünceyi ifadeden ziyade “ifade etmeme” hakkı üzerinde durulmuş, kimsenin düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı hükme bağlanmıştır. 1961 Anayasası’nda bir arada alınan düşünce ve düşünceyi açıklama hürriyeti, 1982 Anayasası’nda ayrı ayrı ele alınmak suretiyle birincisi, bütün sınırlama nedenlerinden muaf tutulmuştur.

Anayasa’nın 26. maddesi ise “Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyetini” düzenlemektedir. Oldukça ayrıntılı düzenlenen madde, 03.10.2001 tarihli ve 4109 sayılı kanunla, Avrupa Birliği Uyum Süreci dâhilinde bazı değişikliklere tabi tutulmuştur. Yapılan değişiklikler sınırlama koşullarını genişletiyor gibi görünse de, söz konusu kanunun ilk halinde yer alan ve geniş yorumlanabilecek belirsizliklerin net çizgilerle ifade edilmesi açısından olumlu bir gelişmedir.

⁴⁴² Korkmaz, a.e., s.96

26. maddenin ilk fıkrasında düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.” şeklinde açıklanmıştır. Bu noktada çalışmamız açısından önemli gördüğümüz husus, Anayasa’da basın ile görsel ve işitsel medyanın ayrı hükümlere tabi tutulmuş olmasıdır. Söz konusu maddede radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanabileceği hükmüyle, bu iletişim araçlarının basın özgürlüğünden değil, düşünceyi yayma özgürlüğünden yararlanabileceği belirtilmek istenmiştir.⁴⁴³

26. maddenin ikinci fıkrasında ise düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırları belirtilmiştir. Kanun koyucu, basın özgürlüğünü düzenleyen 28. maddenin 3. fıkrasıyla düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin araçlarından biri olan basının da söz konusu sınırlamalara tabi olduğunu hükme bağlamıştır. İkinci fıkranın 2001’de yapılan değişiklikten sonraki hali şöyledir;

“Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyet’in temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.”⁴⁴⁴

Yapılan bu değişiklikle, maddenin üçüncü fıkrasında yer alan “Düşüncelerin açıklanmasında ve yayılmasında kanunla yasaklanmış herhangi bir dil kullanılamaz.” ifadesi tamamen kaldırılmış; maddeye son fıkra olarak da “düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla

⁴⁴³ Salihpaşaoğlu, a.g.e, s.97

⁴⁴⁴ 03.10.2001 tarihinde Anayasada yapılan değişiklikte sınırlama nedenlerine “milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyet’in temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması” ifadesi eklenmiştir.

düzenlenir.” ifadesi eklenmiştir. Buna göre, 1982 Anayasası’nın gerek bireysel gerekse basın yoluyla yapılan düşünce açıklamalarında kabul ettiği sınırlamalar şöyledir;

- Millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği,
- Cumhuriyet’in temel nitelikleri ve Devlet’in ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması,
- Suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması,
- Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması,
- Başkalarının şöhret veya haklarının korunması,
- Özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması
- Yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi.

3.1.1.2. Basın Hürriyeti

1982 Anayasası da 1961 Anayasası’na benzer biçimde, basın özgürlüğüne ilişkin hükümleri oldukça ayrıntılı bir biçimde düzenlemektedir. Ancak iki Anayasa’nın amaç bakımından ayrıldığını söylemek mümkündür. Nitekim 1961 Anayasası’nda basın özgürlüğü, kendinden önceki dönemde gerçekleştirilen basın özgürlüğü sınırlamalarına tepki olarak ayrıntılı ve geniş düzenlenmişken, 1982 Anayasasının ilgili maddeleri de basın özgürlüğünün kötüye kullanımına tepki olarak, ayrıntılı sınırlamalar içerecek şekilde düzenlenmiştir.⁴⁴⁵

Anayasa’nın “Basın Özgürlüğü” başlıklı 28. maddesi şu ifadeleri içermektedir;

“Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır.

⁴⁴⁵ Soysal, a.g.e., s.221

Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasanın 26. ve 27. maddeleri hükümleri uygulanır.

Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazarlar veya bastıranlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hâkim kararıyla; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle önlenabilir. Dağıtımı önleyen yetkili merci, bu kararını en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Yetkili hâkim bu kararı en geç kırk sekiz saat içinde onaylamazsa, dağıtımı önleme kararı hükümsüz sayılır.

Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz.

Sürelili veya süresiz yayınlar, kanunun gösterdiği suçların soruşturma veya kovuşturmasına geçilmiş olması hallerinde hâkim kararıyla; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel ahlâkın korunması ve suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararı veren yetkili merci, bu kararını en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkime bildirir; hâkim bu kararı en geç kırk sekiz saat içinde onaylamazsa, toplatma kararı hükümsüz sayılır.

Sürelili veya süresiz yayınların suç soruşturma veya kovuşturması sebebiyle zapt ve müsaderesinde genel hükümler uygulanır.

Türkiye’de yayımlanan sürelili yayınlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyet’in temel ilkelerine, millî güvenliğe ve genel ahlâka aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan sürelili yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayın yasaktır; bunlar hâkim kararıyla toplatılır.”

1982 Anayasası, basın özgürlüğünün olmazsa olmaz ilkelerini kabul ederken, diğer yandan neredeyse her biri için istisnai durumlar gözetmektedir. Örneğin “olaylar hakkında yayım yasağı konamaz.” Ancak yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından yayın yasağı konabilir. Aynı şekilde, gazeteler hakkında dağıtımın önlenmesi ve toplatma kararı da belirli şartlar altında hâkim kararıyla gerçekleştirilebilmektedir. Kanun koyucu, bu durumu bir adım daha ileri götürmüş ve “gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir.” hükmüne yer vermiştir. Bu noktada dağıtımın önlenmesi bir nevi sansür anlamı taşımakta ve basın özgürlüğü için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.⁴⁴⁶

Anayasa’nın basın özgürlüğüne ilişkin getirdiği bir diğer önemli sınırlama ise Anayasa’nın ilk halinde yer alan “dil yasağı”dır. Söz konusu yasağın, “Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” başlıklı 26. maddede “Düşüncelerin açıklanmasında ve yayılmasında kanunla yasaklanmış herhangi bir dil kullanılamaz.” şeklinde yer alırken, “Basın özgürlüğü” başlıklı 28. maddede “Kanunla yasaklanmış herhangi bir dilde yayın yapılamaz.” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu noktada, 1982 Anayasası’nın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sınırlamayı oldukça genişleterek düşüncelerin ifade edilmesinde kullanılacak dile dahi müdahale ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim söz konusu hükümle “yasaklanan bir düşünce değil, düşüncelerin yasaklanmış bir dille açıklanmasıdır.”⁴⁴⁷ Ülkede mevcut terör olgusunun gereksiz bir tezahürü olarak gördüğümüz bu durum yine, 2001 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle ve fıkranın tamamen kaldırılması suretiyle düzeltilmiştir.

Bununla birlikte 1961 Anayasası’nın 22. maddesinde yer alan “Basın hürdür, sansür edilemez.” ilkesi, 1982 Anayasası’nın 28. maddesinde kendini göstermektedir.

Basın özgürlüğünün sağlanması ve korunması için basın özgürlüğünün kabul edilmesi ve sansürün yasaklanması gerekli ama yetersizdir. Devlet, sadece müdahale

⁴⁴⁶ Soysal, a.g.e., s.224

⁴⁴⁷ Osman Can, “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti” **Liberal Düşünce**, Sayı:24, Güz 2001, s.103

etmeme ya da gölge olmama şeklinde negatif bir yükümlülüğe değil aynı zamanda gerekli koşulları sağlamaya yönelik edimleri gerçekleştirmeye dair pozitif bir yükümlülüğe haizdir.⁴⁴⁸ Nitekim Anayasa'nın 28/2. maddesi basın özgürlüğünün sağlanması için gerekli tedbirlerin alınmasını, devlet için Anayasal bir zorunluluk olarak kabul etmiştir.

Basın özgürlüğünün sağlanması ve korunması için devletin alacağı tedbirlerin başında hukuki düzenlemeler gelmektedir. Anayasa'da ve Basın Kanunu'nda korunan basın özgürlüğü, diğer muhtelif kanunlara konan kısıtlayıcı hükümlerle daraltılmamalıdır. Nitekim mevzuatımızda, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu halen basın özgürlüğünü kısıtlayıcı hükümler içermekte ve birçok davaya konu olmaktadır.

Günümüz koşullarında, basın özgürlüğünün sağlanması için salt hukuki düzenlemelerin varlığı da yetersiz kalmaktadır.

“Gerçekten, siyasal iktidara karşı kazanılan, bildirilerde, Anayasalarda kabul edilen, basın kanunlarında (yayın statüsü) ifadesini bulan basın özgürlüğü, endüstrileşmeyle birlikte ortaya çıkan ekonomik etken ve bu etkenin yarattığı ekonomik eşitsizlik tarafından ihlal edilmektedir. Şu halde basın özgürlüğünün hukuki güvencesi (bu özgürlük siyasal iktidarca artık pek ihlal edilmemektedir.) ekonomik güvenceyle tamamlanmadıkça fazla bir anlam taşımayacaktır. Günümüzde basın işletmelerinin siyasal ortamdan ayrılıp ticari ortama kaymaları bu görüşümüzü doğrulamaktadır.”⁴⁴⁹

Bu noktada, basın işletmelerinin Anayasa'da da öngörülen devletin pozitif edim yükümlülüğü gereğince, salt kar amacı güden, siyasi ve sosyal bir işlevi olmayan diğer ticari işletmelerden farklı tutularak, serbest piyasa ekonomisinin tekelleşme gibi zararlarından korunması gerekmektedir.

⁴⁴⁸ Kazım Çınar, “Basın Özgürlüğü Üzerine”, (Çevrimiçi)
<http://www.tanikhukuk.com/Makale.php?m=77>, 11.02.2013

⁴⁴⁹ Danışman, **a.g.e.**, s.9

Günümüz gelişen teknolojileri ve piyasa koşulları gazete çıkarmayı ve bir basın işletmesi kurmayı oldukça büyük bir sermaye gerektiren ve geçmiş dönemlere oranla karmaşık bir hale sokmuştur. Demokrasinin bir gereği olan basının olmazsa olmaz koşulu olan çoğulculuğun ifade edilmesini gittikçe zorlaştıran bu durum, tüm dünyada klasik anlamda basının ve basın özgürlüğünün önünde en büyük engellerden birini oluşturmaktadır. Devletin pozitif yükümlülükleri ise bu noktada başlamaktadır.

“Önceki yıllarda devlet bu desteğini telekomünikasyon yardımı, kâğıt yardımı, ilan ve reklam yardımı şeklinde sunmaktaydı. Basın kartı sahiplerine sağlanan kolaylıklar da bu anlamda devlet desteği olarak kabul edilebilir.”⁴⁵⁰ Ancak bu yardımların günümüz değişen piyasa koşullarında anlamını yitirdiğini; basının ekonomik sorununun ise daha çok ticarileşme ve yoğunlaşma olgularına dayandığını söylemek mümkündür. Bu durumda, devletin pozitif yükümlülüğü, basında yoğunlaşma karşısında alınacak tedbirlerin yanında basının siyasi ve ekonomik çıkarlardan bağımsız bir değer olarak görülmesi yönünde gerekli tedbirleri almaktır.

1982 Anayasası, her ne kadar bu hususa işaret etmekte ve devleti basının ekonomik bağımsızlığını tesis etmekle yükümlü kılsa da, hükümler çok genel ve yetersiz kalmakta; günümüz şartlarına adapte edilememektedir. 5187 sayılı Basın Kanunu’nun ise bu konuda yeterli düzenleme içermediği; basının daha ziyade devlet karşısında korunmasına odaklandığı görülmektedir.

1982 Anayasası’nın 29. maddesine göre, “Sürelî yayınlar, Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanırlar.” Söz konusu hüküm, piyasada yer alan basın işletmeleri açısından bir eşitlik yaratsa da piyasaya girişteki zorlukları ve tekelleşme eğilimlerini önlemek için yeterli değildir. Söz konusu fıkranın gerekçesinde de bu nokta üzerinde durulmuş; devlet, basın alanında tekelleşme eğilimini önleyici tedbirler almakla yükümlü kılınmıştır.⁴⁵¹

⁴⁵⁰ Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.117

⁴⁵¹ Yazıcı, a.g.e., s.79

Basında tekelleşme ve sonrasında oluşan basın-sermaye-iktidar ilişkileri günümüzde basın özgürlüğünün önünde en ciddi engeli oluşturmakta; gazetecilik mesleğini geleneksel işlevinden uzaklaştıran bir etki yaratmaktadır.

“Özellikle günümüzde, basın işletmelerinin ticari alana kaymaları, ticari alanda duydukları kredi ihtiyaçlarını karşılamak için siyasi iktidara yanaşmaları, basın özgürlüğünü bir başka açıdan zedelemektedir. Gazete patronlarının istemi doğrultusunda görüş ve kanaat sergileyemeyen gazeteci ve yazarların, düşünce açıklamalarının ardından işsizler sınıfına katılmaları bu alanda var olduğunu belirttiğimiz basın özgürlüğünü kuşkulu bir hale sokmuştur.”⁴⁵²

Bu noktada, kanımızca, basının devlete karşı da korunmasını sağlayacak esas tedbir, basın kurumunda çalışanlarının editoryal bağımsızlıklarının ve yasal haklarının medya patronuna karşı korunmasını sağlayacak yasal düzenlemelerden oluşmaktadır. Bu suretle, medya patronları ile iktidar arasındaki ekonomik ilişkilerin yayın politikasına olan olumsuz etkileri de nispeten azaltılabilecektir.

3.1.1.3. Süreli ve Süresiz Yayın Hakkı

Süreli ve süresiz yayın hakkı, 1982 Anayasası’nın 29. maddesinde yer almakta ve bu husustaki esasların kanunla düzenleneceği öngörülmektedir. Söz konusu hükme göre “Süreli veya süresiz yayın önceden izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz.” (Mad. 29/1)

1982 Anayasası, izin ve ruhsat sistemi yerine bildirim esasını benimsemiştir. Buna göre “Süreli ve süresiz yayın çıkarabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili mercii, yayının durdurulması için mahkemeye başvurur.” (Mad. 29/2)

Gerek 1961 Anayasası gerekse 1982 Anayasası, süreli ve süresiz yayın çıkarmak için bildirim esasını benimsemekle yetinmeyerek, mali teminat yatırma

⁴⁵² Korkmaz, a.g.e., s.93

şartını da reddetmiştir. Nitekim süreli ve süresiz yayın çıkarmanın mali teminat yatırma şartına bağlanması, basın sektöründe faaliyet göstermek isteyenler için zorlaştırıcı bir unsur oluşturacağı gibi; maddi olanakları farklı kişiler arasında basın özgürlüğünü kullanma hakkı açısından da eşitsizlik yaratacaktır. Bu husus, madde gerekçesinde, “Hürriyet ya da hakların kullanılmasında izin sisteminin hürriyet kavramıyla bağdaşmayacağı, mali teminatın yayım için daima bir engel tehdidi teşkil ettiği” şeklinde açıklanmıştır.

29. maddenin 3. fıkrasında; “Süreli yayınların çıkarılması, yayın şartları, mali kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili esaslar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayılmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, mali ve teknik şartlar koyamaz” demektedir. Bu noktada kanun koyucu, basın özgürlüğünü kabul ederek Anayasal koruma altına almanın, basının her türlü denetimden uzak kaldığı anlamını taşımadığına işaret etmektedir. Nitekim süreli yayınların çıkarılması, yayın şartları, mali kaynakları ve gazetecilik mesleğiyle ilgili esasların kanunla düzenleneceği hükme bağlanmıştır. Ancak bu denetim ve düzenleme, kısıtlama anlamı taşımamaktadır ve taşımamalıdır. Kanunun gerekçesinde de ifade edildiği üzere amaç, basının görevini, amacına uygun şekilde yerine getirmesini sağlamak ve söz konusu özgürlüğün suiistimalini önlemektir.

Kanun koyucu, düzenleyici kanunlar hazırlanırken dikkat edilmesi gereken hususlar üzerinde de durmuş ve basın özgürlüğünü kısıtlayıcı şartlar içeren düzenlemelere yer verilemeyeceğini hükme bağlamıştır. Basının işleyişine ve basın özgürlüğüne ilişkin düzenlemelerde, basın özgürlüğünü kullanmayı zorlaştırıcı ön şartların ve hükümlerin yer alması Anayasa’nın öngördüğü özgürlüğün kısıtlanmasına neden olabilmektedir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında ve DP iktidarı döneminde bu tarz uygulamalara rastlanmıştır; muhabir, sorumlu müdür ya da süreli yayın sahibi olma şartları basın kanunlarıyla ağırlaştırılarak söz konusu özgürlüğün kullanım alanı daraltılmıştır.⁴⁵³

Süreli ve süresiz yayın ile ilgili son fıkra ise devletin basın özgürlüğü karşısındaki pozitif yükümlülüğüne işaret etmekte ve “Süreli yayınlar, Devletin ve

⁴⁵³ Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.105

diğer kamu tüzel kişilerinin veya buna bağlı araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanır.” demek suretiyle devletin basın organlarına eşitlik esasına göre davranması gerekliliğini vurgulamaktadır. Günümüzde holdingleşen ve ileri teknoloji içeren araç ve donanımlarla faaliyet gösteren basın kurumları açısından bakıldığında; çok da anlam taşımayan bu husus, yerel ve küçük ölçekli basın kurumlarınca halen önem taşıyabilmektedir. Bunula birlikte, habere ulaşma hakkı açısından bakıldığında devletin, yayın politikaları hangi yönde olursa olsun bütün yayın kuruluşlarına aynı mesafede durması ve basın özgürlüğünün içerdiği en temel haklardan biri olan habere ulaşma hakkını engelleyici tedbirlere de gitmemesi gerekmektedir.

3.1.1.4. Basın Araçlarının Korunması

1982 Anayasası’nın “Basın Araçlarının Korunması” başlıklı 30. maddesinin ilk hali şöyleydi;

“Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri, Devletin ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyet’in temel ilkeleri ve milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkûm olma hali hariç, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez ve işletilmekten alıkonamaz.”

1961 Anayasası’nın 25. maddesinde; “Basımevi ve eklentileri ve basın araçları, suç vasıtası olduğu gerekçesiyle de olsa, zapt veya müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonamaz.” şeklinde yer alan ilke, 1982 Anayasası’nda farklı ve sınırlı bir biçimde yer almış; devletin ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyet’in temel ilkeleri ve milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkûm olma halinde, söz konusu araçlara el konulabileceği hükme bağlanmıştır.

Basımevi ve eklentileri, basın için vazgeçilmez araçları oluşturmaktadır. Bu araçlara el konulabilmesi, doğal olarak basını işlevsiz hale getirecek; bu durumda özgür bir basından bahsetmek de mümkün olmayacaktır. Basın özgürlüğüyle hiçbir şekilde bağdaşmayan söz konusu hüküm, uzun yıllar yürürlükte kaldıktan sonra 07.05.2004 tarihinde kabul edilen ve Anayasa’nın bazı maddelerini değiştiren 5170

sayılı kanunla⁴⁵⁴ değiştirilmiş; bu değişiklikle fıkradan, “Devletin ülkesiyle ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyet’in temel ilkeleri ve milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkûm olma hali hariç” ifadesi çıkarılmış ve maddeye “ile basın araçları” ibaresi eklenmiştir.

3.1.1.5. Düzeltme ve Cevap Hakkı

Basın özgürlüğünün kullanılmasına ilişkin önemli bir husus da cevap ve düzeltme hakkının kullanılmasıdır. Basın Kanunu’nda değinilmesi gerektiğini düşündüğümüz bu hususun, gerek 1961 gerekse 1982 Anayasası’nda ayrı bir başlık altında kendine yer bulması ise Türkiye’de geçmiş dönemlerdeki yanlış uygulamaların bir tezahürüdür.

“1950-1960 yıllarının uygulamasına karşı tepki, ‘cevap ve düzeltme hakkının’ bir Anayasal kural olarak düzenlenmesi sonucunu doğurmuştur.”⁴⁵⁵ Söz konusu uygulamalara dayanak oluşturan 1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanunu’nun 19. maddesi cevap ve düzeltme hakkının bir şahsın haysiyet ve şerefine dokunan veya menfaatini bozan yahut kendisi ile ilgili hakikate aykırı hareketle, düşünceler ve sözler izafesi suretiyle açık veya kapalı şekilde bir mevcutede yapılan yayından dolayı kullanılabileceği hükme bağlanmıştı. Söz konusu maddede geçen “menfaatini bozan” ifadesi hakkın kullanım sınırlarını, haksız ve yoruma açık bir biçimde genişletmekteydi. 1950-1960 yıllarında gerçekleştirilen yanlış uygulamaların temelinde de bu ifade yatmaktadır. Bununla birlikte, 1982 Anayasası’nın yürürlüğe girmesiyle, Anayasa’nın cevap ve düzeltme hakkını düzenleyen 32. maddesinde “menfaatini bozan” ifadesine yer verilmemesi, söz konusu tarihten itibaren Basın Kanunu’nda yer alan bu ifadenin Anayasa’ya aykırı bir görüntü sergilemesine de neden olmuştur.

⁴⁵⁴ 22.05.2004 tarihli ve 25464 sayılı Resmi Gazete

⁴⁵⁵ Özek, **Basın Hukuku**, s.94

Basın özgürlüğünden doğan haklarla kişilik haklarının çatışması, modern toplumlarda sıkça karşılaşılan ve olağan bir durumdur. Basının elindeki kamuoyunu bilgilendirme ve etkileme olanağının, sıradan bir bireyle kıyaslanamayacak düzeyde olması ise cevap ve düzeltme hakkının meşru nedenlerle ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

İçel, eserinde cevap ve düzeltme hakkının, basının elindeki bu güce karşın birey ve kuruluşlara verilen, olası çatışmalarda aradaki dengeyi sağlayacak bir tür savunma aracı olmasının yanı sıra söz konusu hakkın kamu çıkarlarına da hizmet ettiğini savunmaktadır.⁴⁵⁶ Nitekim cevap ve düzeltme hakkının tanınmasıyla habere konu olanın da aleni forumda sesini duyurması olanağı sağlanacak; bir yandan kişinin hak ve özgürlükleri korunurken, diğer yandan halkın gerçeği öğrenme gereksinimi de karşılanmış olacaktır.

Basın açıklamaları, çeşitli durumlarda, haber, yazı ya da resme konu olan kişinin kişilik haklarını zedeleyici ya da gerçeğe aykırı unsurlar taşıyabilmektedir. Bu durumda zarar gören kişi ve kuruluşların adlî yollardan haklarını aramaları ve zararlarını tazmin ettirmeleri ise çoğu zaman uzun süre alır. Adli yollardan hakkını arayan ve kazanan ilgilinin, bu durumu kamuoyuna etkin bir biçimde duyurması da mümkün olmayacaktır. Üstelik bu gibi durumlarda geçen zamanın etkisiyle haberin kamuoyunca kabul edilmiş sayılması olasılığı da mevcuttur.⁴⁵⁷ Cevap ve düzeltme hakkı ise hakkın kullanımına uygun hallerde, hızlı ve eş derecede etkili bir savunma oluşturmaktadır.

Cevap ve düzeltme hakkı, kendileri ile ilgili yayınlar söz konusu olduğunda, basın mesleği dışında kalanların da aynı araçla düşüncelerini açıklama hakkını sağlamak için kabul edilen bir haktır.⁴⁵⁸ Bununla birlikte, basın mesleğinde faaliyet gösterenlerin de söz konusu haktan yararlanmalarını engelleyen bir hüküm yoktur. Bir gazeteci de diğer bir gazetecinin kendi hakkında yayınladığı haber için cevap ve düzeltme hakkı talep edebilir.

⁴⁵⁶ İçel, a.e., s.172

⁴⁵⁷ İçel, a.e., s.172

⁴⁵⁸ Özek, **Basın Hukuku**, s.94

“Cevap ve düzeltme hakkı, basın haklarını kötüye kullanması durumunda, bu kötüye kullanmaya konu olan kişiye basın aracından yararlanma hakkı tanıyarak, bir tür müeyyide uygulamaktadır. Bu müeyyidenin kabulü, basın hürriyetinin mantığına uygun işleyişi sağlayacaktır. Buna karşılık cevap ve düzeltme hakkının sınırsızlığı da, bir hakkın kötüye kullanılmasıdır ve basın hürriyetini sınırlayıcı etki taşır.”⁴⁵⁹ Nitekim söz konusu hakkın sınırsız bir biçimde kullanımı da basın özgürlüğünün içerdiği haklarla çelişecek ve söz konusu özgürlüğe aykırı bir durum oluşturacaktır.

1961 Anayasası’nda 27. maddede yer alan “Düzeltilme ve Cevap Hakkı” başlıklı hüküm, 1982 Anayasası’nda 32. maddede yer almaktadır. Söz konusu hükme göre, “Düzeltilme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.” Kanun koyucu bu maddeyle, cevap ve düzeltme hakkının sınırsız bir hak olmadığını; belirli koşullar gerçekleştiğinde kullanılabilir, kanunla düzenlenen bir hak olduğunu ifade etmiştir. Bu koşullar; “kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması” veya “kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar” yapılmasıdır.

1961 Anayasası, cevap ve düzeltme hakkını düzenlerken, cevap ve düzeltmenin yayınlanmasında süre belirtmezken, 1982 Anayasası, bu hususta hâkim kararının 7 gün içinde verileceğini hükme bağlamıştır. Söz konusu Anayasa hükmüyle cevap ve düzeltme hakkında süre sınırlandırılması 1961 Anayasası’na göre mağdurun lehine bir gelişme sağlamıştır.⁴⁶⁰

1982 Anayasası’nın 32. maddesinin bir diğer özelliği, cevap ve düzeltme hakkının sadece basına karşı değil, bütün kitle iletişim araçlarının yayınlarına karşı tanınmış olmasıdır. Bu husustaki düzenlemeler ise gerek Basın Kanunu’nda gerekse 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun’da gerçekleştirilmiştir.

⁴⁵⁹ Özek, a.e., s.95

⁴⁶⁰ Yazıcı, a.g.e., s.90

3.1.2. 5187 Sayılı Basın Kanunu'nda Basın Özgürlüğü

09.06.2004 tarihinde kabul edilen 5187 sayılı Basın Kanunu, 26 Haziran 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 32 madde ve 2 geçici maddeden oluşan kanun, 44 madde, 10 ek madde ve 5 geçici maddeden oluşan 5680 sayılı Basın Kanunu'na göre daha kısadır.⁴⁶¹ Yürürlükten kaldırılan 5680 sayılı Basın Kanunu, en son 15 Mayıs 2002 kabul tarihli ve 4756 sayılı, 3 Ağustos 2002 kabul tarihli ve 4771 sayılı ve 2 Ocak 2003 ve kabul tarihli 4778 sayılı kanunlarla olmak üzere, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren toplam 15 kez değişikliğe uğramıştır.

5187 sayılı Basın Kanunu Tasarısı'nın genel gerekçesine bakıldığında, şu ifadeler yer verildiği görülmektedir;

“Artık evrensel bir nitelik kazanmış olan iletişim alanı, düşüncüyü açıklama ve yayma özgürlüğü ile onun temel araçlarından biri olan basın özgürlüğü kavramlarını yeniden ele almayı, bütün uygar ülkelerin benimsediği ilke ve kuralların içselleştirilip yürürlüğe konulmasını gerekli ve zorunlu kılmasından hareketle ve günümüzün şartlarına uygun olarak basın özgürlüğünün ve düşünce özgürlüğünün sağlanması, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere uygun bir Basın Kanunu hazırlanması, 15 Temmuz 1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması öngörülmektedir.

Evrensel demokrasi anlayışının ortaya çıkardığı bir önemli kavram da bilgi edinme hakkı, doğru bilgiye ulaşma ya da başka bir deyişle gerçeği öğrenme hakkıdır. Bu yürürlükteki bakış açısı karşısında düşüncüyü açıklama özgürlüğü ve basın özgürlüğü, onu kullananlar açısından bir özgürlük olduğu kadar, gerçekleri öğrenmek özgürlüğüne sahip birey ve kitleler açısından da temel bir hak niteliğindedir. Çoğulcu, özgürlükçü, hoşgörülü, demokratik toplumlarda, düşüncüyü açıklama özgürlüğü, sadece genel kabul gören ve zararsız yahut önemsiz addedilen düşünceler yönünden değil, aynı zamanda halkın bir kısmı tarafından benimsenmeyen kural dışı, hatta endişe verici düşünceler için de geçerli olmalıdır.

⁴⁶¹ Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.179

Demokratik rejimlerde, kamuoyunun oluşması ve bilinçli bir şekilde işlemesi, düşüncelerin ve haberlerin en yaygın ve hızlı bir şekilde dolaşımını gerekli kılmaktadır. Öte yandan yaratıcı, artistik ve bilimsel düşüncelere özgürce sahip olunamaması ve bunların özgürce açıklanamaması, her toplumda var olan yaratıcı zekânın ve onun insanlığın gelişimine olan katkısının aşağılanması anlamına gelecektir. Bilimin değişik alanlarında bilgi sahibi olmaya yönelik eğitim ihtiyacının karşılanması da düşünce özgürlüğünün bir gereğidir.

Düşüncelerin toplumda dolaşımı, kanın vücuttaki dolaşımına benzer bir işlev yerine getirmekte ve sosyal hayata gerekli oksijeni sağlamaktadır. Bu dolaşımın, en geniş, en hızlı ve en nüfuz edici şekilde gerçekleşmesini sağlarken, başkalarının düşünce özgürlüğüne, iyi niyetine, şerefine, itibarına veya toplumun temel değerlerine ve inançlarına zarar verebilen durumların giderilmesi de zorunludur.”⁴⁶²

Yukarıda bir kısmına yer verdiğimiz genel gerekçede yer alan ifadelerin birçoğunun birebir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından alındığı görülmektedir.⁴⁶³

Basın Kanunu’nun 1. maddesi; “Bu Kanunun amacı, basın özgürlüğünü ve bu özgürlüğün kullanımını düzenlemektir. Bu Kanun basılmış eserlerin basımı ve yayımını kapsar.” ifadesini içermektedir. Buna göre Basın Kanunu, görsel ve işitsel medyayı kapsamamakta; sadece basılmış eserlerle ilgili düzenlemeleri içermektedir. İkinci maddenin a fıkrasında ise basılmış eserin tanımı yapılmaktadır. Buna göre basılmış eser; “Yayınlanmak üzere her türlü basım araçları ile basılan veya diğer araçlarla çoğaltılan yazı, resim ve benzeri eserler ile haber ajansı yayınlarını” ifade etmektedir. Söz konusu maddeyle haber ajanslarının da Basın Kanunu’na tabi tutulduğu görülmektedir.

5187 sayılı Basın Kanunu’nun getirdiği önemli bir yenilik, 2. maddesiyle yayımları “sürelili” ve “süresiz” olarak, süreli yayımları ise “yaygın, bölgesel ve yerel yayımlar” olarak ayırma tabi tutmuş olmasıdır. Yeni Basın Kanunu ile yapılan söz konusu ayırım, özellikle basına uygulanan para cezaları söz konusu olduğunda önem

⁴⁶² Barış Günaydın, “5187 Sayılı Basın Kanunu”, *TBB Dergisi*, Sayı:57, 2005, s.326-327

⁴⁶³ Cankaya, Yamaner; *a.g.e.*, s.107

kazanmaktadır. Nitekim para cezaları aynı miktarlarda uygulandığında yaygın bir süreli yayın için ciddi bir maddi yaptırım oluşturmazken; yerel bir süreli yayının, yayın hayatına son vermesine neden olacak kadar yüksek bir maddi yaptırım oluşturabilmektedir. 5187 sayılı Basın Kanunu, olumlu bir gelişme olarak basın kuruluşları arasında adalet sağlamak üzere söz konusu ayrımı gözetmiştir. Ancak Basın Kanunu’nda göz etilen ve bizce adil bir yaklaşım olan bu ayrım, Türk Ceza Kanunu’nda gözetilmeyerek, sorunun daha da göze batacak şekilde devam etmesine neden olmuştur.

5187 sayılı Basın Kanunu’nun getirdiği bir diğer yenilik ise kanunda “basın özgürlüğü” kavramının birebir ifade edilmiş olmasıdır. Nitekim yürürlükten kaldırılan Basın Kanunu’nun 1. maddesinde “Basın serbesttir” ifadesine yer verilmiş, ancak basın özgürlüğüne ilişkin herhangi bir göndermede bulunulmamıştı.⁴⁶⁴ Basın özgürlüğünün içerdiği hakları ve sınırlarını da düzenleyen yeni madde, şu ifadeleri içermektedir;

“Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir.

Basın özgürlüğünün kullanılması ancak demokratik bir toplumun gereklerine uygun olarak; başkalarının şöhret ve haklarının, toplum sağlığının ve ahlâkının, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve toprak bütünlüğünün korunması, Devlet sırlarının açıklanmasının veya suç işlenmesinin önlenmesi, yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması amacıyla sınırlanabilir.”

Söz konusu maddenin gerekçesinde, basın özgürlüğünün içerdiği haklar ve sınırlama nedenlerinin belirlenmesinde, AİHS’nin 10. maddesi ve 1982 Anayasası’nın 26., 27. ve 28. maddelerinin esas alındığı ifade edilmektedir.

5187 sayılı Basın Kanunu, sorumlu müdür olmak için aranan nitelikler açısından da eski Basın Kanunu’ndan ayrılmaktadır. Sorumlu müdür, süreli yayını yöneten ve eser sahibinin belli olmaması veya yargılanamaması gibi hallerde bu tür yayınlarla işlenen suçlardan sorumlu olan kişidir. Söz konusu kanunun 5. maddesinde;

⁴⁶⁴ Günaydın, a.g.m., s.328

“Sorumlu müdür olabilmek için; on sekiz yaşını bitirmiş olmak, Türkiye’de yerleşim yeri sahibi olmak ve devamlı oturmak, en az ortaöğretim veya dengi bir eğitim kurumundan mezun olmak, kısıtlı veya kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak, yüz kızartıcı suçlardan mahkûm olmamak, T.C. vatandaşı olmayanlar için karşılıklılık koşulu aramak, gerekir.” ifadesi hükme bağlanmıştır.

Bu suretle eski kanunda 21 olan yaş sınırı 18’e çekilmiş, lise dengi diploma zorunluluğu kaldırılarak; en az ortaöğretim veya dengi bir kurumdan mezun olmanın yeterli olacağı belirtilmiştir.

Eski kanunda devlet memuru, asker ve ordu mensuplarının mesleki ve ilmi yayınlar hariç olmak üzere sorumlu müdür olamayacakları hükme bağlanmıştı. Yeni kanun ise söz konusu meslek mensuplarına da sorumlu müdür olma hakkı tanımıştır. Aranan niteliklerde yapılan bir diğer değişiklik de 5680 sayılı kanunda tahdidi olarak sayılan birçok suçtan hüküm giymemiş olma şartı yerine yüz kızartıcı suçlardan mahkûm olmama şartı getirilmiş olmasıdır.

Sorumlu müdürün milletvekili olması durumuna ilişkin bir açıklamada getirilmiştir. Buna göre; “Sorumlu müdürün Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olması halinde sorumlu müdürlüğü üstlenmek üzere müdür yardımcısı tayin edilir. Sorumlu müdür için bu Kanunda yer alan hükümler, sorumluluğu üstlenen yardımcı için de geçerlidir.” Madde, milletvekillerin sorumlu müdür olma hakkını tanımlamakla birlikte, hukuki ve cezai sorumluluğu taşıyacak bir müdür yardımcısı tayin edilmesini öngörmektedir. Bu durum, yetki sahibi milletvekili iken sorumluluğu taşıyanın müdür yardımcısı olması gibi bir objektif sorumluluk sorununu beraberinde getirecektir.⁴⁶⁵ Bu noktada, kanun koyucunun yaptığı bu yeni düzenlemeyi anlamlandırmak zorlaşmaktadır.

Basın Kanunu’nun 6. maddesi, gerçek ve tüzel kişiler ile kamu kurum ve kuruluşlarının süreli yayın sahibi olabileceğini hükme bağlamıştır; “Süreli yayın sahibinin on sekiz yaşından küçük olması halinde kanuni temsilcisi, tüzel kişi olması

⁴⁶⁵ Cankaya, Yamaner, a.g.e., s.124

halinde ise tüzel kişi temsilcisi hakkında da 5. maddenin 2. fıkrasında yer alan şartlar aranır.”

Yürürlükten kaldırılan Basın Kanunu ile yürürlüğe giren kanun metni arasındaki farklılıklardan biri de beyanname verme usulüne ilişkindir.⁴⁶⁶ 5680 sayılı yürürlükten kaldırılan Basın Kanunu’nda, süreli yayınların yayınlanmasına ilişkin beyannamenin verileceği yer, yayın nerede çıkarılacaksa o yerin en büyük mülki Amirliği olarak ifade edilirken, yeni kanun metninde beyannamenin verilmesi ve incelenmesi bakımından süreli yayının yönetim yerinin bulunduğu yer olarak Cumhuriyet Savcılığı yetkilendirilmektedir. Bu yeni uygulamayı, bir nevi ön sansür olarak nitelendiren İçel, bir makalesinde şu ifadelerle yer vermektedir;⁴⁶⁷

“Dünyanın hiçbir yerinde çıkan eserlerin, yayınların Cumhuriyet Savcılığı’na tevdi edilmesi gibi bir sistem yoktur. Avrupa Birliği’nin hiçbir ülkesinde yoktur. Tevdi ve teslim yükümlülüğü masrafa girmeden devletin arşivini ve kütüphanelerini zenginleştirmek için yapılır. Hâlbuki buradaki teslim yükümlülüğünün kaldırılması gerekiyor. Bunun konulması ve bununla Cumhuriyet Savcılığı’na yine yetki verilmesi son derece sakıncalıdır. Bunun yapılması basın özgürlüğü ile bağdaşmaz. Savcılığa kitabın, eserlerin verilmesi ön sansürün görünümüdür. Bunun hala basın özgürlüğünden bahsedilen bir kanunda yer alması sakıncalıdır.”

Bununla birlikte Cankaya ve Yamaner’in “Kitle ve İletişim Özgürlüğü” adlı eserlerinde ifade edilen saptamalarına göre söz konusu uygulama, bazı yabancı hukuk sistemlerinde de görülmektedir.⁴⁶⁸ Örneğin, Fransa’da sorumlu müdür, dönemsel yayın çıkarılmadan önce beyannameyi savcılığa vermek zorundadır. Yine de, süreli yayına ilişkin beyannamenin verilmesi için bir yargı organının tercih edilmesine ilişkin herhangi bir açıklamanın, söz konusu kanunun gerekçesinde de getirilmemiş olması önemli bir ayrıntı olarak göze çarpmaktadır.

⁴⁶⁶ Günaydın, **a.g.m.** s.328

⁴⁶⁷ Kayihan İçel, “Açık Tartışma: Basın Kanunu Tasarısı”, **Güncel Hukuk Dergisi**, Mayıs 2004’dan aktaran Günaydın **a.g.m.**, s.328

⁴⁶⁸ www.ladocfrancaise.gouv.fr’den aktaran Cankaya, Yamaner, **a.g.e.**, s.118

5187 sayılı Basın Kanunu’nun 11. maddesi, basın hukukunda önemli bir yer teşkil eden “cezaî sorumluluk” konusunu düzenlemektedir.

Basın suçu, işlenilen suçun genel unsurları dışında basılmış eser ve yayın olmak üzere iki ayrı unsurun varlığını birlikte gerektirdiğinden, genel ceza sisteminden farklı özel bir sorumluluk sistemine gerek duyulmaktadır.⁴⁶⁹ Özek, bu farklı sistemin, basın suçunun kolektif bir faaliyetin ürünü olduğu halde, iştirak durumunun söz konusu olmadığı durumlarda sorumluların belirlenmesi amacıyla kabul edildiğini öne sürmektedir.⁴⁷⁰ Bir diğer deyişle amaç, suç unsuru teşkil edilen eserin yayınlanmasından doğan suçun herhangi bir durumda cezasız kalmamasıdır.

Basın suçlarında ceza sorumluluğu düzenlenirken birçok ülkenin farklı sistemleri esas aldığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte, ülkelerin uyguladığı sistemler de zamanla kendi içinde değişiklik gösterebilmektedir. Nitekim 5187 sayılı Basın Kanunu da 11. maddesiyle, basın suçlarında ceza sorumluluğu bakımından farklı bir sistemi esas almakta ve 5680 sayılı Basın Kanunu’ndan ayrılmaktadır.

5680 sayılı Basın Kanunu, 16. maddesiyle karma bir sorumluluk sistemi benimsemiştir. Buna göre, süreli yayınlarda cezaî sorumluluk, eser sahibi ile birlikte sorumlu müdüre aittir. Ancak “sorumlu müdür suç teşkil eden haber, vesika veya yazıyı bu mahiyetini bilmeden yayınlamış ise bunların sorumluluğu yalnız haber, beyan ve vesikayı verene veya yazıyı yazana aittir. Sorumlu müdür mevkutenin sahibi tarafından rızasına aykırı olarak yayınlanan yazı veya resimlerden sorumlu değildir. Bu takdirde ceza sorumluluğu yazı ve resimleri yayınlatana aittir.” (Mad. 16/3) Süresiz yayınlarda ise kademeli bir sorumluluk anlayışı benimsenmiş olup; “ceza sorumluluğu suç teşkil eden eserin müellif, muharrir, mütercim veya tersim edenine, fail belli olmadığı veya bu kimse aleyhine Türk mahkemelerinde dava açılmadığı veya kendisinin bilgi veya muvafakatı dışında yayınlandığı hallerde naşire ve naşir de belli olmazsa tabie, bu da bilinmediği takdirde bilerek satana ve dağıtana aittir.” (Mad. 16/4)

⁴⁶⁹ Özek, **Basın Hukuku**, s.534

⁴⁷⁰ Özek, **Basın Hukuku**, s.534

5187 sayılı Basın Kanunu'nun 11. maddesiyle ise basın suçlarında yeni bir sorumluluk sistemi esas alınmıştır. Söz konusu madde, süreli yayınlar ve süresiz yayınlar yoluyla işlenen suçlarda cezai sorumluluğun eser sahibinde olduğunu belirtmektedir. Ancak süreli yayınlarda eser sahibinin belli olmaması veya yayım sırasında ceza ehliyetine sahip bulunmaması ya da yurt dışında bulunması nedeniyle Türkiye'de yargılanamaması veya verilecek cezanın eser sahibinin diğer bir suçtan dolayı kesin hükümle mahkûm olduğu cezaya etki etmemesi hallerinde, sorumlu müdür ve yayın yönetmeni, genel yayın yönetmeni, editör, basın danışmanı gibi sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili de sorumlu olacaktır. Ancak bu eserin sorumlu müdürün ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkilinin karşı çıkmasına rağmen yayımlanması halinde, bundan doğan sorumluluk yayımlatana aittir.

Söz konusu maddeye göre, sorumlu müdürün sorumluluktan kaçınmasının tek yolu, eserin yayınlamaktan kaçındığı halde yayınlanmış olmasıdır. Eski Basın Kanunu'ndan farklı olarak yeni kanunla sorumlu müdürün eserin içeriğini bilmeden yayınladığını ifade etmesi ise sorumluluğunu kaldırmayacaktır. Bu noktada ise sorumlu müdürün eseri yayınlamadan evvel bir öndenetime tabi tutması gerektiği sonucu doğmaktadır. Bu da bir başka deyişle, sansür anlamına gelmektedir.

Süresiz yayınlar açısından ise eski kanunda öngörülen, birlikte ve kademeli sorumluluk anlayışı devam ettirilmektedir. Ancak yeni kanun sorumluluğu basımcı ile bitirmekte; dağıtan ve satanın objektif sorumluluğu kabul edilmemektedir.

Yeni Basın Kanunu, olumlu bir gelişme olarak 12. maddesiyle haber kaynağının gizliliği ilkesini de kabul etmektedir. Söz konusu maddeye göre; süreli yayın sahibinin, sorumlu müdürün ve eser sahibinin, bilgi ve belge dâhil her türlü haber kaynaklarını açıklamaya ve bu konuda tanıklık yapmaya zorlanamayacağı hükme bağlanmıştır.

Basın hukuku açısından ayrı bir önem arz eden cevap ve düzeltme hakkı ise Basın Kanunu'nun 14. maddesinde düzenlenmektedir. Söz konusu maddeye göre;

“Süreli yayınlarda kişilerin şeref ve haysiyetini ihlâl edici veya kişilerle ilgili gerçeğe aykırı yayım yapılması halinde, bundan zarar gören kişinin yayım tarihinden

itibaren iki ay içinde göndereceği suç unsuru içermeyen, üçüncü kişilerin hukuken korunan menfaatlerine aykırı olmayan düzeltme ve cevap yazısını; sorumlu müdür hiçbir düzeltme ve ekleme yapmaksızın, günlük süreli yayınlarda yazıyı aldığı tarihten itibaren en geç üç gün içinde, diğer süreli yayınlarda yazıyı aldığı tarihten itibaren üç günden sonraki ilk nüshada, ilgili yayının yer aldığı sayfa ve sütunlarda, aynı puntolarla ve aynı şekilde yayımlamak zorundadır.”

Maddeden anlaşıldığı üzere Basın Kanunu, cevap ve düzeltme hakkını süreli yayınlarda kabul etmiş; ancak süresiz yayınlarda böyle bir hakkın varlığı tanınmamıştır. Bununla birlikte, söz konusu hakkın doğuşu, kanun metninde iki ayrı nedene bağlanmıştır. Bunlar; “kişilerin şeref ve haysiyetini ihlal edici yayınlar” ve “gerçeğe aykırı yayınlar”dır.

Kişilerin şeref ve haysiyetini ihlal edici suçlar, genel olarak Türk Ceza Kanunu’nda yer alan hakaret suçunun kapsamına girmektedir. Ancak, kişinin şeref ve haysiyetine dokunan yayının her zaman hakaret suçundan oluşması gerekmez. Bununla birlikte, kişinin şeref ve haysiyetine dokunan yayının gerçek olması da cevap ve düzeltme hakkının kullanımına engel teşkil etmemektedir. Cevap ve düzeltme hakkını kullanan kişiler, aynı zamanda adli yargı yollarına da başvurabilirler. Söz konusu hakka konu olan yazı veya haberin Türk Ceza Kanunu’nun ilgili maddelerince suç teşkil etmesi durumunda, hakkın kullanımı, adli yargı yollarını ikame etmez. Hakkı kullanan, cevap ve düzeltme hakkı yanında hukuki yollara başvurarak hakkın ihlalinin tazminini de isteyebilir.

Türk Ceza Kanunu’nun 127. maddesindeki ispat hakkının kullanılması da cevap hakkının doğmasını engellememektedir. Nitekim cevap ve düzeltme hakkı, kanunda öngörülen şartların doğması halinde diğer yasal haklardan bağımsız bir biçimde, ayrı veya birlikte kullanılabilir.

14. maddenin b fıkrası düzeltme ve cevap hakkının kullanımına ilişkin usulleri belirtmektedir. Buna göre;

“Düzeltilme ve cevapta, buna neden olan eser belirtilir. Düzeltilme ve cevap, ilgili yazıdan uzun olamaz. Düzeltilme ve cevaba neden olan eserin yirmi satırdan az yazı veya resim veya karikatür olması hallerinde düzeltilme ve cevap otuz satırı geçemez.”

Kanun koyucu, yeni Basın Kanunu’nda yer alan bu düzenlemeyle cevap ve düzeltilme yazısının içeriğini ve miktarını azaltmıştır. 5680 sayılı kanunda cevap ve düzeltilme yazısının ilgili yazının iki katından fazla olamayacağı belirtilmişken, yeni düzenlemeyle söz konusu yazının uzunluğu, hakka konu olan yazıyla eşit uzunlukta tutulmuştur. Bununla birlikte, eski düzenlemede yer verilen “cevap veya düzenlemeyi gerektiren yazı için başlıklar veya resimler konulmuş ise cevap ve düzeltilmede tespit edilecek başlık ve resmin de yayınlanması lazımdır.” hükmüne yeni düzenlemede yer verilmemiştir.

14. maddenin c fıkrasına göre; “Süreli yayının birden fazla yerde basılması halinde, düzeltilme ve cevap yazısı, düzeltilme ve cevap hakkının kullanılmasına sebebiyet veren eserin yayımlandığı bütün baskılarda yayımlanır.”

Bu maddeyle de cevap ve düzeltilme hakkının kullanımıyla, hakkın kullanımına konu olan haber ya da yazının ulaştığı kitleye eşdeğer ölçüde bir kesime ulaşmasının hedeflendiği görülmektedir.

“Düzeltilme ve cevabın birinci fıkrada belirlenen süreler içinde yayımlanmaması halinde yayım için tanınan sürenin bitiminden itibaren, birinci fıkra hükümlerine aykırı şekilde yayımlanması halinde ise yayım tarihinden itibaren on beş gün içinde cevap ve düzeltilme talep eden kişi, bulunduğu yer sulh ceza hâkiminden yayımın yapılmasına veya bu Kanun hükümlerine uygun olarak yapılmasına karar verilmesini isteyebilir. Sulh ceza hâkimi bu istemi üç gün içerisinde, duruşma yapmaksızın, karara bağlar.” (Mad. 14/d)

Yeni düzenlemede, cevap ve düzenleme hakkının kullanımına ilişkin sürelerde değişiklik yapıldığı görülmektedir. Eski kanunda üç ay olan başvuru süresi iki aya indirilmiştir. Düzeltilme ve cevap hakkına sahip olan kişinin ölmesi halinde bu hak, mirasçılardan biri tarafından kullanılabilir. Bu durumda, birinci fıkradaki iki aylık düzeltilme ve cevap hakkı süresine bir ay ilave edilir. (Mad. 14/g)

“Sulh ceza hâkiminin kararına karşı acele itiraz yoluna gidilebilir. Yetkili makam üç gün içinde itirazı inceleyerek karar verir. Yetkili makamın kararı kesindir.” (Mad. 14/e)

“Düzeltilme ve cevabın yayımlanmasına hâkim tarafından karar verilmesi halinde, birinci fıkradaki süreler, sulh ceza hâkiminin kararına itiraz edilmemişse kararın kesinleştiği tarihten, itiraz edilmişse yetkili makamın kararının tebliği tarihinden itibaren başlar.” (Mad. 14/f)

Yeni kanunda düzenlenen cevap ve düzenleme hakkının tartışmalı bölümünü ise 18. maddede yer alan cevap ve düzeltme hakkının yayınlanmaması hali oluşturmaktadır. Nitekim kanun koyucu, hakkın kullanımının engellenmesi durumunda ağır yaptırımlar öngörmüştür. Maddeye göre, düzeltme ve cevabın yayımlanmasına ilişkin kesinleşmiş hâkim kararlarına uymayan sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili on milyar liradan yüz elli milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılmaktadır. Ağır para cezası, bölgesel süreli yayınlarda yirmi milyar liradan, yaygın süreli yayınlarda elli milyar liradan az olmayacaktır. Her ne kadar yaygın ve bölgesel yayınlar için ayrı maddi yaptırımlar ön görülmüş olsa da meblağların oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte söz konusu maddenin Basın Kanunu’nun “Hürriyeti bağlayıcı cezaya çevirme yasağı” başlıklı 28. maddesine göre “18. ve 22. maddelerdeki suçlar dışında bu Kanunda öngörülen suçlar için hükmedilen para cezaları, hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilemez.” hükmünün istisnai maddelerinden birini oluşturduğu unutulmamalıdır. Bu durumda ödenmeyen/ödenemeyen para cezaları, söz konusu maddeye göre hürriyeti bağlayıcı cezaya da dönüştürülebilecektir.

5187 sayılı Basın Kanunu, 19., 20. ve 21. maddelerinde yalnızca basın yoluyla işlenebilen suçlar olan salt basın suçlarını işlemektedir. Yeni düzenleme, eski Basın Kanunu’yla paralel olmakla birlikte, söz konusu suçların kapsamında bir takım değişiklikler yapılmıştır.

Basın Kanunu’nun “Yargıyı Etkileme” başlıklı 19. maddesi, basın özgürlüğü açısından önemli tehlikeler taşımaktadır. Söz konusu madde, hazırlık soruşturmasının başlamasından takipsizlik kararı verilmesine veya kamu davasının açılmasına kadar

geçen süre içerisinde, Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme işlemlerinin ve soruşturma ile ilgili diğer belgelerin içeriğini yayımlayan kimsenin ağır para cezasıyla cezalandırılacağını hükme bağlamıştır. Görülmekte olan bir dava kesin kararlar sonuçlanıncaya kadar, bu dava ile ilgili hâkim veya mahkeme işlemleri hakkında mütalaa yayımlayan kişiler hakkında da birinci fıkrada yer alan cezalar uygulanacaktır. Söz konusu madde ile eski kanunun 30. maddesinde yer almakta olan ve yayın yasağını ceza davalarıyla sınırlayan düzenleme genişletilmiş; her türlü dava, madde kapsamına dâhil edilmiştir. Bununla birlikte yeni düzenleme ile Hâkim ve mahkemeler yanında Cumhuriyet Savcılarının görülmekte olan dava ile ilgili belgelerinin içeriği de yayın yasağının kapsamındadır.

Türkiye’de yargının yükü ağır olup yargılama süreleri oldukça uzundur. Söz konusu yasak, her ne kadar yargının bağımsızlığını koruma amacı taşısa da sınırlarının genişliği, sürmekte olan bir dava hakkındaki neredeyse her türlü haberi imkânsız hale getirmekte; yorum ve eleştirilere izin vermemektedir.

“19. madde neredeyse ‘adli haber’ kapsamına giren haberlerin tümüyle yayımını yasaklamış olacaktır. Bir cinayet ya da dolandırıcılık haberinin yanı sıra yolsuzluk haberleri de sansüre uğrayacaktır. ‘Saydam ve temiz toplum’ kavramları da işlemez hale gelecektir. Bu nedenle sınırlamanın ‘haber vermenin sınırlarını aşan’ durumlar için söz konusu olmasının sağlanması gerekmektedir. Çünkü iddianameden kısa bir alıntı yapmak veya duruşmada savunma yapan sanığın sözlerini habere dönüştürmek bile ‘yargıyı etkileme’ sayılarak gazeteciler hakkında sürekli dava açılması söz konusu olabilecektir.”⁴⁷¹

19. madde, içeriği itibariyle basın özgürlüğünde sınırlamaları ifade etmektedir. Net çizgilerle çizilmeyen sınırlandırmalar ise bir tür yayın yasağı anlamını taşıyacağı gibi istenilen yayın kuruluşuna söz konusu maddelere dayanılarak farklı yorumlarla suç isnat edilmesine neden olabilecektir. Para cezalarının fazlalığının ise yayın kuruluşları açısından kaçınılmaz bir biçimde oto sansüre neden olacağı açıktır.

⁴⁷¹ Günaydın, a.g.m., s.329

“Cinsel saldırı, cinayet ve intihara özendirme” başlıklı 20. maddede ise cinsel saldırı, cinayet ve intihar olaylarında “haber vermenin sınırlarını aşan” ve okuyucuyu bu tür fiillere özendirecek nitelikte yayınların ağır para cezası ile cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. Eski Basın Kanunu, 32. maddesiyle sadece intihar haberlerine ilişkin olmak üzere benzer bir düzenleme içermekte; ancak cinsel saldırı ve cinayet suçlarına yer vermemektedir. Kanımızca yeni düzenlemenin söz konusu suçları da kapsayacak şekilde genişletilmesi, kaliteli habercilik açısından önemli bir gelişmedir. Nitekim söz konusu haberlerin yayınlanması değil; sadece verilmiş biçimi sınırlandırılmıştır. Söz konusu fiilleri özendirici nitelik taşımadığı sürece, bu olaylara ilişkin haber ve resimlerin yayınlanması suç oluşturmaz.

21. maddenin 1. fıkrası evlenmeleri kanunen yasak olan kişiler arasındaki cinsel ilişkilere ilişkin haberleri düzenlemektedir. Eski kanunun 33. maddesiyle mutlak bir biçimde suç oluşturduğu ifade edilen söz konusu haber ve yazılar, yeni kanuna göre suç teşkil etmemekte; ancak haber veya yazıda kişilerin isimlerinin ve kimliklerinin açıklanması suç olarak kabul edilmektedir.

5187 sayılı kanunun 23. maddesi, süreli yayınların dağıtımını düzenlemektedir. Söz konusu maddeye göre;

“Süreli yayınların dağıtımını yapan kişiler, kendilerinden dağıtımı istenen yayınları, dağıtımını yaptıkları diğer yayınlar için aldıkları satış fiyatı, tiraj ve sayfa sayısına göre belirlenen dağıtım ücretini aşmayacak bir bedel karşılığında, dağıtmakla yükümlüdürler. Bu yükümlülüğe aykırı davrananlar, dağıtımından kaçındıkları yayının toplam bedelinin on misli ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

Süreli yayınları perakende olarak satışa sunan gerçek veya tüzel kişiler, aynı anda diledikleri kadar dağıtım şirketiyle anlaşarak diledikleri yayınları satabilirler. Hiç kimse, bu kişilere, rakip yayınları satmama yükümlülüğü getiremez ve bu yayınları satmama koşuluna bağlı olan veya bu sonucu doğuracak edimlerde bulunamaz.”

Kanun koyucu, bu maddeyle basında dağıtımın engellenmesi yoluyla haksız rekabetin oluşmasına neden olabilecek durumların önüne geçmeyi hedeflemiştir. Bu noktada, genel itibarıyla basını devlete karşı koruma amacı güttüğü açıkça görülen

Basın Kanunu'nun bu maddeyle istisnai bir şekilde, basın kuruluşlarını haksız rekabet koşullarından koruma amacı güttüğü görülmektedir.

Yeni kanun, süreli yayınlarda telif haklarına da yer vermiş; bir süreli yayında yayımlanmış haber, yazı ve resimleri kaynak göstermeksizin yeniden yayımlayanların beş milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. (Mad. 24/a) Bu eserleri, yeniden yayım hakkı saklı tutulmuş olmasına rağmen, süreli yayın sahibinin izni olmadan yeniden yayımlayanlar ise yirmi milyar liradan kırk milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılacaktır.

Kanun koyucu, yeni Basın Kanunu'yla basına yönelik davalarda, dava açma sürelerini de kısaltma yoluna gitmiştir. Daha önce 3 ay ve 6 ay olarak belirlenen dava açma süreleri, günlük süreli yayınlar yönünden iki ay; diğer basılmış eserler yönünden dört aya indirilmiştir. Yeni Basın Kanunu'nda, 5680 sayılı Basın Kanunu'nun aksine, basılmış eserlerin basımında kullanılan makineler ile diğer basım aletlerinin müsadere edilebileceğine dair bir hükme yer verilmemiştir.

Genel itibariyle baktığımızda, yukarıda da anılan değişikliklerle 5187 sayılı Basın Kanunu'nun bir takım istisnai maddeler dışında Türkiye'de basın özgürlüğü adına ileri ve önemli bir adım olduğu; yasal anlamda uluslararası standartların yakalanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak söz konusu iyileştirmeler gerek 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun gerekse Terörle Mücadele Kanunu'nun ilgili hükümleriyle bertaraf edilmiş ve anlamsızlaştırılmıştır.

Basın özgürlüğünün sınırlarını belirlerken net çizgiler çizebilmek, muğlak terimlere yer vermemek oldukça zordur. Bu durumda ise kanun metinlerinden ziyade metinlerin yorumlanış biçimi önem kazanacaktır. Basın özgürlüğünün sınırlarının belirlendiği ve AİHS'nin 10. maddesi esas alınarak düzenlenen 3. maddedeki sınırlamaların AİHM kararlarının ışığında yorumlanması, bu konuda uluslararası standartların yakalanmasına katkıda bulunacaktır.

Bir diğer önemli hususu, Basın Kanunu'ndaki para cezalarının yüksek meblağlar içermesi oluşturmaktadır. Nitekim 18. ve 22. madde kapsamında ödenmeyen para cezaları hapis cezalarına çevrilmekte; ödeyemeyen gazeteciler ise

“gazetecilik faaliyeti” yerine “mali cezalar” nedeniyle hapse girmektedir. İstatistiklere yansımayan bu durum, zaten son yıllarda gazetecilik faaliyetlerinden kaynaklı tutuklamalarının oldukça arttığı ülkemizde bir de mali suçlar nedeniyle tutuklanan gazeteciler kavramını gündeme getirmekte ve durumun vahametini arttırmaktadır. Nitekim 2004 yılında Devrimci Demokrasi dergisi sahibi ve sorumlu Yazı İşleri müdürü Mahir Zengin, iki yargılamada hükmedilen para cezasını ödemediği için tutuklanmış, kesinleşen 10 bin liralık cezanın bir hafta sonra ailesi tarafından ödenmesiyle 28 Mayıs’ta tahliye olmuştur.⁴⁷²

3.1.3. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Basın Özgürlüğüne İlişkin Hükümler

765 sayılı Türk Ceza Kanunu, yaklaşık 80 yıl yürürlükte kalmıştır. Bu süre zarfında ise 60’tan fazla değişikliğe uğrayarak gerek kendi içinde ve gerekse Anayasa’ya karşı tutarlılığını yitirmiştir.⁴⁷³ Bunun üzerine yapılan çalışmalar sonucunda, 5237 sayılı ve 26.9.2004 tarihli Türk Ceza Kanunu, 12.10.2004 tarihli ve 25611 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Yeni Ceza Kanunu, konumuz açısından basını ve basın özgürlüğünü doğrudan ilgilendiren ve etkileyen hükümler ihtiva etmesi yanında, günümüzde gazetecilere yöneltilen gözaltı ve tutuklamaların önemli bir bölümünün yasal dayanağını oluşturması bakımından da önem arz etmektedir.

Yeni TCK’nın 6, 116, 124, 125, 126, 127, 131, 132, 134, 140, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 226, 237, 239, 267, 269, 277, 285, 286, 288, 299, 301, 304, 305, 318, 323, 327, 329, 330, 334 ve 336. maddeleri basın ve basın özgürlüğüne ilişkin doğrudan hükümler içermektedir.⁴⁷⁴ Bu hükümlerden önemli bir bölümü ise basın özgürlüğünün içerdiği haklar ve sınırları açısından belirleyici unsurlar taşımaktadır.

765 sayılı Türk Ceza Kanunu, içerdiği basın özgürlüğüne ilişkin sınırlayıcı hükümleri nedeniyle uzun yıllar tartışılmış ve çeşitli değişikliklere uğramıştır. 5237

⁴⁷²Çaylı, Depeli; a.g.e., s.214-215

⁴⁷³ Salihpaşaoğlu, a.e., s.197

⁴⁷⁴ Salihpaşaoğlu, a.e., s.197

sayılı Türk Ceza Kanunu'yla bu eksiklikler bir ölçüde giderilmeye çalışılmış olsa da, söz konusu kanunun özellikle “Kamu Barışına Yönelik Suçlar” başlıklı bölümü, halen birçok gazetecinin gözaltı ve tutuklama süreci yaşamasına neden olan hükümler içermektedir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun konumuzla ilişkin bizce önemli yenilikler getiren diğer bölümlerini ise; “Şerefe Karşı Suçlar” ve “Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar” başlıklı maddeleri oluşturmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Komiserliği tarafından hazırlanan ve 12.08.2011'de Strasbourg'da açıklanan “Türkiye’de ifade ve Basın Özgürlüğü” başlıklı rapor da Türk Ceza Kanunu'nun yukarıda anılan maddelerini işaret etmektedir. Nitekim söz konusu Rapor'da, ifade ve basın özgürlüğü ihlallerinin önüne geçilmesi için; Türk Ceza Kanunu'nun şerefe karşı suçlar (madde 125), suç işlemeye tahrik (madde 214), suç ve suçluyu övme (madde 215), halkı kin ve düşmanlığa teşvik ve aşağılama (madde 216), kanunlara uymamaya tahrik (madde 217), suç işlemek amacıyla örgüt kurma (madde 220), gizliliğin ihlali (madde 285), Türk milletini, Türkiye Cumhuriyeti'ni, devletin kurum ve organlarını aşağılama (madde 301) ve halkı askerlikten soğutma (madde 318) konularındaki hükümlerinin AİHM kararları temelinde gözden geçirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁷⁵

5187 sayılı Basın Kanunu'nun öngördüğü en önemli gelişmelerden biri, kanunun 28. maddesinde yer alan hürriyeti bağlayıcı cezaya çevirme yasağıdır. Söz konusu maddeye göre, 18. ve 22. maddelerdeki suçlar dışında Basın Kanunu'nda öngörülen suçlar için hükmedilen para cezaları, hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilememektedir. Oysa gazeteciler lehine yapılan bu düzenleme, Basın Kanunu'ndan üç ay sonra yürürlüğe giren 26.09.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda gözetilmemiş; Basın Kanunu'yla kaldırılan hapis cezaları, yeni Ceza Kanunu'yla, gazetecileri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu durum, Terörle Mücadele Kanunu'nun gazetecileri hedef alan hükümleri de göz önünde bulundurulduğunda Türk basını adına oldukça olumsuz bir görüntü sergilemektedir. Bununla birlikte, iktidarın, hapisteki gazetecilerin gazetecilik faaliyetlerinden değil;

⁴⁷⁵“Basın özgürlüğünde yine sınıfta kaldık”, (Çevrimiçi)

http://www.radikal.com.tr/turkiye/basin_ozgurlugunde_yine_sinifta_kaldik-1056014, 15.11.2013

farklı nedenlerle hapiste olduğuna dair söylemlerinin dayanağını da söz konusu kanunlardaki maddeler oluşturmaktadır.⁴⁷⁶

Çalışmamızın bu bölümünde, Türk Ceza Kanunu'nun basın özgürlüğünü doğrudan etkileyen maddeleri incelenirken, özellikle son yıllarda gazetecilere yönelik gözaltı ve tutuklamalara sebep oluşturan maddeler üzerinde durulmuş; söz konusu maddeler, eski Türk Ceza Kanunu'yla mukayeseli olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte, Ceza Kanunu'nun, Basın Kanunu'yla çelişen noktalarına da değinilecektir.

Türk Ceza Kanunu'nda gazetecileri doğrudan ilgilendiren en önemli düzenlemelerden birini "hakaret" suçu oluşturmaktadır. Genel tahkir suçu olan hakaret, 5237 sayılı TCK'nın 125. ve 131. maddeleri arasında düzenlemiştir. 765 sayılı eski TCK'da "hakaret ve sövme cürümleri" başlığı altında 480 ve 482. maddeler arasında yer alan düzenleme ile yeni TCK'da yapılan düzenleme arasındaki en önemli fark, hakaret ve sövme ayırımından vazgeçilerek hakaret ve sövmenin aynı suçun seçimlik hareketleri olarak öngörülmüş olmasıdır.⁴⁷⁷

Ceza Kanunu'nun ilk halinde 125. madde, hakaret suçunu ve bu suçun daha ağır yaptırım gerektiren nitelikleri hallerini gösteren düzenlemeleri içermekteydi. Söz konusu maddenin 1. fıkrasına göre;

"Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden ya da yakıştırmalarda bulunmak veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Mağdurun gıyabında hakaretin cezalandırılabilmesi için fiilin en az üç kişiyle ihtilâl ederek işlenmesi gerekir."

Maddenin 4. fıkrası ise hakaret suçunun basın ve yayın yoluyla işlenmesi halini suçun nitelikli hali olarak düzenleyerek cezanın üçte bir oranında arttırılacağını hükme bağlamıştı.

⁴⁷⁶"Bülent Arıncı: Terörle Mücadele Kanunu Kaldırılabilir", (Çevrimiçi)
http://www.radikal.com.tr/turkiye/bulent_arinci_terorle_mucadele_kanunu_kaldirilabilir-1162702,
11.12.2013

⁴⁷⁷ Mine Arısoy, "Hakaret", **TBB Dergisi**, Sayı 72, 2007, s.152

TCK'nın 125. maddesinde 29.06.2005 tarihinde 5377 sayılı kanunla yapılan değişiklikle, söz konusu maddenin 1. fıkrasında yer alan “ya da yakıştırmalarda bulunmak” ifadesi maddeden çıkarılmış; 4. fıkra “Hakaretin alenen işlenmesi halinde ceza altında bir oranında arttırılır.” şekline çevrilmiştir. Bu suretle, maddenin son halinde, suçun basın yayın yoluyla işlenmesi haline yer verilmemiştir. Söz konusu değişiklik, basın açısından olumlu bir gelişmedir.

5377 sayılı kanunla maddede yapılan bir diğer düzenleme ise hakaret suçunun Kurul hâlinde çalışan kamu görevlilerine görevlerinden dolayı hakaret edilmesi suretiyle işlenmesi halinde, suçun kurulu oluşturan üyelere karşı işlenmiş sayılmasıdır.

Yeni düzenleme ile hakaret suçunun basın yoluyla işlenmesi de suçun nitelikli hali olarak düzenlenen “Hakaretin alenen işlenmesi” ifadesi altında değerlendirilmektedir. Bu durumda sorumlular, 5187 sayılı Basın Kanunu'nun “Cezai Sorumluluk” başlıklı 11. maddesine göre belirlenecektir.⁴⁷⁸

Basının “haber vermek görevi” ve “eleştirme hakkı” birçok durumda kişilik haklarıyla çelişebilmektedir. Bu iki hak arasındaki dengeyi, basın özgürlüğünden yana değiştiren unsurlar ise genelde demokrasinin ve demokratik ilerlemenin korunması, özelde haber verme hakkının kullanılması ve kamu yararadır. Bu koşulların varlığı, haberin yayınlanmasına üstün değer vasfı yüklemektedir.

Çankaya ve Yamaner'e göre haber verme hakkının unsurları şunlardır;⁴⁷⁹

1. Açıklanan düşünce haber niteliği taşımalıdır. Bunun için de kamunun ilgisini çekmesi ve bu ilginin haklı olması gerekir. Kamunun ilgisini çekmeyen bir olay ya da durum haber sayılamayacağı gibi bir olayın ya da durumun sadece kamunun ilgisini çekiyor olması da bir olayın haber sayılması için yeterli değildir. Kamu pek çok kişinin özel hayatına ilgi duyabilir ama bu kişinin özel hayatına ilişkin açıklamalara haber niteliği katmaz.

⁴⁷⁸ Ahmet Caner Yenidünya, Mehmet Emin Alşahin, “Bireyin Şerefine Karşı Suçlar”, **TBB Dergisi**, Sayı:68, 2007, s.46

⁴⁷⁹ Çankaya, Yamaner, **a.g.e.**, s.58-60

2. Açıklanan düşünce güncel olmalıdır. Bilinen gerçek olayların güncelliğini yitirdikten sonra açıklanmalarında herhangi bir hukuka uygunluk söz konusu değildir.⁴⁸⁰ Bu açıklamalardan herhangi bir kamusal yarar da gözetilemez ve hukuka uygun kabul edilemez.

3. Haberin gerçek olması gerekir. Buradaki gerçeklik haberin verildiği andaki gerçekliktir.

4. Haber verme hakkının sınırlarının aşılmaması gerekir. Haber verme hakkının sınırları objektif sınır ve sübjektif sınır olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Hakkın objektif sınırı, hak ile fiil arasında bir nedensellik bağının bulunması anlamını taşır.⁴⁸¹ Haberin gerektirmediği tahkir edici bir dilin kullanılması haberin objektif sınırının aşılması anlamına gelmektedir. Örneğin henüz mahkemede suçu sabitlenmemiş bir sanık hakkında katil zanlısı yerine katil denmesi gibi. Haberin sübjektif sınırını ise haber verme hakkı kullanılırken haberin objektif bir biçimde verilmemesi, kasıtlı olarak habere konu olan kişi veya kişilerin küçük düşürülmesi oluşturmaktadır.

5. Basının, kişi veya kurumların şeref ve haysiyetini ihlal eden olayları açıklamasında, açık bir kamu yararı olması gerekmektedir.⁴⁸²

Bu unsurlardan herhangi birinin eksikliği halinde hukuka uygunluk söz konusu olmamaktadır. Özek, bu unsurlara bir de biçimi ekler;

“Bu konuda kullanılan ifade, cümle ve kelimeler incitici, küçük düşürücü, aşağılayıcı nitelikte bulunmamalıdır. Haber ve eleştiri doğru olsa ve bunda kamu yararı bulunsu bile üslup uygun ve nazik değilse ve özellikle aşağılayıcı, küçük düşürücü

⁴⁸⁰ Kılıçoğlu, a.g.e., s. 61

⁴⁸¹ Günay, a.g.e., s.131

⁴⁸² Kılıçoğlu, a.e., s. 74

amaç dışı veya amacı aşan ya da abartıcı nitelikte ise, haber ve eleştiri salt bu yönüyle hukuka aykırı olabilir.”⁴⁸³

Hukuka uygunluk şartı, söz konusu haberin ya da haberin yayımlanmasının hukuka aykırı olmamasını ifade etmektedir. Burada hukuka aykırılık, genel anlamda hukuk düzenine ters düşen, onun tarafından reddedilen bir fiil ve davranışı ifade etmektedir.⁴⁸⁴

Bir diğer önemli husus ise kabul edilebilir eleştiri ile hakaret arasındaki ince çizgidir. Basının görevi sadece haber vermekle sınırlı değildir; gazeteci, bazı durumlarda, habere kendi yorumunu da katabilir. Nitekim basın özgürlüğünün içerdiği “haber, bilgi ve düşünceleri yorumlama ve eleştiri hakkı”, temel olarak bu hakka işaret etmektedir.

İç hukukumuzda, davacı tarafın politikacı olması durumuna ilişkin özel bir düzenleme mevcut değildir. Buna istinaden politikacılar, gazetecilere çok sayıda dava açabilmekte; bu davalar binlerce liralık tazminat cezalarıyla sonuçlanabilmektedir. Nitekim sadece Başbakan Erdoğan’ın Başbakanlık döneminde ve sadece gazetecilere açılmış olan ve önemli bir bölümü tazminat cezasıyla sonuçlanan 61 davası bulunmaktadır.⁴⁸⁵

Başbakan tarafından hakkında dava açılan gazeteci ve yazarlardan bazıları şunlardır; İlhan Selçuk, Musa Kart, Erbil Tuşalp, Şakir Süter, Memduh Bayraktaroğlu, Yıldırım Türker, Tuncay Özkan, Vedat Yenerer, Can Ataklı, Altemur Kılıç, Fikret Otyam, Hayrullah Mahmud, Mehmet Çağcağ, Sezai Şengün, Sefer Selvi, Hakkı Sağlam, Yalçın Küçük, Halil Eyüboğlu, İsmail Muzaffer Özkurt.⁴⁸⁶

Başbakan’ın eşi Emine Erdoğan da kişilik haklarına zarar verildiği iddiasıyla Oda TV’ye 5000 liralık tazminat davası açmıştır.⁴⁸⁷ Davanın konusunu ise Oda TV’nin

⁴⁸³ Özek, *Basın Özgürlüğünden...*, s.293

⁴⁸⁴ Kılıçoğlu, *a.e.*, s.41

⁴⁸⁵ Sevil Sevinç Kayma, “Erdoğan Tazminat Zengini”, (Çevrimiçi) <http://www.timeturk.com/m/haber.asp?id=489006>, 27.03.2013

⁴⁸⁶ Kayma, *a.e.*

⁴⁸⁷ “Emine Hanım O Davayı Neden Açtınız?”, (Çevrimiçi) <http://www.odatv.com/n.php?n=emine-hanim-bu-davayi-neden-actiniz-2805101200>, 12.02.2013

"Başbakan'ın eşi Harvey Nichols'dan alışveriş yapıyor" başlıklı haberi oluşturmaktadır. Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından tazminat koşullarının oluşmadığı gerekçesiyle reddedilen dava, Türkiye'de hakaret davalarının ve bu davalar sonucunda talep edilen ve hatta kazanılan tazminatların geldiği boyutu göstermesi açısından anlamlıdır.

Ülkemiz politikacılarının eleştirilere karşı tahammülsüzlüğünü gösteren bir başka örnek ise 29 Mart 2009 yerel seçim kampanyası kapsamında, Aydın'da yaşanmıştır.⁴⁸⁸ Başbakan Erdoğan, seçim gezisi esnasında yanından geçen 13 yaşında bir çocuğun "Allah senin belanı versin" sözü üzerine çocuğu yanına getirtmiş ve nedenini sormuştur. "Seni sevmiyorum" cevabını veren çocuğa "görevliye görevi nedeniyle alenen hakaret" iddiasıyla açılan dava, daha sonra ilk celsede düşmüştür.

Türk Ceza Kanunu'nun 127. maddesi ise özellikle hakaret suçunun basın yoluyla işlenmesi halinde özem kazanan "ispat hakkını" düzenlemektedir. Söz konusu maddenin 1. fıkrasına göre;

"İsnat edilen ve suç oluşturan fiilin ispat edilmiş olması hâlinde kişiye ceza verilmez. Bu suç nedeniyle hakaret edilen hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı verilmesi hâlinde, isnat ispatlanmış sayılır. Bunun dışındaki hâllerde isnadın ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikâyetçinin ispata razı olmasına bağlıdır."

Fıkraya göre, hakaret suçuyla yargılanan kişiye ispat hakkı, üç durumda tanınmaktadır. Bunlar; isnat edilen fiilin içeriğinin suç oluşturmaması, ispat hakkının kullanılmasında kamu yararının bulunması ve/veya şikâyetçinin ispat hakkının kullanılmasına razı olmasıdır.

İspat hakkı, aynı zamanda Anayasa'nın 39. maddesiyle de güvence altına alınmış bir haktır. Nitekim 127. maddenin gerekçesinde şu ifadelere yer verilmektedir;

"Madde metninde, kişiye somut isnatta bulunulması hâlinde, isnadın ispatı düzenlenmektedir. Anayasamızda da isnadın ispatına ilişkin özel bir hüküm

⁴⁸⁸ Çaylı, Depeli, a.g.e., s.242.

bulunmaktadır. Anayasamıza göre; kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak isnatta bulunulması durumunda, isnatta bulunan isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. Bunun dışında, kişilere somut bir fiil isnadında bulunarak hakaret edilmiş olması hâlinde, isnadın doğruluğunun ispat edilebilmesi için iki seçenek koşuldan birinin gerçekleşmesi gerekir. Birinci seçenek koşul, isnadın doğruluğunun ispatında kamu yararı bulunmasıdır. Diğer seçenek koşul ise, şikâyetçinin yani kendisine hakaret edilenin ispata razı olmasıdır.

Yine Anayasamıza göre, isnadın doğruluğunun ispat edilmiş olması, hakaret suçunun hukuka aykırılığını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, hakarete bulunan kişi hakkında beraat kararı verilmelidir.

Madde metnindeki düzenleme yapılırken, Anayasamızın bu konuda belirlediği kurallar da göz önünde bulundurulmuştur.”⁴⁸⁹

Gerekçede de ifade edildiği gibi, yeni TCK’nın bu hususta, Anayasa’dan farklı olarak getirdiği yenilik; ispat hakkının kullanılmasında, kamu yararının bulunması ve/veya şikâyetçinin ispat hakkının kullanılmasına razı olması yanında, fiilin içeriğinin suç oluşturması halini de kabul etmesidir. Bu durumda, basın yayın yoluyla isnat edilen bir fiilin içeriğinin suç oluşturması halinde de davalıya isnadını ispat etme hakkı tanınacaktır.

Yeni Türk Ceza Kanunu, 765 sayılı eski Türk Ceza Kanunu’ndan farklı olarak “Özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı suçları” teknolojik yenilikleri göz önünde bulundurarak ayrıntılı bir biçimde incelemiştir.

132. maddenin 1. fıkrası haberleşmenin gizliliğini düzenlemekte ve “Kişiler arasındaki haberleşmenin gizliliğini ihlâl eden kimse, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Bu gizlilik ihlâli haberleşme içeriklerinin kaydı suretiyle gerçekleşirse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.” ifadesini içermektedir. Maddenin dördüncü fıkrasına göre ise; söz konusu suçun basın yoluyla

⁴⁸⁹ İzzet Özgenç, **Türk Ceza Kanunu, Gazi Şerhi, Genel Hükümler**, Seçkin Yayınları, Ankara 2005, s.859

gerçekleştirilmesi suçun nitelikli hali olarak kabul edilmiş ve bu durumda cezanın yarı mislinde arttırılacağı hükme bağlanmıştır.

133. madde ise “Kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması”nı düzenlemektedir. Söz konusu maddeye göre; “Kişiler arasındaki alenî olmayan konuşmaları, taraflardan herhangi birinin rızası olmaksızın bir aletle dinleyen veya bunları bir ses alma cihazı ile kaydeden kişi, iki aydan altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” 133. maddenin 3. fıkrasına göre, söz konusu suçun basın yayın yoluyla gerçekleştirilmesi halinde de aynı cezaya hükmolunmaktadır.

Maddenin 2. fıkrası doğrudan basını ilgilendirmektedir;

“Katıldığı aleni olmayan bir söyleşiyi, diğer konuşanların rızası olmadan ses alma cihazı ile kayda alan kişi, altı aya kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.”

Maddeye göre; herhangi bir panele, söyleşiye ya da konferansa katılan gazeteci, izin almadığı takdirde konuşmaları kaydetme hakkından yoksundur. Kamuoyunu ilgilendiren, haber niteliği taşıyan bir olay ya da durumla karşılaştığında dahi izinsiz alınan kayıtların yayınlaması halinde, yayını, TCK’nın 133. maddesi gereğince suç kabul edilecektir. Aynı durum, gazetecilerin haber kaynaklarıyla birebir gerçekleştirecekleri görüşmeler için de geçerlidir.

“Gazeteciler haber kaynakları ile telefonda veya yüz yüze görüşürken görüşmelerimiz kayda alınıyor, bu kayda alınmaya ve bu kaydın yayınlanmasına izin var mı diye sormak durumundadırlar. Aksi takdirde konuşmalar yayınlandığında konuşmanın yapıldığı kişi benim bu konuşmama izinsiz olarak kayda alınmış veya izinsiz olarak yayınlandı diyerek o gazetecinin veya televizyoncunun ceza almasına neden olabilir.”⁴⁹⁰

Yeni Türk Ceza Kanunu, gazeteciler için olumsuz yönlerini vurguladığımız söz konusu hükümlerin yanında, kişi hak ve özgürlüklerinin tanınması açısından eski Türk Ceza Kanunu’ndan farklı ve olumlu hükümler de içermektedir. 134. maddede yer alan

⁴⁹⁰ Korkmaz, a.g.e., s.138-139

kişinin özel hayatının gizliliğine ilişkin hükümler buna örnektir. Kanunda, özel hayatın tanımı yapılmamış ve sınırları belirtilmemiştir. Bununla birlikte 134. madde şu ifadeleri içermektedir.

“Kişilerin özel hayatının gizliliğini ihlâl eden kimse, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Gizliliğin görüntü veya seslerin kayda alınması suretiyle ihlâl edilmesi hâlinde, cezanın alt sınırı bir yıldan az olamaz.

Kişilerin özel hayatına ilişkin görüntü veya sesleri ifşa eden kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Fiilin basın ve yayın yoluyla işlenmesi hâlinde, ceza yarı oranında artırılır.”

Gelişen teknolojiyle birlikte iletişim olanaklarının artması kişilerin özel hayatlarının sınırlarının ne olduğu tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Yeni TCK’nın bu hususta, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni esas alan düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Ancak özgürlüklerin sınırlarını belirleyen yasal metinlerin içeriğinden ziyade, yargı pratiği olmaktadır. Bu noktada, Türkiye’de de özel hayatın gizliliği ve basın özgürlüğünün içerdiği haklar arasındaki sınırı belirleyici unsur, Yargı’nın vereceği kararlar olacaktır.

5237 sayılı TCK, “Nitelikli dolandırıcılık” ve “Şirket veya kooperatifler hakkına yanlış bilgi” başlıklarını taşıyan 158. ve 164. maddeleriyle halkın basın yayın yoluyla yanlış bilgilendirilmesi ve ekonomik anlamda sömürülmesine ilişkin de tedbir almıştır. 158. maddenin g fıkrasında; “dolandırıcılık suçunun basın ve yayın araçlarının sağladığı kolaylıktan yararlanmak suretiyle işlenmesi durumunda iki yıldan yedi yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezasına hükmolacağı” ifade edilmiştir.

164. madde ise daha ayrıntılı bir suçu incelemektedir;

“Bir şirket veya kooperatifin kurucu, ortak, idareci, müdür veya temsilcileri veya yönetim veya denetim kurulu üyeleri veya tasfiye memuru sıfatını taşıyanlar, kamuya yaptıkları beyanlarda veya genel kurula sundukları raporlarda veya önerilerde ilgililerin zarara uğramasına neden olabilecek nitelikte gerçeğe aykırı önemli bilgiler

verecek veya verdirtecek olurlarsa altı aydan üç yıla kadar hapis veya bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.”

Maddede, kamuoyuna yapılan ve suç unsuru taşıdığı tespit edilen beyanlarda aracı durumunda bulunan basın kuruluşu açısından da bir sorumluluk anlaşılmaktadır. Madde, bu tür bilgileri veren veya verdirenleri cezalandırmaktadır. Ancak suçun oluşması kastın varlığını gerektirmektedir. Basın kuruluşu açısından böyle bir kastın varlığının ya da aksinin ispatı ise durumu karmaşıktır.

Maddenin gerekçesinde ifade edildiği üzere;

“Suçun oluşması bakımından failde bir kâr sağlama amacının bulunması veya bir zararın meydana gelmesi ise şart değildir. Bu suç tanımıyla, şirket veya kooperatiflerin idaresinde güven ve iyi niyeti korumak amaçlanmıştır. Bu nedenle, şirket veya kooperatifin aleyhinde olmak üzere yanlış bilgi verilmesi de bu suç oluşturacaktır.”

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun basın özgürlüğü açısından en tartışmalı bölümü ise “Kamu barışına karşı suçlar” başlıklı Üçüncü Kısım Beşinci Bölümü’dür. Nitekim bu bölümde incelenen; “suç işlemeye tahrik”, “suçu ve suçluyu övmek”, “halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşağılama”, “kanunlara uymamaya tahrik”, ve “suç işlemek amacıyla örgüt kurma” suçları, basın özgürlüğü ile yakından ilgili olup; basın aracılığıyla işlenmeye elverişli suçlardır.⁴⁹¹

Söz konusu kanunun 214. maddesi, suç işlemeye tahriki düzenlemektedir. 214. maddenin 1. fıkrasında, suç işlemek için alenen tahrikte bulunan kişinin, altı aydan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. Maddenin birinci fıkrasında, suç işlemeye alenen tahrik fiili, iştirak ilişkisinden bağımsız bir suç olarak tanımlanmıştır. 1. fıkra, tehlike suçu niteliği taşımaktadır ve suçun tamamlanması için tahrik konusu fiilin gerçekleşmesi gerekmemektedir. Maddenin gerekçesinde bu durum şöyle ifade edilmiştir;

⁴⁹¹ Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.201

“Suç işlemek için tahrik, aslında tahrik konusu suça bir hazırlık hareketi niteliğindedir. Ancak aleni olarak gerçekleştirilen bu tür fiillerin, kamu barışı açısından ifade ettiği tehlike nedeniyle, zararlı neticenin doğmasını beklemeden ve iştirak kurallarından bağımsız olarak ceza yaptırımını altına alınması gerekmiştir. Burada önemli olan, belirli olmayan kimselerin suç işlemeye tahrik edilmesidir. Eğer muayyen kişiler, belli bir suçu işlemek için teşvik veya azmettirilmiş ise, meselenin iştirak kuralları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir.”

Maddenin ikinci fıkrasında ise “Halkın bir kısmını diğer bir kısmına karşı silahlandırarak, birbirini öldürmeye tahrik eden kişi, on beş yıldan yirmi dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” denmektedir. 214/2 madde de tehlike suçu niteliğinde olup suçun tamamlanabilmesi için tahrik konusu suçun işlenmesi gerekmemektedir.⁴⁹² Tahrik unsurunun gerçekleşmesi yeterlidir. Belirli kişilerin öldürülmesinin istenmesi, tahrikin bu doğrultuda yapılmış olması hâlinde ise fıkra hükmü uygulanmaz. Bu hâlde de konunun iştirak kuralları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. 3. fıkra da ise tahrik konusu suçun tamamlanması durumu ayrıca işlenmiş; söz konusu durumda tahrik eden kişinin azmettirici konumunda yargılanacağı hükme bağlanmıştır.

“Suçu ve suçluyu övme” başlıklı 215. maddede ise işlenmiş bir suçu veya işlemiş olduğu suçtan dolayı bir kişiyi alenen öven kimsenin, iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. Söz konusu maddelerin uygulamada, özellikle terör örgütü ve terör suçu kapsamında değerlendirilen örgütler ve suçlar kapsamında işlerlik kazandığı görülmektedir. Bu durumda, kanunun suç olarak öngördüğü bir fiili gerçekleştiren kişinin ya da gerçekleştirdiği fiilin övülmesi durumunda suç tamamlanmış olacaktır. Bu durum ise Türk Ceza Kanunu’nun yorumu açık maddelerinde öngörülen suçların tamamını eleştiriye kapatmaktadır.

765 sayılı eski Türk Ceza Kanunu’nun 312/2 maddesinde yer alan “Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama” suçu, yeni Türk Ceza Kanunu’nun 216. maddesinde yer almaktadır. Eski TCK’da aynı maddenin 1. fıkrasında yer alan “kanunlara uymamaya tahrik” ise yeni TCK’nın 217. maddesinde yer almıştır.

⁴⁹² Nur Centel, Hamide Zafer, Özlem Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, Beta Yayınları, İstanbul 2005, s.261

216. madde, “Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” ifadelerini içermektedir. Söz konusu maddeye getirilen yenilik, maddede 312. maddeden farklı olarak, “kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde” ibaresinin yer almasıdır. Bu suretle, Amerikan Yüksek Mahkemesi’nin kullandığı “açık ve mevcut tehlike” kriteri⁴⁹³, mevzuatımızda ilk defa -ancak önemli bir ayrıntıyla-, “açık ve yakın tehlike” olarak değiştirilerek kullanılmıştır. Bu noktada, “mevcut” ve “yakın” kelimeleri arasındaki anlam farkı göz önünde bulundurulmalıdır.

216. maddenin, uygulamada birçok yorum farkına ve kavram karmaşasına neden olma ihtimali oldukça yüksektir. Nitekim “tahrik” kavramı oldukça geniş yorumlanabilecek bir anlama sahiptir. Halkın bir kesimini diğer kesimine karşı tahrik etmenin içeriği nedir? Hangi durumlarda tahrik unsurunun gerçekleştiği kabul edilecektir? Halkın bir kesiminin sınıf, dil, din, etnik köken nedeniyle yazılmış bir yazıdan, yazının içeriğinin gerçekliğinden bağımsız bir biçimde rahatsız olması durumunda suç oluşacak mıdır? Bu noktada “açık ve yakın tehlike kriterinin” tek başına maddeyi somutlaştırmak için yeterliliği tartışmalıdır.

Madde gerekçesinde söz konusu husus şöyle açıklanmaktadır;

“Suçu oluşturan tahrik, soyut saygısızlık ve reddin ötesinde, bir halk kesimine karşı düşmanca tavırlar gösterilmesini sağlamaya ve bu tür tavırları pekiştirmeye objektif olarak elverişli olmalıdır. Fail sübjektif olarak da bu amacı gütmeli, halk kesimini kine ve nefrete tahrik etmelidir.”

“Kanunlara uymamaya tahrik” suçunun işlendiği 217. maddede de benzer şekilde fiilin “kamu barışını bozmaya elverişli olması halinde” şartı eklenerek suçun

⁴⁹³ Açık ve Mevcut Tehlike kriteri ilk defa 1919 tarihli Schenk v. US kararında Yargıç Holmes tarafından kullanılmıştı. Sonraki yıllarda oldukça geliştirilerek bugünkü halini alan kriterin ana fikri sınırlamanın ancak suça teşvik veya tahrik halinde, geçerli bir zararın önlenmesi amacıyla yapılabilmesidir. Şule Özsoy, “Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Düşünceyi Açıklama Hakkına İlişkin Standartlar”, **TBB Dergisi**, Sayı:56, 2005, s.35

soyut tehlike suçundan somut tehlike suçuna dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Kanunun gerekçesinde bu durum şöyle açıklanmaktadır;

“Fıkra metninde; fiilin kamu güvenliğini tehlikeye düşürecek biçimde yapılması arandığı için, suç; soyut tehlike suçu olmaktan çıkarılmış, somut tehlike suçu hâline getirilmiştir. Bu suretle, çağdaş hukuktaki soyut tehlike suçlarını azaltma yönündeki eğilim dikkate alınmış, temel hak ve hürriyetlerin kullanım alanı genişletilmiştir. Bu düzenleme sayesinde "kin ve düşmanlık" ibaresinin anlamı da dikkate alındığında sadece "şiddet içeren ya da şiddeti tavsiye eden tahrikler" madde kapsamında değerlendirilebilecektir.

Söz konusu suçun oluşması için, kamu güvenliğinin bozulması tehlikesinin somut olgulara dayalı olarak varlığı gereklidir. Bu tehlike, somut bir tehlikedir. Bu somut tehlikenin gerçekleşip gerçekleşmediği belirlenirken failin söz ve davranışlarının neden olduğu tehlike neticesinin gerçekleşmesi gerekir. Hâkim, kullanılan ifadeler dolayısıyla bu tehlikenin gerçekleşip gerçekleşmediğini, dayanak noktalarını göstermek suretiyle belirleyecektir. Bu kapsamda, kişinin söz ve davranışlarının kamu güvenliğini bozma açısından yakın bir tehlike oluşturduğunun tespit edilmesi gerekir. Kişinin söz ve davranışlarının, halkın bir kesimi üzerinde tahrik konusu fiillerin işleneceği hususunda duyulan endişeyi haklı kılacak bir etki oluşturması gerekir. İfade özgürlüğü ile bu tip tehlike suçları arasında “açık ve mevcut tehlike” kriterinin var olması gerekir. Buna göre, yapılan konuşma veya öne sürülen düşünceler toplum açısından açık ve mevcut bir tehlike oluşturduğu takdirde yasaklanabilmekte, keza böyle bir tehlikenin varlığı somut olarak, açıkça tespit edilmedikçe söz konusu suçtan dolayı cezalandırma yoluna gidilemez.”⁴⁹⁴

216. maddenin 2. ve 3. fıkrası ise genel olarak “aşağılama” suçunu düzenlemektedir. 2. fıkraya göre; “Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” Soyut ve farklı yorumlara açık bir ifadeyle

⁴⁹⁴ Özgenç, a.g.e., s.964

betimlenen fıkrada; maddenin diğer fıkralarından farklı olarak suçun tamamlanması için “kamu barışını bozmaya elverişli olması hali” aranmamıştır.

Maddenin üçüncü fıkrası ise dini değerleri aşağılamayı düzenlemekte ve şu ifadeleri içermektedir;

“Halkın bir kesiminin benimsediği dinî değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması hâlinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Bununla birlikte, söz konusu maddeye göre dinin ve dini değerlerin alenen aşağılanması tek başına bir suç değildir. Suçun tipiklik unsuru gereğince söz konusu eyleminin suç sayılabilmesi için “fiilin kamu barışını bozmaya elverişli” olması gerekmektedir ki bu da tespiti çoğunlukla oldukça güç bir durumdur.

2013 yılının Nisan ayında ünlü piyanist Fazıl Say’ın TCK’nın 216/3 maddesine dayanarak 10 ay hapis cezasına mahkûm edilmesi, gerek ulusal gerek ise uluslararası medyada büyük yankı uyandırmıştır. Dava konusu olay, Say’ın sosyal medya üzerinden bir hayranının kendisiyle paylaştığı iletiyi paylaşmasıdır. İleti, Ömer Hayyam’ın olduğu öne sürülen dizelerden oluşmaktadır;

“İrmaklarından şaraplar akacak diyorsun/ Cennet-i ala meyhane midir?/ Her Mümin’e iki huri vereceğim diyorsun, / Cennet-i ala kerhane midir?”

Bu noktada, din ve inanç özgürlüğünün içeriğini sorgulamakta fayda görülmektedir. Kişinin dinsel inanç hürriyeti, bir dini seçebilmek onun dinsel kurallarını dilediği şekilde yerine getirmek anlamına gelmektedir ve bütün laik, demokratik sistemlerde Anayasal korunma altına alınmıştır.⁴⁹⁵ İnanç ve ibadet özgürlüğü, korunması gereken temel kişilik haklarından olduğu gibi laik düzenin sağlanması ve korunması adına da zorunludur. Bununla birlikte kişinin herhangi bir dine inanmama özgürlüğü de inanç özgürlüğü kapsamına girmektedir ve aynı koruma altında bulunmaktadır.

⁴⁹⁵ Özek, **Basın Hukuku**, s.154

TCK'nın 216. maddesi dini değerleri eleştiriyi yasaklamamakta, fiilin ancak “kamu barışını bozmaya elverişli olması halinde” suç unsuru oluşturacağını belirtmektedir. Bu noktada, göz önünde bulundurulan husus, dini değerlere ve dini figürlere dair eleştirilerin özellikle basın yoluyla gerçekleştirildiğinde inananlar açısından nefret söylemi olarak algılanma potansiyeli ve yaratabileceği toplumsal karmaşadır. Söz konusu maddedeki “kamu barışını bozma ibaresi”, bir yandan fiilin suç olarak kabul edilmesini şarta bağlayarak zorlaştırıyor gözükürken, diğer yandan maddeyi son derece yoruma açık hale getirmektedir. Nitekim Say'ın kişisel twitter sayfasında paylaştığı söz konusu dörtlüğün çeşitli tepkilerle karşılaşması ve yargılama sonucunda “kamu barışını bozmaya” elverişli bulunarak 10 ay hapis cezasına çarptırılması da bunun önemli bir göstergesi olmuştur. Say'a karşı açılan davanın iddianamesinde Say'ın retweetinin kamusal barışı bozmaya elverişli olduğu öne sürülerek; “Yeryüzünde yaşayanların büyük çoğunluğunun mensubu oldukları üç büyük dinin mensuplarının ortak değerleri olan Allah, cennet ve cehennem gibi kavramlara yönelik hislerini nedensiz yere incitecek ve bu kavramların anlamsız, gereksiz ve değersiz olduğu kanaatini uyandıracak şekilde dini değerleri aşağılamak kastıyla yazıldığı kanaatine varılmıştır.” ifadelerine yer verilmiştir.⁴⁹⁶

Buna karşılık bizce Say'ın sosyal medyada paylaştığı ve Ömer Hayyam'a ait olduğu öne sürülen dörtlük, ateist olan sanatçının dini düşüncelerinin sarkastik bir biçimde ifadesinden ve dini kişisel çıkarları için kullandığını düşündüğü kişilere karşı eleştirilerden oluşmaktadır. Her ne kadar düşüncelerini ifade etmek için kaba bir üslup tercih etmiş olsa da bu paylaşım sadece, sanal ortamda ünlü piyanisti takip edenler ve kendisi arasında gerçekleşmiştir. Herhangi bir rahatsızlık duyanların konuşmadan kaçınmasının yanında karşı görüşlerini ifade etme özgürlüğü de vardır. Bununla birlikte, Say'ın ateist olduğu da çoğunluk tarafından bilinen bir gerçektir.

“Suç işlemek amacıyla örgüt kurma” başlıklı 220. maddesinin 8. fıkrası da basını doğrudan ilgilendiren bir hüküm içermektedir. Maddenin ilk 7 fıkrasında düzenlenen suçların basın yayın yoluyla işlenmesi mümkün değildir. 220/8'e göre ise,

⁴⁹⁶“Fazıl Say'a Hayyam Tweetinden 10 Ay Hapis”, (Çevrimiçi)
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/04/130415_fazil_say_karar.shtml, 12.10.2013

suç işlemek üzere örgüt kurmanın yanında, bu örgütlerin propagandasını yapmak suç; suçun basın yoluyla gerçekleştirilmesi ise suçun nitelikli hali kabul edilmiştir. Bu durumda, suçun basın yayın yoluyla işlenmesi halinde ceza, yarı oranında arttırılarak bir buçuk yıldan dört buçuk yıla kadar değişebilecektir.

Söz konusu madde, basın özgürlüğü açısından ciddi tehlikeler barındırmaktadır. Eski Türk Ceza Kanunu'nun 142. ve 163. maddelerine benzer ifadeler taşıyan madde, fiili olarak suç işlemeye yönelik olarak kurulmuş bir örgüte üye olmayan kişilerin, söz konusu örgütün ideolojisini yansıtan herhangi bir eserini de suç olarak kabul edilebilmektedir. Bu noktada, şiddet çağrısı içermeyen yalın ideolojik tartışmaların ya da terör örgütünün ideolojisi ya da ideolojisinin bir bölümünü bilimsel bir çalışma konusu olarak inceleyen eserlerin de suç unsuru taşıdığı kabul edilebilecektir.

Türk Ceza Kanunu'nun 226. maddesi, müstehcenliği suç olarak düzenlemektedir. Madde metninde, müstehcenlik ve çocukların bu tür zararlı yayınlara karşı korunmasına ilişkin hükümler yer almaktadır. Normatif bir unsur niteliğini taşıyan müstehcenlik kavramının içeriğinin belirlenmesinde ise etkin olan, toplumda egemen olan değer ölçüleridir. Bu değer ölçülerin neler olduğu tartışmalı olabileceği gibi, söz konusu ölçüler aynı toplum içinde dahi zaman içinde değişkenlik gösterebilmektedir. Nitekim madde de müstehcenlik tanımını yapmaktan kaçınmakta ve gerekçesinde, söz konusu kavramın içeriğinin toplumun egemen değer ölçüleri ile belirleneceğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, müstehcen görüntü, ses ve yazılar mutlak suretle yasaklanmamakta; özellikle küçüklerin korunması açısından çeşitli düzenlemelere tabi tutulmaktadır. Ancak söz konusu maddenin 1. fıkrasının f bendine göre bu ürünlerin reklamını yapmak; 2. fıkrasına göre ise basın ve yayın yolu ile yayınlamak veya yayınlanmasına aracılık etmek mutlak suretle suç olarak düzenlenmiştir. Maddenin 7. fıkrası ise madde hükümlerinin, bilimsel eserlerle; üçüncü fıkra hariç olmak ve çocuklara ulaşması engellenmek koşuluyla, sanatsal ve edebi değeri olan eserler hakkında uygulanmayacağını hükme bağlamıştır. Ceza Kanunu'nun bu yaklaşımla, birinci bölümde incelediğimiz, AİHM'nin bu hususta verdiği kararlardan daha özgürlükçü bir yaklaşım yakaladığını söylemek mümkündür.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nu, 267. maddesinin 1. fıkrası ile iftira suçunun basit halini düzenlemiş; yetkili makamlara ihbar veya şikâyetle bulunarak ya da basın ve yayın yoluyla, işlemediğini bildiği hâlde, hakkında soruşturma ve kovuşturma başlatılmasını ya da idarî bir yaptırım uygulanmasını sağlamak için bir kimseye hukuka aykırı bir fiil isnat eden kişinin bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağını hükme bağlamıştır. İkinci fıkra, maddi eser ve delillerin uydurulması halini suçun nitelikli hali olarak düzenlemiş ve verilecek cezanın yarı oranında arttırılacağı hükme bağlanmıştır. Söz konusu maddeye göre suçun gerçekleşmesi 3 yolla mümkündür; ihbar, şikâyet ve basın yayın.

765 sayılı kanunun, iftira suçunun oluşmasında basın yayının rolünü ihmal etmesi birçok mağduriyete neden olmuştur. Söz konusu kanunun şekli iftirayı ihbar ve şikâyetle sınırlandırması, suçun basın yayın aracılığıyla gerçekleştirmesi durumunda hukuki bir boşluk yaratmaktaydı. Nitekim basın yayın organlarında yapılan isnatlardan dolayı savcılık bunları ihbar kabul edip harekete geçse dahi yetkili makamlara yapılmış bir ihbar olmadığından iftira suçu oluşmamaktaydı.⁴⁹⁷

İftira suçunun, 765 sayılı kanundan farklı olarak, basın ve yayın yoluyla da işlenebilmesi, idari bir yaptırım gerektiren hukuka aykırı bir fiil isnadı halinde de bu suçun işlenebilmesi ve suçun işlenmesi için doğrudan kastın gerekmesi söz konusu suçun yeni kanunla getirilen özellikleridir.⁴⁹⁸

Söz konusu maddede üzerinde durulması gereken diğer yenilik ise maddede yer alan “işlemediğini bildiği halde” ifadesidir. Nitekim maddede kastedilen doğrudan kasttır. Bu durumda, özel kasıt olmadan ancak yeterli araştırmayı yapmadığı için, bir diğer deyişle ihmal nedeniyle bir kişiye hukuka aykırı bir fiil isnat eden kişinin söz konusu madde uyarınca yargılanması mümkün gözükmemektedir.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 269. maddesinde iftira suçu için “Etkin pişmanlık”ı düzenlemektedir. Söz konusu maddenin ilk fıkrasında, iftira edenin, mağdur hakkında adli veya idarî soruşturma başlamadan önce, iftirasından dönmesi hâlinde, iftira suçundan dolayı hakkında verilecek cezanın beşte dördü oranında

⁴⁹⁷ Akif Yıldırım, “İftira Suçu”, **TBB Dergisi**, Sayı 69, 2007 s.193

⁴⁹⁸ Yıldırım, **a.e.**, s.178

indirileceği hükme bağlanmıştır. Maddenin ilk halinin 5. fıkrasında, iftira suçunun basın ve yayın yoluyla işlenmesi hâlinde, bu madde hükümlerinin uygulanamayacağı ifade edilmişti. Ancak söz konusu fıkra 29.06.2005 tarih ve 5377 sayılı kanunun 31. maddesiyle değiştirilmiş, basın ve yayın yoluyla yapılan iftiradan dolayı etkin pişmanlıktan yararlanılabilmesi için, bunun aynı yöntemle –basın yayın yoluyla- yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Maddenin son fıkrasında, basın veya yayın yoluyla işlenen iftira suçundan dolayı verilen mahkûmiyet kararının, aynı veya eşdeğerde basın ve yayın organıyla ilan olunması ve ilan masrafının hükümlüden tahsil edilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. Bu suretle iftira suçunun cezalandırılmasının yanında, itibarı zedelenen mağdurun mağduriyetinin de aynı araç kullanılarak giderilmesi amaçlanmaktadır.

Kanunun basın özgürlüğü açısından önemli bir sınırı belirleyen diğer maddesi, “Gizliliğin ihlali” başlıklı 285. maddedir. Söz konusu maddede korunan değer, soruşturma evresinin gizliliğidir. 285. maddenin gerekçesinde bu hususla ilgili ayrıntılı bir açıklama yapılmıştır;

“Hukukun genel kurallarından birisi, soruşturmanın gizliliğidir. Soruşturma evresinin içeriği ve sınırları, bu evrenin ne suretle cereyan edeceği, aktörleri ve yetkileri kanunla saptanmıştır. Soruşturma evresi genel olarak ve esas itibarıyla kamuya karşı gizli biçimde cereyan eder.

Soruşturma evresinin gizliliği, bir defa ceza adaletinin doğruluk, dürüstlük, gerçeğe ulaşma ilkelerine uyulması için bir zorunluluktur. Ancak, her şeyden önce suçsuzluk karinesinin sağlam tutulabilmesi yönünden de vazgeçilemez niteliktedir. Aksi takdirde, bizde ve yabancı ülkelerde örneklerine rastlandığı üzere yargısız infazlar sonucu insanlar ıstıraplara sürüklenmekte ve suçsuzluk karinesi böylece lafta kalmaktadır.

Usul kanunları, soruşturma evresinde tarafların ve özellikle şüphelinin ve avukatının yetkilerini belirtmektedir. Avukat, soruşturma dosyasını incelemek olanağına sahiptir. Avukat adalete hizmet eden bir mesleğin mensubu olarak dosyadan elde ettiği bilgileri kanunun verdiği olanaklar çerçevesinde sadece müvekkilini

savunması için kullanacak, bunları yayınlamak, örneğin medyaya vermek gibi fiillere girişmeyecektir. Ancak, elbette ki, soruşturması yapılan suçlar hakkında, halkın bilgi sahibi olmak ihtiyacı da vardır. Medya bu suçlar hakkında bilgilendirerek halkın bilgi edinmek ihtiyacını karşılamak görevindedir. Medya mensupları, bu konularda doğru haber elde edemediklerinde öteden beriden devşirilen ve çok kere yanlış olan bilgileri halka yansıtmakta ve insanların en temel hakkı olan suçsuzluk karinesi böylece ihlâl edilmektedir; soruşturma da zarar görmekte ve delillerin yok edilmesi hususunda, elbette ki istemeden şüphelilere yardım sağlanmış olmaktadır.

Bu maddede, soruşturma evresinde yapılıp alenî olmayan gizli işlemlerin, yani ceza usulüne ilişkin kanunların netice ve içeriklerinin gizli olduğunu belirttiği işlem içeriklerinin yetkisiz kişilerce öğrenilmesinin sağlanması, suç olarak tanımlanmıştır. Ancak, bu nedenle cezaya hükmedilebilmesi için, bilgilendirmenin alenen gerçekleştirilmesi gerekir.

Soruşturma aşamasında alınan bazı kararların, örneğin telefon dinleme konusunda alınmış hâkim kararının ve buna dayalı olarak yapılan dinleme işleminin kanun gereğince gizli tutulması gerekmektedir. Bu gizliliğin ihlâli, alınan kararın uygulanmasını engelleyecektir. Bu nedenle, belirtilen kararların ve bunların uygulanmasına ilişkin işlemlerin gizliliğinin açıklanması açısından aleniyet koşulu aranmayacaktır.

Maddenin ikinci fıkrasına göre, kanun gereği olarak kapalı yapılması gereken veya kapalı yapılmasına karar verilen duruşmadaki açıklama veya görüntülerin gizliliğinin ihlâli de, suç oluşturmaktadır. Bu nedenle cezaya hükmedilebilmesi için, birinci fıkrada olduğu gibi, gizlilik ihlâlinin alenen gerçekleşmesi gerekir.

Soruşturma evresi gibi kovuşturma evresinde, tanığın korunmasına ilişkin olarak kimlik bilgilerinin gizli tutulması gerektiği hususundaki karar alınabilir. Alınan bu kararlara ilişkin gizliliğin ihlâlinin suç oluşturabilmesi için, aleniyet koşulu aranmayacaktır.

Üçüncü fıkraya göre, bir ve ikinci fıkrada tanımlanan suçların basın ve yayın yoluyla işlenmesi, daha ağır ceza ile cezalandırılmayı gerektirmektedir.

Maddenin dördüncü fıkrasında, soruşturma ve kovuşturma evresinde kişilerin suçlu olarak damgalanmalarını sağlayacak şekilde görüntülerinin yayınlanması, bağımsız bir suç olarak tanımlanmıştır.”⁴⁹⁹

288. maddede düzenlenen “Adli yargılamayı etkilemeye teşebbüs” ise bir olayla ilgili olarak başlatılan soruşturma veya kovuşturma kesin sonuçlanana kadar, savcı, hâkim, mahkeme, bilirkişi veya tanıkları etkilemek amacıyla alenen sözlü veya yazılı beyanda bulunan kişinin altı aydan üç yıla kadar hapis cezası alacağını hükme bağlamıştır. Maddenin ilk halinde suçun basın yayın yoluyla işlenmesi halinde cezanın yarı oranında arttırılacağı ifade edilmişti. Ancak 29.06.2005 tarihli ve 5377 sayılı kanunun 32. maddesiyle söz konusu 2. fıkra, madde metninden çıkarılmıştır. Maddenin gerekçesinde, amacın, kesin bir yargı kararı verilmeden önce tanıkların beyanlarını veya bilirkişi mütalâalarını ve hüküm ve kararları etkilemek amacıyla baskıcı ve kötü niyetli yayınlar yapılmasını ve bunların açıklanmasını cezalandırmak olduğu ifade edilmektedir. Gerekçeye göre; “Adalet cihazının yansızlığını sadece iktidarlara karşı koruyucu güvenceler yeterli değildir; kamuoyunda, ‘kapıları tutanların’ etkisinden de adaleti kurtarmak ve sükûnetle çalışılmasını sağlamak gereklidir.” Ancak madde metniyle gerekçenin birbiriyle uyumunu söylemek güçtür. Maddede etkilemek amaçlı yayın suç kabul edilirken, gerekçede “baskıcı ve kötü niyetli yayınlar” ifadesine yer verilmiştir. Bu durumda ne tür yayınlar baskı anlamını taşımaktadır? Ya da kötü niyetli yayın ne demektir? Bununla birlikte söz konusu suç, benzer ifadelerle 5187 sayılı Basın Kanunun “Yargıyı etkileme” başlıklı 19. maddesinde de düzenlenmiş olup adli para cezasıyla yaptırıma bağlanmıştır. Bu durumda, gazetecinin aynı suç için hem Basın Kanunu’nun 19. maddesine istinaden adli para cezasına çarptırılması, hem de Türk Ceza Kanunu’nun 288. maddesi uyarınca altı aydan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılması mümkündür.

Gazetecilere yönelik gözaltı ve tutuklamalara sebep teşkil eden bir diğer madde ise “Türklüğü, Cumhuriyeti, Devletin kurum ve organlarını aşağılama” başlıklı 301. maddedir. Eski Türk Ceza Kanunu’nun 159. maddesinde yer alan maddede yapılan en

⁴⁹⁹ Korkmaz, a.g.e., s.157-158

önemli değişiklik “tahkir ve tezyif” kelimeleri yerine daha geniş ve muğlak bir anlam taşıyan “aşağılamak” tabirinin kullanılmasıdır.

Madde 4. fıkrasıyla ifade özgürlüğüne gönderme yapmakta ve eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamalarının suç oluşturmayacağını hükme bağlamaktadır. Ancak bu noktada eleştiri ve aşağılama arasındaki sınırı belirleyici herhangi bir unsur yoktur. Aradaki farkın takdiri, tamamen yargı organlarına bırakılmıştır. Oysa söz konusu madde geniş yorumlandığı takdirde herhangi bir eleştirinin, maddenin koruma altına aldığı kurum ve kuruluşlara yönelik bir aşağılama olduğu öne sürülebilecektir. Nitekim ülkemizde 301. madde dolayısıyla tutuklanan gazeteci sayısı, maddenin geniş yorumlanmasıyla oluşabilecek sakıncaları göstermektedir.

Yeni Türk Ceza Kanunu, genel itibariyle eski Türk Ceza Kanunu’nun basın özgürlüğünü sınırlamaya yönelik maddelerinin neredeyse tamamını içermektedir. Kamu güvenliğine yönelik suçlarda soyut tehlike suçları, “kamu barışını bozmaya elverişli olması hali” ifadesiyle somutlaştırılmakla beraber; söz konusu ifade içeriği itibariyle yoruma açık bırakılmıştır. 125. maddede düzenlenen ve genel tahkir suçu olan “hakaret” ile özel tahkir suçu olan ve 301. maddede yer alan “Türklüğü, Cumhuriyeti, Devletin kurum ve organlarını aşağılama” suçu pratikte eleştiri ve hakaret arasındaki sınırın farklı yorumlanmasına izin vermekte ve özellikle basın ve mevcut iktidar arasında çok sayıda davaya konu olmaktadır.

Bununla birlikte, yeni Türk Ceza Kanunu’nda özel hayatın gizliliğine ilişkin hükümlerin yer alması, basın özgürlüğünün sınırlarının belirlenmesi ve kişi hak ve özgürlükleri ile basın özgürlüğü arasındaki hassas dengenin kurulması için önemli bir adımdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. maddesinde yer alan “Özel hayatın ve aile hayatının korunması”na paralel şekilde yapılan düzenlemede söz konusu maddenin yorumlanmasını ve işlevselliğini ise uygulamada yargının vereceği kararlar belirleyecektir. Bu noktada iç hukukumuzda da yeri olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin içtihatlarının benimsenmesi yerinde olacaktır.

3.1.4. 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda Basın Özgürlüğüne İlişkin Hükümler

12.04.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanlığı, Yıldırım Akbulut’un Başbakanlığı döneminde 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 141, 142 ve 163. maddelerinin kaldırılmasını öngören tasarıyla birlikte sunulmuştur.⁵⁰⁰ Kanun tasarısı, kabul edildiği tarihte 20843 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Terörle Mücadele Kanunu, yürürlüğe girdiği tarihte Türk Ceza Kanunu’nun tartışmalı 141. ve 142. maddelerini de kapsayan geniş bir düşünce suçu oluşturmuştur. Nitekim söz konusu kanunun 8. maddesi aşağıdaki ifadeleri içermektedir;

“Hangi yöntem, maksat ve düşünce ile olursa olsun, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş yapılamaz.”

Kanun, söz konusu maddesiyle, şiddete teşvik içermeyen salt düşünce açıklamalarını da suç olarak kabul etmektedir. Kanunun diğer maddeleri de içerdiği ağır para cezalarıyla basın üzerinde ciddi bir baskı oluşturmuştur.

“Bu yasayla birlikte çok sayıda sendikacı, yazar, gazeteci hakkında ‘bölücülük’ savıyla inceleme, soruşturma ve dava açılmış ve bunların büyük bir bölümü, hapis ve para cezasına çarptırılmıştır. Yalnız 1994’te 5404 kişi bu yasa nedeniyle yargılanmış, 765 kişiye toplam 114 milyar 307 milyon para ve 557 yıl hapis cezası verilmiştir.”⁵⁰¹

Terörle Mücadele Kanunu, yürürlüğe girdiği andan itibaren Türkiye’de basın özgürlüğü adına sorunlu bir alan teşkil etmiş ve gerek ulusal gerekse uluslararası basın kuruluşları tarafından eleştirilmiştir. Bu nedenle Avrupa Birliği Uyum Süreci’nde hazırlanan 24.03.2001 tarihli “Avrupa Birliği Müktesebatı’nın Üstlenilmesine İlişkin

⁵⁰⁰ Topuz, a.g.e., s.277

⁵⁰¹ Topuz, a.g.e., s.304

Türkiye Ulusal Programı” başlıklı 2001/2129 sayılı Bakanlar Kurulu kararında değiştirilmesi öngörülen kanunların başında kabul edilmiştir.⁵⁰²

Yürürlüğe girdiği tarihten itibaren birçok kez değişikliğe uğrayan Terörle Mücadele Kanunu’nun söz konusu değişikliklerde ulusal ve uluslararası konjonktürden etkilendiğini söylemek mümkündür. Nitekim 2001/2029 sayılı Bakanlar Kurulu kararından sonra yapılan değişikliklerin de her zaman ileri bir adım olduğunu söylemek güçtür. Basın özgürlüğü adına edinilen kazanımlar, ulusal ve uluslararası terör olaylarının gündeme geldiği zamanlarda çoğu zaman geri alınmış ve yeni düzenlemelere gidilmiştir. Özellikle 12 Eylül 2001’de Amerika’da İkiz Kuleler’in bombalanmasının, bu anlamda bütün dünyayı etkileyen; birçok Batı ülkesini de basın özgürlüğünde sınırlama addedilebilecek yasal tedbirler almaya yönelten bir olay olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bununla birlikte, Batı’da olağandışı bir durum olarak kabul edilerek devletleri olağanüstü tedbirler almaya iten terör olgusunun, Türkiye’de özellikle 90’lı yıllarda sıradan ve gündelik bir olay haline geldiğinin de üzerinde durulması gerekmektedir.

Bu hususta ilk adım, 2003 yılında yapılan değişikliklerle gerçekleştirilmiştir. Söz konusu değişiklikler çerçevesinde önce “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda” suçunu cezalandıran 8. madde yürürlükten kaldırılmış; sonrasında ise 7. maddenin ikinci fıkrasına “şiddet veya diğer terör yöntemlerine teşvik edecek şekilde” ibaresi eklenmiştir.⁵⁰³

2006 yılında ise süreç tam tersi yönde işletilerek Terörle Mücadele Kanunu’nun 6. maddesinde yapılan değişiklikle, basın özgürlüğüne ilişkin kazanımlarda geri adım atılmıştır.

Son olarak kamuoyunda 4. Yargı Paketi olarak bilinen “İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”la⁵⁰⁴

⁵⁰² Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.210

⁵⁰³ Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.210

⁵⁰⁴ 11.04.2013 tarihli ve 6459 sayılı Kanun

değişiklik yapılan Terörle Mücadele Kanunu’nun basın özgürlüğüne ilişkin unsurlar içeren 6 ve 7. maddelerinin son hali şöyledir;

“İsim ve kimlik belirterek veya belirtmeyerek kime yönelik olduğunun anlaşılmasını sağlayacak surette kişilere karşı terör örgütü tarafından suç işleneceğini veya terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin hüviyetlerini açıklayanlar veya yayınlayanlar veya bu yolla kişileri hedef gösterenler bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır.” (Mad. 6/1)

Söz konusu fıkra, öncelikle terörle mücadelede görev alan kişilerin can güvenliğini sağlamayı hedef almaktadır. Bu nedenle 29.06.2006 tarihli ve 5532 sayılı kanunun 5. maddesiyle bu fıkra da geçen “beş milyondan 10 milyon liraya kadar ağır para cezası” ibaresinin söz konusu değişiklikle “Bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası” ibaresiyle değiştirilmesi korunması hedeflenen hakkın önemi açısından bizce yerinde bir değişikliktir. Aynı maddenin 3. fıkrasıyla bu kanunun 14. maddesine aykırı olarak muhbirlerin hüviyetlerini açıklayanlar veya yayınlayanların da bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı da hükme bağlanmıştır.

6. maddenin ikinci fıkrası, 11.04.2013 tarihli ve 6459 sayılı kanunun 7. maddesi uyarınca yapılan değişiklikle “Terör örgütlerinin; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösteren veya öven ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik eden bildiri veya açıklamalarını basanlar veya yayınlayanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” şeklini almıştır. Söz konusu maddenin dördüncü fıkrası ise yukarıda anılan fiilin basın yayın yoluyla işlenmesini, suçun nitelikli hali olarak düzenlemiş; fıkra da “basın ve yayın organlarının suçun işlenişine iştirak etmemiş olan yayın sorumluları hakkında da bin günden beş bin güne kadar adli para cezasına hükmolunacağı” ifade edilmiştir.⁵⁰⁵

“Cebir ve şiddet kullanılarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemleriyle, 1 inci maddede belirtilen amaçlara yönelik olarak suç işlemek üzere, terör örgütü kuranlar, yönetenler ile bu örgüte üye olanlar Türk Ceza Kanunu’nun 314.

⁵⁰⁵ Bu fıkra da yer alan ve yayın sahiplerini de yayın sorumluları ile birlikte adli para cezasından sorumlu tutan ifade, Anayasa Mahkemesi’nin 18.06.2009 Tarihli ve E:2006/121, K.:2009/90 sayılı kararı ile iptal edilmiştir.

maddesi hükümlerine göre cezalandırılır. Örgütün faaliyetini düzenleyenler de örgütün yöneticisi olarak cezalandırılır.” (Mad. 7/1)

“Terör örgütünün; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçun basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır. Ayrıca, basın ve yayın organlarının suçun işlenmesine iştirak etmemiş olan yayının sorumluları hakkında da bin günden beş bin güne kadar adli para cezasına hükmolunur. Aşağıdaki fiil ve davranışlar da bu fıkra hükümlerine göre cezalandırılır:

a) Terör örgütünün propagandasına dönüştürülen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, kimliklerin gizlenmesi amacıyla yüzün tamamen veya kısmen kapatılması.

b) Toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında gerçekleşmese dahi, terör örgütünün üyesi veya destekçisi olduğunu belli edecek şekilde;

1. Örgüte ait amblem, resim veya işaretlerin asılması ya da taşınması,
2. Slogan atılması,
3. Ses cihazları ile yayın yapılması,
4. Terör örgütüne ait amblem, resim veya işaretlerin üzerinde bulunduğu üniformanın giyilmesi.” (Mad. 7/2)

“İkinci fıkrada belirtilen suçların; dernek, vakıf, siyasî parti, işçi ve meslek kuruluşlarına veya bunların yan kuruluşlarına ait bina, lokal, büro veya eklentilerinde veya öğretim kurumlarında veya öğrenci yurtlarında veya bunların eklentilerinde işlenmesi halinde bu fıkradaki cezanın iki katı hükmolunur.” (Mad. 7/3)

“Propaganda kamuoyunu etkilemek için gerçek, yarı gerçek ya da yalan bilgiler yaymada simgeler aracılığıyla bireylerin, grupların inançlarını, tutumlarını ya da eylemlerini etkileme yönünde sistemli gayretlerin tümüne verilen addır.”⁵⁰⁶

Söz konusu maddenin ikinci fıkrası, eski düzenlemeden farklı olarak terör örgütünün propagandasını değil salt cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde yapılan propagandayı yasaklamaktadır.

Uzun yıllardır tartışma konusu olmaya devam eden Terörle Mücadele Kanunu’nda yapılan son değişiklikler, yasal anlamdaki demokratikleşme çabalarının olumlu bir yansımasını oluşturmaktadır. Ancak son on yılda sürekli artan tutuklu gazeteci sayısı ve gözaltılar, ilgili hükümlerin basın özgürlüğü aleyhine yorumlandığının ve yasal mevzuatta gerçekleştirilen teorik gelişmelerin henüz uygulamaya yansımadağının göstergesidir.

Yukarıda yasal düzenlemeler itibariyle incelediğimiz terör olgusu, medya ile ilişkileri açısından da oldukça önem arz etmektedir. Nitekim genel olarak terör örgütlerinin amacı, şiddet olayları ile seslerini duyurmak ve güçlerini göstermektir. Bu noktada ise basın istemli ya da istemsiz olarak terörün amacına ulaşmasında en önemli aracı teşkil etmektedir. Gerekli özeni göstermeyen basın kuruluşlarının terörün vazgeçilmez bir parçasını oluşturduğu yadsınamayacak bir gerçektir. Nitekim kitle iletişim araçlarının terör haberlerinin halka ulaştırırken kullandığı dil ve üslubun terörü arttırıcı veya azalttırıcı etki yarattığı doktrinde tartışılmaktadır.⁵⁰⁷

Basının istemli ya da istemsiz bir biçimde terörü tamamlayan yapısı bir gerçektir. Bunula birlikte medya kuruluşlarının temel amacı da kamuoyunu bilgilendirmek ve haber ihtiyacını gidermektedir. Bu noktada önemli olan, haber alma-verme özgürlüğü ile terör örgütlerinin kamuoyunda yaratmak istediğı psikolojik etkinin engellenmesi arasındaki hassas dengenin korunmasıdır.

⁵⁰⁶ Faruk Can, **Bilgi Çağının Gündümlü Silahı Medya**, Alfa Yayınları, İstanbul 2005, s.40

⁵⁰⁷ Mehmet Fidan, Kitle İletişim Araçlarının Terörle İlişkisi” **Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı II**, Kasım Aralık 1996, s.1208

“Terör şiddet kullanarak korku yaratma peşindedir. Bunun için yazılı basın özellikle televizyon çok uygun araçtır. Medya, önce yapısı ve doğası gereği bu etkiye hazır ve yatkındır. Medyanın direnci topluma karşı sorumluluk duygusu ile güçlenir.”⁵⁰⁸

3.2.2003 Yılı Sonrası Uygulamalar

Türkiye, Aralık 1999’da gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi sonrasında Avrupa Birliği’ne tam üyelik statüsüne geçmiş ve Katılım Ortaklığı Belgesi’nde (KOB) kabul edilen Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterleriyle belirlenen standartları yakalamak üzere gerekli yasal düzenlemeleri yapma taahhüdünde bulunmuştur.⁵⁰⁹ Uyum Yasaları adı altında öncelikle Anayasa’da yapılan değişiklikleri, daha sonra Ceza Kanunu ve Basın Kanunu başta olmak üzere çeşitli kanunlarda yapılan değişiklikler izlemiştir. Neredeyse tamamı AKP Hükümetleri döneminde gerçekleşen bu değişiklikler, basın özgürlüğü ve demokratikleşme çabaları adına önemli adımlar içermektedir. Ancak söz konusu değişikliklerin ne kadar özüksendığı ve uygulamaya nasıl yansıtıldığı tartışmalıdır.

4 Aralık 2000 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi’nde Türkiye’nin on ayrı alanda yasal düzenlemeleri en kısa zamanda gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edildi. Bunların başında ise, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesi doğrultusunda ifade özgürlüğünün kullanılması için Anayasal ve yasal güvencelerin güçlendirilmesi geliyordu.⁵¹⁰ Bir önceki bölümde genel hatlarıyla incelediğimiz bu değişiklikler sonucunda, Türkiye’nin demokratikleşme ve ifade özgürlüğünün güçlendirilmesi hususunda önemli adımlar atılmıştır. Ancak söz konusu düzenlemelerin her zaman ileri bir adım olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte, yasal düzenlemelerde yapılan değişikliklerin muhasebesi, ancak söz konusu yasal düzenlemeler çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamaların incelenmesiyle mümkün olacaktır.

⁵⁰⁸ Suat İlhan, **Terör Neden Türkiye**, İstanbul 1998, s.67-68’den aktaran Can, **a.g.e.**, s.52

⁵⁰⁹ Salihpaşaoğlu, **a.g.e.**, s.178

⁵¹⁰ Çaylı, Depeli, **a.e.**, s.56

Çalışmamızın bu bölümünde, daha evvel incelediğimiz yasal mevzuatın uygulamadaki tutarlığı ve günümüz basınını etkileyen diğer ekonomik ve siyasi unsurlar incelenecektir.

3.2.1. Gazetecilere Yönelik Tutuklamalar

Türkiye, son on yılda ifade ve basın özgürlüğüne ilişkin yasal düzenlemelerle demokratikleşme çabalarını sürdürürken, diğer yandan cezaevindeki gazeteci sayısının artmasıyla gerek ulusal gerekse uluslararası platformda yoğun bir biçimde eleştirilmektedir. Nitekim 2001-2004 yıllar arasında Türkiye’de tutuklanan gazeteci sayısı 10’ken; bu sayı 2004’te, bir sene içinde 10 kişiyi bulmuştur.⁵¹¹ Son on yılda tutuklanan gazeteci sayısında meydana gelen istikrarlı artışın; basın özgürlüğüne ilişkin yeni yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesinden sonra meydana gelmesi ise çelişkili bir durum oluşturmakta; yapılan düzenlemelerin yargı pratiğine yansıtılamadığını göstermektedir.

Tutuklu Gazetecilerle Dayanışma Platformu’nun saptamasına göre; 6 Aralık 2013 tarihi itibarıyla Türkiye’de cezaevlerinde tutuklu ve hükümlü bulunan, 5’i imtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü olmak üzere 64 gazeteci bulunmaktadır.⁵¹² Söz konusu gazetecilerin tamamı, Terörle Mücadele Kanunu ve Türk Ceza Kanunu kapsamında örgüt bağlantılı suçlar kapsamında cezaevinde tutulmaktadır. CPJ’nin Ekim 2012’ de yayımlanan “Türkiye’nin Basın Özgürlüğü Krizi” başlıklı raporunda, Türkiye’nin cezaevindeki gazeteciler konusunda kendi rekorunu kırdığı ve İran, Eritre, Çin gibi en baskıcı ülkeleri dahi geçtiği ifade edilmektedir.⁵¹³ Söz konusu raporda, CPJ’nin üzerinde durduğu bir diğer nokta ise uzun tutuklu yargılama süreleridir. Nitekim raporda, Türkiye’de cezaevindeki gazetecilerin yaklaşık dörtte üçünün haklarında herhangi bir mahkûmiyet kararı olmaksızın tutuklu yargılanmak suretiyle cezaevinde tutulduğu ifade edilmektedir.

⁵¹¹ Çaylı, Depeli, a.e., s.211

⁵¹²(Çevrimiçi) <http://tutuklugazeteciler.blogspot.com.tr/2014/03/tutuklu-gazetecilerin-listesidir.html>, 16.11.2013

⁵¹³ **Türkiye’de Basın Özgürlüğü Krizi Raporu**, CPJ, New York United Book Press, Ekim 2012

Türkiye’de tutuklu bulunan gazetecilerin yaklaşık %70’ini, yasadışı Kürdistan İşçi Partisi’nin (PKK) ve Kürdistan Topluluklar Birliği’nin (KCK) görüş ve etkinliklerine ilişkin haber yaptıkları için örgütle bağlantılı kabul eden ya da “propaganda” suçundan yargılanan Kürt kökenli gazeteciler oluşturmaktadır.⁵¹⁴

Sayısal ifadelere baktığımızda, 2004 -2006 yılları arasında tutuklanan 42 gazeteciden 9’u hariç tamamı, Terörle Mücadele Kanunu kapsamında yasadışı örgüt ilişkili suçlardan tutuklanmıştır.⁵¹⁵ 2006 yılından sonra gerçekleştirilen bütün tutuklamaların ise örgüt kaynaklı olduğu görülmektedir. Ancak 2007 yılından sonra Ergenekon ve Balyoz davalarının da örgüt kapsamlı tutuklamalara dâhil edilmesiyle tutuklamalar, yalnızca Kürt kökenli gazetecilere yönelik gerçekleştirilmeyerek kapsam genişletilmiştir.

CHP’nin 2013 yılında yayınladığı Tutuklu Gazeteciler Raporu’nda, 31.01.2013 tarihi itibari ile cezaevindeki gazeteciler ve ilişkilendirildikleri örgütler şöyle ifade edilmiştir;

Tablo 2: Cezaevindeki Gazeteciler ve İlişkilendirildikleri Örgütler

⁵¹⁴ **CHP Tutuklu Gazeteciler Raporu 2013**, s.19

⁵¹⁵ Geri kalan 9 gazeteciden biri 5816 Sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlardan, bir gazeteci para cezasını ödememek ve basın yoluyla tehditten, iki gazeteci yürürlükteki 5237 sayılı TCK’nın 216/1 maddesi uyarınca halkı kin ve düşmanlığa tahrikten, dört gazeteci ceza infaz kanunu protesto eylemlerine katıldıkları için, bir gazeteci ise 765 Sayılı eski TCK’nın 159. maddesi uyarınca tahkir ve tezyif suçundan tutuklanmıştır. Çaylı, Depeli, **a.g.e.**, s.213

İLİŞKİLENDİRİLEN ÖRGÜT	GAZETECİ SAYISI
KCK-PKK-DYG	47
DHKP-C	9
MLKP	4
Ergenekon	7
Direnış Hareketi	1
Devrimci Karargah	1
İBDA-C	1
Örgütü bilinmeyen ⁴	1

Kaynak: CHP Tutuklu Gazeteciler Raporu, s.20

Tablo 3: Bia Gözlem Raporları’na göre Tutuklanan Gazeteci Sayıları

YILLARA GÖRE TUTUKLANAN GAZETECİ SAYILARI					
YIL	SAYI		YIL	SAYI	
2004	15		2009	15	
2005	8		2010	13	
2006	13		2011	60	
2007	20				
2008	26				

Kaynak: Bia Gözlem Raporları'ndan aktaran Çaylı, Depeli, **a.g.e.**, s.213

Operasyon tutuklamalarının uzun tutukluluk hallerine dönüşmesi, ülkemizdeki tutuklu gazeteci sayısında görülen bu artışı daha da vahim hale getirmektedir. Nitekim 2006'da MLKP'ye yönelik olarak gerçekleştirilen Gaye ve 2008-2011 tarihli Ergenekon/Oda TV operasyonlarında tutuklanan gazetecilerin bir bölümünün tutukluluk hali halen devam etmektedir.⁵¹⁶

Türkiye'de tutuklanan gazeteci sayısına bakıldığında, ülkede devlete yönelik bir tehdit algılandığı açıktır. Bu algının sonucunda oluşan devletin maddi varlığını koruma güdüsü ise çatışan değerleri içeren yapısıyla başta basın özgürlüğü olmak üzere çeşitli hak ve özgürlüklerin ihmal edilmesine neden olabilmektedir. Ancak Türkiye aynı zamanda demokratikleşme çabalarını sürdüren bir ülkedir. Bu iki gerçeğin arasındaki hassas dengenin gözetilmesi ve terör suçlamalarının şiddet içermeyen ifadelerin özgürlüğünü dışarıda bırakacak şekilde daraltılması gerekliliği açıkça görülmektedir. Nitekim CPJ'nin Türkiye'de Kürt kökenli gazetecilere yönelik gerçekleştirilen kovuşturmalara ilişkin yaptığı inceleme, Hükümet'in PKK ve diğer yasadışı Kürt gruplar lehine yapılan haberleri, örgüt mensubu olmak ya da örgüte yardımcı olmak olarak yorumladığını göstermektedir. Türkiye'de örgüt suçu kapsamında gazetecilere açılan kovuşturmalar ve fiili olarak cezaevinde bulunan gazeteci sayısı ise bu görüşü destekler niteliktedir.

3.2.2. Günümüz Medyasında Yoğunlaşmalar

19. yüzyılda yerel ve merkezi egemenlere karşı siyasi bir meydan okuma şeklinde gelişen ve özgürlüğü savunulan basın, kapitalist sistemin gereği olarak zaman içinde değişime uğramış ve gazetelerin, oluşumunda serbest piyasa koşullarının hüküm sürdüğü ticari metalar haline gelmesi kaçınılmazlaşmıştır.

Bir iktisat politikası olarak tekelleşme, "işletilen daha büyük sermayeler, kullanılan el emeği ve üretilen ürünler miktarının artmasıyla kendini belli eden orta

⁵¹⁶ Çaylı, Depeli, **a.g.e.**, s.215

büyükölçekteki işletmelerin büyüme eğilimi” olarak tanımlanmaktadır.⁵¹⁷ Söz konusu tanım doğrultusunda, tekelleşmede küçük ölçekli işletmeler piyasadan silinirken, orta ölçekli işletmeler büyümekte ve piyasaya az sayıda büyük ölçekli işletme hâkim olmaktadır. Tekel ise “bir ya da birkaç mal veya hizmet üreticisinin piyasanın üçte birinden fazlasını denetlemesi, bir diğer deyişle herhangi bir mal veya hizmetin üretim ve dağıtım alanına egemen olarak, fiyatını tek başına belirlemesi”⁵¹⁸ anlamını taşır.

Kapitalist sistem ve küreselleşmenin bir sonucu olan tekelleşme, sadece basın sektörüne özgü değildir; her sektörde ortaya çıkabilmektedir. Kamuoyu oluşturma imkânının kazandırdığı nüfuz, reklam olanakları ve son yıllarda artan karlılığı ile basın sektörünün de yatırımlarını genişletmek isteyen birçok kişi ve grup için cazip olduğu açıktır.

Basın sektöründe tekelleşmenin oluşması yeni bir olgu değildir; 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren önce Amerika’da daha sonra ise Avrupa’nın diğer ülkelerinde kendini göstermeye başlamıştır.⁵¹⁹ Günümüzde ulaşılan nokta ise dünya medyasının birkaç grubun elinde olduğu gerçeğidir. Söz konusu medya grupları; AOL-Time Warner, News Corporation, NBC Universal, Viacom olarak sıralanabilir. Bu dört büyük medya şirketi, dünya üzerindeki televizyon ve film stüdyolarının, gazetelerin, kitap yayın kuruluşlarının, dergilerin, reklam ve müzik şirketlerinin, sinema salonu zincirlerinin, eğlence parklarının, internet portallarının neredeyse tamamına sahiptirler.⁵²⁰

Time Warner’ın Türkiye’deki ortağı ise Doğan Yayın Holding’dir. Time Warner bünyesinde yer alan ve birçok ülkede yerel yayınlar yapan CNN Türk televizyon kanalı aracılığıyla ortaklık kuran Time Warner ve Doğan Grubu arasındaki ortaklık 1998’den beri sürmektedir.

⁵¹⁷ Danışman, **a.g.e.**, s.14

⁵¹⁸ Güeliz Uluç, **Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı**, Anahtar Kitaplar, İstanbul 2008, s.278

⁵¹⁹ Tokgöz, **a.g.e.**, s.25

⁵²⁰ Rahmi Yıldırım, **Dördüncü Ordu Medya**, Karınca Yayınları, Ankara 2010, s.59

Orhan Koloğlu “Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi” adlı eserinde 80’li yıllara kadar basını şekillendiren temel unsurun siyaset, bu tarihten sonra ise belirleyici etkenin ekonomi olduğu saptamasını yaparken “Basının içeriği ve toplumsal rolü üzerinde ekonomik bağımlılıkları kesin rol oynamıştır.” demektedir.⁵²¹ Koloğlu, ulusal basında büyük sermayenin egemenliğinin, 24 Ocak 1980’de Süleyman Demirel Hükümeti tarafından alınan “İstikrar Kararları” ile ülke ekonomisinin tam liberal yapıya yönelmesi sonucu kesinleştiğini ve sürecin tamamlandığını belirtmektedir.⁵²² Bu dönemden sonra basına yapılan devlet yardımları, kademeli ama hızlı bir biçimde kesilmiş; basın serbest piyasa koşullarına terk edilmiştir. Bütün dünyada zanaat işletmeciliğinden endüstriyel işletmeciliğe kayan basın işletmeleri de doğal olarak ekonominin kanunlarından etkilenmekte; ona göre şekillenmektedir. Ortaya çıkan yeni kitle iletişim araçlarına bağlı olarak reklam gelirlerinin azalması, serbest piyasanın bir sonucu olarak maliyetlerde artış ve teknolojik gelişmelerin gerektirdiği büyük yatırımlar, bu tarihten sonra basın için ciddi bir sermaye problemini beraberinde getirmiştir.

Yukarıda saydığımız ekonomi kaynaklı sorunların yanında, 12 Eylül siyasi rejiminin basına bir yansıması olarak oluşan magazinleşme olgusu ile birlikte azalan okuyucu kitlesi de basın işletmelerini önce promosyon faaliyetlerine ardından da kaçınılmaz olarak yoğunlaşmaya götürmüştür. Devlet yardımından yoksun kalan düşük sermayeli medya kuruluşları piyasadan çekilmek zorunda kalmış; onların yerini ise büyük sermayeli; enerji, bankacılık, otomotiv ve turizm gibi sektörlerde faaliyet gösteren, rekabetçi bir piyasada ayakta kalma gücüne sahip olan şirketler almıştır. Tekelleşmenin ulaştığı son nokta ise budur: Önce piyasada tek başına var olamayan medya kuruluşları birleşerek basın holdingleşmiş; ardından da farklı sektörlerde payı ve yatırımları olan büyük sermaye medya sektörüne giriş yapmıştır.

Cumhuriyet tarihine dönemsel olarak bakıldığında, Türk basınının, 1950’lere kadar devlet denetiminde, tek partinin yayın organı olarak faaliyet gösterdiği; 1970-1980 arası ise teknolojinin gelişmesi ve bu alanda yapılan yatırımlarla holdingleştiği

⁵²¹ Koloğlu, **Basın Tarihi**, s.141

⁵²² Koloğlu, **a.e.**, s.142

görülmektedir. Sonrasında meydana gelen teknolojik gelişmeler ve piyasaya girişin bu gelişmeler sonucu ciddi yatırımlar gerektirmeye başlaması ise basını ve bir parçası olduğu medyayı ancak büyük sermaye sahiplerinin faaliyet gösterebilecekleri bir sektör haline getirmiştir.

Tekelleşme yatay, dikey ve çapraz tekelleşme olmak üzere üç şekilde gerçekleşmektedir. Yatay tekelleşme, medya sektöründe görülen tekelleşmenin en yaygın olanıdır.⁵²³ Artan maliyetler nedeniyle sektörde tek başına var olamayan işletmelerin birleşmesi ve piyasaya hâkim olması olarak nitelendirilebileceğimiz yatay tekelleşme, ülkemizde 80'li yıllardan itibaren yoğun olarak görülmeye başlanmıştır. Yatay tekelleşmenin kaçınılmaz sonucu ise; gazetelerin tek tipleşmesi, öncesinde farklı editoryal çizgilere sahip yazı işleri kadrolarının, tek bir çatı altına toplanarak tek bir sese dönüştürülmesidir.

Dikey tekelleşme medya sektöründe ayrı aşamaları içeren sektörlerin tek bir çatı altında toplanması anlamına gelmektedir. Bu tür tekelleşmede söz konusu medya kuruluşu, basım ve dağıtım aşamalarını gerçekleştirecek kuruluşlara da sahiptir. Tekelleşmenin son noktası olarak kabul edebileceğimiz çapraz tekelleşme ise ekonomik açıdan en etkin olanıdır ve günümüzde ulusal-uluslararası düzeyde yoğunlaşmış; tehlikeli bir hal almıştır. Nitekim medya sektöründeki tekelleşme süreci üzerine uzun yıllar çalışmalar yapan Ben H. Badikian, *The Media Monopoly* adlı kitabında; medya sektöründeki birleşmelerin ve satın almaların bu hızla devam etmesi durumunda, 1990'larda medyanın önemli bir kısmının dev bir firmanın eline geçmesinin mümkün görüldüğünü ileri sürmektedir.⁵²⁴ Badikian'ın öngörülerinin büyük ölçüde gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Çapraz tekelleşme, bir medya kuruluşuna sahip kişi ya da grubun farklı sektörlerde de faaliyet göstererek hem reklam veren hem de reklam alan konumuna gelmesiyle oluşmaktadır. Bu sektörlerle bankacılığın da dâhil olması sık karşılaşılan bir durumdur. Kişi ve grupların daha karlı alanlar mevcutken özelde basına genelde

⁵²³ Tokgöz, a.g.e., s.27

⁵²⁴ Ben H. Bagdikian, *The Media Monopoly*, 6. Baskı, Beacon Press, Boston, Massachusetts 2000, s.3'den aktaran Salihpaşaoğlu, a.g.e., s.30

medyaya yatırım yaparak çapraz tekelleşmeyi tercih etmesinde ise temel etken kamu gücünün bir silah olarak görülüp kullanılmak istenmesi ve kamu ihalelerinin bu yolla alınabileceği görüşüdür.⁵²⁵ Nitekim bu gücün keşfedilmesi ve kullanılmak istenmesi, Türk gazeteciliğinde köklü bir değişim yaratmış; geleneksel “gazeteci” gazete sahiplerinden “büyük patronlar” a geçiş gerçekleşmiştir. Hangi türde olursa olsun, tekelleşmenin günümüz basınında oluşturduğu en temel sorun ise artık medyanın büyük sermayeler gerektiren bir sektör haline gelmesi ve yasal yaptırımlara gerek duyulmaksızın, piyasaya girişin doğal ekonomik nedenlerle bir şekilde engellemiş olmasıdır.

Yatay ve dikey tekelleşmenin nedenleri, çoğunlukla teknolojik gelişmelerin sektörde büyük yatırımları gerektirmeye başlaması, gazetelerin okuyucu kaybı ve artan maliyetler nedeniyle ekonomik sıkıntıya düşmesiyle açıklanabilmektedir. Çapraz tekelleşme ise günümüzde basının ve medyanın aldığı yeni şekli gösteren farklı bir boyuttur. İsmet Bozdağ, 1992’de yayımlanan “Dünyada ve Türkiye’de Basın İstibdadı” adlı eserinde bu durumu şöyle açıklamaktadır;

“Günümüzün büyük gazeteleri, ticaretten sanayiye kadar birçok alanda kök salmışlardır. Her biri, büyücek bir pazarı temsil eder. Gazete ise bu pazarın “Halkla İlişkiler Bürosu”dur. Halkla İlişkiler Büroları, nasıl pazarlamanın psikoloji alanında çalışırlarsa, gazeteler de yarattıkları otoriteleriyle bu pazarın, psikolojik merhemi ve garantisidir.”⁵²⁶

Ulusal ve uluslararası düzeyde büyük sermayenin medya sektörünü tercih etme nedenleri şöyle özetlenebilir;

- “Dördüncü gücü paylaşma,
- Siyasi çevrelerde itibar görme ve elindeki silahla korkutma,
- Bu sayede diğer sektörlerdeki yatırımların etkinliğini artırma,

⁵²⁵ Özsever, a.g.e., s.114

⁵²⁶ Bozdağ, a.g.e., s.229

- Devlet teşviklerinden ve diğer rantlardan öncelik kapma,
- Medyayı diğer banka ve şirketlerinin reklamlarında kullanma,
- Medyayı kullanarak pazarlama faaliyetlerini arttırma,
- Finans sektörünün gözde olduğu 1980 sonrası dönemde itibar, güven isteyen finansçılıkta medyadan yararlanma.”⁵²⁷

Bunların yanında, medyanın, özellikle reklam alanları göz önünde bulundurulduğunda da, karlı bir sektör olarak rağbet gördüğü açıktır. Amerika’nın ve dünyanın medya devlerinden Time Warner, sadece medya ve bilişim sektöründe faaliyet gösterdiği halde ABD’nin en büyük dördüncü sermaye grubudur.⁵²⁸ Türkiye’de de piyasanın karlılığını büyük ölçüde reklam gelirleri belirlemektedir.

Tekelleşmenin en büyük sakıncası, düşünce ve basın özgürlüğüne karşı olmasıdır. Basın özgürlüğü, temelini ifade özgürlüğünden, meşruiyetini ise halkın bilgilendirme hakkından almaktadır. Bilgilendirme, demokratik rejimlerde halkın sağlıklı ve doğru tercihler yapabilmesinin, çoğulculuğun, toplumsal uzlaşmanın ve demokratik denetimin birincil şartıdır.⁵²⁹ Basının da dâhil olduğu kitle iletişim araçlarının işlevi, halkın doğru ve tarafsız bilgiye sahip olmasını mümkün kılmaktır. Tekelleşme ise çok yönlü haber dolaşımını engellemekte; medya kuruluşlarının tek yönlü haber dolaşımı yoluyla kitleleri manipüle etmelerine ve çoğu zaman da ekonomik çıkarları doğrultusunda yönlendirmelerine imkân vermektedir.⁵³⁰ Tekelleşme, medya sahiplerinin kamuoyu üzerinde ekonomik veya politik olarak denetimi zor bir etkiye sahip olmalarına neden olmakta ve sahibine, kamuoyunu kendi çıkarları doğrultusunda etkilemek ve karşıt görüşlerin halka ulaşmasına engel olmak için potansiyel bir güç vermektedir.⁵³¹

Ülkemizde ve dünyada genel eğilim, medya tekellerinin gittikçe azalması ve piyasanın daha az sayıda şirket tarafından kontrol edilmesi yönünde gelişmektedir. Basının kamuoyu oluşturma gücünü bünyesinde barındıran medya tekellerinin sayıca

⁵²⁷ Özsever, **a.g.e.**, s.123

⁵²⁸ Yıldırım, **a.g.e.**, s.59

⁵²⁹ Özek, **Basın Özgürlüğünden...**, s.547

⁵³⁰ Baykan, **a.g.e.**, s.57

⁵³¹ Emiş Seda Özokçu, “Görsel-İşitsel Medyada Sahiplik”, Uzmanlık Tezi, T.C. Radyo-Televizyon Üst Kurulu, Ankara 2011, s.24

azalması ise ters orantılı olarak izleyici üzerindeki etkilerini ve bu bağlamda da güçlerini arttırmaktadır.⁵³² Florida Yüksek Mahkemesi, bir kararında bu durumu şöyle ifade etmiştir;

“Kamuoyunun bir olayın bütün yönlerini bilme ve bu bilgiden sağlam seçim yapma hakkı kitle iletişim araçlarının gittikçe daha az sayıda elde toplanmasıyla iyice tehlikeye düşmüş ve bir tür özel sansür ortaya çıkmıştır.”⁵³³

Ülkemizde de 2000’li yıllarda varılan noktanın çok farklı olduğunu söylemek mümkün değildir. Basın, az sayıda medya kuruluşunun elinde faaliyet göstermektedir. Söz konusu medya kuruluşları, çoğunlukla medyayı bir halkla ilişkiler, reklam ve pazarlama alanı ya da prestij ve güç sağlayan bir yan faaliyet olarak gören büyük sermayeli holdinglerin elindedir. Holdinglerin ise kıt kaynakların paylaşımında kendilerinde avantaj sağlama fikrinden bağımsız bir biçimde, gazetecilik mesleğinin geleneksel haber verme işlevine odaklandığını düşünmek, kanımızca aşırı bir iyimserlik olacaktır.

3.2.2.1. Doğan Holding

Türk basınında holdingleşme, 1960’lı yılların başında Kemal Ilıcak’ın Tercüman’ı satın almasıyla başlamış; Kıbrıslı bir iş adamı olan Asil Nadir’in Özal döneminde basın sektörüne girmesi ve sektörde %30’u aşan bir paya sahip olmasıyla gelişmiştir. Ancak ilk büyük holdingleşmeyi gerçekleştiren Aydın Doğan’dır. İstanbul Yüksek Ticaret Okulu’nu bitiren ve 1958’de taşımacılık, müteahhitlik, otomobil, kamyon ve traktör bayiliği yaparak iş hayatına atılan Doğan, Abdi İpekçi’nin ölümünden sonra basın sektöründen çekilmeye karar vererek Milliyet’i satılığa çıkaran Ercüment Karacan’la anlaşarak gazetenin önce %75’ini, iki sene sonra da tamamını satın almıştır.⁵³⁴ Doğan, 1984’te de Hürriyet gazetesini satın alarak dönemin en saygın

⁵³² Uluç, a.g.e., s.282

⁵³³ Tılıç, a.g.e., s.218

⁵³⁴ Topuz, a.g.e., s.334

iki gazetesinin sahibi olmuştur. Aynı tarihte, Ayhan Şahenk'ten Kanal D'yi de satın alarak görsel medyaya da geçiş yapmıştır. 2000'lere geldiğimizde ise Deutsche Bank'ın yaptırdığı bir araştırmaya göre Doğan Grubu, “en büyük piyasa payı ve büyüme potansiyeli açısından Avrupa'nın ortaya çıkmakta olan en güçlü medya grubu” olmaya aday bir grup olarak tanımlanmaktadır.⁵³⁵ Doğan, medyadaki tekel gücünü 1998'de CNN ile yapmış olduğu ortaklık anlaşması sonucu CNN TÜRK televizyon kanalının yayın hayatına başlamasıyla pekiştirmiştir.

Doğan Grubu, 16 Kasım 2006'da Doğan TV Holding'in %25 hissesini Almanya'nın en büyük gazete yayıncısı olan ve 32 ülkede 150 gazete ve dergi yayınlayan Axel Springer'e satmak suretiyle dışa da açılmıştır. Bu anlaşmanın amacının ise söz konusu iki şirketin ülkelerinde satın almak istedikleri medya kuruluşları için birbirlerini kullanmak olduğu iddia edilmiştir.⁵³⁶ Nitekim Doğan Yayın Holding, Almanya'nın en büyük televizyon kanalı Pro 7'yi satın almak için teklif götürmüştü; ancak yeterli görülmemiştir.

Enerji ve medya sektörleri olmak üzere sanayi, ticaret, gayrimenkul pazarlama, turizm ve finans sektörlerinde faaliyet gösteren Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş., günümüz Türk medyasında çapraz tekelleşmenin en etkin örneklerinden biridir.

Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş.'nin medya kolunu oluşturan ve 1997'de faaliyete geçen Doğan Yayın Holding'in bünyesinde barındırdığı şirketler, internet sitesinde şöyle sıralanmıştır; ⁵³⁷

Hürriyet, Posta, Fanatik ve Radikal ve Hürriyet Dailiy News gazeteleri,
TME⁵³⁸ Gazeteleri; Iz Ruk v Ruki, Aviso, Expressz, Oglasnik,
Dergi ve Kitap Yayıncılığı; Doğan Burda Dergi, Doğan Egmont, Doğan Kitap,
Ulusal Kanallar, Kanal D ve CNN Türk,

⁵³⁵ Nilgün Tatal, *Küreselleşme, İletişim, Kültürlerarasılık*, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2006, s.182

⁵³⁶ Hüseyin Akyol, *Haber Basınından İslamcı Medyaya*, Agora Yayınları, İstanbul 2008, s.35

⁵³⁷ (Çevrimiçi) <http://www.doganholding.com.tr/is-alanlari/yazili-medya.aspx>, 03.03.2013

⁵³⁸ TME, Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren bir reklam yayıncılığı şirkettir.

Radyolar; Radyo D, Slow Türk, CNN Türk Radyo,
TV ve Müzik Yapımcılığı ve Yayımcılık; D Productions, Kanal D Home
Video, Doğan Music Company,
Digital TV Platformu; D Smart ve Doğan Tele Shopping,
Doğan Haber Ajansı,
Basım; Doğan Ofset ve Doğan Printing Center (DPC),
Dağıtım; Doğan Dağıtım (Yaysat markası ile hizmet vermektedir.) ve DPP

3.2.2.2. Çukurova Holding

Ortaklığın kurucuları, Çukurovalı büyük toprak sahipleri Karamahmetzade Hafız Mehmet Bey ile Eliyeşil Sadık Paşa'dır.⁵³⁹ Cumhuriyet'in ilk yıllarında Mersin Tarsus'ta kurulan Grup, günümüzde 152'nin üzerinde bağlı şirketi ve iştirakiyle sanayi, inşaat, bilgi ve iletişim teknolojileri, medya, taşımacılık, finans, enerji ve hizmet sektörlerini kapsayan geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir.

Çukurova Grubu, ilk olarak 1977'de Akşam gazetesini satın alarak sektöre giriş yapmak istemiş; ancak 12 Eylül döneminde gazeteyi elden çıkarmıştır.⁵⁴⁰ Grup'un 2012'den itibaren Viacom International ile ortaklığı bulunmaktadır.

Çukurova Holding, bünyesinde hem finans sektöründe hem de finans dışı sektörlerde aktif şirketleri barındırmaktadır. Finans tarafındaki şirketler, bankacılık alanlarında faaliyet göstermektedir. Finans dışı operasyonlar ise sanayi, inşaat, medya, bilgi ve iletişim teknolojileri, enerji, taşımacılık ve hizmet sektörlerini içermektedir. Holding'in bu geniş varlık portföyü, mobil iletişim ve bütünleşmiş medya hizmetleriyle daha da zenginleşmektedir. Basında Akşam ve Güneş gazetelerine sahip olan kuruluş, aynı zamanda hâlen Turkcell'de en fazla hisseyi elinde bulundurması nedeniyle GSM operatörleri sektöründe kalan tek Türk grubudur.

⁵³⁹ Topuz, a.g.e., s.339

⁵⁴⁰ Akyol, a.g.e., s.32

3.2.2.3. Doğuş Holding

Finans, otomotiv, inşaat, medya, turizm, gayrimenkul ve enerji olmak üzere yedi sektörde faaliyet gösteren Doğuş Grubu veya Doğuş Holding A.ř., 1951 yılında Türkiye'de kurulan şirket grubudur.

Doğuş Holding, 1999'da NTV'nin gruba katılmasından itibaren medya sektöründeki faaliyetlerini Doğuş Yayın Holding adı altında gerçekleştirmektedir. NTV haber kanalının başarısıyla Türkiye'de tematik kanal dönemini açan grup, 2011'de Türkiye'nin ilk özel televizyon kanalı olan Star TV'yi de satın alarak görsel medya alanında yerini sağlamlaştırmıştır.

TABLO: 4 Doğuş Holding'in Medya Sektöründeki Faaliyet Alanları

Televizyon Kanalları	Radyo İstasyonları	İnternet	Dergiler	NTV Yayınları
NTV	NTV Radyo	ntvmsnbc.com	VOGUE	
STAR TV	Kral FM	ntvspor.net	GQ	
CNBC-e	Virgin Radio	oley.com	National Geographic	
NTV Spor	Kral POP Radyo	cnbce.com	NG Kids	
Kral TV		tvyo.com	Robb Report	
e2		sosyotv.com	NTV Tarih	
Kral POP TV		skorist.com		

Kaynak: (Çevrimiçi) http://www.dogusgrubu.com.tr/web/23-92-1-1/dogus_grubu_-_tr/sektorler/medya/dogus_yayin_grubu, 03.03.2013

3.2.2.4. Ciner Holding⁵⁴¹

Temelleri 7 Mart 1978 tarihinde atılan ve Aralık 2004 tarihine kadar Park Grubu adıyla bilinen Ciner Grubu; ticari faaliyetlerine oto yedek parça üretim, satış ve ithal işleri ile başlamıştır. Grup, 1980'li yılların ikinci yarısında yurtiçi ve yurtdışı zirai motor ve yedek parça üretim projeleri, anahtar teslimi entegre tesis taahhütleri ve tekstil sanayii tesislerinin kurulması ve işletilmesi projeleri ile çalışma alanını genişletmiştir.

Ciner Grubu bugün; Ciner Enerji ve Madencilik Grubu, Ciner Medya Grubu, Ciner Ticaret, Sanayi ve Hizmet Grubu adı altında 3 grup ve çeşitli şirketleri ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

Faaliyet alanını 2002 yılında medya sektörüne de taşıyan Grup, bu alandaki faaliyetlerini 14 Eylül 2007 tarihinden itibaren Ciner Yayın Holding adı altında gerçekleştirmektedir. Ciner Yayın Holding, 2013 Nisan ayı itibariyle bünyesinde Habertürk gazetesi, Habertürk TV kanalı, C Yapım ve filmcilik, Bloomberg HT ekonomi kanalını barındırmakta ve medya yatırım faaliyetlerini Ciner Medya Yatırım üzerinden yürütmektedir.

3.2.2.5. Çalık Holding⁵⁴²

Ticari faaliyetleri 1930'lu yıllara dayanan Çalık ailesinin bir mensubu olan Ahmet Çalık'ın girişimleriyle 1981 yılında temelleri atılan Çalık Holding, bugün

⁵⁴¹ Grup hakkındaki genel bilgiler Ciner Grup'un internet sitesi olan <http://www.cinergroup.com.tr> adresinden alınmıştır. Çevrimiçi 03.03.2013

⁵⁴² Çalık Grup hakkındaki bilgiler grubun resmi internet sitesi olan www.calik.com.tr/den alınmıştır. Çevrimiçi 03.03.2013

enerji, telekom, tekstil, inşaat, finans, medya ve madencilik sektörlerinde faaliyet göstermekte ve 17 farklı ülkede operasyonlarını sürdürmektedir.

Çalık Holding, 2009 yılından beri medya faaliyetlerini Turkuvaz Medya Grubu adı altında gerçekleştirmektedir. Pazar büyüklüğü ve reklam payı açısından Türkiye'nin en büyük iki medya kuruluşundan biri olan Turkuvaz Medya bünyesinde 22 şirket bulunmaktadır.

Tablo 5: Çalık Holding'in Medya Sektöründeki Faaliyet Alanları

GAZETELER	TV KANALLARI	YAYINCILIK VE DAĞITIM	REKLAM PAZARLAMA DANIŞMANLIK VE HABER AJANSI
Sabah/ Sabah Avrupa (Şubat 2014'te Zirve Holding'e satıldı)	ATV (Şubat 2014'te Zirve Holding'e satıldı)	Turkuvaz Dağıtım Pazarlama	Turkuvaz Reklam Pazarlama Danışmanlık
Fotomaç	ATV Avrupa (Şubat 2014'te Zirve Holding'e satıldı.)	Turkuvaz Kitap	Turkuvaz Haber Ajansı
Yeni Asır	A Haber		
Takvim	MİNİKA		

Kaynak: (Çevrimiçi) <http://www.calik.com/tr/sektorler/medya>, 03.03.2013

Yukarıdaki tablo, 03.03.2013 tarihinde Çalık Grubu'nun internet sitesinde yer alan bilgiler kaynak alınarak hazırlanmıştır. Ancak Çalık Grubu, ATV ve Sabah Grubu'nun Şubat 2014'te gerçekleşen satışından sonra internet sitesinde yeni bilgilere yer vermemiştir.

3.2.3. Günümüzde Medya-Sermaye-İktidar İlişkileri

Yasal düzenlemelerin yanında, günümüz Türk basınıni etkileyen en önemli olgulardan bir diğeri de temelleri tamamen ekonomiye dayanan medya- sermaye ve iktidar ilişkileridir. Geçtiğimiz 15 yıl içinde oldukça bütünleşen bu üçlü yapıda, çıkar çatışmaları çerçevesinde karşılıklı yaptırımlar uygulanmakta; en çok göz ardı edilen ise halkın doğru ve tarafsız haber alma hakkı olmaktadır.

Bu üçlü yapının temelinde ise doğal olarak, basında ticarileşme ve holdingleşme olgusu yatmaktadır. Bir nevi tekel haline gelen ve farklı sektörlerdeki faaliyetleri nedeniyle de iktidarla ekonomik ilişkiler içerisine giren medya holdinglerin yapısı, basın özgürlüğünün önünde yeni ve güçlü bir engel olarak görünmektedir.

“Haber ile gerçeği birbirinden uzaklaştıran, haberde denge ve yorumsuzluk savını boşluğa düşüren, medyayı kamunun değil siyaset ve sermayenin gözcüsü ve dördüncü gücü haline getiren sermaye-siyaset-medya entegrasyonu, tekelleşme sürecinde karşı konulmaz ölçüde güçlenir.”⁵⁴³

Medya ve iktidar arasındaki ilişkiler, bir yandan iktidarın basına bakış açısını yansıtırken, diğer yandan da basının kendi içindeki duruşunu göstermektedir. Söz konusu holdinglerin piyasaya hâkim olmak için karşılıklı çatışmaları da kamuoyu nezdinde basına olan güveni azaltmakta; sonuç olarak basını temel işlevinden uzaklaştırmaktadır. Nitekim bu güvenilirlik kaybı, gazetecilerin kendilerinin

⁵⁴³ Yıldırım, a.g.e., s.58

yayınladığı kamuoyu araştırmalarına da yansımıştır; söz konusu araştırmalara göre, medyanın güvenilirlik yüzdesi 15-20 civarındadır.⁵⁴⁴ Siyasilerin güvenilirliğinin de tartışıldığı bir ortamda, demokrasinin dördüncü ayağını oluşturması beklenen basın durumu, ülkemizde demokrasinin girdiği çıkmazı açıkça göstermektedir.

Demokrasi ve özgürlükler bağlamında, birçok gelişmeyi Batı ülkelerinin arkasından takip eden Türkiye, gerek medyadaki teknolojik gelişmeler gerekse medyanın ticarileşme boyutu açısından, Batı ülkeleriyle eş zamanlı hareket etmiştir. Ancak Batı ülkelerinde holdingleşme, daha çok medyanın yan sektörleriyle birlikte gerçekleşirken, Türkiye’de farklı sektörlerin bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir; nitekim medya, banka ve holding üçlüsü bunun somut göstergesini oluşturmaktadır.⁵⁴⁵ Bununla birlikte, ülkemizde basın ve editoryal bağımsızlık açısından daha vahim bir görüntü sergilenmesinin temelinde, öncelikle -diğer sebeplerle de desteklenecek biçimde- basının bir değer olarak görülmemesinden kaynaklanan sorunlar yatmaktadır. Basın çalışanlarının mevcut duruma-basının asli işlevinden uzaklaşarak sermayeleşmesine- karşı gösterdiği kayıtsızlık ve daha ötesinde bu duruma hızla uyum sağlamış olması da bunun bir göstergesidir.

“Basın, asıl işlevinden uzaklaşmış, şu ya da bu görüşün veya siyasi partinin sözcülüğünü yapar duruma gelmiştir. Özellikle de seçim dönemlerinde basının propaganda işlevi diğer işlevlerinin çok önüne geçmektedir. Siyasi çevrelerle girilen karşılıklı çıkar ilişkileri basının sürekli ödün vermesine yol açmakta. Ki bu da demokratik bir düzende tarafsız olması gereken ve asıl işlevi toplumu bilgilendirmek, güncel gelişmelerden kamuyu haberdar etmek olan basın için çarpık bir gidiş demektir. Dahası bu yönüyle bugün Türkiye’de güdümlü bir basının var olduğundan söz etmek bile abartılı olmayacaktır.”⁵⁴⁶

Geldiğimiz son durumda, Türkiye’de medya kuruluşları kamuoyu oluşturma güçlerini iktidara karşı kullanırken; iktidar da çeşitli maddi yaptırımlarla, istemediği

⁵⁴⁴ Koloğlu, **Basın Tarihi**, s.166

⁵⁴⁵ Demir, **a.g.e.**, s.197

⁵⁴⁶ Nazife Güngör, “Basın Özgürlüğü Açısından Kurumsallaşma Çalışmaları: Serbesti ve Kısıtlamalar”, **Cumhuriyet Döneminde İletişim Kurumlar, Politikalar**, Derleyen: Nazife Güngör, Siyasal Kitabevi, Ankara 2010, s.124

yayınları engelleme yoluna gidebilmektedir. Medyanın kamuoyuna hizmet etmekten ziyade sermayenin çıkarları doğrultusunda hareket etmesi ve gerekli gördüğünde kendi kendine sansür uygulaması sonucunu doğuran bu durum, halkın doğru ve tarafsız bilgiye ulaşma hakkına zarar vermekte; bundan da en çok demokrasi kavramı zarar görmektedir. Nitekim özellikle son on yılda, gerek medyada yaşanan çıkar çatışmalarının, gazeteciler tarafından farklı yorumlarla köşe yazılarına taşınması, gerekse işten çıkan ya da çıkarılan gazetecilerin söylemleri, Türkiye’de editoryal bağımsızlığın varlığına dair önemli şüpheler yaratacak niteliktedir. Daha da önemlisi editoryal bağımsızlığa önem veren gazetecilerin sayısının da gitgide azalmasıdır.

“Söz konusu basın kuruluşlarının hepsi, başta emek-sermaye ilişkilerine yönelik haber, yorum ve her türlü aktarımlarında olmak üzere, toplumsal gelişmeler karşısında, tam bir ağız birliği ile sermayenin genel yaklaşımlarından yana tutum takınmakta; grev vb. çalışma yaşamı uyuşmazlıklarında ya da özelleştirme, vergilendirme gibi siyasal iktidarın sermayeyi gözetten politikalarını, geniş bir oydaşma olarak nitelendirilebilecek ölçekte desteklemektedirler. Diğer yandan, sermaye içi sorunlarda kendisinin bağlı olduğu kuruluşlardan ya da sermaye cephesinden yana açık ve aktif bir tutum sergilemektedirler.”⁵⁴⁷

Bütün bu gelişmeler çerçevesinde, günümüz yaygın basınının (ya da medyanın) en önemli özgürlük sorununun, ticarileşme sürecinde yaşadığı kendi içindeki yapısal değişimler olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada, iktidara basına karşı maddi yaptırım gücünü veren de yasal düzenlemelerden ziyade, medyanın kendi içinde sermayeyle bütünleşik yapısıdır. Ticari bir kuruluş olarak farklı sektörlerde faaliyet gösteren ve basitçe kar maksimizasyonu hedefi taşıyan günümüz holdinglerinin, medya alanında farklı bir amaçla hareket etmesi olası gözükmediği gibi; farklı bir alanda devletten teşvik ya da prim gibi bir destek bekleyen bir Holding’in medya kuruluşlarındaki yayın politikasını bunu göz ardı ederek sürdürmesi de kolaylıkla mümkün olmamaktadır.

⁵⁴⁷ A. Raşit Kaya, **İktidar Yumağı Medya-İktidar-Sermaye**, İmge Kitabevi, İstanbul 2009, s.252

“Medya gruplarında asıl işleri gazetecilik yapmak olan genel yayın müdürleri ve köşe yazarlarının kendi gruplarının çıkarlarını korumak için gerektiğinde iktidar partileriyle ve bürokratlarla pazarlıklar yaptıkları ve buna göre siyasi iktidara ve bürokrasiye karşı tavır aldıkları iddiaları Türk medyası için sık sık tekrarlanmaktadır.”⁵⁴⁸

Söz konusu oligarşik yapıda, medya holdinglerinin, özetle piyasaya hâkim olmak olarak nitelendirebileceğimiz temel amaçlarında, birbirleri ile çatışma halinde olmaları da, son yıllarda sıkça görülen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Büyük sermaye gruplarının medya sektöründe aynı anda yer almaları Türkiye siyasal-toplumsal yazınına kısaca ‘medya kavgaları’ olarak adlandırılabilir yeni bir kavram kazandırmıştır(!). Geçmişte ‘basın kavgaları’ olarak yaşanan olgu, yazarların genellikle siyasal konularda, kimi zamanlarda da kişisel nedenlerle gazete sayfalarında atışmaları, polemiğe girmeleriydi. Bu niteliğiyle de ‘basın kavgaları’, ‘fikir ve tutum farklılıklarını’ sergilemesi açısından basının varlık nedeniyle bir ölçüde uyumlu, en azından ona ters düşmeyen bir pratikti. Medya döneminde ise ‘kavgalar’ düşünce ayrılıkları değil firmalar arasında ‘çıkar’ çatışmaları nedeniyle çıkmakta ve karşıt düşüncelerin ortaya konulması yerine bir diğerinin yolsuzluğunu ve/veya usulsüzlüğünü sergilemek yoluyla başlarını derde sokmayı, sonra da, olanaklı ise rakiplerini yok etmeyi amaçlayan topyekûn bir savaş görüntüsü vermektedir.”⁵⁴⁹

3.2.3.1. “Medya Savaşları” ve AKP Hükümetleri Döneminde Basın

Günümüz medyasının yapısı incelenirken, II. Dünya Savaşı döneminde İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın basın hakkında söylediği şu sözleri hatırlamakta fayda görülmektedir;

⁵⁴⁸ Demir, a.g.e., s.205

⁵⁴⁹ Kaya, a.g.e., s.249,250

“Matbuat yaşadığı muhitin siyasi rejimine intibak etmelidir (uymalıdır). Her rejim kendisine muvafık bir vatandaş tipi aradığı gibi, bir matbuat tipi de arar.”⁵⁵⁰

AKP Hükümeti döneminde de, iktidarın kendine özgü bir basın yarattığını söylemek mümkündür. Ancak bu olgu, salt iktidar erkinin iradesi çerçevesinde değil, medyanın ve basının geçmişten günümüze gelen yapısal sorunlarından kaynaklanan bir sorunlar bütünüdür. Benzer şekilde, Siyasal İslam’ı temsil eden AKP’nin iktidara gelmesi de Türkiye’de altyapısı 1950’li yıllardan beri hazırlanan ideolojik bir yaklaşımın bir ürünüdür. “Bu anlamda, bugün iktidarda bulunan parti şu anda ortaya çıkmış bir parti değildir, yılların mirasını ve uluslararası desteği alarak şu anki gücüne kavuşmuştur.”⁵⁵¹

Bununla birlikte, AKP Hükümeti döneminde basın incelenirken, Hükümet’in ve temsil ettiği ideolojinin basın özgürlüğünün de dâhil olduğu özgürlüklere ve basının da bir temsilcisi olması gereken muhalefet olgusuna yaklaşımı ve bu yaklaşımı fiili olarak hayata geçirme gücünün etkisini de yadsımak mümkün değildir. Nitekim AKP Hükümeti, geçtiğimiz 10 yılda, arkasına aldığı çoğunluğun gücü ile basına karşı söylemlerini sertleştirmiş ve basın ile iktidar arasında zaten yapı itibarıyla dengeli olmayan bir çatışmada hem yasal yaptırımlarla hem de iktidarın getirdiği ekonomik güçle ağırlığını koymuştur.

AKP İktidarı, Türkiye’de medyanın, belli başlı holdinglerin eline geçtiği ve oligarşik bir yapıya büründüğü 2000’li yılların başında yönetimi devralmıştır. Söz konusu gruplar; Doğan Grubu, Dinç Bilgin, Karamehmet ve Uzanlar’dır.

AKP Hükümeti döneminde, basın-iktidar ilişkilerinin temelini oluşturan, sermaye ve medyanın bütünleşmesi, 1980’lerden bu yana meydana bir sürecin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu süreç sonucunda, asli görevi kamuoyunu bilgilendirmek ve haber vermek olan basının dönemi kapanarak, yeni bir dönem; “medya dönemi” açılmıştır.

⁵⁵⁰ Kabacalı, a.g.m., s.83

⁵⁵¹ Savaş Çoban, **Hegemonya Aracı ve İdeolojik Aygıt Olarak Medya**, Parşömen Yayıncılık, İstanbul 2013, s.266

“Medya döneminin ayırt edici özelliği, daha önceki dönemlerde kamusal iletişimin belkemiği olan topluma haber ve bilgi aktarma işlevlerinin bundan böyle kitle iletişim araçlarınca gerçekleştirilen diğer sembolik üretimler yanında ikincil bir konuma itilmesi, indirgenmesidir.”⁵⁵²

Bu dönemde, kitle iletişim araçları, teknolojik ve ekonomik gelişmelerle, farklı bir boyut kazanmış; gerek siyasi, gerekse ekonomik nedenlerle, söz konusu araçların bilgilendirme işlevinden çok, eğlendirme işlevi üzerine yoğunlaşmıştır.

Bununla birlikte, basının hangi işlevi üzerinde durulursa durulsun, günümüzde medya ile iktidar arasındaki ilişki ve dengelerin temeli, ekonomik faaliyetlere dayanmaktadır. Nitekim bu dönemde medyanın yapısını ve iktidarla olan ilişkilerini iktidar lehine değiştiren önemli olaylardan biri de, 31 Mart 2000’de, Türk Bankacılık Sistemi’ni Avrupa Birliği standartlarına çekmek amacıyla, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun kurulmasıdır.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 93. maddesinde, söz konusu kurumun yetki ve sorumlulukları şöyle sıralanmıştır;

“Kurum, bu Kanun ve ilgili diğer mevzuatın verdiği yetkiler çerçevesinde finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışması, malî sektörün gelişmesi, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması için;

a) Bankalar ve finansal holding şirketleri ile diğer kanunlarda ve ilgili mevzuatta yer alan hükümler saklı kalmak kaydıyla finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin; kuruluş ve faaliyetlerini, yönetim ve teşkilat yapısını, birleşme, bölünme, hisse değişimini ve tasfiyelerini düzenlemek, uygulamak, uygulanmasını sağlamak, uygulamayı izlemek ve denetlemek,

b) Yurt içi ve yurt dışı muadil kurumların katıldığı uluslararası malî, iktisadî ve meslekî teşekküllere üye olmak, görev alanına giren hususlarda yabancı ülkelerin yetkili mercileri ile mutabakat zaptı imzalamak,

⁵⁵² Kaya, a.g.e, s.111-112

c) Kanunla verilen diğer görevleri yapmak ile görevli ve yetkilidir.”

BDDK’nın kurulması ve faaliyete geçmesinin, medyaya etkileri ve yansımaları ise kurumun amacının ve yetkilerinin çok ötesinde gelişmiştir. Büyük bankaların ve medya kuruluşlarının devletin eline geçmesine neden olan bu süreç, Türkiye’de medyanın ve medya-iktidar ilişkilerinin çerçevesini değiştiren en önemli adımlardan biridir. Nitekim söz konusu olaydan sonra, medya holdingleri ve iktidar arasında, holdingler lehine olan durum değişmiş ve medya kuruluşları bir bakıma devlet denetimine geçmiştir. Bu noktada, 2000’li yılların başında belirli güç odaklarının elinde toplanarak oligarşik bir yapıya bürünen medyaya yönelik ilk önemli adım, gerek basında gerekse siyasette başat konuma gelmiş Uzan Grubu’nun tasfiyesi olmuştur. 1990’lı yıllarda medya alanında büyük güç oluşturan Uzanlar’ın 2002 seçimleri öncesinde medya gruplarının desteğini alarak siyasete girmeyi hedeflemeleri ve hatta söz konusu seçimden %7,5’lik bir oy oranıyla çıkmayı başarmalarının, bu tasfiye sürecinin başlamasında bir etken olarak görülmesi ise demokrasi adına üzücü bir durum teşkil etmektedir.

BDDK’nın 4 Temmuz 2003’te, Grup’a ait İmar Bankası’nın bankacılık yapma ve mevduat kabul etme iznini kaldırmış; ardından, söz konusu soruşturma çerçevesinde, Uzanlara ait 219 şirkete TMSF tarafından el konmuştur.⁵⁵³

Uzanların medya piyasasından çekilmek zorunda kalmasıyla piyasaya hâkim şirket sayısı daha da azalmıştır. Kısa bir süre sonra köken olarak gazetecilikten gelen Dinç Bilgin’in tasfiyesi ve yerine Turgay Ciner’in gelmesiyle ise basının geleneksel yapısını tamamen terk ederek bir anlamda holdingleşme sürecini tamamladığını söylemek mümkündür.

Türkiye’de medya ile iktidar arasındaki dengelerin iktidar lehine döndüğü sürecin başlangıcını da kanımızca, kamuoyunda ATV-Sabah Olayı olarak bilinen ve Dinç Bilgin, Turgay Ciner ve Aydın Doğan arasında meydana gelen çıkar çatışmasının bir güç savaşı haline dönüşmesi ve pek de sürpriz olmayan bir şekilde iktidar lehine sonuçlanması olarak özetleyebileceğimiz olaylar bütünü oluşturmaktadır.

⁵⁵³ Demir, a.g.e., s.228

Gazetecilik hayatına Yeni Asır gazetesiyle başlayan, İzmir kökenli Bilgin ailesince 1985'te faaliyete geçirilen Sabah gazetesi, 1990'ların başında Hürriyet gazetesinin yanında yazılı basının en büyük iki grubundan biriydi. Ancak gazetecilik kökenli Dinç Bilgin'in medya sektöründeki rakipleriyle mücadele edebilmek adına farklı sektörlerde faaliyet göstermeye başlaması, Grup'un sonu oldu.

En son bankacılık sektörüne girmek isteyen Dinç Bilgin, 1997 yılında Cavit Çağlar'la birlikte Etibank'ı Özelleştirme İdaresi'nden 155,5 milyon dolara satın aldı.⁵⁵⁴ Bilgin, daha sonra bankanın tamamına sahip oldu.

Üç yıl sonra TMSF tarafından Etibank'a el konduğunda ise bankanın 500 milyon dolar açığı vardı; Bilgin, bankayı hortumlamakla suçlandı ve bütün mal varlığına el konduğu gibi hapis cezası aldı.

Bu dönemde Bilgin, Turgay Ciner'le anlaşarak 12 Haziran 2002'de ATV ve Sabah'ı Ciner Grubu'na kiraladı. Bu süre zarfında ATV kanalını ve Sabah Grubu'nun kiracı olarak işleten Turgay Ciner ile TMSF arasında 30.03.2005'te sağlanan anlaşma sonucunda, Ciner, ATV ve Sabah'ı 10 yıl vadeli olarak 435 milyon dolara satın aldı.⁵⁵⁵

Ciner'in ATV ve Sabah Grubu'nun sahibi olarak kalması, Doğan Holding'in gücünü kırarak ve piyasaya tamamen hâkim bir konuma gelmesini engelleyecekti. Ancak söz konusu dönemin ardından Dinç Bilgin'in, elinde Ciner'le yapılmış bir anlaşma olduğunu ve yayın kuruluşlarının %50'sine sahip olduğunu öne sürmesi, medyada yeni bir tartışma yarattı. TMSF, ATV ve Sabah'a tekrar el koydu. Yargıya taşınan olayın sonucunda, yayın grubu tekrar satışa sunuldu. Bu dönemde Aydın Doğan'ın da söz konusu kuruluşlar için teklif götürmek istediği duyuruldu.

Her ne kadar Aydın Doğan, gerekli yasal tedbirlerin alındığını öne sürmüş olsa da satışın gerçekleşmesi durumunda, Aydın Doğan doğrudan ya da dolaylı olarak Türk basınının iki önemli yayın organını elinde tutmuş olacaktı. Nitekim Doğan'ı ATV ve Sabah'ın satış sürecinin dışında bırakan 2007 Rekabet Kurulu Raporu, aşağıdaki ifadeleri içermektedir;

⁵⁵⁴ Topuz, a.g.e., s.343

⁵⁵⁵ Akyol, a.g.e., s.36

“Gazete yayıncılığı piyasasına bakıldığında, Doğan Grubu’nun net satış açısından %35 civarında bir paya sahip olduğu görülmektedir. %35’lik bir Pazar payı, hâkim durum için tek başına yeterli bir gösterge olarak kabul edilmese dahi bu piyasaya giriş-çıkış engellerinin varlığı, dikey yapılanma, ürünün niteliği, satış ve dağıtım ağları ve rakiplerin göreceli gücü gibi piyasaya özgü unsurlar ile birlikte bu miktardaki Pazar payı hâkim duruma işaret edebilir.”⁵⁵⁶

Söz konusu dönemde, ATV ve Sabah’ın satışı, 2008 yılı bütçe görüşmelerinde Meclis’e de taşınmış; AKP’yi kendilerine yandaş medya kurmakla suçlayan CHP lideri Deniz Baykal, kürsüde şu ifadeleri dile getirmiştir;

“Büyük olasılıkla damat beyin holdingi, Türkiye’de ikinci büyük medya grubunun da sahibi olacak... Demokrasi; devlet gücünün, yetkisinin, olanaklarının, otoritesinin bir siyasi hegemonya tesis etmek için kullanılması anlamına gelmez. Bir eski Başbakan, Türkiye’de 'kendine yandaş medya ayarlıyor' diye iddia altında yıllarca mahkemelerde hesap vermek zorunda kaldı. Yandaş medya oluşturmak, iktidarın bir imtiyazı değildir. Böyle bir tabloyu doğal karşılamak vicdanla, demokrasi anlayışıyla, memleket sevgisiyle bağdaşmaz.”⁵⁵⁷

Deniz Baykal’ın öngörülleri büyük ölçüde gerçekleşti. Nitekim 2007 Aralık’ında, ATV-Sabah Yayın Grubu’nun, daha evvel medya sektöründe faaliyet göstermemiş bir kuruluş olan Çalık Holding tarafından satın alınması, Türk basını açısından önemli bir dönemeç teşkil etmektedir. TMSF tarafından 05.12.2007’de düzenlenen ihaleye tek firma olarak Ahmet Çalık’ın katılması, Başbakan Erdoğan’ın damadı Berat Albayrak’ın söz konusu Holding’in önce çalışanı, sonra CEO’su olması ve satın almanın da kamu bankalarınca açılan kredilerle gerçekleştirilmesi⁵⁵⁸ kamuoyunda güçlü şüpheler oluşturacak nitelikler taşıdığı gibi, AKP Hükümeti’nin 2007 seçimlerine, karşısında hiçbir medya muhalefeti olmadan hazırlanmasını da sağlamıştır.

⁵⁵⁶ Rekabet Kurulu Raporu, 2007, s.86; Kaya, a.g.e., s.261

⁵⁵⁷ “Meclis kürsüsünden atışma”, (Çevrimiçi)

<http://www.milliyet.com.tr/2007/12/05/siyaset/asiy.html>, 12.06.2013

⁵⁵⁸ Mustafa Sönmez, **Medya, Para, Kültür ve İstanbul İktidarı**, Yordam Kitap, Aralık 2010, s.55

“Ülke siyasi yaşamında dönüm noktası sayılabilecek bir seçim, yüksek tirajlı günlük bir gazete ile geniş izleyici kitlesine sahip bir televizyon kanalının da dâhil olduğu, medyanın önemli bir kesiminin devletin (kısacası siyasal iktidarın) mülkiyet ve kontrolü altında yaşanmıştır.”⁵⁵⁹

2007 yılında Çalık Grubu’na 1.1 milyon dolara satılan söz konusu yayın grubu, son olarak 20 Aralık 2013’te Kalyon İnşaat’a ait Zirve A.Ş.’ye devredilmiştir. Oldukça çarpıcı iddiaları beraberinde getiren bu devir işlemi, çalışmamızın son bölümünde “Havuz medyası” iddiaları başlığı altında ayrıca incelenecektir.

ATV ve Sabah’ın 2007 yılında gerçekleşen tasfiyesinin ve satışının ardından Türk medyasındaki dengeleri değiştiren bir diğer olay ise Doğan Holding ile iktidar arasında gerçekleşen ve basın özgürlüğüyle hiçbir şekilde bağdaşmayan söylemler, hatta yaptırımlarla desteklenen polemiktir.

Doğan Grubu ile iktidar arasındaki çekişmenin temellerinin, AKP’nin tek başına iktidar olduğu 2002 seçimlerine hazırlık sürecinde, başladığını söylenebilir. Nitekim o dönemde tek başına Türk medyasının %60’ına sahip olan Doğan Grubu, seçimden sadece %20 oyla çıkan CHP’yi desteklerken; AKP, karşısındaki medya gücüne karşı seçimi kazanmıştır.⁵⁶⁰

Sonraki dönemde ise Doğan Grubu’nun iktidara karşı söylemini nispeten yumuşak tutması, taraflar arasındaki gerginliği büyük ölçüde engelledi. O dönemde Hürriyet gazetesinde köşe yazarlığı yapan Emin Çölaşan, kitabında, Hükümet’e karşı söylemini yumuşatmasını talep eden Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök’le arasında geçen konuşmayı şöyle anlatmaktadır;

“Bak, Doğan Medya bütün kuruluşları şu anda çok iyi gidiyor. Fakat Hükümet isterse en sağlam kuruluşları, en sağlam bankaları bile bir günde batırır. Müfettiş gönderir, maliyeci gönderir, nasıl olsa bir eksik gedik bir yanlış bulur. Şimdi senden

⁵⁵⁹ Kaya, a.g.e., s.257

⁵⁶⁰ Ertuğrul Mavioglu, **Cenderedeki Medya Tenceredeki Gazeteci**, İthaki Yayınları, İstanbul 2012, s.49

ricam, iki-üç ay hükümetle ilgili bir şey yazma. Bu Aydın Bey'in (Doğan) da ricasıdır.”⁵⁶¹

Çölaşan, kitabında, işten çıkarılmasıyla sonuçlanan bu süreçte, Doğan'ın iktidarla “iyi geçinme” çabasında olduğunu vurgulamakta; bu çabayı ise gereksiz görmektedir. Nitekim Çölaşan'a göre de Doğan, elindeki gücün farkında değildir.

İktidarla Doğan Holding'in arasının tamamen açılması ise Hürriyet gazetesinin, 2008 Eylül'ünde manşetine taşıdığı Deniz Feneri Davası⁵⁶² ile gerçekleşmiştir.

Deniz Feneri e. V. Davası'nın en önemli sanığı Mehmet Gürhan'ın Başbakan Erdoğan'a para aktardığı iddiası, NTV'de CHP lideri Deniz Baykal tarafından dile getirilmesinin ardından Doğan Grubu'na ait Radikal, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde manşet oldu.⁵⁶³ Doğan Grubu, ilgili haberleri manşetlere taşıırken; Başbakan Erdoğan, Grup'un Deniz Feneri davasına ilişkin yayınlarını, Doğan'ın satın aldığı Hilton Otel'ine inşaat izni verilmemesine bağlayarak, halkı söz konusu gazeteleri boykota çağırıyordu. İktidarı oldukça rahatsız eden bu dava sürecinde, Başbakan Erdoğan'ın;

“Bu ülkede medya güvenilirliğini yitirmiştir, kendini bitirmiştir. Onun için, bundan sonra ben de diyorum ki, partinin mensupları olarak yalan yanlış bu haberleri yapan medyaya karşı sizler de kampanyanızı başlatın, sürdürün ve bu gazeteleri evinize sokmayın, almayın. Bu kadar açık konuşuyorum. Hangi dilden anlarsanız o dilden konuşacağız ve biz bu ülkede bu hizmetleri canla başla sürdürürken bir de sizle mi uğraşacağız ya...” şeklinde ifade ettiği sözleri oldukça anlamlıdır.⁵⁶⁴

⁵⁶¹ Emin Çölaşan, **Kovulduk Ey Halkım Unutma Bizi “Bir Medya Belgeseli”**, Bilgi Basımevi, 69. Basım İstanbul 2007, s.27

⁵⁶² Deniz Feneri Davası, Almanya'da faaliyet gösteren "Deniz Feneri" derneğinin topladığı 41 milyon avroluk paranın bir kısmını amaç dışında kullanmasıyla ilgili dava. Almanya'nın Frankfurt Eyalet Yüksek Mahkemesinde görülen davada, 17 Eylül 2008 tarihinde mahkemenin hâkimi Johann Müller'in verdiği kararla tutuklu yargılanan dernek yöneticileri hapis cezası almış, derneğin mal varlığı ise kamuya devredilmiştir. (Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Deniz_Feneri_e.V._davas%C4%B1 html, 13.12.2013

⁵⁶³ Mavioglu, **a.g.e.**, s.50

⁵⁶⁴ “Erdoğan'dan Basına Savaş”, (Çevrimiçi)

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/10824/Erdogan_dan_basina_savas.html#, 04.03.2014

Kanımızca, üslubu ve halkı gazeteleri boykot etmeye yönelik çağrısıyla eleştirilen Başbakan Erdoğan'ın basına yönelik "biz bu ülkede bu hizmetleri canla başla sürdürürken bir de sizle mi uğraşacağız ya..." şeklinde ifade ettiği sözleri de, Türkiye'de Cumhuriyet tarihi boyunca neredeyse bütün iktidarların basına bakışının ve basından beklentisinin en açık biçimde ifadesidir.

"Eğer bir sistemde özellikle de siyasal iktidar ve basın, hiç değilse basının bir kısmı tam anlamıyla karşı karşıya gelmişse orada gerçekten bir sistem sorunu var demektir. Sonuçta ne denli taraf olursa olsun basının en temel görevi sitemdeki, devletin kurum ve kurumlardaki işleyişte ortaya çıkan aksaklıklara dikkat çekmektir. Basın, siyasal iktidarı bu denli ağır bir eleştiri ortamına çekiyorsa burada elbette ki basını sorgulamakla birlikte, siyasal iktidar kanadında da neler olup bittiğine bakmak gerekiyor."⁵⁶⁵

Başbakan Erdoğan, başta Hürriyet gazetesi olmak üzere Doğan Grubu'nun söz konusu dava ile ilgili yayınlarını;

"Kendi menfaatlerinizin, gayrimeşru menfaatlerinizin önü kesildi diye bu haberleri yaptığınızı millete anlatacağım. Hangi talebiniz geri çevrildi diye bu haberleri yapıyorsunuz? Bunlar çıkacak meydana..."⁵⁶⁶ cevaplayarak iktidar ve sermaye grupları arasındaki menfaat ilişkilerine de işaret etmiştir.

Başbakan Erdoğan'ın bu söylemleri ve ardından başlatılan vergi usulsüzlük incelemeleri uluslararası basında da yer bulmuştur. Dünya çapında medya yöneticileri, editörler ve önde gelen gazetecilerin oluşturduğu uluslararası bir basın kuruluşu olan IPI ise söz konusu olaya yönelik bir bildiri yayınlamıştır.

Başbakan Erdoğan'ın 7 Eylül 2008'de, Doğan Medya Grubu'na, "Deniz Feneri e. V. skandalını haber yapmalarının esas nedenini" açıklama çağrısı yaptığını ve "aksi takdirde gerçek nedeni kendisinin 13 Eylül Cumartesi açıklayacağı" yönünde bir ultimatom verdiği hatırlatılan bildiride, IPI Başkanı David Dadge'in de "Erdoğan'ın Deniz Feneri e.V. skandalı gibi toplumsal önemi olan bir konunun medyada yer

⁵⁶⁵ Güngör, a.g.m., s.103

⁵⁶⁶ Çaylı, Depeli, a.g.e., s.126

almasını sorgulama ve eleştirme hakkı kesinlikle bulunmamaktadır. Medya bu tavrı için bir gerekçe göstermek zorunda değildir" sözlerine yer verilmiştir.⁵⁶⁷

Başbakan Erdoğan'ın IPI'nı bildirisine cevabı da gecikmedi;

“ ‘Basın özgürdür yalan doğru fark etmez, istediğimizi yazarız, istemediğimizi yazmayız’ dediler. Bugün de üyesi oldukları uluslararası basın kuruluşu, o güya-kendi gazetelerinde yazıyor- ultimatoma çekmiş bana. Kimsin sen de ultimatoma çekiyorsun bana? Ne ultimatoma? Kendi oluşturmuş oldukları bir kuruluş. Kimsenin benim ülkemde kabul etmediği uluslararası basın konseyi. (...) bu ultimatoma diyormuş ki, ‘Başbakan medyaya olan ultimatoma geri çeksın.’ Ben de ne konuşuyorum? Konuştuğuma bak! İyi izle ha!... konuştuğumu izleyerek de, bize siyaseti susturmak isteyenlere evet, biz gereken cevabı veriyoruz. Bundan sen de nasibini al, yaptığımız iş bu.”⁵⁶⁸

Doğan Holding’le iktidar arasında meydana gelen bu çatışmanın bir sonraki adımı ise 2009 yılında Holding’e kesilen rekor düzeydeki vergi cezası olmuştur. “Bu rekor cezanın nedeni olarak ise Doğan Yayın Holding’in yüzde 25 hissesinin Axel Springer’e satışıyla ilgiliydi. Vergi elemanları bu satışın 2006 yılında yapıldığını iddia etti. Oysa belgeler Alman yayıncı kuruluşun parayı 2007 yılı Ocak ayında gönderdiğini ortaya koyuyordu.”⁵⁶⁹

Doğan Holding’e kesilen vergi cezası, o döneme kadar görülmemiş meblağlar içeriyordu. Nitekim kesilen vergi cezası, Avrupa Birliği İlerleme Raporu’na da yansımış ve basın özgürlüğüne yönelik bir tehdit olarak gösterilmiştir.

⁵⁶⁷ “IPI: Erdoğan, Doğan Grubu'na verdiği ultimatoma geri çeksın” (Çevrimiçi)
<http://www.milliyet.com.tr/Siyaset/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=990605&Kategori=siyaset&Date=13.09.2008&b=IPI:%20Erdogan,%20Dogan%20Grubuna%20verdig%20ultimatoma%20geri%20ceksin>, 15.12.2013

⁵⁶⁸ Çaylı, Depeli, **a.g.e.**, s.127

⁵⁶⁹ “Doğan Holding’e Rekor Ceza”, (Çevrimiçi)
<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/sirketler/02/18/dogan.holdinge.rekor.ceza/514295.0/>, 11.12.2013

Doğan Grubu'na kesilen vergi cezaları kadar, seçim öncesi dönemlerde gerçekleştirilen vergi uzlaşmaları da konumuz itibariyle ilginçtir. Nitekim Doğan Grubu, 2007 genel seçimlerinden önce Petrol Ofisi'ndeki 1,2 milyar liralık vergi borcunu uzlaşmaya giderek 275 milyon liraya indirmiş; 2008 yılında kesilen 4,9 milyar lirayı bulan vergi cezası için ise kamuoyunda Torba Yasa olarak bilinen 6111 sayılı Af Yasası'na göre anlaşmaya gitmiştir. Doğan Grubu, anlaşmanın gerçekleşmesinden sonra 4,9 milyar liralık vergi cezası yerine 940 milyon lira ödeyerek borcunu sıfırlamıştır. Doğan Grubu'nun söz konusu Af Yasası'nın ardından küçülmeye gitmesi ise kamuoyunda Doğan Grubu ile iktidar arasında olası anlaşma ihtimallerini gündeme getirmiştir. Söz konusu anlaşmaya ilişkin herhangi bir kanıt yoktur. Ancak böylesi bir ihtimalin varlığı bile günümüz basınının içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermesi açısından önemlidir.

Her iki açıdan bakıldığında da medya ve iktidar erki arasındaki çeşitli polemiklerle sürdürülen bu çatışmalar, basının temel amacına ve basın özgürlüğüne aykırı bir görüntü sergilemektedir.

3.2.3.2. Günümüzde Editoryal Bağımsızlık ve Otosansür Sorunu

Basitçe, gazetenin idari işlerinin, yazı işlerinden ayrı olması olarak nitelendirebileceğimiz editoryal bağımsızlık, günümüz basınında yokluğunun çok da yadırganmadığı bir hal almıştır.

Söz konusu durumun en önemli sonuçlarından biri de otosansür kavramının basınıımızda yerleşmiş bir hal almasıdır. Fransızca “censure” kelimesinden türeyerek dilimize giren sansür kavramı; “Her türlü yayının, sinema ve tiyatro eserinin hükûmetçe önceden denetlenmesi işi, sıkı denetim” anlamına gelmektedir.⁵⁷⁰ Sansür, basının doğuşundan itibaren, basın özgürlüğünün önünde büyük bir engel oluşturmuş;

⁵⁷⁰(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352d56530e062.87911978, 22.02.13

demokratikleşme hareketleriyle birlikte, sansürü engellemek üzere bütün demokratik ülkelerde çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Günümüzde ise sansür sorununun, yerini otosansür kavramına bıraktığını söylemek mümkündür.

Otosansür, tekelleşme olgusunun beraberinde getirdiği görünür hiçbir yasal yaptırım içermeyen ve kolay belli olmayan yeni bir sansür türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Basın özgürlüğü, basının bütün güç odaklarından, siyasi ve ekonomik erklerden bağımsız bir yapıda olmasını gerektirmektedir. Günümüzde ise bu güç odaklarından birini, bizzat söz konusu medya kuruluşunun sahibi ve onun çıkarları oluşturmaktadır. Geçmişte sadece siyasi erklerle karşı özgürlüğünü savunmak zorunda kalan basının karşısındaki güçler, günümüzde artmış ve çeşitlenmiştir. Özellikle çapraz medya mülkiyetinin piyasaya egemen olması, basın çalışanları için yeni bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu süreci yaşayan gazeteciler, yaşanmış örnekler ve deneme yanılma yöntemi doğrultusunda editoryal bağımsızlıklarının sınırlarını görmüş ve kısa zamanda içselleştirmeyi başarmışlardır. Bu da yeni bir gazeteci tipini karşımıza çıkarmaktadır. Tekelleşmenin ortaya çıkardığı bu yeni gazeteci tipinde, halkın sorunları göz ardı edilmekte, basının dördüncü güç olarak kamusal görevi görmezden gelinmektedir.

“Kapitalizmde her şey satılıktır ve gazetecilerde emeklerini satmaktadır. Ancak son noktada emeklerini satan bu gazeteciler emekleri ile birlikte kalemlerini ve beyinlerini de satmaktadır. Satmayanlar ise gündemi belirleyen medya kuruluşlarında kendine yer bulamamaktadır. Çok az sayıda gazeteci kendilerini tüm topluma ispatladıkları ve tanındıkları için kalem ve beynini satmadan büyük medya kuruluşlarında kendine yer bulmaktadır. Alternatif medya ise sesini çok az duyurabilmekte ve genelde marjinal kesimlere ulaşabilmektedir.”⁵⁷¹

Tekelleşme sonrası yeni dönem medyada, basın işçisi diye adlandırabileceğimiz muhabir gazeteci ve yeni düzenin oluşturduğu “seçkin gazeteciler” arasında gerek ücretler, gerekse gazetecilik anlayışı olarak derin bir uçurum oluşmuştur. Sermaye-iktidar-medya ilişkisi içinde yoğrulan bu seçkin

⁵⁷¹ Çoban, a.g.e., s.252

gazeteciler medya, ekonomi, üniversite, bürokrasi ve askeriye seçkinlerinin oluşturduğu bir zümrenin içinde yer almakta ve aldıkları yüksek ücretlere uygun yaşam tarzını sürdürmektedirler.⁵⁷² Seçkin gazeteci tipi, sahip olduğu olanakları kaybetmekten çekindikçe, haber söylemleri benzerleşmekte ve basında aykırı sesler azalmaktadır. Bir yanda astronomik ücretler alan ve imtiyazlarını kaybetme korkusuyla otosansür sistemini içselleştiren gazeteci tipi dururken diğer yandan sendikasılaşma, ücretlerde düşüklük ve her şeyden önce iş bulamama veya işini kaybetme tehlikesiyle burun buruna olan basın işçisi gazeteci tipi bulunmaktadır.

Bu durum, medyayı asıl amacından uzaklaştırarak çıkar ve iktidar kavgalarının bir aracı haline dönüştürme tehlikesini de içinde barındırmaktadır.⁵⁷³ Son dönemde kendini sermaye-iktidar ilişkileri arasında bulan basının bir an önce bu çıkar çatışmalarından sıyrılarak asıl faaliyet alanına; bağımsız bir dördüncü güç olarak, kamuoyunu bilgilendirme görevine odaklanması zorunludur. Oysa günümüzde sermaye ve iktidar arasında yerini alan basın, çoğu zaman kamuoyunun haber alma hakkını, kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda ihmal etmektedir. Nitekim 2013 Haziran ayında, Taksim’de başlayarak ülke geneline yayılan ve Gezi Parkı olayları olarak bilinen, cumhuriyet tarihinin ilk kendiliğinden gelişen sivil itaatsizlik hareketinde, medyanın tutumu ve başlangıçta gösterdiği tepkisizlik de bu anlamda dikkate değerdir. Taşıdığı tartışmasız haber niteliğiyle uluslararası medyada dahi gündem oluşturan olaylar, ilk günlerinde Türk basını ve görsel medyası tarafından görmezden gelinmiş; haber olarak görülmemiştir.

Cumhuriyet tarihimize baktığımızda, birçok iktidarın muhalefete tahammülsüzlük gösterdiği ve özellikle yasal düzenlemelerle onu baskı altına almaya çalıştığı görülmektedir. Ancak günümüzde medyanın iktidar ve sermayeyle olan bütünleşik yapısı, durumu iktidar lehine değiştirmiş; mevcut iktidarların uygulayabileceği baskı yöntemlerini arttırmıştır. Nitekim 24.09.2010 tarihinde, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Orhan Erinç’in başkanlığında toplanan, 17

⁵⁷² Yıldırım, a.g.e., s.61.

⁵⁷³ Demir, a.g.e., s.231

basın kuruluşunu⁵⁷⁴ bünyesinde barındıran Gazetecilerle Dayanışma Platformu'nun aynı tarihli deklarasyonunda söz konusu durum kamuoyuna şöyle duyurulmuştur;

“1- Demokrasinin temel kurumu olan iletişim (basın, ifade) özgürlüğü, yaşanan son olaylarla, eskisinden daha ağır bir baskı dönemine girmiştir.

2- Gerçek sebebini bilemeden ve adil yargılanma hakları ihlal edilerek uzun süre hapiste tutulan arkadaşlarımıza ek olarak şimdi medya organlarını da tutuklayan bir dönem yaşanmaktadır.

3- Bu son dönemin özelliği 26 Şubat 2010 tarihinde, “Köşe yazarları her istediğini yazamaz. Parasını sen veriyorsun yazarına sahip çık, yazdırma gönder” diyen Başbakan Tayyip Erdoğan'ın sözlerinin uygulamaya konulmuş olmasıdır. Nitekim bunun son somut örneği Haber Türk gazetesi sütun yazarı Bekir Coşkun'un gazetesiyle iş ilişkisinin kesilmesidir. Kanıtı da Coşkun'un 'işverenin ve gazete yönetiminin kendisinden memnun olmasına rağmen ağır baskıya dayanamayarak iş ilişkisini sona erdirdiklerini ifade eden sözleridir.

4- Bekir Coşkun olayı sadece bu etkili kalemi değil, tüm gazetecileri ilgilendirmektedir. Çünkü bu örnekle tüm gazetecilere, sansürlerin en sinsi ve en kötüsü olan 'oto-sansür' dönemine girdiğimiz tebliğ edilmiş olmaktadır.

5- Siyasi iktidarı rahatsız eden kalemlerin ve yayınların 'bertaraf' edilmesine başlandığını gösteren bu ve benzeri örnekler, halen 175 ülke arasında 'basın özgürlüğü' bakımından 122'nci sırada olan ülkemizi, Kuzey Kore, İran, Suudi Arabistan gibi ülkelerin hizasına indirecek kadar vahimdir.

⁵⁷⁴ Basın Enstitüsü Derneği, Basın Konseyi Çağdaş Gazeteciler Derneği, Çevre ve Eğitim Muhabirleri Derneği, Ekonomi Muhabirleri Derneği, Ekonomi Gazetecileri Derneği, Gazete Sahipleri Derneği, HABER-SEN, İzmir Gazeteciler Cemiyeti, Kültür Turizm ve Çevre Gazetecileri Derneği, Medya Etik Konseyi, Profesyonel Haber Kameramanları Derneği, Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Gazeteciler Federasyonu, Türkiye Gazeteciler Sendikası ve Türkiye Spor Yazarları Derneği

6- Ülkemizde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ve genel olarak gelişmiş demokrasilerin kabul ettiği ölçütlere uygun iletişim (ifade, basın) özgürlüğüne ulaşmaya kadar görevimize devam edeceğiz.”⁵⁷⁵

Söz konusu kuruluşun, 2010 yılında dikkatleri üzerine çekmeye çalıştığı durumun, özellikle 2013 yılındaki gelişmelerle son noktaya vardığını söylemek mümkündür. Nitekim Emin Çölaşan, Bekir Coşkun, Oktay Ekşi gibi iktidara muhalif yazılarıyla tanınan gazetecilerin haber ve yorumları nedeniyle işten çıkarılmasıyla dikkat çekmeye başlayan bu sürecin, 2013 Aralık'ında, bu zamana kadar iktidara yakın tavrıyla dikkati çeken Nazlı Ilıcak'ın da eleştirileri nedeniyle Sabah gazetesindeki köşesini kaybetmesiyle çok farklı bir noktaya ulaştığı görülmüştür. Bu durum, iktidarın salt muhalif duruş sergileyen gazetecilere değil; her türlü eleştiriye karşı bir tutum izlemeye başladığının göstergesidir. Ilıcak, Oda TV'ye verdiği bir röportajda, Sabah gazetesinden çıkarılma sürecini ve nedenlerini şöyle anlatmaktadır;

"Sabah gazetesinin işime son verdiği doğru. Bugün itibariyle gazeteyle ilişkim kesildi.

Gerekçe olarak aramızdaki fikir uyuşmazlığı gösterildi. Gazete yönetimi aramızda fikir uyuşmazlığı olduğuna dair bir kanaat besliyor. Sabah gazetesi son dönemde manşetlerinde benim yazdıklarımdan, görüşlerimden farklı bir tavır alıyor. Görevime son verilmesinde bunun etkili olduğunu sanıyorum.

Bunu ilk kez yaşamıyorum. Daha önce de başıma geldi.”⁵⁷⁶

Türk basınında tek tipleşmeyi ve bugünkü durumunu özetleyen bir diğer olay ise 7 Haziran 2013'te Başbakan Erdoğan'ın Tunus ziyaretinin son gününde gerçekleşmiştir. Erdoğan'ın beraberindeki gazetecilere söylediği “Demokratik taleplere canımız feda” cümlesinin aynı gün, yedi ulusal gazetenin (Zaman, Sabah,

⁵⁷⁵(Çevrimiçi)

http://www.tgf.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=387:gazeteciler-oezguerluek-platformu-deklerasyonu&catid=44:haberler&Itemid=92, 01.01.2014

⁵⁷⁶ “Nazlı Ilıcak yaşadıklarını Oda TV'ye anlattı”, (Çevrimiçi) <http://www.odatv.com/n.php?n=nazli-ilicak-yasadiklarini-odatvye-anlatti-1812131200>, 01.01.2014

Habertürk, Türkiye, Bugün, Yeni Şafak) birden ilk sayfasında yer alması da medyanın bağımsız bir görüntü sergilemediği yönündeki görüşümüzü destekler niteliktedir.

Günümüzde, özellikle ana akım medyanın asli görevlerini yerine getirmekteki başarısı tartışmalıdır. Basının demokrasideki dördüncü güç işlevi, günümüzde önemini yitirmiş olup medyanın devletin ideolojik propaganda aygıtı olarak görev yaptığı görüşü ağırlık kazanmıştır. Hükümet yanlısı medya kuruluşlarındaki artış ve söz konusu kuruluşların, muhalif duruş sergileyen medya kuruluşlarının aksine hiçbir yasal ve maddi yaptırımla karşılaşmamaları ve gittikçe büyüyen bir sermayeyi temsil etmeleri de bu durumun doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüz basını, söz konusu görüşümüzü destekleyen birçok olaya sahne olmaktadır. Yazılı basındaki söylemler benzeşmekte; muhalif sesler gün geçtikçe azalmakta ve iktidarın hoşuna gitmeyeceği varsayılan haberler, kamunun bilgi alma hakkı yok sayılarak görmezden gelinmektedir. Nitekim Hükümet'e yönelik eleştirilerin arttığı ve çeşitli protesto gösterilerinin yoğunlaştığı, 2013 Haziran'ından itibaren birçok haber görmezden gelindiği gibi, kamuoyunu aydınlatma ve haber vermekten oluşan basının asli görevini yerine getirmeyi tercih eden birçok gazeteci ve köşe yazarının işine son verildiği görülmektedir. Bunun somut bir göstergesi olarak, Ağustos 2013 itibariyle, aralarında Can Dündar'ın da bulunduğu 80 kadar gazeteci, söz konusu olaylar çerçevesinde yayınladıkları haber ve yorumlarıyla ilişkili olarak işten çıkarılmış ya da istifaya zorlanmıştır.⁵⁷⁷

Özellikle Gezi Parkı eylemleri olarak başlayarak, ülke genelinde bir protesto gösterisine dönüşen olayların akabinde, medya kuruluşlarının bünyesinde gerçekleşen işten çıkarmalar ve istifalar, iktidarın medyaya olan ve bizzat Başbakan tarafından dile getirilmiş baskısının temel göstergelerini oluşturmaktadır. Söz konusu baskının temelinde, medya-sermeye ve iktidarın bütünleşik yapısı kadar, iktidarın basına ve gazetecilere bakış açısı da yatmaktadır. Nitekim söz konusu bakış açısı, bizzat

⁵⁷⁷ "Ve Can Dündar da gitti", (Çevrimiçi) http://www.radikal.com.tr/turkiye/ve_can_dundar_da_gitti-1144521, 01.01.2014

Başbakan Erdoğan'ın "Köşe yazarları her istediğini yazamaz. Parasını sen veriyorsun yazarına sahip çık, yazdırma gönder." sözleriyle de ifade bulmuştur.⁵⁷⁸

Hükümet'in gazetecilere yönelik baskılarının bir diğer boyutunu ise tazminat davaları oluşturmaktadır. Son 10 yıllık döneme baktığımızda, bizzat Başbakan Erdoğan tarafından, kendisine hakaret edildiği gerekçesiyle açılan 300'den fazla tazminat davası bulunmaktadır.⁵⁷⁹ Medya kuruluşlarına karşı kullanılan ekonomik yaptırım gücünün, tazminat davaları ile desteklenmesi ise oto sansürün içselleştirilmesine; gazetecilerin içerden ya da dışarıdan müdahale gerektirmezsiniz iktidarın hoşuna gitmeyecek haber ya da olayları görmezden gelmesine neden olmaktadır. Bu noktada, özellikle ana akım medyada yapılan gazeteciliğin, basının temel işlevlerinin ve bu işlevin demokratik rejimde ve yaşamda işgal ettiği önemin görmezden gelinerek salt ekonomik ilişkilerin temel alınarak gerçekleştirildiği bir meslek dalı halini aldığı görülmektedir.

3.2.3.3. 17 Aralık Süreci Sonrasında Medya-İktidar İlişkileri

Son döneme büyük ölçüde damgasını vuran ve büyük bir yolsuzluk ve rüşvet iddiasıyla başlayan 17 Aralık sürecinin⁵⁸⁰ iktidar ve medya arasındaki ilişkileri farklı bir boyuta taşıdığı söylenemez. Ancak söz konusu sürecin, iktidar ve özellikle ana akım medya arasındaki ilişkileri çarpıcı biçimde ortaya koyduğu bir gerçektir. Nitekim çeşitli telefon kayıtlarıyla desteklenen yolsuzluk iddialarının yanında, Başbakan'ın

⁵⁷⁸ Çaylı, Depeli, **a.g.e.**, s.127

⁵⁷⁹ "Başbakan Erdoğan'dan Tazminat Rekoru! Hangi Gazeteciden Ne Kadar Kazandı?", (Çevrimiçi) <http://www.medyaradar.com/basbakan-erdogandan-tazminat-rekoru-hangi-gazeteciden-ne-kadar-kazandi-haberi-108156>, 01.01.2014

⁵⁸⁰ Rüşvet, görevini kötüye kullanma ve ihaleye fesat karıştırma ihbarı üzerine Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yürütülen soruşturma. Edinilen bilgiler doğrultusunda Cumhuriyet Savcısı Celal Kara tarafından 17 Aralık 2013'te gerçekleştirilen operasyon sonucunda çeşitli baskınlar düzenlenerek aralarında iş adamları, bürokratlar, banka müdürü, çeşitli düzeyde kamu görevlileri ve 61. Türkiye Hükûmeti kabine üyesi 4 bakan ile 3 bakan çocuğu gözaltına alınmıştır. İlerleyen günlerde söz konusu soruşturmaya ilişkin şüphelilerin özel görüşme kayıtlarını da içeren bilgiler medyaya sızdırılmıştır.

Türkiye'nin önemli bir yayın kuruluşunun üst düzey yöneticisiyle yaptığı özel görüşmeler de bu dönemde medyaya sızdırılan bilgiler arasındadır.

Medyanın geldiği noktayı yansıtan bu kayıtlar arasında konumuz açısından en önemlileri, iktidarın havuz medyası kurmaya yönelik girişimlerine ilişkin iddialar ile bizzat Başbakan Erdoğan'ın Habertürk Genel Yayın Yönetmeni Fatih Saraç'la olan görüşmeleridir.

İktidarın medyaya olan sansürünü ve iktidar-medya ilişkilerinin gelmiş olduğu boyutu gözler önüne seren olaylar zincirinin yine başka bir özgürlüğün -“özel hayatın gizliliği” ilkesinin- ihlali yoluyla ortaya çıkmış olması ise temel özgürlüklerin ihlali konusunda vardığımız noktayı göstermektedir. Özel hayatı ihlal edilen kişilerden birinin ülkenin Başbakanı, dinlenen telefonun ise kriptolu olması özgürlüklerin ihlali yanında güvenlik krizini de gündeme getirmektedir. Bununla birlikte, hukuki olmayan yollarda dinlenen ve kaynağı belli olmayan kayıtların içeriklerinin incelenmesinin Türkiye'de özellikle ana akım medyanın geldiği noktanın ve kamusal bir görev ifa etmekten gittikçe uzaklaştığı görülen medya ile iktidar arasındaki ilişkilerin analiz edilmesi açısından kamusal bir yararı olduğu da açıktır.

3.2.3.3.1. Türk Basınında “Havuz Medyası” İddiaları

Basın tarihi boyunca hemen hemen her iktidarın kendi basınına yaratma arzusunda bulunduğu ve basını mümkün olduğunca baskı altında tuttuğu bir gerçektir. İktidarın bu arzusunu ne ölçüde gerçekleştirebildiği ise ülkedeki demokrasi algısı, iktidarın etkinliği ve halkın özgürlüklere bakışı ile belirlenmektedir. Bu noktadan baktığımızda, AKP Hükümeti'nin son 50 yılda, halkın desteğini arkasına alarak iktidara gelen en güçlü Hükümet olarak bu arzusunu büyük ölçüde gerçekleştirdiği görülmektedir. Nitekim günümüzde özellikle ana akım medyada Hükümet'in tasarruflarına ilişkin eleştiriler çok fazla yer almamakta; hatta Hükümet'in itibarını zedeleyeceği varsayılan haberler, yasal bir sınırlama gerektirmeksizin sansür ya da otosansüre uğrayarak görülmemektedir.

ATV ve Sabah'ın 2007'de Çalık Grubu tarafından satın alınmasıyla gündeme gelen "iktidarın kendi medyasını oluşturma" çabaları, günümüzde 17 Aralık süreci sonrasında tartışılan ve çeşitli özel konuşma kayıtları ile desteklenen "iktidarın havuz medyası kurma girişimi" iddiasıyla farklı bir boyuta taşınmıştır. Nitekim iddialarda söz konusu olan, iktidarın bir medya kuruluşuna yasal veya ekonomik baskı uygulaması değil, söz konusu yayın kuruluşunun dolaylı yoldan sahibi olmasıdır. Söz konusu iddialar, bir gazetede şöyle haberleştirilmiştir;

"İnternete ve bazı gazetelere yansıyan konuşmalara göre Erdoğan, eski Ulaştırma ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım'dan Sabah ve ATV'nin satın alınması için bir grup işadamlarını yönlendirmesini istiyor. Yıldırım, işadamlarıyla toplantı yaparak kimin ne kadar para vereceğini tebliğ ediyor. Paraların toplanması görevini 3. havalimanı ihalesini kazanan işadamlarından Mehmet Cengiz ve Cemal Kalyoncu üstleniyor. Kalyoncu, Çalık Grubu'ndan medya kanallarını almak için Zirve Holding'i kuruyor. Cengiz de 450 milyon dolar topluyor. İşadamları görüşmelerde hızlı tren, tünel, demiryolu, karayolu ve havalimanı gibi pek çok ihale için hükümetten söz aldıklarını belirtiyor."⁵⁸¹

ATV ve Sabah'ın satışına ilişkin rakamsal ifadeler ve kanıtlanabilir gerçeklere bakıldığında ise, söz konusu yayın grubunun Kalyon İnşaat'ın bağlı olduğu Zirve Holding tarafından satın alındığını görülmektedir. 380 milyon TL sermayeyle, 23 Ağustos 2013'te, İstanbul Ticaret Odası'na kaydı yapılmış olan Holding'in Yönetim Kurulu Başkanı, Ömer Faruk Kalyoncu'dur. 1974'te Gaziantep'te kurulan ve o tarihten itibaren çeşitli altyapı hizmetlerinde yer almış Kalyon İnşaat'ın ismi; 3. Havaalanı Projesi, Taksim Yayalaştırma Projesi ve Metrobüs Hattı gibi birçok önemli kamu yatırımlarında da geçmektedir. Ağustos 2013'te 380 milyon TL ile kurulan Zirve Holding'in, 22.03.2008'de Çalık tarafından 1,1 milyar dolara alınan ATV ve Sabah Yayın Grubunu, ne kadara satın aldığı ise henüz açıklanmamıştır.

⁵⁸¹ "Sabah ve ATV için işadamlarından ihale karşılığı para toplanmış", (Çevrimiçi) http://www.zaman.com.tr/politika_sabah-ve-atv-icin-isadamlarindan-ihale-karsiligi-para-toplanmis_2196892.html, 30.03.2014

Başbakan Erdoğan, konuya ilişkin gazetecilere verdiği bir demeçte “havuz medyası” kurma iddialarına ilişkin soruları şöyle yanıtlamıştır;

“Bir defa havuz diye bir ifade kullanıyorsunuz. Bunu ben de merak ettim, sordum. Bunu siz uyduruyorsunuz. Ne havuzu ya? Şu anda burayla ilgili bu adımı atan firma sıradan bir firma değil. Bu ortağı olduğu firmada hisselerini kalkıp kendi amcasına devrediyor satıyor. Bunun yanında 3. havalimanı ile alakalı oradaki hisselerini de bu havuza girenler diye ki onlar havuza girip ıslananlardan değil onu da bilin, oraya da hisselerini satmak suretiyle medya dünyasına giriyor. Atılan adım budur. Havuz mu bu?

Bunları lütfen patronlarına söyle, bunu söyleyecek irade sende yok. Söylesen de zaten netice alamazsın. Bu iftira üzerine kurulu bir dünyayı kurdular. Zaten maşallah rüyaları da gayet güzel iltifat ediyorlar. Tweetlerin iki katı artırılmasını söylüyorlar. İki katına artırılması için de fetvayı aldığınıza göre sen de tweetlerde artık iki katı uygulamaya devam et”⁵⁸²

Başbakan’ın yukarıdaki sözlerle yalanladığı ve kendisinden bağımsız ticari faaliyetlerden ibaret olduğunu ifade ettiği havuz medyası iddialarına bir yanıt da Star gazetesi yazarlarından Mustafa Karaalioğlu’ndan gelmiştir.⁵⁸³ Karaalioğlu, “Ergenekon’un, laikçilerin, cemaatin, marjinal solun medyası olsun ama yüzde 50’nin olmasın, öyle mi?” başlıklı yazısında, iktidarın temsil ettiği %50’lik halk kesiminin, duygu ve düşüncelerini temsil eden medya organlarına sahip olmasının bir nevi hak, demokrasinin bir gereği olduğunu savunmuştur.

Çağdaş demokratik rejimlerde her ideolojinin medya aracılığıyla sesini duyurabilmesi söz konusu rejimin bir gereğidir. Aynı şekilde, yayın organlarının bir siyasi partinin ideoloji ve fikir akımının sözcülüğünü yapması da cumhuriyet tarihimizde sıkça karşılaştığımız bir durumdur. Ancak iktidar erkini elinde tutmak suretiyle devletin bütün imkânlarına vakıf bir partinin Türkiye’nin belli başlı yayın kuruluşlarından birine dolaylı yoldan sahip olması, yukarıda saydığımız örnekleri aşan

⁵⁸²Ümit Çetin, “Erdoğan iddiaları yanıtladı: "Evet aradım"”, (Çevrimiçi)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/25788279.asp>, 30.03.2014

⁵⁸³ Mehmet Altan, **Alo Fatih Medyanın RTE ile İmtihanı**, Klas Yayınları, İstanbul 2014, s.158

bir durumdur. Nitekim özellikle ana akım medyanın mümkün olduğunca tarafsız ve baskıdan uzak bir yapıya sahip olması, halkın doğru ve tarafsız habere ulaşması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Söz konusu sahiplenmenin, kamu ihaleleri karşılığında işadamlarından bağış adı altında toplanan meblağlarla gerçekleşmiş olması iddiası ise kanımızca basın özgürlüğünün ötesinde sorunlara işaret etmektedir.

3.2.3.3.2. “Alo Fatih” Vakası ve Son Dönem Sansür Uygulamaları

Aralık 2014’te yolsuzluk ve rüşvet soruşturmasıyla başlayarak çeşitli konuşma kayıtlarının sosyal medya üzerinde paylaşılmasıyla sürdürülen süreç, AKP Hükümeti aleyhinde birçok olumsuz iddiayı beraberinde getirmiştir. Bu iddialardan biri de Başbakan Erdoğan’ın 04.06.2013 tarihinde Fatih Saraç’ı arayarak Habertürk’te “Gezi olaylarıyla ilgili, Devlet Bahçeli, Cumhurbaşkanı Gül’ü sorumluluk almaya çağırdı” şeklinde yer alan altyazıyı kaldırmasına yönelik talimat vermesidir. Nitekim - Başbakan Erdoğan tarafından da doğrulanan- bu görüşme sonrasında söz konusu altyazı kaldırılmıştır. Başbakan Erdoğan, medyaya doğrudan müdahalesini gösteren bu olay hakkında Zaman gazetesi muhabirinin sorduğu soruyu oldukça sert bir üslupla yanıtlamıştır.

“Fas’tan arama noktasında evet aradım. Açık net ortada. Sadece hatırlatmayı yaptım. Hatırlatmayı yaptığım şahıslar da altyazı ile alakalı olarak bize yapılan hakaretlerle ilgili, yurtdışında olan bir başbakana karşı bu tür hakaretlerin yapıldığı bir konuşmayı kalkıp kendilerine söyledim. Kendileri de gerekli uygulamayı yaptılar. Ben bir gazetenin sizin patronlarınıza yeri gelmiş bu tür hakaretler yapıldığı zaman ya şahsım ya arkadaşım hukukumuzla dayalı olarak bu tür hakaretler yapılıyor. Bak biz şu anda Fas’tayız demişizdir. Bunu demek eğer yanlışsa onu bilemiyorum. Bu tür şeyleri de öğretmek durumundayız. Çünkü yapılan hakaretler sıradan hakaretler değildi.”⁵⁸⁴

Yukarıdaki sözlerinden de anlaşılacağı üzere Başbakan Erdoğan, Devlet Bahçeli’nin Gezi olayları esnasındaki tutumuna ilişkin eleştirilerini ve Cumhurbaşkanı

⁵⁸⁴ Ümit Çetin, “Erdoğan iddiaları yanıtladı: ‘Evet aradım’”, (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/25788279.asp>, 30.03.2014

Gül'ü bu anlamda sorumluluk almaya davet etmesini kişilik haklarını zedeleyici bir hakaret olarak görmekte ve söz konusu haberi yayınlamanın da medya kuruluşları açısından “Başbakan’a yapılmış bir ayıp” olarak görmektedir.

Söz konusu kayıtlarda göz çarpan bir diğer husus ise Fatih Saraç'ın Uludere olayının⁵⁸⁵ birinci yıl dönümünün ardından Başbakan'la arasında geçen görüşme üzerine Bakan Taner Yıldız'la yaptığı iddia edilen görüşmelerde yer alan “Allah’a şükürler olsun, ne TV’den ne gazeteden gördük. Kendisi de ona dikkat etmiş. Dedi ki ‘Ya Fatih 1000 kişi zor topladılar’ dedi. ‘Medya’ dedi, ‘Bu işin arkasında olmayınca’ dedi, ‘Bin kişi zor topladılar’ dedi.” sözleridir. Bu noktada, Uludere olayının Türkiye’de görsel medya tarafından saatlerce “görülmeyen” bu derece önemli ilk haber olduğunu vurgulamakta fayda görüyoruz. Bu anlamda, söz konusu olay, iktidar lehine şekillenen ana akım medyanın günümüzdeki son şeklini aldığı dönemeç olarak da nitelendirilebilir.

35 sivilin ölümüyle sonuçlanan olay sonrası basında yer alan haberler incelendiğinde ise facianın medyanın geneli itibariyle hata olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Sabah gazetesi olayı, "Gediktepe sendromu kaçakçıyı vurdu" başlığıyla kamuoyuna şöyle duyurulmuştur;

“Şırnak'ta bir grup, önceki gece katırlarla sınıra sızdı. Gediktepe ve Dağlıca baskınlarının silah yüklü katırlarla yapıldığını bilen birlikler alarma geçerek grubu F-16'larla bombaladı. Saldırıdan kurtulan Hacı Encü, "Bir saat boyunca üzerimize bomba yağdı" dedi.

Operasyonun PKK'nın önemli ismi Fehman Hüseyin'in Sinat-Haftanin'de bulunduğu istihbaratı üzerine gerçekleştiği ortaya çıktı.

Geçen yıl sınırdan kaçakçı gibi sızan teröristler, katırlarla getirdikleri silahlarla Gediktepe'ye saldırıp 11 askeri şehit etmişti.”⁵⁸⁶

⁵⁸⁵ 28 Aralık 2011 akşamı Türk Hava kuvvetlerinin Şırnak'ın Uludere ilçesine havadan yaptığı operasyon sonucu Kürt kökenli 35 sivilin öldürülmesi. Söz konusu 35 sivilin mazot ve sigara kaçırın köylüler olduğu anlaşılmıştır.

⁵⁸⁶ “Basın Uludere’yi Nasıl Gördü?”, (Çevrimiçi) <http://www.bianet.org/bianet/toplum/135115-basin-uludere-yi-nasil-gordu>, 01.04.2014

Aynı tarihli Habertürk gazetesi ise olayı “Sınırdan vahim hata” başlığı ile duyurduğu haberde;

“Jetler, 'PKK'lı' diye 39 köylüyü bombaladı: 29'u aynı aileden 35 kişi can verdi. Kaçakçılar, eşek ve katırlarda kaçak mazot ve sigara taşıyordu.

Ortasu Köyü Muhtarı, "Köylüler 10 yıldır sınırdan kaçakçılık yapar. Bu bilindir, ölenlerin çoğu 12-16 yaş arası çocuklar" diye tepki gösterdi.”⁵⁸⁷ ifadelerine yer vermiştir.

Saraç'ın söz konusu konuşma kaydında geçen “Allah’a şükürler olsun, ne TV’den ne gazeteden gördük. Kendisi de ona dikkat etmiş. Dedi ki ‘Ya Fatih 1000 kişi zor topladılar’ dedi. ‘Medya’ dedi, ‘Bu işin arkasında olmayınca’ dedi, ‘Bin kişi zor topladılar’ dedi.” sözleri bir yandan medyanın halkı yönlendirme gücünü vurgularken diğer yandan medyanın içinde bulunduğu durumu ve bu gücün nasıl kullanıldığını göstermektedir.

Sosyal medyada yayınlanan söz konusu kayıtlarda ismi geçen ve bu durumdan oldukça etkilenen gazetecilerden biri de yine Habertürk Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Fatih Altaylı’dır. Nitekim Altaylı, Mart 2013’te, yapılan seçim anketlerini iktidar lehine çarpıttığına yönelik iddialara çeşitli TV programı ve söyleşilerle cevap vermiş; 29 Mart 2014’te ise 5 yıldır sürdürdüğü Genel Yayın Yönetmenliği görevinden istifa etmiştir.

Altaylı’nın Medyaradar isimli bir internet sitesine verdiği röportaj⁵⁸⁸, Türk medyasının son dönemine ait önemli ipuçları içermektedir. Bununla birlikte, çoğu Türkiye’nin önemli bir gazetecisinin gözlemleri ve kişisel görüşlerinden oluşan röportajda, günümüzde basın özgürlüğüne ve gazeteciliğe bakış açısından önemli hususlar da göze çarpmaktadır.

⁵⁸⁷ “Basın Uludere’yi Nasıl Gördü?”, (Çevrimiçi) <http://www.bianet.org/bianet/toplum/135115-basin-uludere-yi-nasil-gordu>, 01.04.2014

⁵⁸⁸ Alev Gürsoy Cimin, “Fatih Altaylı Medyaradar’a Konuştu! Kendimi Tecavüze Uğramış Gibi Hissediyorum!”, (Çevrimiçi) <http://www.medyaradar.com/fatih-altayli-medyaradara-konustu-kendimi-tecavuze-ugramis-gibi-hissediyorum-haberi-113337>, 29.03.2014. Röportajın tamamı için bakınız Ek 5.

Bunlardan ilki, Altaylı'nın Gezi protestoları esnasında Başbakan Erdoğan'la gerçekleştirdiği Teke Tek programındaki oldukça eleştirilen pasif tutumuna ilişkin "Muhalefet lideri olmam istendi" şeklindeki savunmasıdır. Nitekim demokrasilerde basından beklenen tutum tam olarak budur. Basın, iktidarın tasarruflarını halk adına gözlemlemek ve halkın beklentilerini iktidara yansıtmak suretiyle bir nevi muhalefet görevini üstlenmiştir. Diğer taraftan Altaylı'nın; "Başbakan'ın öfkesini görüyordum. Orada bazılarının beklediği gibi davransam ve ardından Başbakan o öfkeyle bir operasyon başlatsa, insanlar ölse, olaylar çıksa ne olurdu." şeklinde ifade ettiği sözleri de kanımızca, AKP iktidarının muhalefete olan toleransını ve bakışını yansıtmaktadır. Nitekim günümüzde medyanın sahip olduğu pasif tutum, Başbakan Erdoğan'ın medya mensuplarına karşı üslubunda da açıklamasını bulmaktadır.

Bu durum, gazetecilerin işini yapmasına engel teşkil etmekte; iktidar gün geçtikçe kendisini eleştirilere daha yoğun bir biçimde kapatmaktadır. Başbakan'a soru sorma görevi üstlenmiş gazetecilerin pasif ve çekingen tutumu, bu durumu açıkça gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte, Başbakan Erdoğan'ın hoşuna girmeyen sorular yönelten medya mensuplarına karşı sert üslubu ve söylemleri de basın özgürlüğü açısından değerlendirilmesi gereken bir tutumdur. Başbakan'ın deneyimli gazeteciler karşısında sitemle geçiştirdiği bu tavrı, özellikle muhalif gördüğü basın kuruluşlarının muhabirleri söz konusu olduğunda ağırlaşmakta, bir nevi "azarlamaya" dönüşmektedir. Nitekim bir muhabirin Erdoğan Bağış'ın konuşma kayıtlarına ilişkin sorusunu,

"Gazetecisiniz ama arkadaşımızın yaptığı açıklamayı duymamışsınız. Kendisinin böyle bir şey söylemesinin mümkün olmayacağını ortaya koydu. Biz arkadaşımızı uydurma olayları yapanlardan daha iyi tanıyoruz. Kendisi ifade ettiği gibi, biz de kendisine inanıyoruz. Böyle bir şeyi yapanla bizim yürümemiz mümkün değil ama kendisi açıklamayı çok sert olarak yapmıştır. Bence yer değiştirin, durmayın oralarda."⁵⁸⁹ şeklinde cevaplamıştır.

⁵⁸⁹ "Erdoğan'dan "Bakara - makara" açıklaması", (Çevrimiçi)
http://www.cumhuriyet.com.tr/video/video_haber/57299/Erdoğan_dan___Bakara_-_makara___aciklamasi.html?kuvqepojqgtkufku#, 08.04.2014

Yine bir başka olayda, Başbakan Erdoğan'ın bir muhabirin dönemin "kızılı-erkekli öğrenci evleri" konusuna ilişkin "kişilerin özel evlerine nasıl bir yetkiyle denetim yapılacak" sorusuna;

"Kişinin müstakil özel evlerinde bir kız ile bir erkeğin aynı evde kalması ne denli uygun olabilir? Siz böyle bir şeyi hoş karşılar mısınız? Eğer siz kızınızla ilgili böyle bir şeyi uygun buluyorsanız, size hayırlı olsun. Eğer bir yasal düzenleme gerekiyorsa biz yasal düzenlemeyi yaparız. Valiliklerin yapması gerekiyorsa bunu yaparız"⁵⁹⁰ şeklinde yanıt vermiştir.

Başbakan'ın sert üslubundan payını alanlardan biri de Reuters muhabiri Birsen Altaylı'dır. Haziran 2013'te, Fas gezisi öncesi Atatürk Havalimanı'nda gazetecilerin sorularını yanıtlayan Başbakan, Birsen Altaylı'nın;

"Gezi Parkı ile başlayan olaylar hükümete karşı başlayan bir muhalefet gibi algılanıyor. Sizin bu olaylara karşı olan toplumdaki bu hareketi küçümser bir tavırda olmanız kitleleri daha fazla öfkeliendirdiği şeklinde yorumlar var. Siz buna katılıyor musunuz? Herhangi bir yumuşatıcı bir tavır içine girecek misiniz?" sorusuna önce soruyla karşılık vermiş, muhabirin yanıtını beğenmeyince de "Siz Reuters'ı böyle mi bilgilendiriyorsunuz?" diyerek memnuniyetsizliğini ifade etmiştir.⁵⁹¹

Başbakan'ın özellikle muhalif yayın kuruluşlarının muhabirlerine yönelik bu sert çıkışları, günümüz medyasında zor şartlar altında faaliyet göstermeye çalışan medya mensuplarının durumunu zorlaştırdığı gibi ifade ve basın özgürlüğüne de ters bir görüntü sergilemektedir. Nitekim bu tutum karşısında sessiz kalmayan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yönetim Kurulu da bir açıklama yaparak, Başbakanın soru sormaya çalışan gazetecilere yönelik bu tutumunu eleştirmiştir;

"İktidarın gazetecilere yönelik hedef gösterme, itibarsızlaştırma, soru sordurmama alışkanlığını endişeyle izliyoruz. İktidarı eleştiren yayın organlarına akreditasyon uygulanmasının, haber almalarının engellenmesinin her gün bir yeni

⁵⁹⁰ "Erdoğan ile gazeteci arasında gergin anlar", (Çevrimiçi)
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25477205/>, 10.04.2014

⁵⁹¹ "Erdoğan Reuters muhabiriyle tartıştı", (Çevrimiçi)
<http://www.haberturk.com/medya/haber/849623-erdogan-reuters-muhabiriyle-tartisti>, 10.04.2014

örneğiyle karşılaşyoruz. Başbakanın hoşlanmadığı her haber için medya kuruluşlarının aranıp haberin yayından kaldırılması, açıkça ‘Bu tür şeyleri de öğretmek zorundayız’ denilmesi demokrasi adına vahim bir durumdur.

Medya yöneticilerinin de kamu yararını gözeten haber yapan gazetecileri işten attıklarını rahatlıkla ifade etmeleri basın özgürlüğü açısından nasıl bir karanlık tabloyla karşı karşıya olduğumuzu bir kez daha göstermiştir. Basın toplantılarında soru sorabilen gazetecilerin azarlanması, hedef gösterilmesi, nasıl soru sorması gerektiğinin anlatılması çağdaş demokrasi ile bağdaşır bir tutum değildir.

Bir kez daha Başbakanı işsizlik, dava açılma ve tutuklanma tehdidi altında halkın bilgi edinme ve gerçekleri öğrenme hakkı için çalışan gazetecileri azarlamaktan vazgeçmeye, basın özgürlüğüne saygı göstermeye davet ediyoruz.”⁵⁹²

Halkın ya da onun sözcüsü konumunda olması gereken basının iktidarı sorgulayamadığı hatta soru sormaktan çekindiği bir ortam, basın özgürlüğüne olduğu kadar demokrasinin özüne de aykırı bir durum oluşturmaktadır. Nitekim farklı düşüncelerin rahatlıkla dile getirilmediği durumlarda demokratik bir ortamdan bahsedilemez. Özellikle iktidar erkini elinde tutan politikacıların eleştirilere ve sorulara sıradan bireylere nazaran daha açık ve toleranslı olması ise basın özgürlüğünün tesisi için azami önem taşımaktadır.

Bu durumun bir örneğini de Başbakanlık akreditasyon kartları oluşturmaktadır. Nitekim Başbakan’ın 03.01.2014’te gerçekleştirdiği Uzakdoğu seyahatinde 12 gazete (Radikal, Hürriyet, Habertürk, Zaman, Milliyet, Vatan, Bugün, Taraf, Posta, Sözcü, Cumhuriyet ve Yurt) akreditasyon verilmemiştir.⁵⁹³ Bu gazeteler arasında en yüksek tirajlara sahip Zaman, Hürriyet ve Posta gazeteleri de yer almaktadır. Aralık 2013’de başlatılan ve Gülen Cemaati’yle ilişkilendirilen, Başbakan Erdoğan’ın oğlu Bilal Erdoğan’ın da isminin geçtiği yolsuzluk haberleriyle birlikte

⁵⁹² TGC: “Başbakan gazeteci azarlama alışkanlığından vazgeçmeli”, (Çevrimiçi) <http://www.tgc.org.tr/duyuru.asp?did=716>, 11.04.2014

⁵⁹³ “Başbakan 12 Gazeteye Akreditasyon Vermedi”, (Çevrimiçi) <http://www.demokrathaber.net/medya/basbakan-12-gazeteye-akreditasyon-vermedi-h26711.html>, 10.03.2014

Zaman gazetesinin de akreditasyon alamayan gazeteler arasına katılması oldukça anlamlı görünmektedir.

Mevcut iktidarın muhalefete ve eleştirilere olan tepkisini gösteren bir diğer olay ise 30 Mart 2014 yerel seçimlerinden önce, sosyal paylaşım sitesi Twitter'a erişimin engellenmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir. 20 Mart 2014'ten itibaren 13 gün boyunca erişim yasağı uygulanan Twitter, iki akademisyenin bireysel başvurusu üzerine olayı inceleyen Anayasa Mahkemesi'nin ifade özgürlüğüne ağır darbe olduğunu belirterek yasağın kaldırılması yönünde karar almasıyla tekrar erişime açılmıştır.⁵⁹⁴

Murat Kışlalı'nın yaptığı bir araştırmaya göre, Türkiye'de görsel medyanın % 32,7'si, basının ise % 43,1'i açık bir biçimde iktidar yanlısı yayın yapmaktadır.⁵⁹⁵ Söz konusu rakamlar, iktidarla basının, sermayenin çıkarlarını gözeterik ortak bir noktada buluştuğunu ve devletin egemen güç olarak medyayı büyük ölçüde kontrol altına aldığını ortaya koymaktadır. Buna rağmen iktidarın her türlü muhalefete karşı tepkisinin gün geçtikçe arttığını söylemek mümkündür.

Günümüzde sayısı gittikçe azalan muhalif basın, yaygın basın söz konusu olduğunda, Doğan Holding örneğinde olduğu gibi usulsüzlük iddiaları ve vergi incelemeleri ile dizginlenmekte, yerel ve daha küçük ölçekli basın söz konusu olduğunda ise TMK'nın ve TCK'nın ilgili hükümleri devreye sokularak gazeteciler üzerinde baskı oluşturulması yoluna gidilmektedir. Bununla birlikte özellikle küçük ölçekli gazeteler ve yerel basında, Basın Kanunu'nun ilgili maddelerinde yer alan para cezalarının da caydırıcı etki taşıdığı ve muhalif basını özdenetime sürüklediği de görülmektedir.

⁵⁹⁴ "Twitter 13 gün sonra özgür kaldı", (Çevrimiçi), <http://www.wsj.com.tr/article/SB10001424052702303532704579479433857657594.html>, 05.04.2014

⁵⁹⁵ Murat Kışlalı, "AKP GÜDÜMÜNDEKİ MEDYA", **Cumhuriyet Gazetesi**, 07.12.2007; Anıl Ural, **Medya-Sermaye-Siyaset Üçgeni**, Siyah Beyaz Kitap, İstanbul 2010, s.333

Bu dönemde, Hükümet’e muhalif duruşuyla bilinen Mustafa Balbay, İlhan Selçuk, Tuncay Özkan gibi birçok gazeteci, yazar ve medya çalışanının gizli bir suç örgütü olarak betimlenen “Ergenekon” soruşturması kapsamında gözaltına alınması veya tutuklanması ve uzun tutukluluk sürelerini ise Hükümet’in muhalefete olan tepkisi olarak görmek, kanımızca adil bir yaklaşım olacaktır. Bununla birlikte, çoğunlukla sabaha karşı gerçekleştirilen operasyonlarla evleri aranan, yine medya aracılığıyla özel hayatları gözler önüne serilen; devam eden soruşturmaları ve masumluk karinesi göz önünde bulundurulmadan iktidar ve meslektaşları tarafından çeşitli suçlar isnat edilen gazetecilerimizin durumu da ulusal basında olmasa da uluslararası basında tepki görecektir kadar önemli boyutlara ulaşmış bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ticarileşme ve holdingleşme boyutuyla bakıldığında, medyanın içsel sorunlarının ciddi boyutlara ulaştığı, medya kuruluşlarının sermayenin çıkarları doğrultusunda hareket ederken benzeşen söylemlerin yanında, pazar paylaşımı söz konusu olduğunda çeşitli çıkar çatışmalarına girdikleri gözlemlenmektedir. Basının demokratik sistemin ayaklarından birini oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda salt basın özgürlüğüne değil; demokrasinin özünü oluşturan bütün özgürlüklere aykırı bir durum oluşturan bu durum, söz konusu durumu düzeltici/düzenleyici tedbirler almakla mükellef olan devlet tarafından da kendi lehine kullanılmaktadır. Nitekim günümüzde, basının asli işlevine odaklanan gazete ve gazeteciler, gün geçtikçe çeşitlenen baskı ve yaptırımlara maruz kalırken, iktidar yanlısı medya ise gittikçe büyümekte ve iktidarın propaganda aracı olarak işlev görmektedir.

Bununla birlikte, gerek kurumsal gerek hukuki boyutuyla bir çıkmaza girdiği görülen basının mevcut sorunlarını gidermesi de ancak kendi çabalarıyla mümkün olacaktır. Basın, elinde tuttuğu güç ile her dönemde, iktidarların, denetim ve gözetim altında tutmak istedikleri bir alanda yer almaktadır. Günümüzde, meslek mensuplarının basının asli işlevinden ve hatta mesleki etik değerlerden uzaklaşması ise söz konusu denetimi kolaylaştırmaktadır. Bu durumun düzeltilmesi için yapılacak yasal düzenlemelerin uygulama alanı bulması için ise, öncelikle öneminin ve işlevinin kavranarak, basının bir “değer” olarak görülmesi gerekmektedir. Günümüzde bu

görüş, salt iktidarlar tarafından değil, medyayı ekonomik faaliyetlerinin tamamlayıcısı olarak gören medya kuruluşları tarafından da ihmal edilmektedir. Bu noktada, ticarileşme ve tekelleşmeye karşı alınacak tedbirlerin yanında, gazetecinin editoryal bağımsızlığını bizzat medya kuruluşu sahibine ve idarecilerine karşı koruyacak yasal tedbirlerin de alınması zorunlu gözükmektedir.

Bu noktada, AKP Hükümeti'nin iktidara geldikleri 03.11.2002 tarihinden itibaren gerçekleştirdikleri yasal düzenlemeleri uygulamaya geçirmesi ve medya üzerindeki şaibelerin ortadan kaldırılarak, basın özgürlüğünün tesisi için gerekli yasal ve ekonomik tedbirlerin bir an önce ele alınması, Türk basınının güvenilirliği ve geleceği açısından son derece önem arz etmektedir. Bunun için de basının öneminin, iktidar ve medya mensupları tarafından gözden geçirilmesi ve her şeyden önce siyasal geleneklerimizde henüz yerleşmediği anlaşılan basın özgürlüğünün bir değer olarak kabul görmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Basın özgürlüğü, ifade özgürlüğünün en temel ve en etkili kullanım araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Basın özgürlüğünü, kullanım araçlarından biri olduğu ifade özgürlüğünden ayıran en önemli boyut ise; hukuksal ve kurumsal olmak üzere iki ayrı zeminde konumlandırılması ve söz konusu iki boyutta da farklı sorunlar ve baskılarla muhatap olmasıdır.

Basın, birçok eksiğine rağmen günümüzde en ideal rejim olarak görülen demokrasinin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmekte, yasama, yürütme ve yargının yanında genel tabirle “Dördüncü Güç” olarak adlandırılmaktadır. Düşünce ve ifade özgürlüğü ile bünyesinde yer alan basın özgürlüğüne bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar ise ne sebeple doğmuş olurlarsa olsun, doğrudan doğruya demokrasinin ve demokratik yaşamın sorunları olarak görülmelidir.

Yönetim biçimi çoğulcu demokrasi olan her ülke de söz konusu rejimi kendi koşullarına ve algısına göre yorumlamakta; rejimi bir şekilde tarihsel dokusuna, toplumsal ihtiyaçlarına ve niteliklerine göre şekillendirmektedir. Bu anlayıştan doğrudan etkilenen basın da her toplumda farklı uygulamalara sahne olmaktadır. Nitekim bir ülkede basının öngörülen hak ve sorumlulukları ve basın özgürlüğüne verilen önem; basın özgürlüğüne siyasi meşruiyet kazandıran demokrasi kavramının, söz konusu ülkedeki işleyişi ve algısıyla birebir ilişkilidir.

Günümüzde, sınırlamaların Batı ülkelerinde basın özgürlüğü lehine daraltıldığı ve çatışan değerler söz konusu olduğunda dahi söz konusu özgürlüğün korunmasında azami özen gösterildiği görülmektedir. Nitekim uluslararası bir yargı organı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin bu husustaki kararları da bu doğrultudadır. Mahkeme, yıllar itibariyle basın özgürlüğünü sınırlama alanını oldukça daraltmış ve davaları incelemek adına birçok kriter geliştirmiştir.

Ülkemizde kanun maddeleri sıklıkla değiştirilmekte ve AİHS’ye uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu çabaların basına karşı açılan davaların veya tutuklu gazetecilerin sayısında herhangi bir iyileşme göstermediği açıktır. Bu noktada sorun, kanun maddelerinden ziyade algılanma ve uygulanma biçiminden kaynaklanmaktadır. Mahkeme’nin Tyrer davasındaki şu sözleri gayet anlamlıdır;

“Sözleşme, bugünkü koşullar altında yorumlanması gereken... yaşayan bir belgedir.”

AİHM’de Türkiye hakkında verilen ihlal kararlarının çok büyük bir kısmı TCK’nın eski 312. maddesinden veya Terörle Mücadele Kanunu’nun 2003’de ilga edilen 8. maddesinden kaynaklanan mahkûmiyet kararlarına dayanmaktadır.

Sözleşme, taraf devletlere devletin ve toplumun korunması amacına yönelik kısıtlama hakkı tanımaktadır. Ancak Türkiye’de uzun yıllardır devam eden terör sorunu, bu istisnai durumlarda kullanılması öngörülen sınırlama hakkını olağan bir durum haline getirmiş ve süreklileştirmiştir. Bu eğilimin bir sonucu olarak, iç hukukumuzdaki kanun maddelerinin esasının ve uygulandığının, Mahkeme’nin bu husustaki temel kriterleriyle çelişmesi ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de terör olgusunun varlığı ve tehdit algılanmasının sürekliliği beraberinde ifade ve basın özgürlüğüne ilişkin kısıtlamaları ve bu kısıtlamalara dayanak oluşturacak yeni ceza maddelerini getirmektedir. Günümüzde de sorunun devamını sağlayan maddeler, TCK’nın 216. ve 301. maddeleri ile TMK’nın 6. maddesidir.

Türkiye’de kanun maddeleri soyut kavramlar olarak ele alınmaktan vazgeçilmeli; çeşitli kriterler geliştirilerek özellikle devletin güvenliği hususundaki sınırlandırmalar her olay kendi içinde değerlendirilerek daha hassas ve özgün bir biçimde ele alınmalıdır. Aksi takdirde, kanunlarda yapılan değişiklikler uygulamada kendine yer bulamamakta; AB’ne uyum çerçevesinde gerçekleştirilen yeni düzenlemeler ise kâğıt üstünde kalmaya mahkûm olmaktadır.

Bununla birlikte, Türkiye’de basının bugünkü durumunun ve sorunlarının anlaşılması ve söz konusu sorunlara yönelik uygun çözüm yöntemlerinin üretilmesi ancak basının ülkemizde geçirdiği tarihsel sürecinin ve geçmişten günümüze gelen sorunlar bütününe neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde doğru analiz edilmesiyle mümkün olacaktır. Türkiye’de basının doğuşundan itibaren Batı’daki muadillerinden farklı özellikler taşıdığı ve basın geleneğinin çok farklı algılandığı bir gerçektir. Nitekim Türkiye’de (ya da Osmanlı’da) gazetecilik faaliyeti, Batı’dan çok farklı ve geç olarak doğmuş, gelişmiş; doğuşunda oluşan yapısal farklılıkların tamamıyla düzeltilmesi ise henüz mümkün olmamıştır.

Batı’da büyük ölçüde iktidar erklerine muhalefet olarak halkın yanında doğan basın, Osmanlı’da iktidarın yanında ve denetiminde doğmuş ve gelişmiştir. Nitekim Takvim-i Vakayi’nin kuruluş amacı, devlet icraatının herkesçe bilinerek uygulanması yoluyla kamuoyu oluşturmaktan ibaretti. Gazete, devletin bir nevi propaganda aracı

olarak işlev görmekteydi. Çalışanlarının devlet memurlarından oluşması ve gazetenin çoğu zaman memurlukta ilerlemek adına bir basamak olarak görülmesi de bu durumu düzeltmeye engel teşkil ederek, Türk basınının doğuşundaki bu yapısal bozukluğu destekledi. Bununla birlikte, Osmanlı'da siyasi yapı ve basın doğuş biçimi de birbirleriyle doğrudan alakalıdır. Nitekim özel gazetecilik, bizde, fikir gazeteciliğinden ziyade, edebi gazetecilik olarak başlamış; gazetenin siyasi işlevinin benimsemesi ise halkın talepleri doğrultusunda değil, gazete çıkarma ve gazetenin kamuoyunu bilgilendirme işlevini önemseyen Osmanlı aydınlarının etkisinde gerçekleşmiştir. Yönetimin, zaten az sayıda olan gazeteler üzerinde uygulamaya çalıştığı baskı ve denetim mekanizması da gazetenin siyasi işlevini kazanması ve özgürlük mücadelesinin verilmesi adına itici güç olmuştur.

Türkiye, Cumhuriyet'in kuruluş tarihi olan 1923'ten 1946 yılına kadar, rejimi koruma güdüsünün ifade özgürlüğüne karşı ağır bastığı bir tek parti dönemi yaşamıştır. Demokrasinin gereği olan muhalefetin yer almadığı bu dönemde, basının eleştirileri de büyük ölçüde engellenerek, korumacı ve baskıcı bir tavır izlendi.

CHP'nin bu korumacı ve baskıcı tutumu, çok parti sistemine geçiş döneminin ardından iktidarı kaybetmesine neden olarak, daha ılımlı ve özgürlükçü görünen Demokrat Parti'nin iktidara taşınmasına yol açmıştır. Ancak seçimle gelen DP iktidarının da basının muhalefetiyle karşılaştığı andan itibaren özgürlükçü yapısını terk ederek, düzenleme ve uygulamalarıyla tek parti döneminin yöntemlerini devam ettirmeye çalışması, demokrasinin ve özgürlüklerin hala anlaşılamadığının en temel göstergesidir. Muhalefetteki özgürlük söylemlerinin iktidardayken korunamaması ise yanlışın bir başka yanlışla düzeltilmeye çalışılmasına; özgürlüklerin yine askıya alındığı darbeler dönemini başlatan sürece neden olmuştur.

Basın; Cumhuriyet'in ilanından, ekonomik ve teknolojik olayların siyasi ve sosyal gelişmelerin önüne geçtiği 1980'li yıllara kadar özgürlüklerin dönemsel olarak kesintiye uğradığı; askeri müdahale dönemlerinin baskıcı iktidarları izlediği, siyasi ve sosyal olayların yanında basın özgürlüğünün sıklıkla önemsenmeyerek arka plana itildiği bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde basın özgürlüğü, bu özgürlükle bağdaşmayan kanunlar ve uygulamalarla zarar görmüş; ancak basın özgürlüğü için

mücadele eden bir kısım gazeteciler her dönem var olmuştur. Cumhuriyet döneminin özgürlükler açısından en dikkate değer dönemi ise basın özgürlüğünü de içeren çeşitli hak ve özgürlüklerin Anayasal güvence altına alındığı; bu kapsamda basın çalışanlarının da sosyal şartlarında iyileştirmelere gidilen 1960 Müdahalesi ve beraberinde sosyal devlet anlayışını getiren 1961 Anayasası dönemidir.

1980’li yıllarda ise Türkiye, dünyaya hâkim olan küreselleşme ve liberal eğilimlerin etkisine girmiştir. Türkiye’nin, bu küresel liberalleşme eğilimine adapte olma sürecinde, 24 Ocak kararları ve ona uygulama alanı yaratan 12 Eylül Askeri Müdahalesi, birbiriyle ilişkili ve birbirini tamamlayan rol oynamaktadır. Bu iki süreç, diğer birçok kurum ve kuruluş gibi basının da yapısını tamamen değiştirmiş; basın özgürlüğünün karşısında, yasalardan kaynaklanan bir takım sınırlamalardan bağımsız bir şekilde, kendi içyapısından meydana gelen tehditler oluşturmuştur. Nitekim günümüzde basın özgürlüğünün önündeki en büyük engel, söz konusu dönemde temelleri atılan basında ticarileşme ve medya-sermaye-iktidar ilişkisidir. 90’lı yıllarda TRT tekelinin kırılarak özel televizyon yayıncılığının başlamasıyla da güçlenen bu ilişkilerin, diğer etkenlerle bir araya geldiğinde, günümüz medyasını meydana getiren dinamikleri oluşturduğunu söylemek mümkündür. Etki alanı genişleyerek, medya holdinglerine doğru bir dönüşüm süreci geçiren basın, temellerini gerek yasal mevzuat, gerekse yapısal dönüşüm bakımından bu dönemden almaktadır. Bu noktada, özellikle Özal’ın Türk basının tarihsel seyrinde olumlu ya da olumsuz önemli bir rol oynadığı açıktır.

Bu dönemde, bir yandan hızlı bir biçimde basın, medya holdinglerine; muhabir gazeteci, işadamı gazeteci kimliğine dönüştürülür ve ünlü, zengin simaların renkli hayatları kamuoyuna örnek teşkil etmek üzere sunulurken; aynı zamanda terör olgusu da gündemden düşmemiştir. Nitekim 90’lı yıllar, gazeteci cinayetlerinin had safhaya ulaştığı, teröre yönelik alınan tedbirlerin ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü bağlamında olumsuz yansımalarının gazetecilere yönelik gözaltı ve tutuklamalara dönüştüğü bir dönemdir. Bir başka deyişle basın, bir taraftan yoğunlaşma ve ticarileşme tehlikesiyle uğraşırken, diğer yandan da kamuoyu nezdinde meşruiyetini terör olaylarından alan yasal düzenlemelerin baskısı altında faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır.

Gazetecilik her ne kadar özel sektörde faaliyet gösteren bir meslek olsa da; gazeteciler, kamusal bir görev ifa etmektedir ve bir anlamda demokratik sistemin işleyişini sağlamak ve korumak için hizmet ederler. Günümüzde basın özgürlüğünü kutsal ve vazgeçilmez kılan da basının “dördüncü güç” olarak demokrasiye hizmet ettiği ve halk adına var olduğu görüşüdür. Basın, meşruiyetini kendisini demokratik rejimin bir parçası olarak gören bu görüşten alırken, aynı şekilde devlet de meşruiyetini ve güvenilirliğini basının denetim gücüyle sağlamakta ve belgelemektedir.

Ülkemizde ve dünyada Anayasal güvence altına alınmak suretiyle önemi bir kez daha vurgulanan basın özgürlüğünün önünde ise temelde üç büyük engel vardır. Bunlar; basını kendi çıkarları için kısıtlamaya çalışan iktidar ve kamuoyu oluşturma gücünü kötüye kullanarak iktidarı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışan ya da ekonomik çıkarlarını toplumsal sorumluluğunun önüne koyan basındır. Basında tekelleşme, dağıtım sorunu, meslek ilkelerinin ihlali gibi basın özgürlüğünün ve halkın doğru, tarafsız ve güvenilir haberler almasının önündeki diğer tüm engeller ise bizce bu üç unsurun sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır.

Yasal mevzuat açısından baktığımızda Türkiye’de ifade ve basın özgürlüğü sorununun, büyük ölçüde terör ve devletin güvenliği konusuyla ilişkili olarak ortaya çıktığı görünmektedir. Son dönemde gerçekleştirilen yasal düzenlemeler, her ne kadar bir ölçüde olumlu bir adım oluştursa da ülkemizde tutuklu gazeteciler sayısında görülen artış, bu düzenlemelerin uygulamaya yansımadığını ve sorunun halen devam ettiğini göstermektedir.

Ülkemizde basın özgürlüğü konusunda bir başka çıkmaz ise medyadaki ticarileşme boyutu ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda hareket etmek zorunda kalan ya da bırakılan basın kuruluşlarının, asıl işlevinden gittikçe uzaklaşmasıdır. Söz konusu ticarileşme olgusu, gazeteciler arasında ciddi bir farklılaşma yarattığı gibi, bazı gazetecilerin oto sansürü içselleştirerek kendi içinde bir denetim mekanizması oluşturmaya neden olmuştur. Bununla birlikte 1980 sonrası basında görülen sendikasılaşmanın ve/veya sendikasılaştırmanın da mesleki etik değerlerden uzaklaşmada etkileri olduğu bir gerçektir. Mesleki güvenceden ve birlikten yoksun

olan gazeteciler, bir anlamda, söz konusu baskı ve denetimlere karşı savunmasız kalmıştır.

Medyanın yapısından kaynaklanan bu sorunlar mevcut iktidarlara yasal mevzuattan kaynaklanan sınırlama gücü yanında, maddi yaptırım veya teşvik yöntemleriyle basını kontrol altında tutma imkânı da tanımaktadır. Nitekim 2011 yılında Doğan Holding'e kesilen rekor düzeydeki vergi cezası, iktidar ile birçok farklı alanda faaliyet gösteren medya kuruluşları arasındaki, zaman zaman çatışmaya dönüşebilen çıkar birliğine işaret etmektedir.

Gazetecinin kişisel çıkarlar adına ya da basın özgürlüğünü kısıtlayan olumsuz unsurlar nedeniyle bu sorumluluğunu yerine getirmemesi ya da getirememesi durumunda başta demokrasi ve halk iradesi olmak üzere siyasal sistemi ayakta tutan değerler zarar görecektir. Bu nedenle, bir yandan mesleki etik değerler gözden geçirilirken, diğer yandan devletin pozitif edim yükümlülüğü çerçevesinde gerekli tedbirler alınarak basının yasal ve maddi bağımsızlığı tesis edilmelidir.

Araştırmalara göre, günümüzde yazılı basının % 43,1'i açık bir biçimde iktidar yanlısı yayın yapmaktadır. Söz konusu rakamlar, iktidarla basının, sermayenin çıkarlarını gözeterek ortak bir noktada buluştuğunu ortaya koymaktadır. Sayısı gittikçe azalan muhalif basın ise yaygın basın söz konusu olduğunda, Doğan Holding örneğinde olduğu gibi usulsüzlük iddiaları ve vergi incelemeleri ile dizginlenmekte, yerel ve daha küçük ölçekli basın söz konusu olduğunda ise TMK'nın ve TCK'nın ilgili hükümleri devreye sokularak gazeteciler üzerinde baskı oluşturulması yoluna gidilmektedir. Özellikle küçük ölçekli gazeteler ve yerel basında, Basın Kanunu'nun ilgili maddelerinde yer alan para cezalarının da caydırıcı etki taşıdığı ve muhalif basını özdenetime sürüklediği görülmektedir.

Türkiye'nin üçüncü büyük yayın kuruluşu olan ATV ve Sabah Ticari Bütünlüğü'nün satış sürecinde yaşananlar ve Çalık Grup'una satışının ardından, Sabah gazetesinin iktidar yanlısı bir yayın politikası izlemesi, iktidarın basına bakış açısıyla ilgili ciddi şüpheler uyandıracak niteliktedir. Söz konusu yayın grubunun 2014 Şubat'ında el değiştirerek Zirve Holding'e satışı da havuz medyası iddialarını ve birçok şaibeyi beraberinde getirmiştir.

Bununla birlikte, son 12 yıllık dönemde Başbakan'ın gazeteci ve yayın organlarını hedef alan söylemleri, işten çıkarılan gazeteciler ve açılan tazminat davaları da baskının bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Başbakan Erdoğan'ın, 26 Şubat 2010'da medya kuruluşu sahiplerine yönelik "Köşe yazarları her istediğini yazamaz. Parasını sen veriyorsun yazarına sahip çık, yazdırma gönder." şeklinde açıkça ifade ettiği sözler, iktidarın basına ve editoryal bağımsızlık kavramına bakışını yansıtmaktadır. 17 Aralık Süreci sonrasında medyaya sızdırılan ve Başbakan'ın yayın kuruluşlarına doğrudan müdahalesini gösteren kayıtlar da bu bakışın somut bir göstergesini oluşturmaktadır.

Basının kamusal işlevi, ticarileşme ve tekelleşmenin olası ve görülen zararlarından korunmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bunun için yapılacak yasal düzenlemelerin uygulama alanı bulması için ise, öncelikle öneminin ve işlevinin kavranarak basının bir "değer" olarak görülmesi gerekmektedir. Günümüzde ise bu görüş, salt iktidarlar tarafından değil, medyayı ekonomik faaliyetlerinin tamamlayıcısı olarak gören medya kuruluşları tarafından da ihmal edilmektedir. Bu noktada, ticarileşme ve tekelleşmeye karşı alınacak tedbirlerin yanında, gazetecinin editoryal bağımsızlığını bizzat medya kuruluşu sahibine ve idarecilerine karşı koruyacak yasal tedbirlerin de alınması zorunlu gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, Doğan: "Erdoğan'ın Ahmet Altan'a davası ve AİHM'nin Erbil Tuşalp kararı...", <http://t24.com.tr/yazi/erdoganin-ahmet-altan-davasi-ve-aihmnin-erbil-tusalp-karari/4836>, Çevrimiçi 12.08.2013.
- Akyol, Hüseyin: **Haber Basınından İslamcı Medyaya**, Agora Yayınları, İstanbul 2008.
- Alemdar, Zeynep: **Oyunun Kuralı**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.

- Altan, Mehmet: **Alo Fatih Medyanın RTE ile İmtihanı**, Klas Yayınları, İstanbul 2014.
- Araslı, Oya: “Anayasa Hukuku Açısından Düşünce Özgürlüğü”, **Düşünceye Saygı, Düşünce Özgürlüğü Konuşmaları**, Edebiyatçılar Derneği, Ankara 1995, s.18-23.
- Arcayürek, Cüneyt: “Demokrasi Sürecinde Basın” **Basın’80-84**, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayını 1984.
- Arısoy, Mine: “Hakaret”, **TBB Dergisi**, Sayı 72, 2007, s.152-205.
- Arslan, Zühtü: “İstisnanın Normalleş(tiril)mesi, Terör ve İfade Özgürlüğü: Türkiye Tecrübesi Üzerine Notlar” **İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye**, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.
- Ataoğlu, Ergün: **Adnan Menderes Bir Başbakanın Trajik Sonu**, Nokta Kitap, İstanbul 2008.
- Atar, Yavuz: **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya 2000.
- Aydeniz Hediyeullah: “Tarihsel ve Literal Açından Yerel Gazetecilik”, **Türkiye’de Yerel Basın Tarihi**, İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2007, s.1-27.
- Basın Konseyi Yıllık Raporu (1997)**, Basın Konseyi Yayını, İstanbul 1998.
- Baykan, Metin: **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Basın Özgürlüğü**, Adalet Yayınevi, Ankara 2011.

- Bıçak, Vahit: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü”, **Liberal Düşünce**, Yıl:6, Sayı:24, Güz 2001, s.55-77.
- Bıçak, Vahit: **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara 2002.
- Belge, Murat: **12 Yıl Sonra 12 Eylül**, Birikim Yayınları, İstanbul 1992.
- Bozdağ, İsmet: **Dünyada ve Türkiye’de Basın İstibdadı**, Emre Yayınları, İstanbul 1992.
- Bulut, Nihat: “Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırma Nedeni Olarak Genel Ahlak”, **AÜEHFD**, Cilt IV, Sayı:1-2, Yıl 2000, s.29-42.
- Can, Faruk: **Bilgi Çağının Gündümlü Silahı Medya**, Alfa Yayınları, İstanbul 2005.
- Can, Osman: “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti” **Liberal Düşünce**, Sayı:24, Güz 2001, s.89-116.
- Cankaya, Özden; Yamaner, Melike Batur: **Kitle İletişim Özgürlüğü**, Turhan Kitabevi, Ankara 2006.
- Cemal, Hasan: **Cumhuriyeti Çok Sevmiştim**, Doğan Kitap, Aralık 2005.
- Centel, Nur; Zafer, Hamide; Çakmut, Özlem: **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, Beta Yayınları, İstanbul 2005.
- CHP Tutuklu Gazeteciler Raporu 2013.**

- Cimin, Alev Gürsoy: “Fatih Altaylı Medyaradar’a Konuştu! Kendimi Tecavüze Uğramış Gibi Hissediyorum!”, (Çevrimiçi) <http://www.medyaradar.com/fatih-altayli-medyaradara-konustu-kendimi-tecavuze-ugramis-gibi-hissediyorum-haberi-113337> 20.03.2014.
- Çaylı, Emek; Depeli, Gülsüm: **İfade Özgürlüğünün On Yılı 2001-2011**, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.
- Çetin, Ümit: “Erdoğan iddiaları yanıtladı: "Evet aradım"”, (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/25788279.asp>, 30.03.2014.
- Çınar, Kazım: “Basın Özgürlüğü Üzerine”, (Çevrimiçi) <http://www.tanikhukuk.com/Makale.php?m=77> [nikhukuk.com/Makale.php?m=7](http://www.tanikhukuk.com/Makale.php?m=7), 11.02.2013.
- Çoban, Savaş: **Hegemonya Aracı ve İdeolojik Aygıt Olarak Medya**, Parşömen Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Çölaşan, Emin: **Kovulduk Ey Halkım Unutma Bizi “Bir Medya Belgeseli”**, Bilgi Basımevi, 69. Basım, İstanbul 2007,
- Danışman, Ahmet: **Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri (Devletin Basın Karşısında Aktif Tutumu)**, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları No:1, Ankara 1982.
- Demir, Vedat: **Türkiye’de Medya Siyaset İlişkisi**, Beta Yayınları, 1. Bası, İstanbul 2007.

- Doğru, Osman (Editör): **İnsan Hakları Derlemesi**, Cilt:1 İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 1998.
- Dönmezer, Sulhi: **Basın Hukuku Genel Prensipler, Basın Hürriyeti, İdari Rejim, Ceza Rejimi**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1968.
- Dönmezer, Sulhi: “Yine Basın Özgürlüğü Üzerine” **Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı**, Sayı:11, Eylül-Ekim 1996, s.247-250.
- Ekinci, Elif; Cengiz, Serkan: “Von-Hannover-Almanya Davası”, http://baroport.barobirlik.org.tr/App_Themes/Dergi/2006-66-269.pdf, Çevrimiçi 12.11.2013.
- Ekşi, Oktay: “Basın Özgürlüğü Diye Bir Kavram Yoktur” **Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı 11**, Eylül-Ekim 1996, s.251-252.
- Fidan, Mehmet: “Kitle İletişim Araçlarının Terörle İlişkisi” **Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı II**, Kasım-Aralık 1996, s.1205-1209.
- Gezgin, Suat: “Gazeteciliğin ve Türk Yazılı Basınının Kısa Tarihsel Perspektifi (Bölüm III)”, **İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:20, 2004, s.9-12.
- Gezgin, Suat: **Medya ve Eğitimde Birikimlerim**, İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2002.
- Girgin, Atilla: **Gazeteciliğin Temel İlkeleri**, Der Yayınları, İstanbul 2008.
- Girgin, Atilla: **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i**, (II Baskı) İnkılap Kitabevi. İstanbul 2003.

- Gölcüklü, Feyyaz: **Haberleşme Hukuku Basın-Radyo-TV**, Sevinç Matbaası, Ankara 1970.
- Gölcüklü, Feyyaz; Gözübüyük, Şeref: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Yayınevi, Ankara 1994.
- Gönenç, Aslı Yapar: “Türkiye’de Basın Özgürlüğü”, **İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:15, 2002, s.65-78.
- Gözübüyük, A. Şeref: **Açıklamalı Türk Anayasaları Yapılışları, Özellikleri ve Yapılan Değişiklikler**, Turhan Kitabevi, Ankara 2005.
- Günay, Erhan: **Yayın Yoluyla Kişilik Haklarına Saldırı ve Basında Sorumluluk**, Seçkin Yayınevi, Ankara 1999.
- Günaydın, Barış: “5187 Sayılı Basın Kanunu”, **TBB Dergisi**, Sayı:57, 2005, s.322-333.
- Güngör, Nazife: “Basın Özgürlüğü Açısından Kurumsallaşma Çalışmaları: Serbesti ve Kısıtlamalar”, **Cumhuriyet Döneminde İletişim Kurumlar, Politikalar**, Derleyen: Nazife Güngör, Siyasal Kitabevi, Ankara 2010, s.101-127.
- Gürel, Nail: “Basında Sorumluluğun Çeşitli Boyutları” **Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı**, Sayı:11, Eylül-Ekim 1996, s.253-259.
- Güz, Nurettin: “Osmanlı Basını”, **Selçuk İletişim**, No:3, Temmuz 2000, s.40-57.

- Güz, Nurettin: **Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu**, Gazi Üniversitesi Yayın No:184, Ankara 1993.
- Haçerlioğlu, Orhan: **Düşünce Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970.
- İçel, Kayıhan: **Kitle Haberleşme Hukuku**, Yenileştirilmiş ve Geliştirilmiş Dördüncü Bası, Beta Yayınları, İstanbul 1998.
- İnceoğlu, Yasemin G.: **Çeşitli Ülkelerde Medya**, Der Yayınları, İstanbul 1994.
- İnuğur, M. Nuri: **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul 1999.
- İskit, Server: **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınlarından:2, Ankara 1943.
- Kabacalı, Alpay: **Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın ve Yayın, Literatür** Yayınları, İstanbul 2000.
- Kabacalı, Alpay: “Milli Şef Döneminin Örtülü Sansürü”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Sayı: 38, Ocak 1987, s.19-21.
- Kabacalı, Alpay: **Türk Basınında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 1994.
- Kahraman, Ahmet: **Cici Basının Sefalet ve Rezaleti**, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul 1996.
- Karaveli, Orhan: **Ali Kemal “belki de bir günah keçisi...”**, Doğan Kitap, 3. Baskı, İstanbul 2009.

- Kaya, A. Raşit: **İktidar Yumağı Medya-İktidar-Sermaye**, İmge Kitabevi, İstanbul 2009.
- Kayma, Sevil Sevinç: “Erdoğan Tazminat Zengini”, (Çevrimiçi)
<http://www.timeturk.com/m/haber.asp?id=4890>
06, 27.03.2013.
- Keane, John: **Medya ve Demokrasi**, Çev. Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, 3. Basım, 1999.
- Kejanlıoğlu, D. Beybin: **Türkiye’de Medyanın Dönüşümü**, İmge Kitabevi, İstanbul 2004.
- Kılıçoğlu, Ahmet: **Şeref Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yoluyla Saldırılarından Sorumluluk**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:496, Ankara 1993.
- Kışlalı, Murat: “AKP Güdümündeki Medya”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 07.12.2007.
- Kocasakal, Ümit; Aksoy, Emine Eylem; Memiş, Pınar: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü”, (Çevrimiçi)
<http://www.tchd.org.tr/MenuContent.aspx?id=1>
27, 18.12.2013.
- Koçak, Cemil: **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, Cilt 2, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- Koloğlu, Orhan: **İlk Gazete İlk Polemik: Vakay-ı Mısriye’nin Öyküsü ve Takvim-i Vakay-ı ile Tartışması**, Çağdaş Gazeteciler Derneği, Ankara 1989.
- Koloğlu, Orhan: **Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006.

- Kongar, Emre: **Demokrasimizle Yüzleşmek**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007.
- Korkmaz, Fahrettin: **Tarihsel Süreçte Türkiye’de Basın Özgürlüğü**, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2005.
- Kudret, Cevdet: **Abdülhamit Dönemi’nde Sansür**, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, İstanbul 2000.
- Lawson, Rick: “İfade Özgürlüğünü Güvenceye Almak AİHM İtihatları”, **Liberal Düşünce**, Sayı:24, Güz 2001, s.78-88.
- Macovei, Monica: **İfade Özgürlüğü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz**, İnsan Hakları El Kitapları No:2, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, No:88, 2005.
- Mavioğlu, Ertuğrul: **Cenderedeki Medya Tenceredeki Gazeteci**, İthaki Yayınları, İstanbul, İstanbul 2012.
- Odyakmaz, Necla: “Basın Özgürlüğünün Düşünsel Tarihi” **İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:18, 2003, s.129-166.
- Oktay, Ahmet: **Toplumsal Değişme ve Basın**, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, İstanbul 1987.
- Özbey, Özcan: “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları” **TBB Dergisi** 2013 (106), s.41-92.

- Özek, Çetin: **Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına**, Alfa, İstanbul 1999.
- Özek, Çetin: **Türk Basın Hukuku**, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1978.
- Özgen, Murat: **Gazetecinin Etik Kimliği**, Set-Systems, 3. Baskı, İstanbul 2006.
- Özgen, Murat: **Türkiye’de Basının Gelişimi ve Sorunları**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2004.
- Özgenç, İzzet: **Türk Ceza Kanunu, Gazi Şerhi, Genel Hükümler**, Seçkin Yayınları, Ankara 2005.
- Özokçu, Emiş Seda: “Görsel-İşitsel Medyada Sahiplik”, Uzmanlık Tezi, T.C. Radyo-Televizyon Üst Kurulu, Ankara 2011.
- Özsever, Atilla: **Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci**, İmge Kitabevi, Ankara 2004.
- Özsoy, Şule: “Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Düşünceyi Açıklama Hakkına İlişkin Standartlar”, **TBB Dergisi**, Sayı:56, 2005, s.29-47.
- Parla, Taha: **Türkiye’de Anayasalar**, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- Pech, Laurent: “Soykırımı İnkâr Yasaları: Tarihi Suç Konusu Yapmaya Yönelik Yanlış Bir Girişim” **İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye**, İletişim, İstanbul 2007.

- Perin, Cevdet: **Düşünce ve Basın Özgürlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1974.
- Rekabet Kurulu Raporu, 2007.**
- Salihpaşaoğlu, Yaşar: “Türkiye’de Basın Özgürlüğü”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara 2007.
- Saltık, Zeycan: “Düşünce ve Basın Özgürlüğünün Gelişimi ve Türk Anayasaları”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul 1991.
- Sayılğan, Şevket: “Türkiye’de Basın Özgürlüğü ve Cumhuriyet Dönemi Anayasalarının Basın Özgürlüğüne Yaklaşımları”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı:1 Aralık 1992, s.267-292.
- Schauer, Frederick: **İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme**, Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara 2002.
- Sılkım, Şemsi: “Sürgün Edilmiş Gazetecileri Atatürk İstedi, Meclis Affetti”, **Yeniçağ Gazetesi**, 17.07.2011.
- Soysal, Mümtaz: **100 Soruda Anayasa’nın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1987.
- Sönmez, Mustafa: **Medya, Para, Kültür ve İstanbul İktidarı**, Yordam Kitap, İstanbul 2010.
- Sönmez, Mustafa: “Türk Medya Sektöründe Yoğunlaşma ve Sonuçları” **Birikim**, Aralık 1996, s.76-86.

- Sunay, Reyhan: **Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları**, LDT Yayınları, Ankara 2001.
- Şahhüseyyinoğlu, H. Nedim: **Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür**, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005.
- Şahin, Kemal: **İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü**, XII Levha Yayınları, İstanbul 2009.
- Tek, Hayati: **Darbeler ve Türk Basını**, Bilgeoğuz, İstanbul 2006.
- Tılıç, L. Doğan: **2000'ler Türkiye'sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak**, Su Yayınları, İstanbul 2001.
- Tokgöz, Oya: **Temel Gazetecilik**, İmge Kitabevi, Ankara 2008.
- Topuz, Hıfzı: **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
- Törenli, Nurcan: **Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı**, Bilim ve Sanat, Ankara 2005.
- Tuşalp, Erbil: "Geçmiş Olsun", **Birgün Gazetesi**, 06.05.2006.
- Tuşalp, Erbil: "İstikrar" **Birgün Gazetesi**, 24.12.2005.
- Tutal, Nilgün: **Küreselleşme, İletişim, Kültürlerarasılık**, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2006.
- Tüfekçioğlu, Hayati: "Sosyolojik Açıdan Gazete ve Osmanlı Gazeteciliğinin Temellendirilmesi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İÜSBF 1993.
- Türkiye'de Basın Özgürlüğü Krizi Raporu**, CPJ, New York United Book Press, Ekim 2012.

- Uluç, Güliz: **Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı**, Anahtar Kitaplar, İstanbul 2008.
- Ural, Anıl: **Medya-Sermaye-Siyaset Üçgeni**, Siyah Beyaz Kitap, İstanbul 2010.
- Yakış, Yaşar: “AB’nin Bir Çerçeve Kararında Soykırımın İnkârı Suçu” **Ermeni Araştırmaları Dergisi**, Sayı 37-38, 20 Nisan 2011, s.275-292.
- Yalçın, Soner; Yurdakul, Doğan: **Bay Pipo**, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2000.
- Yalman, Ahmet Emin: **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1922-1971**, I. Cilt, 2. B., Yayına hazırlayan: Erol Şadi Erdiç, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul 1997.
- Yazıcı, Reşat: **Anayasalarımızda Basın Hukuku**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara 1986.
- Yenidünya, Ahmet Caner; Alşahin, Mehmet Emin: “Bireyin Şerefine Karşı Suçlar”, **TBB Dergisi**, Sayı:68, 2007, s.43-93.
- Yıldırım, Akif: “İftira Suçu”, **TBB Dergisi**, Sayı 69, 2007, s.277-310.
- Yıldırım, Rahmi: **Dördüncü Ordu Medya**, Karınca Yayınları, Ankara 2010.
- Yücedoğan, Güleda: “Türk Basın Sendikacılığı İçin Bir Örnek Fransız Basın Sendikacılığı”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

Elektronik Kaynaklar

“Alman Basınının Çifte AİHM Zaferi”, (Çevrimiçi)

<http://www.sondakika.com/haber-alman-basininin-cifte-aihm-zaferi-3340903/>,
02.01.2014.

“Basın Özgürlüğünde Yine Sınıfta Kaldık”, (Çevrimiçi)

http://www.radikal.com.tr/turkiye/basin_ozgurlugunde_yine_sinifta_kaldik-1056014,
15.11.2013.

“Basın Uludere’yi Nasıl Gördü?”, (Çevrimiçi)

<http://www.bianet.org/bianet/toplum/135115-basin-uludere-yi-nasil-gordu>,
01.04.2014.

“Başbakan Erdoğan’dan Tazminat Rekoru! Hangi Gazeteciden Ne Kadar Kazandı?”, (Çevrimiçi) <http://www.medyaradar.com/basbakan-erdogandan-tazminat-rekoru-hangi-gazeteciden-ne-kadar-kazandi-haberi-108156>, 01.01.2014.

“Başbakan 12 Gazeteye Akreditasyon Vermedi”, (Çevrimiçi)

<http://www.demokrathaber.net/medya/basbakan-12-gazeteye-akreditasyon-vermedi-h26711.html>, 10.03.2014.

“Bülent Arınç: Terörle Mücadele Kanunu kaldırılabilir”, (Çevrimiçi)

http://www.radikal.com.tr/turkiye/bulent_arinc_terorle_mucadele_kanunu_kaldirilabilir-1162702, 11.12.2013.

“Doğan Holding’e Rekor Ceza”, (Çevrimiçi)

<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/sirketler/02/18/dogan.holdinge.rekor.ceza/514295.0/>, 11.12.2013.

“Emine Hanım O Davayı Neden Açtınız?”, (Çevrimiçi)

<http://www.odatv.com/n.php?n=emine-hanim-bu-davayi-neden-actiniz-2805101200>,
12.02.2013.

“Erdoğan ile gazeteci arasında gergin anlar”, (Çevrimiçi)

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25477205/>, 10.04.2014.

“Erdoğan Reuters muhabiriyle tartıştı”, (Çevrimiçi)

<http://www.haberturk.com/medya/haber/849623-erdogan-reuters-muhabiriyle-tartisti>, 10.04.2014.

Erdoğan'dan "Bakara - makara" açıklaması”, (Çevrimiçi)

http://www.cumhuriyet.com.tr/video/video_haber/57299/Erdogan_dan___Bakara_-_makara___aciklamasi.html?kuvqepojqggtkufku#, 08.04.2014.

“Erdoğan’dan Basına Savaş”, (Çevrimiçi)

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/10824/Erdogan_dan_basina_savas.html#, Çevrimiçi 04.03.2014.

“Fazıl Say’a Hayyam Tweetinden 10 Ay Hapis”, (Çevrimiçi)

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/04/130415_fazil_say_karar.shtml, 12.10.2013.

“IPI: Erdoğan, Doğan Grubu'na verdiği ültimatomu geri çeksin” (Çevrimiçi)

<http://www.milliyet.com.tr/Siyaset/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=990605&Kategori=siyaset&Date=13.09.2008&b=IPI:%20Erdogan,%20Dogan%20Grubuna%20verdigi%20ultimatomu%20geri%20ceksin>, 15.12.2013.

“Meclis kürsüsünden atışma”, (Çevrimiçi)

<http://www.milliyet.com.tr/2007/12/05/siyaset/asiy.html>, 12.06.2013.

Nazlı Ilıcak yaşadıklarını Oda TV’ye anlattı”, (Çevrimiçi)

<http://www.odatv.com/n.php?n=nazli-ilicak-yasadiklarini-odatvye-anlatti-1812131200>, 01.01.2014.

“Sabah ve ATV için işadamlarından ihale karşılığı para toplanmış”, (Çevrimiçi)

http://www.zaman.com.tr/politika_sabah-ve-atv-icin-isadamlarindan-ihale-karsiligi-para-toplanmis_2196892.html, 30.03.2014.

TGC: “Başbakan gazeteci azarlama alışkanlığından vazgeçmeli”, (Çevrimiçi)

<http://www.tgc.org.tr/duyuru.asp?did=716>, 11.04.2014.

“Twitter 13 gün sonra özgür kaldı”, (Çevrimiçi)

<http://www.wsj.com.tr/article/SB10001424052702303532704579479433857657594.html>, 05.04.2014.

“Ve Can Dündar da gitti”, (Çevrimiçi)

http://www.radikal.com.tr/turkiye/ve_can_dundar_da_gitti-1144521, 01.01.2014.

(Çevrimiçi) <http://aihmkararlari.blogspot.com/2006/10/zgr-gndem-trkiye-davasi.html>, 11.02.2013.

(Çevrimiçi) <http://bianet.org/>, 29.11.2013

(Çevrimiçi)

(Çevrimiçi)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_Mahkemesi, 15.12.2012

(Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Deniz_Feneri_e.V_davas%C4%B1_html, 13.12.2013

(Çevrimiçi) http://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyal_devlet, 16.01.2014

(Çevrimiçi) <http://tutuklugazeteciler.blogspot.com.tr/2014/03/tutuklu-gazetecilerinlistesidir.html>, 16.11.2013

(Çevrimiçi) https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/gerekceli_1982_anayasasi.pdf, 17.01.2014.

(Çevrimiçi) <http://www.cinergroup.com.tr/>, 03.03.2013

(Çevrimiçi) <http://www.calik.com.tr/sektorler/medya>, 03.03.2013

(Çevrimiçi) <http://www.doganholding.com.tr/is-alanlari/yazili-medya.aspx>, 03.03.2013

(Çevrimiçi)

http://www.dogusgrubu.com.tr/web/239211/dogus_grubu__tr/sektorler/medya/dogus_yayin_grubu, 03.03.2013

(Çevrimiçi) http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2013_ist/18.pdf, 15.12.2013

(Çevrimiçi) <http://www.nuveforum.net/1186-terimler-sozlugu-c-c/178538-corn-laws-tahil-yasalari/>, 11.12.2012

(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5352cb1639c897.18373597, 01.01.2013

(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352cbb34bb19.04453211, 24.12.2013

(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352ccaca73014.02716261, 10.11.2012

(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352cceb46d148.33574099, 10.11.2012

(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352cd03acab51.46967077, 05.01.2013

(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352cd42209303.38183249, 11.12.2012

(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352cd73ac4f76.02643180, 22.02.2013

(Çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5352d56530e062.87911978, 22.02.13

(Çevrimiçi)

http://www.tgf.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=387:gazeteciler-oezguerluek-platformu-deklerasyonu&catid=44:haberler&Itemid=92,
01.01.2014

Ek 1

1982 Anayasasının Basın Özgürlüğü ile İlgili Hükümleri

Kanun No:2709

Kabul Tarihi: 07.10.1982

II. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması

MADDE 13.– (Değişik: 3.10.2001-4709/2 mad.) Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyet’in gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

III. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılamaması

MADDE 14.– (Değişik: 3.10.2001-4709/3 mad.) Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

IV. Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması

MADDE 15.– Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

(Değişik: 7.5.2004-5170/2 mad.) Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

VII. Düşünce ve kanaat hürriyeti

MADDE 25.– Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.

VIII. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti

MADDE 26.– Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/9 md.) Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyet'in temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

(Üçüncü fıkra mülga: 3.10.2001-4709/9 mad.)

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz.

(Ek: 3.10.2001-4709/9 mad.) Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.

X. Basın ve yayımla ilgili hükümler

A. Basın hürriyeti

MADDE 28.– Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

(İkinci fıkra mülga: 3.10.2001-4709/10 mad.)

Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır.

Basın hürriyetinin sınırlanmasında, Anayasanın 26 ve 27. maddeleri hükümleri uygulanır.

Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazanlar veya bastıranlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hâkim kararıyla; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle önlenebilir.

Dağıtımı önleyen yetkili merci, bu kararını en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Yetkili hâkim bu kararı en geç kırk sekiz saat içinde onaylamazsa, dağıtımı önleme kararı hükümsüz sayılır.

Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz.

Sürelî veya süresiz yayınlar, kanunun gösterdiği suçların soruşturma veya kovuşturmasına geçilmiş olması hallerinde hâkim kararıyla; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel ahlâkın korunması ve suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararı veren yetkili merci, bu kararını en geç yirmi dört saat içinde yetkili hâkime bildirir; hâkim bu kararı en geç kırk sekiz saat içinde onaylamazsa, toplatma kararı hükümsüz sayılır.

Sürelî veya süresiz yayınların suç soruşturma veya kovuşturması sebebiyle zapt ve müsaderesinde genel hükümler uygulanır.

Türkiye’de yayımlanan sürelî yayınlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyet’in temel ilkelerine, millî güvenliğe ve genel ahlâka aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan sürelî yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayın yasaktır; bunlar hâkim kararıyla toplatılır.

B. Sürelî ve süresiz yayım hakkı

MADDE 29.– Sürelî veya süresiz yayım önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Sürelî yayım çıkarabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, yayımın durdurulması için mahkemeye başvurur.

Sürelî yayınların çıkarılması, yayım şartları, malî kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili esaslar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe

yayınlanmasını engelleyici veya zorlaştırmacı siyasal, ekonomik, malî ve teknik şartlar koyamaz.

Sürelî yayınlar, Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin veya bunlara bağılı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre yararlanır.

C. Basın araçlarının korunması

MADDE 30.– (Değişik: 7.5.2004-5170/4 mad.) Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.

D. Kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı

MADDE 31.– Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/11 mad.) Kanun, millî güvenlik, kamu düzeni, genel ahlâk ve sağlığın korunması sebepleri dışında, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz.

E. Düzeltme ve cevap hakkı

MADDE 32.– Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.

Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç yedi gün içerisinde karar verilir.

Ek 2

Türk Ceza Kanunu’nun Basın Özgürlüğüne İlişkin Hükümleri

Kanun Numarası: 5237

Kabul Tarihi: 26.09.2004

Yayımladığı Resmi Gazete Tarih: 12.10.2004

Yayımladığı Resmi Gazete Sayısı: 25611

Tanımlar

MADDE 6. - (1) Ceza kanunlarının uygulanmasında;

g) Basın ve yayın yolu ile deyiminden; her türlü yazılı, görsel, işitsel ve elektronik kitle iletişim aracıyla yapılan yayınlar,

...anlaşılır.

Hakaret

MADDE 125. - (1) (Değişik: 29.6.2005 – 5377/15 mad.) Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Mağdurun gıyabında hakaretin cezalandırılabilmesi için fiilin en az üç kişiyle ihtilat ederek işlenmesi gerekir.

(2) Fiilin, mağduru muhatap alan sesli, yazılı veya görüntülü bir iletiyle işlenmesi halinde, yukarıdaki fıkra da belirtilen cezaya hükmolunur.

(3) Hakaret suçunun;

a) Kamu görevlisine karşı görevinden dolayı,

b) Dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından, değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin emir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı,

c) Kişinin mensup bulunduğu dine göre kutsal sayılan değerlerden bahisle,

İşlenmesi halinde, cezanın alt sınırı bir yıldan az olamaz.

(4) (Değişik: 29.6.2005 – 5377/15 mad.) Hakaretin alenen işlenmesi halinde ceza altıda biri oranında artırılır.

(5) (Değişik: 29.6.2005 – 5377/15 mad.) Kurul hâlinde çalışan kamu görevlilerine görevlerinden dolayı hakaret edilmesi hâlinde suç, kurulu oluşturan üyelere karşı işlenmiş sayılır. Ancak, bu durumda zincirleme suça ilişkin madde hükümleri uygulanır.

Haberleşmenin gizliliğini ihlal

MADDE 132. - (1) Kişiler arasındaki haberleşmenin gizliliğini ihlal eden kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Bu gizlilik ihlali haberleşme içeriklerinin kaydı suretiyle gerçekleşirse, verilecek ceza bir kat arttırılır.

(2) Kişiler arasındaki haberleşme içeriklerini hukuka aykırı olarak ifşa eden kimse, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Kendisiyle yapılan haberleşmelerin içeriğini diğer tarafın rızası olmaksızın hukuka aykırı olarak alenen ifşa eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.

İfşa edilen bu verilerin basın ve yayın yoluyla yayımlanması halinde de aynı cezaya hükmolunur.

Kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması

MADDE 133. - (1) Kişiler arasındaki alenî olmayan konuşmaları, taraflardan herhangi birinin rızası olmaksızın bir aletle dinleyen veya bunları bir ses alma cihazı ile kaydeden kişi, iki aydan altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Katıldığı aleni olmayan bir söyleşiyi, diğer konuşanların rızası olmadan ses alma cihazı ile kayda alan kişi, altı aya kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.

(3) Yukarıdaki fıkralarda yazılı fiillerden biri işlenerek elde edildiği bilinen bilgilerden yarar sağlayan veya bunları başkalarına veren veya diğer kişilerin bilgi edinmelerini temin eden kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis ve bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. Bu konuşmaların basın ve yayın yoluyla yayınlanması hâlinde de, aynı cezaya hükmolunur.

Özel hayatın gizliliğini ihlâl

MADDE 134. - (1) Kişilerin özel hayatının gizliliğini ihlâl eden kimse, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Gizliliğin görüntü veya seslerin kayda alınması suretiyle ihlâl edilmesi hâlinde, cezanın alt sınırı bir yıldan az olamaz.

(2) Kişilerin özel hayatına ilişkin görüntü veya sesleri ifşa eden kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Fiilin basın ve yayın yoluyla işlenmesi hâlinde, ceza yarı oranında artırılır.

Halk arasında korku ve panik yaratmak amacıyla tehdit

MADDE 213. - (1) Halk arasında endişe, korku ve panik yaratmak amacıyla hayat, sağlık, vücut veya cinsel dokunulmazlık ya da malvarlığı bakımından alenen tehditte bulunan kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Suçun silâhla işlenmesi hâlinde, verilecek ceza, kullanılan silâhın niteliğine göre yarı oranına kadar artırılabilir.

Suç işlemeye tahrik

MADDE 214. - (1) Suç işlemek için alenen tahrikte bulunan kişi, altı aydan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Halkın bir kısmını diğer bir kısmına karşı silâhlandırarak, birbirini öldürmeye tahrik eden kişi, onbeş yıldan yirmidört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Tahrik konusu suçların işlenmesi hâlinde, tahrik eden kişi, bu suçlara azmettiren sıfatıyla cezalandırılır.

Suç ve suçluyu övme

MADDE 215. - (1) İşlenmiş olan bir suçu veya işlemiş olduğu suçtan dolayı bir kişiyi alenen öven kimse, iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama

MADDE 216. - (1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Halkın bir kesiminin benimsediği dinî değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması hâlinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Kanunlara uymamaya tahrik

MADDE 217. - (1) Halkı kanunlara uymamaya alenen tahrik eden kişi, tahrikin kamu barışını bozmaya elverişli olması hâlinde, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.

Ortak hüküm

MADDE 218. - (1) Yukarıdaki maddelerde tanımlanan suçların basın ve yayın yoluyla işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.

Müstehcenlik

MADDE 226. - (1) a) Bir çocuğa müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri veren ya da bunların içeriğini gösteren, okuyan, okutan veya dinleten,

b) Bunların içeriklerini çocukların girebileceği veya görebileceği yerlerde ya da alenen gösteren, görülebilecek şekilde sergileyen, okuyan, okutan, söyleyen, söyleten,

c) Bu ürünleri, içeriğine vakıf olunabilecek şekilde satışa veya kiraya arz eden,

d) Bu ürünleri, bunların satışına mahsus alışveriş yerleri dışında, satışa arz eden, satan veya kiraya veren,

e) Bu ürünleri, sair mal veya hizmet satışları yanında veya dolayısıyla bedelsiz olarak veren veya dağıtan,

f) Bu ürünlerin reklamını yapan,

Kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis ve adlî para cezası ile cezalandırılır.

(2) Müstehcen görüntü, yazı veya sözleri basın ve yayın yolu ile yayınlayan veya yayınlanmasına aracılık eden kişi altı aydan üç yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.

(3) Müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünlerin üretiminde çocukları kullanan kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. Bu ürünleri ülkeye sokan, çoğaltan, satışa arz eden, satan, nakleden, depolayan, ihraç eden, bulunduran ya da başkalarının kullanımına sunan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.

(4) Şiddet kullanılarak, hayvanlarla, ölmüş insan bedeni üzerinde veya doğal olmayan yoldan yapılan cinsel davranışlara ilişkin yazı, ses veya görüntüleri içeren ürünleri üreten, ülkeye sokan, satışa arz eden, satan, nakleden, depolayan, başkalarının

kullanımına sunan veya bulunduran kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(5) Üç ve dördüncü fıkralardaki ürünlerin içeriğini basın ve yayın yolu ile yayınlayan veya yayınlanmasına aracılık eden ya da çocukların görmesini, dinlemesini veya okumasını sağlayan kişi, altı yıldan on yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(6) Bu suçlardan dolayı, tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

(7) Bu madde hükümleri, bilimsel eserlerle; üçüncü fıkra hariç olmak ve çocuklara ulaşması engellenmek koşuluyla, sanatsal ve edebi değeri olan eserler hakkında uygulanmaz.

İftira

MADDE 267. - (1) Yetkili makamlara ihbar veya şikâyetle bulunarak ya da basın ve yayın yoluyla, işlemediğini bildiği hâlde, hakkında soruşturma ve kovuşturma başlatılmasını ya da idarî bir yaptırım uygulanmasını sağlamak için bir kimseye hukuka aykırı bir fiil isnat eden kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Fiilin maddî eser ve delillerini uydurarak iftirada bulunulması hâlinde, ceza yarı oranında artırılır.

(3) Yüklenen fiili işlemediğinden dolayı hakkında beraat kararı veya kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verilmiş mağdurun aleyhine olarak bu fiil nedeniyle gözaltına alma ve tutuklama dışında başka bir koruma tedbiri uygulanmışsa, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(4) Yüklenen fiili işlemediğinden dolayı hakkında beraat kararı veya kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verilmiş olan mağdurun bu fiil nedeniyle gözaltına alınması veya tutuklanması hâlinde; iftira eden, ayrıca kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçuna ilişkin hükümlere göre dolaylı fail olarak sorumlu tutulur.

(5) Mağdurun ağırlaştırılmış müebbet hapis veya müebbet hapis cezasına mahkûmiyeti hâlinde, yirmi yıldan otuz yıla kadar hapis cezasına; süreli hapis cezasına mahkûmiyeti hâlinde, mahkûm olunan cezanın üçte ikisi kadar hapis cezasına hükmolunur.

(6) Mağdurun mahkûm olduğu hapis cezasının infazına başlanmış ise, beşinci fıkraya göre verilecek ceza yarısı kadar artırılır.

(7) İftira sonucunda mağdur hakkında hapis cezası dışında adlî veya idarî bir yaptırım uygulanmışsa; iftira eden kişi, üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(8) İftira suçundan dolayı dava zamanaşımı, mağdurun fiili işlemediğinin sabit olduğu tarihten başlar.

(9) Basın ve yayın yoluyla işlenen iftira suçundan dolayı verilen mahkûmiyet kararı, aynı veya eşdeğerde basın ve yayın organıyla ilân olunur. İlân masrafı, hükümlüden tahsil edilir.

Etkin pişmanlık

MADDE 269. - (1) İftira edenin, mağdur hakkında adlî veya idarî soruşturma başlamadan önce, iftirasından dönmesi hâlinde, hakkında iftira suçundan dolayı verilecek cezanın beşte dördü indirilir.

(2) Mağdur hakkında kovuşturma başlamadan önce iftiradan dönme hâlinde, iftira suçundan dolayı verilecek cezanın dörtte üçü indirilir.

(3) Etkin pişmanlığın;

a) Mağdur hakkında hükümden önce gerçekleşmesi hâlinde, verilecek cezanın üçte ikisi,

b) Mağdurun mahkûmiyetinden sonra gerçekleşmesi hâlinde, verilecek cezanın yarısı,

c) Hükmolunan cezanın infazına başlanması hâlinde, verilecek cezanın üçte biri indirilebilir.

(4) İftiranın konusunu oluşturan münhasıran idarî yaptırım uygulanmasını gerektiren fiil dolayısıyla;

a) İdarî yaptırıma karar verilmeden önce etkin pişmanlıkta bulunulması hâlinde, verilecek cezanın yarısı,

b) İdarî yaptırım uygulandıktan sonra etkin pişmanlıkta bulunulması hâlinde, verilecek cezanın üçte biri indirilebilir.

(5) Basın ve yayın yoluyla yapılan iftiradan dolayı etkin pişmanlıktan yararlanılabilmesi için, bunun aynı yöntemle yapılması gerekir.

Gizliliğin ihlâli

MADDE 285. - (1) Soruşturmanın gizliliğini alenen ihlâl eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Ancak, soruşturma aşamasında alınan ve kanun hükmü gereğince gizli tutulması gereken kararların ve bunların gereği olarak yapılan işlemlerin gizliliğinin ihlâli açısından aleniyetin gerçekleşmesi aranmaz.

(2) Kanuna göre kapalı yapılması gereken veya kapalı yapılmasına karar verilen duruşmadaki açıklama veya görüntülerin gizliliğini alenen ihlâl eden kişi, birinci fıkra hükmüne göre cezalandırılır. Ancak, bu suçun oluşması için tanığın korunmasına ilişkin olarak alınan gizlilik kararına aykırılık açısından aleniyetin gerçekleşmesi aranmaz.

(3) Bu suçların basın ve yayın yoluyla işlenmesi hâlinde, ceza yarı oranında artırılır.

(4) Soruşturma ve kovuşturma evresinde kişilerin suçlu olarak damgalanmalarını sağlayacak şekilde görüntülerinin yayınlanması hâlinde, altı aydan iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

Adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs

MADDE 288. - (1) Bir olayla ilgili olarak başlatılan soruşturma veya kovuşturma kesin hükümle sonuçlanıncaya kadar savcı, hâkim, mahkeme, bilirkişi veya tanıkları

etkilemek amacıyla alenen sözlü veya yazılı beyanda bulunan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Cumhurbaşkanına hakaret

MADDE 299. - (1) Cumhurbaşkanına hakaret eden kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Verilecek ceza, suçun alenen işlenmesi hâlinde, altıda biri; basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, üçte biri oranında artırılır.

(3) Bu suçtan dolayı kovuşturma yapılması, Adalet Bakanının iznine bağlıdır.

Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama

MADDE 301. -(Değişik: 30/4/2008-5759/1 md.)

(1) Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve Devletin yargı organlarını alenen aşağılayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Devletin askerî veya emniyet teşkilatını alenen aşağılayan kişi, birinci fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

(3) Eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz.

(4) Bu suçtan dolayı soruşturma yapılması, Adalet Bakanının iznine bağlıdır.

Devlete karşı savaşa tahrik

MADDE 304. - (1) Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı savaş açması veya hasmane hareketlerde bulunması için yabancı devlet yetkililerini tahrik eden veya bu amaca yönelik olarak yabancı devlet yetkilileri ile işbirliği yapan kişi, on yıldan yirmi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Tahrik fiilinin basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, verilecek ceza üçte bir oranında artırılır.

(2) Bu madde uygulamasında, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin güvenliğine karşı suç işlemek üzere oluşturulmuş örgütlerin doğrudan veya dolaylı olarak desteklenmesi, hasmane hareket olarak kabul edilir.

(3) Bu maddede tanımlanan suçun işlenmesi dolayısıyla tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

Temel millî yararlar karşı faaliyetlerde bulunmak için yarar sağlama

MADDE 305. - (1) (Değişik: 29.6.2005 – 5377/38 md.) Temel millî yararlar karşı fiillerde bulunmak maksadıyla veya bu nedenle, yabancı kişi veya kuruluşlardan doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kendisi veya başkası için maddi yarar sağlayan vatandaşa ya da Türkiye'de bulunan yabancıya, üç yıldan on yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası verilir. Yarar sağlayan veya vaat eden kişi hakkında da aynı cezaya hükmolunur.

(2) (Değişik: 29.6.2005 – 5377/38 md.) Fiilin savaş sırasında işlenmiş olması hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(3) Suç savaş hali dışında işlendiği takdirde, bu nedenle kovuşturma yapılması Adalet Bakanının iznine bağlıdır.

(4) Temel milli yararlar deyiminden; bağımsızlık, toprak bütünlüğü, milli güvenlik ve Cumhuriyet'in Anayasada belirtilen temel nitelikleri anlaşılır.

Halkı askerlikten soğutma

Madde 318.- (1) (Değişik: 11.4.2013-6459/13 md.) Askerlik hizmetini yapanları firara sevk edecek veya askerlik hizmetine katılacak olanları bu hizmeti yapmaktan vazgeçirecek şekilde teşvik veya telkinde bulunanlara altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.

(2) Fiil, basın ve yayın yolu ile işlenirse ceza yarısı oranında artırılır

Ek 3

Basın Kanunu

Kanun No: 5187

Kabul Tarihi: 09.06.2004

Yayınlandığı Resmi Gazete: 24.06.2004

Yayınlandığı Resmi Gazete Sayısı: 25504

Amaç ve kapsam

MADDE 1. - Bu Kanunun amacı, basın özgürlüğünü ve bu özgürlüğün kullanımını düzenlemektir.

Bu Kanun basılmış eserlerin basımı ve yayımını kapsar.

Tanımlar

MADDE 2. - Bu Kanunun uygulanmasında;

- a) Basılmış eser: Yayınlanmak üzere her türlü basım araçları ile basılan veya diğer araçlarla çoğaltılan yazı, resim ve benzeri eserler ile haber ajansı yayınlarını,
- b) Yayım: Basılmış eserin herhangi bir şekilde kamuya sunulmasını,
- c) Süreli yayın: Belli aralıklarla yayımlanan gazete, dergi gibi basılmış eserler ile haber ajansları yayınlarını,
- d) Yaygın süreli yayın: Tek bir basın-yayın kuruluşu tarafından aynı isimle basılan ve her coğrafi bölgede en az bir ilde olmak üzere, ülkenin en az yüzde yetmişinde yayımlanan süreli yayın ile haber ajanslarının yayınlarını,
- e) Bölgesel süreli yayın: Tek bir basın-yayın kuruluşu tarafından basılan ve en az üç komşu ilde veya en az bir coğrafi bölgede yayımlanan süreli yayını,
- f) Yerel süreli yayın: Tek bir yerleşim biriminde yayımlanan süreli yayınlar ile haftada bir veya daha uzun aralıklarla yayımlanan yaygın ve bölgesel yayınları,

g) Yayın türü: Süreli yayınların yaygın, bölgesel ve yerel yayın türlerinden hangisinin kapsamında olduğunu,

h) Süresiz yayın: Belli aralıklarla yayımlanmayan kitap, armağan gibi basılmış eserleri,

ı) Eser sahibi: Süreli veya süresiz yayının içeriğini oluşturan yazıyı veya haberi yazanı, çevireni veya resmi ya da karikatürü yapanı,

j) Yayımcı: Bir eseri basılmış eser durumuna getirip yayımlayan gerçek veya tüzel kişiyi,

k) Basımcı: Bir eseri basım araçları ile basan veya diğer araçlarla çoğaltan gerçek veya tüzel kişiyi,

l) Tüzel kişi temsilcisi: Yayın sahibi veya yayımcının tüzel kişi olması halinde bu tüzel kişiliğin yetkili organı tarafından, yöneticiler arasından belirlenen gerçek kişiyi veya kamu kurum ve kuruluşlarınca belirlenen gerçek kişiyi,

İfade eder.

Basın özgürlüğü

MADDE 3. - Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir.

Basın özgürlüğünün kullanılması ancak demokratik bir toplumun gereklerine uygun olarak; başkalarının şöhret ve haklarının, toplum sağlığının ve ahlâkının, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve toprak bütünlüğünün korunması, Devlet sırlarının açıklanmasının veya suç işlenmesinin önlenmesi, yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması amacıyla sınırlanabilir.

Zorunlu bilgiler

MADDE 4. - Her basılmış eserde, basıldığı yer ve tarih, basımcının ve varsa yayımcının adları, varsa ticarî unvanları ve işyeri adresleri gösterilir. İlân, tarife, sirküler ve benzerleri hakkında bu hüküm uygulanmaz.

Haber ajansı yayınları hariç her türlü süreli yayında, ayrıca yönetim yeri, sahibinin, varsa temsilcisinin, sorumlu müdürün adları ve yayının türü gösterilir.

Sorumlu müdür

MADDE 5. - Her süreli yayının bir sorumlu müdürü bulunur. Sorumlu müdür, birden fazla ise her birinin sorumlu olduğu bölüm belirtilir.

Sorumlu müdür olabilmek için;

- a) On sekiz yaşını bitirmiş olmak,
- b) Türkiye'de yerleşim yeri sahibi olmak ve devamlı oturmak,
- c) En az ortaöğretim veya dengi bir eğitim kurumundan mezun olmak,
- d) Kısıtlı veya kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak,
- e) Yüz kısırtıcı suçlardan mahkûm olmamak,
- f) T.C. vatandaşı olmayanlar için karşılıklılık koşulu aramak,

Gerekir.

Sorumlu müdürün Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olması halinde sorumlu müdürlüğü üstlenmek üzere müdür yardımcısı tayin edilir. Sorumlu müdür için bu Kanunda yer alan hükümler, sorumluluğu üstlenen yardımcı için de geçerlidir.

Süreli yayın sahibi

MADDE 6. - Gerçek ve tüzel kişiler ile kamu kurum ve kuruluşları süreli yayın sahibi olabilirler.

Sürelî yayın sahibinin on sekiz yaşından küçük veya kısıtlı olması halinde kanunî temsilcisi, tüzel kişi olması halinde ise tüzel kişi temsilcisi hakkında da 5. maddenin ikinci fıkrasında belirtilen şartlar aranır.

Beyanname verilmesi

MADDE 7. - Sürelî yayınların çıkarılması için, kaydedilmek üzere yönetim yerinin bulunduğu yer Cumhuriyet Başsavcılığına bir beyanname verilmesi yeterlidir. Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından düzenlenen kayıtlar alenidir.

Kayıt için verilen ve yayın sahibi, sahibin küçük veya tüzel kişi olması halinde temsilcisi ile sorumlu müdür tarafından imzalanan beyannamede yayının adı ve mahiyeti, hangi aralıklarla yayımlanacağı, yönetim yeri, sahibinin, varsa temsilcisinin, sorumlu müdürün ad ve adresleri ile yayının türü gösterilir.

Beyannameye, 5 inci ve 6 ncı maddelerde yazılı şartların varlığını gösteren belgeler ile yayın sahibi tüzel kişi ise tüzüğünün veya ana sözleşmesinin veya vakıf senedinin bir sureti eklenir.

Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından beyanname ve eklerinin teslim edildiğini gösteren bir alındı belgesi verilir.

Beyannamenin incelenmesi

MADDE 8. - Beyannamenin ve eklerinin gerekli veya gerçek bilgileri içermemesi veya yayın sahibinin veya temsilcisinin veya sorumlu müdürün 5 inci ve 6 ncı maddelerde yazılı şartlara sahip olmaması halinde, Cumhuriyet Başsavcılığı beyannamenin verilmesinden itibaren iki hafta içinde eksikliğin giderilmesini veya gerçeğe aykırı bilgilerin düzeltilmesini yayın sahibinden ister. Bu istemin tebliği tarihinden itibaren iki hafta içerisinde yerine getirilmemesi halinde, Cumhuriyet Başsavcılığı yayımın durdurulmasını asliye ceza mahkemesinden talep eder. Mahkeme en geç iki hafta içinde karar verir. Bu karara karşı acele itiraz yoluna başvurulabilir.

Beyanname içeriğinde meydana gelen her değişiklik, iki hafta içinde, gerekli belgelerle birlikte yeni bir beyanname ile aynı makama bildirilir.

Birinci fıkra hükmü, değişikliğe ilişkin beyannameler hakkında da uygulanır.

Sorumlu müdürün bu görevden ayrılması halinde, yenisi tayin edilinceye kadar sorumluluk yayın sahibine veya temsilcisine aittir.

Sürelî yayın sahibinin hakkını kaybetmesi

MADDE 9. - Sürelî yayın sahibinin beyanname verdiği tarihten itibaren bir sene içinde sürelî yayın yayımlanmaz veya yayımlandıktan sonra yayıma üç yıl müddetle ara verilirse beyanname hükümsüz kalır ve sağladığı hak ortadan kalkar.

556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümleri saklıdır. Ancak, bu Kanunun yürürlük tarihinde 5680 sayılı Basın Kanunu gereği mevkiye neşredenler, 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümleri gereği mevkiye neşretmekten alıkonulamazlar.

Teslim yükümlülüğü

MADDE 10. - Basımcı, bastığı her türlü yayının imzalı iki nüshasını, dağıtım veya yayımın yapıldığı gün, mahallin Cumhuriyet Başsavcılığına teslim etmekle yükümlüdür.

Bu yükümlülük, basılmış eserin içerik ve biçim yönünden herhangi bir değişikliği içeren daha sonraki basımları ile tıpkı basımları için de geçerlidir.

Basımcıya bu yükümlülüğünü yerine getirdiğine dair bir alındı belgesi verilir.

Cezai sorumluluk

MADDE 11. - Basılmış eserler yoluyla işlenen suç yayım anında oluşur.

Sürelî yayınlar ve süresiz yayınlar yoluyla işlenen suçlardan eser sahibi sorumludur.

Sürelî yayınlarda eser sahibinin belli olmaması veya yayım sırasında ceza ehliyetine sahip bulunmaması ya da yurt dışında bulunması nedeniyle Türkiye'de yargılanamaması veya verilecek cezanın eser sahibinin diğer bir suçtan dolayı kesin hükümle mahkûm olduğu cezaya etki etmemesi hallerinde, sorumlu müdür ve yayın yönetmeni, genel yayın yönetmeni, editör, basın danışmanı gibi sorumlu müdürün

bağlı olduğu yetkili sorumlu olur. Ancak bu eserin sorumlu müdürün ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkilinin karşı çıkmasına rağmen yayımlanması halinde, bundan doğan sorumluluk yayımlatana aittir.

Süresiz yayınlarda eser sahibinin belli olmaması veya yayım sırasında ceza ehliyetine sahip bulunmaması ya da yurt dışında olması nedeniyle Türkiye'de yargılanamaması veya verilecek cezanın eser sahibinin diğer bir suçtan dolayı kesin hükümle mahkûm olduğu cezaya etki etmemesi hallerinde yayımcı; yayımcının belli olmaması veya basım sırasında ceza ehliyetine sahip bulunmaması ya da yurt dışında olması nedeniyle Türkiye'de yargılanamaması hallerinde ise basımcı sorumlu olur.

Yukarıdaki hükümler, süreli yayınlar ve süresiz yayınlar için bu Kanunda aranan şartlara uyulmaksızın yapılan yayınlar hakkında da uygulanır.

Haber kaynağı

MADDE 12. - Süreli yayın sahibi, sorumlu müdür ve eser sahibi, bilgi ve belge dâhil her türlü haber kaynaklarını açıklamaya ve bu konuda tanıklık yapmaya zorlanamaz.

Hukukî sorumluluk

MADDE 13. - Basılmış eserler yoluyla işlenen fiillerden doğan maddî ve manevî zararlardan dolayı süreli yayınlarda, eser sahibi ile yayın sahibi ve varsa temsilcisi, süresiz yayınlarda ise eser sahibi ile yayımcı, yayımcının belli olmaması halinde ise basımcı müştereken ve müteselsilen sorumludur.

Bu hüküm, süreli veya süreli olmayan yayınlarda yayın sahibi, marka veya lisans sahibi, kiralayan, işleyen veya herhangi bir sıfatla yayımlayan, yayımcı gibi hareket eden gerçek veya tüzel kişiler hakkında da uygulanır. Tüzel kişi şirketse, anonim şirketlerde yönetim kurulu başkanı, diğer şirketlerde en üst yönetici, şirket ile birlikte müştereken ve müteselsilen sorumludur.

Zararı doğuran fiilin işlenmesinden sonra yayının her ne surette olursa olsun devredilmesi, başka bir yayınla birleştirilmesi veya sahibi olan gerçek veya tüzel kişinin herhangi bir surette değişmesi halinde, yayını devir alan, birleşen ve her ne surette olursa olsun yayın sahibi gibi hareket eden gerçek ve tüzel kişiler ve anonim

şirketlerde yönetim kurulu başkanı, diğer şirketlerde üst yönetici, bu fiil nedeniyle hükmedilecek tazminattan birinci ve ikinci fıkrada sayılanlarla birlikte müştereken ve müteselsilen sorumludur.

Düzeltilme ve cevap

MADDE 14. - Süreli yayınlarda kişilerin şeref ve haysiyetini ihlâl edici veya kişilerle ilgili gerçeğe aykırı yayım yapılması halinde, bundan zarar gören kişinin yayım tarihinden itibaren iki ay içinde göndereceği suç unsuru içermeyen, üçüncü kişilerin hukuken korunan menfaatlerine aykırı olmayan düzeltme ve cevap yazısını; sorumlu müdür hiçbir düzeltme ve ekleme yapmaksızın, günlük süreli yayınlarda yazıyı aldığı tarihten itibaren en geç üç gün içinde, diğer süreli yayınlarda yazıyı aldığı tarihten itibaren üç günden sonraki ilk nüshada, ilgili yayının yer aldığı sayfa ve sütunlarda, aynı puntolarla ve aynı şekilde yayımlamak zorundadır.

Düzeltilme ve cevapta, buna neden olan eser belirtilir. Düzeltme ve cevap, ilgili yazıdan uzun olamaz. Düzeltme ve cevaba neden olan eserin yirmi satırdan az yazı veya resim veya karikatür olması hallerinde düzeltme ve cevap otuz satırı geçemez.

Süreli yayının birden fazla yerde basılması halinde, düzeltme ve cevap yazısı, düzeltme ve cevap hakkının kullanılmasına sebebiyet veren eserin yayımlandığı bütün baskılarda yayımlanır.

Düzeltilme ve cevabın birinci fıkrada belirlenen süreler içinde yayımlanmaması halinde yayım için tanınan sürenin bitiminden itibaren, birinci fıkra hükümlerine aykırı şekilde yayımlanması halinde ise yayım tarihinden itibaren on beş gün içinde cevap ve düzeltme talep eden kişi, bulunduğu yer sulh ceza hâkiminden yayımın yapılmasına veya bu Kanun hükümlerine uygun olarak yapılmasına karar verilmesini isteyebilir. Sulh ceza hâkimi bu istemi üç gün içerisinde, duruşma yapmaksızın, karara bağlar.

Sulh ceza hâkiminin kararına karşı acele itiraz yoluna gidilebilir. Yetkili makam üç gün içinde itirazı inceleyerek karar verir. Yetkili makamın kararı kesindir.

Düzeltilme ve cevabın yayımlanmasına hâkim tarafından karar verilmesi halinde, birinci fıkradaki süreler, sulh ceza hâkiminin kararına itiraz edilmemişse kararın

kesinleştiği tarihten, itiraz edilmişse yetkili makamın kararının tebliği tarihinden itibaren başlar.

Düzeltilme ve cevap hakkına sahip olan kişinin ölmesi halinde bu hak, mirasçılardan biri tarafından kullanılabilir. Bu durumda, birinci fıkradaki iki aylık düzeltme ve cevap hakkı süresine bir ay ilave edilir.

Zorunlu bilgileri göstermeme

MADDE 15. - 4 üncü maddeye göre basılmış eserlerde gösterilmesi öngörülen hususların gösterilmemesi veya gerçeğe aykırı olarak gösterilmesi halinde, süreli yayınlarda sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili, süresiz yayınlarda yayımcı ve adını ve adresini göstermeyen veya yanlış gösteren basımcı beş yüz milyon liradan yirmi milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza, bölgesel süreli yayınlarda iki milyar liradan, yaygın süreli yayınlarda beş milyar liradan az olamaz.

Durdurulan yayının yayımına devam etme

MADDE 16. – 8. maddeye göre mahkeme kararıyla durdurulan yayına, usulüne uygun beyanname vermeden veya değişiklikleri bildirmeden devam edilmesi halinde yayın sahibi, sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili bir milyar liradan on beş milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza, bölgesel süreli yayınlarda beş milyar liradan, yaygın süreli yayınlarda on milyar liradan az olamaz.

Teslim yükümlülüğüne uymama

MADDE 17. – 10. maddeye göre teslim yükümlülüğünü yerine getirmeyen basımcı, üç yüz milyon liradan bir milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Düzeltilme ve cevabın yayımlanmaması

MADDE 18. - Düzeltme ve cevabın yayımlanmasına ilişkin kesinleşmiş hâkim kararlarına uymayan sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili on milyar liradan yüz elli milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Ağır para cezası, bölgesel süreli yayınlarda yirmi milyar liradan, yaygın süreli yayınlarda elli milyar liradan az olamaz.

Sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili hakkında verilen ağır para cezasının ödenmesinden yayın sahibi, sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili ile birlikte müteselsilen sorumludur.

Düzeltme ve cevap yazısının yayımlanmaması veya 14. maddenin birinci fıkrasında belirtilen şartlara uyulmaksızın yayımlanması hallerinde hâkim ayrıca, masraflar yayın sahibi tarafından karşılanmak üzere, bu yazının tirajı yüz binin üzerinde olan iki gazetede ilân şeklinde yayımlanmasına da karar verir.

Yargıyı etkileme

MADDE 19. - Hazırlık soruşturmasının başlamasından takipsizlik kararı verilmesine veya kamu davasının açılmasına kadar geçen süre içerisinde, Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme işlemlerinin ve soruşturma ile ilgili diğer belgelerin içeriğini yayımlayan kimse, iki milyar liradan elli milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza, bölgesel süreli yayınlarda on milyar liradan, yaygın süreli yayınlarda yirmi milyar liradan az olamaz.

Görülmekte olan bir dava kesin kararla sonuçlanıncaya kadar, bu dava ile ilgili hâkim veya mahkeme işlemleri hakkında mütalaa yayımlayan kişiler hakkında da birinci fıkra da yer alan cezalar uygulanır.

Cinsel saldırı, cinayet ve intihara özendirme

MADDE 20. - Cinsel saldırı, cinayet ve intihar olayları hakkında, haber vermenin sınırlarını aşan ve okuyucuyu bu tür fiillere özendirebilecek nitelikte olan yazı ve resim yayımlayanlar bir milyar liradan yirmi milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza bölgesel süreli yayınlarda iki milyar liradan, yaygın süreli yayınlarda on milyar liradan az olamaz.

Kimliğin açıklanmaması

MADDE 21. - Süreli yayınlarda;

- a) 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununa göre evlenmeleri yasaklanmış olan kimseler arasındaki cinsel ilişkiyle ilgili haberlerde bu kişilerin,
- b) 1.3.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 414, 415, 416, 421, 423, 429, 430, 435 ve 436. maddelerinde yazılı cürümlere ilişkin haberlerde mağdurların,
- c) On sekiz yaşından küçük olan suç faili veya mağdurlarının,

Kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapanlar bir milyar liradan yirmi milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza bölgesel süreli yayınlarda iki milyar liradan, yaygın süreli yayınlarda on milyar liradan az olamaz.

Basılmış eserleri engelleme, tahrip ve bozma

MADDE 22. - Kanuna uygun olarak basılmış eserleri, bunların yayımını veya dağıtımını veya satışını önlemek amacıyla tahrip eden veya bozan kimse, fiili daha ağır bir suç teşkil etmediği takdirde, bir yıla kadar hapis ve bir milyar liradan beş milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Kanunun aradığı şartlara uyulmasına rağmen süreli ve süresiz yayınların basılmasını, yayımını, dağıtımını veya satışını şiddet veya tehditle engelleyen kimse, fiili daha ağır bir suç teşkil etmediği takdirde, iki yıla kadar hapis ve iki milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Yukarıdaki fıkralarda öngörülen fiiller, umumi mahalde veya matbaanın veya umuma satış yapan veya dağıtım yapan yerlerde birden fazla kişi tarafından işlendiği takdirde verilecek ceza yarıya kadar artırılır.

Süreli yayınların dağıtımı

MADDE 23. - Süreli yayınların dağıtımını yapan kişiler, kendilerinden dağıtımı istenen yayınları, dağıtımını yaptıkları diğer yayınlar için aldıkları satış fiyatı, tiraj ve sayfa sayısına göre belirlenen dağıtım ücretini aşmayacak bir bedel karşılığında, dağıtmakla yükümlüdürler. Bu yükümlülüğe aykırı davrananlar, dağıtımından kaçındıkları yayının toplam bedelinin on misli ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

Süreli yayınları perakende olarak satışa sunan gerçek veya tüzel kişiler, aynı anda diledikleri kadar dağıtım şirketiyle anlaşıp diledikleri yayınları satabilirler. Hiç kimse, bu kişilere, rakip yayınları satmama yükümlülüğü getiremez ve bu yayınları satmama koşuluna bağlı olan veya bu sonucu doğuracak edimlerde bulunamaz.

Yeniden yayım

MADDE 24. - Bir süreli yayında yayımlanmış haber, yazı ve resimleri kaynak göstermeksizin yeniden yayımlayanlar beş milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

Bu eserleri, yeniden yayım hakkı saklı tutulmuş olmasına rağmen, süreli yayın sahibinin izni olmadan yeniden yayımlayanlar yirmi milyar liradan kırk milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

El koyma, dağıtım ve satış yasağı

MADDE 25. - Soruşturma için sübut vasıtası olarak her türlü basılmış eserin en fazla üç adedine Cumhuriyet savcısı, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kolluk el koyabilir.

Soruşturma veya kovuşturmanın başlatılmış olması şartıyla 25.7.1951 tarihli ve 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanunda, Anayasanın 174. maddesinde yer alan inkılap kanunlarında, 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 146. maddesinin ikinci fıkrasında, 153. maddesinin birinci ve dördüncü fıkralarında, 155. maddesinde, 311. maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında, 312. maddesinin ikinci ve dördüncü fıkralarında, 312/a maddesinde ve 12.4.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 7. maddesinin ikinci ve beşinci fıkralarında öngörülen suçlarla ilgili olarak basılmış eserlerin tamamına hâkim kararıyla el konulabilir.

Hangi dilde olursa olsun Türkiye dışında basılan süreli veya süresiz yayın ve gazetelerin ikinci fıkrada belirtilen suçları içerdiklerine dair kuvvetli delil bulunması halinde, bunların Türkiye'de dağıtılması veya satışa sunulması, Cumhuriyet Başsavcılığının talebi üzerine sulh ceza hâkiminin kararı ile yasaklanabilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet Başsavcılığının kararı yeterlidir. Bu karar en geç yirmi dört saat içinde hâkimin onayına sunulur. Kırk sekiz saat içinde hâkim tarafından onaylanmaması halinde Cumhuriyet Başsavcılığının kararı hükümsüz kalır.

Yukarıdaki fıkra uyarınca yasaklanmış yayın veya gazeteleri bilerek dağıtanlar veya satışa sunanlar bu yayınlar yoluyla işlenen suçlardan eser sahibi gibi sorumludurlar.

Dava süreleri

MADDE 26. - Basılmış eserler yoluyla işlenen veya bu Kanunda öngörülen diğer suçlarla ilgili ceza davalarının günlük süreli yayınlar yönünden iki ay, diğer basılmış eserler yönünden dört ay içinde açılması zorunludur.

Bu süreler basılmış eserlerin Cumhuriyet Başsavcılığına teslim edildiği tarihten başlar. Basılmış eserlerin Cumhuriyet Başsavcılığına teslim edilmemesi halinde yukarıdaki sürelerin başlama tarihi, suçu oluşturan fiilin Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından öğrenildiği tarihtir. Ancak bu süreler, Türk Ceza Kanununun dava zamanaşımına ilişkin maddesinde öngörülen süreleri aşamaz.

Sorumlu müdürün ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkilinin karşı çıkmasına rağmen yayımlatıldığı iddia edilen eserden dolayı yayımlatan aleyhine açılacak dava yönünden süre, sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili hakkında verilecek beraat kararının kesinleşmesinden itibaren başlar.

Sorumlu müdürün yayımlanan eserin sahibini bildirmesi durumunda, eser sahibi aleyhine açılacak davada süre, bildirim tarihinden itibaren başlar.

Kovuşturulması şikâyeteye bağlı suçlarda dava açma süreleri, suç için kanunun öngördüğü dava zamanaşımı süresini aşmamak şartıyla, suçun işlendiğinin öğrenildiği tarihten başlar.

Kamu davasının açılması izin veya karar alınmasına bağılı olan suçlarda, izin veya karar için gerekli başvurunun yapılmasıyla dava açma süresi durur. Durma süresi iki ayı geçemez.

Görevli mahkemeler ve yargılama usulü

MADDE 27. - Basılmış eserler yoluyla işlenen veya bu Kanunda öngörülen diğerk suçlardan dolayı açılan davalardan, ağır ceza işlerinden olanlar ağır ceza mahkemelerinde, diğerkleri asliye ceza mahkemelerinde görülür.

Bir yerde ağır ceza veya asliye ceza mahkemesinin birden fazla dairesi bulunması halinde bu davalar iki numaralı mahkemede görülür.

Basılmış eserler yoluyla işlenen veya bu Kanunda öngörülen diğerk suçlara ilişkin davalar acele işlerden sayılır.

Hürriyeti bağlayıcı cezaya çevirme yasağı

MADDE 28. – 18. ve 22. maddelerdeki suçlar dışında bu Kanunda öngörülen suçlar için hükmedilen para cezaları, hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilemez.

Tebliğat

MADDE 29. - Süreli yayının yönetim yeri, tebligat işlemleri yönünden, yayın sahibinin ve temsilcisinin, görevi devam ettiği sürece sorumlu müdürün yerleşim yeri sayılır.

Yürürlükten kaldırılan hükümler

MADDE 30. - 15.7.1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.

GEÇİCİ MADDE 1. - Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce yayımlanmakta olan süreli yayınların sahibi, sorumlu müdürü, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren otuz gün içinde yayınlarının türünü yönetim yerinin bulunduğu yer Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmek zorundadır. Bu süre içerisinde bildirim yükümlülüğüne uyulmaması halinde yayın sahibi, sorumlu müdür, beş yüz milyon

liradan yirmi milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza bölgesel süreli yayınlarda iki milyar liradan, yaygın süreli yayınlarda beş milyar liradan az olamaz.

GEÇİCİ MADDE 2. - Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce kamu kurum ve kuruluşlarınca yayımlanmakta olan süreli yayınların temsilcisi ve sorumlu müdürleri, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içerisinde süreli yayının basım ve yayımını bu Kanunda öngörülen hükümlere uygun hale getirirler.

Yürürlük

MADDE 31.- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 32. - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür

Ek 4

TGDP'nin (Tutuklu Gazetecilerle Dayanışma Platformu) 6 Aralık 2013'te Güncellediği Listeye göre Tutuklu Gazeteciler ve Kaldıkları Cezaevleri

- 1-Abdullah Çetin, Dicle Haber Ajansı (DİHA) Kurtalan Muhabiri, Diyarbakır D Tipi Cezaevi
- 2-Ahmet Birsin, Gün TV Genel Yayın Koordinatörü, Diyarbakır D Tipi Cezaevi
- 3-Ayşe Oyman, Özgür Gündem Gazetesi Editörü, Bakırköy L Tipi Kadın Kapalı Cezaevi
- 4-Bayram Namaz, Atılım Gazetesi Yazarı, Edirne F Tipi Cezaevi
- 5-Cengiz Doğan, Azadiya Welat Gazetesi Nusaybin Muhabiri, Mardin E Tipi Cezaevi
- 6-Cengiz Kapmaz, Özgür Gündem Gazetesi Yazarı, Kandıra 2 Nolu F Tipi Cezaevi
- 7-Cihan Deniz Zarakolu, Belge Yayınları Editörü ve Çevirmeni, Kocaeli 2 Nolu F Tipi Cezaevi
- 8-Cüneyt Hacıoğlu, Dicle Haber Ajansı (DİHA) Muhabiri
- 9-Çetin Kirsiz, Özgür Gelecek gazetesi Erzincan muhabiri, Erzurum H Tipi Cezaevi
- 10-Davut Uçar, Etik Ajans Müdürü, Kandıra 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 11-Deniz Kılıç, Azadiya Welat Gazetesi Batman Temsilcisi, Batman M Tipi Kapalı Cezaevi
- 12-Deniz Kısmetli, Halkın Günlüğü Gazetesi İzmir Temsilcisi, Buca Kırıklar F Tipi Cezaevi
- 13-Dilşah Ercan, Azadiya Welat Gazetesi Mersin Muhabiri, Karataş Kadın Kapalı Cezaevi, Adana
- 14-Dilek Demiral, Gazeteci, Özgür Gündem Gazetesi Eski Editörü, Bakırköy L Tipi Kadın Kapalı Cezaevi
- 15-Doğan Karataştan, Yürüyüş Dergisi Muhabiri, Tekirdağ 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 16-Erdal Süsem, Eylül Dergisi Editörü, Edirne F Tipi Cezaevi

- 17-Erol Zavar, Odak Dergisi Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü, Şair, Sincan 1 Nolu F Tipi Cezaevi, ANKARA
- 18-Ertuğ Bozkurt, Dicle Haber Ajansı (DİHA) Editörü, Kandıra 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 19-Ensar Tunca, Azadiya Welat Gazetesi Iğdır Muhabiri, Iğdır Kapalı Cezaevi
- 20-Fatih Özgür Aydın, Artı İvme Dergisi, Edirne F Tipi Cezaevi
- 21-Faysal Tunç, Dicle Haber Ajansı (DİHA) Şırnak Muhabiri, Kalkandere L Tipi Cezaevi
- 22-Ferhat Çiftçi, Azadiya Welat Gazetesi Gaziantep Temsilcisi, Gaziantep H Tipi Cezaevi
- 23-Fusun Erdoğan, Özgür Radyo Eski Genel Yayın Koordinatörü, Gebze M Tipi Cezaevi, Gebze/KOCAELİ
- 24-Gamze Keşkek, Tavır Dergisi Genel Yayın Yönetmeni, Bakırköy L Tipi Kadın Kapalı Cezaevi
- 25-Hamit Duman (Dilbahar), Azadiya Welat Gazetesi Yazarı, Erzurum E Tipi Cezaevi
- 26-Hasan Kabakulak, Yurt Gazetesi Hatay muhabiri, Adana Kürkçüler F Tipi Cezaevi
- 27-Hasan Özgüneş, Azadiya Welat Gazetesi Yazarı, Kandıra 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 28-Hatice Duman, Atılım Gazetesi Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü, Gebze M Tipi Cezaevi, Gebze/KOCAELİ
- 29-Hüseyin Deniz, Evrensel Gazetesi Muhabiri, Kandıra 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 30-İzzet Uysal, Özgür Gelecek gazetesi İzmir muhabiri, Kırıkkale F Tipi Cezaevi
- 31-Kaan Ünsal, Yürüyüş Dergisi, Metris Cezaevi
- 32-Kamuran Sunbat, Dicle Haber Ajansı (DİHA) Çukurova Eski Muhabiri, Antep H Tipi Cezaevi
- 33-Kenan Karavil, Radyo Dünya Yayın Yönetmeni, Adana Kürkçüler F Tipi Cezaevi

- 34-Kenan Kırkaya, Dicle Haber Ajansı (DİHA) Ankara Temsilcisi, Kandıra 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 35-Mazlum Özdemir, Dicle Haber Ajansı (DİHA) Diyarbakır Editörü, Kandıra 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 36-Mazlum Sezer, Dicle Haber Ajansı (DİHA) Muhabiri, Kürkçüler F Tipi Cezaevi, Adana
- 37-Mehmet Emin Yıldırım, Azadiya Welat Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni, Kandıra 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 38-Merdan Yanardağ, Yurt Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni, Silivri Cezaevi
- 39-Murat Çiftçi, Dicle Haber Ajansı (DİHA) Ankara Muhabiri, Şanlıurfa Cezaevi
- 40-Murat İlhan, Azadiya Welat Gazetesi Diyarbakır Muhabiri, Diyarbakır D Tipi Cezaevi
- 41-Mustafa Gök, Ekmek ve Adalet Dergisi Ankara Temsilcisi, Sincan 1 Nolu F Tipi Cezaevi, ANKARA
- 42-Nahide Ermiş, Demokratik Modernite Dergisi Yayın Kurulu Üyesi, Bakırköy L Tipi Kadın Kapalı Cezaevi
- 43-Nevin Erdemir, Özgür Gündem Gazetesi Editörü, Bakırköy L Tipi Kadın Kapalı Cezaevi
- 44-Nurettin Fırat, Özgür Gündem Gazetesi Yazarı, Kandıra 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 45-Nuri Yeşil, Azadiya Welat Gazetesi Dersim Temsilcisi, Elbistan E Tipi Cezaevi
- 46-Ömer Faruk Çalışkan, Özgür Halk Dergisi Yazı İşleri Müdürü, Kandıra 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 47-Ramazan Pekgöz, Dicle Haber Ajansı (DİHA) Diyarbakır Editörü, Kandıra 2 Nolu F Tipi Cezaevi
- 48-Sami Menteş, Yurt gazetesi muhabiri, Kandıra 2 Nolu F Tipi Cezaevi

- 49-Sami Tunca, Mücadele Birliği Dergisi Yazı İşleri Müdürü, Metris Cezaevi
- 50-Sebahattin Sumeli, zgr Halk Dergisi Editörü, Tekirdağ 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 51-Semiha Alankuş, Dicle Haber Ajansı (DİHA) Diyarbakır Editörü, Bakırköy L Tipi Kadın Kapalı Cezaevi
- 52-Sevcan Atak, zgr Halk Dergisi Editörü, Karataş Kadın Cezaevi, Adana
- 53-Seyithan Akyüz, Azadiya Welat Gazetesi Adana Temsilcisi, İskenderun M Tipi Cezaevi
- 54-Sibel Güler, Gazeteci, zgr Gündem Gazetesi Eski Editörü, Bakırköy L Tipi Kadın Kapalı Cezaevi
- 55-Sultan şaman, Hevîya Jinê Dergisi editörü, Batman M Tipi Kapalı Cezaevi
- 56-şahabettin Demir, Dicle Haber Ajansı (DİHA) Van Muhabiri, Bitlis E Tipi Cezaevi
- 57-şükrü Sak, Akıncı Yol ve Baran Dergisi Genel Yayın Yönetmeni, Bolu F Tipi Cezaevi
- 58-Tayyip Temel, Azadiya Welat Gazetesi Eski Genel Yayın Yönetmeni ve Yazarı, Diyarbakır D Tipi Cezaevi
- 59-Turabi Kişin, zgr Gündem Gazetesi Editörü, Kandıra 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 60-Turhan zl, Ulusal Kanal TV Genel Yayın Yönetmeni, Silivri 2 Nolu L Tipi Cezaevi
- 61-Yalçın Küçük, Gazeteci-Yazar, Silivri 2 Nolu L Tipi Cezaevi
- 62-Yeliz Kılıç, Yürüyüş Dergisi Muhabiri, Bakırköy L Tipi Kadın Kapalı Cezaevi
- 63-Veysel şahin, Tavır Dergisi Editörü, Tekirdağ 1 Nolu F Tipi Cezaevi
- 64-Yüksel Genç, zgr Gündem Gazetesi Yazarı, Bakırköy L Tipi Kadın Kapalı Cezaevi

Ek 5 ⁵⁹⁶

Fatih Bey, öncelikle geçmiş olsun demek istiyorum. Hiç de kolay bir durum değil son dönemde yaşadıklarınız. “Gezizde”liğiniz devam ediyor galiba, şimdi de “seszede” oldunuz gibi. İtibarınızın sarsıldığını düşünüyor musunuz?

Sağ olun. Türkiye’de yaşayan herkes bunu tadacaktır bir gün. Köşedeki bakkalın bile telefonlarının dinlendiğini düşündüğü bir ülkede bu durum şaşırtıcı değil. Üzücü olan,

⁵⁹⁶Alev Gürsoy Cimin, “Fatih Altaylı Medyaradar’a Konuştu! Kendimi Tecavüze Uğramış Gibi Hissediyorum!”, (Çevrimiçi) <http://www.medyaradar.com/fatih-altayli-medyaradara-konustu-kendimi-tecavuze-ugramis-gibi-hissediyorum-haberi-113337>, 20.03.2014.

o kaydın üzerinde oynanarak yayınlanmış olması. Böyle bir talep geldiği doğrudur. Benim yanıtlımın bazı bölümleri kesilmiş, bazı bölümlere yapıştırılmış. Ve sanki ben böyle bir şeyi öneriyormuşum gibi bir hava çıkmış. Mantıksızlık anketin yayınlanan haline bakınca ortaya çıkıyor zaten... Ben BDP'ye 3,5 puan eklemişim gibi bir kayıt var. Oysa ben buna itiraz eden tarafım ama kayıta bunun böyle anlaşılması istenmemiş ve değiştirmişler. Sonuçta biz BDP'nin oyunu yüzde 5 olarak açıklamışız. Bir öncekine göre yüzde 25 düşüslü... Şimdi ben ona 3,5 eklediysem BDP'nin oyu 1,5'a mı düşmüştü yani? Zırvanın daniskası... Aynı tarihlerde yapılan başka anketler var, onlarda da BDP'nin oyu hemen hemen aynı. İtibarım sarsıldı mı diyorsunuz. Sarsılmaz olur mu? Tabii ki sarsıldı. Bu iktidar döneminde herkesin itibarı sarsıldı. Bize bunlar yapılıyor da, diğer medya yöneticilerine yapılmıyor mu zannediyorsunuz. Medyanın itibarı yerlerde... Tabii ben bir yandan da gülüyorum. Yıllardır “medyaya baskı medyaya baskı” diye bağırıp duruyorlardı birileri... İşte bunun kanıtı ortaya çıktı şimdi. Baskıya uğrayan mı suçlu, baskıyı yapan mı?

“BU İKTİDARLA HERKESİN İTİBARI SARSILDI”

Siz “montaj” dediniz, ancak “Tapelere bakılacak olursa pek de montaj gibi durmuyor” diyenlerin sayısı bir hayli fazla. Onlara yanıtınız ne olur?

Onlara ne diyeyim? Bazıları canı neye inanmak istiyorsa ona inanır. Beni onlar değil de bazı gazeteciler üzüyor ya da sinirlendiriyor. Bu meslekte en şerefsizlerin başında gelen ve bunu herkesin bildiği birisi abuk sabuk yazıyor. Ya da bazıları mal bulmuş mağribi gibi üzerine atlıyorlar bu sözlerin. Sanki kendi gazetelerinde bunlar yaşanmıyormuş, yaşandığını bilmiyorlarmış gibi... Şu kadarını söyleyeyim. İnşallah bu onların da başına gelmez. Ben istesem de onlar kadar kötü olamam. Konuşmayı adam gibi dinlesinler ve montaj olduğunu şöyle anlasınlar. Ben sözde “Manipülasyon yaparım” diyorum. Yahu böyle bir konuşmada kim öyle der? Türkçe'nin günlük kullanımına aykırı. Siz öyle bir cümle kurar mısınız? “Tamam ben manipülasyon yaparım” diye bir laf olur mu? Benim “Manipülasyon yapamayız” diyen cümlem kesilmiş yapıştırılmış. Çok açık.

“MANİPÜLASYON YAPSAYDIK İSTİFA ETMEZDİM, GAZETİYİ KAPATIRDIK”

Birçok kişi merak ediyor ve ben de özellikle bu soruyu tekrar sormak istiyorum.

Gerçekten Habertürk'te anket manipölasyonu yapıldı mı yapılmadı mı?

Tekrar tekrar başa mı döneceğiz? YAPILMADI. O tarihte Metropoll araştırma yayınlamış bizimle aynı günlerde. Orada da kararsızlar dağıtılınca 4,8 ediyor. Bizde de 5 çıkmış. Araştırın bakın, o tarihte BDP'nin anketlerdeki oyu ne. Bakın benden talep edilmiş olabilir ama ben, biz öyle bir şey yapmayız, yapmadık. Değıştirmektense anketi yayınlamamayı tercih ederim. Eğer o anketin satırına dokunmuş olsaydık, bugün ben istifa etmezdim, Habertürk Gazetesi'ni kapatırdık. Bunu yönetim kurulu başkanı Kenan Tekdağ'a sorun, o da aynı yanıtı verecektir size.

Anketin değıştirilmesi yönünde talep geldi mi peki?

Geldi diyorum ya, bir daha mı söyleyeyim? Kırk kere mi söyleyeyim? Geldi, geldi, geldi, geldi.

“TALİMAT BANA SARAÇ'TAN GELDİ”

Talep kimden peki?

Bana gelen talep Fatih Saraç'tan...

Bu konuşmalar sizce kimler tarafından, nasıl sızdırıldı?

Kimden sızdırıldığını bilmiyorum. Ama niye böyle bant yayınlandığını tahmin edebiliyorum.

Niye?

Bir kaç gün önce Başbakan'ın Almanya seyahati öncesi bir soru soruldu. Zaman Gazetesi'nde yayınlanan ve AKP'yi yüzde 40'ın altında gösteren bir anket vardı. Bu anketi sordular Başbakan'a. O da sinirlendi. “O anket paralel anket” dedi. Bizim bir gün önce yayınlanan anketimizde yüzde 44 olduğunu hatırlattı ve cebinden bir kâğıt çıkararak “Bak bu da en meşhur, en güvenilir anketçini anketi. Orda da yüzde 47'yiz” dedi. Bence bu kayıt "Al sana paralel anket" demek için sızdırıldı.

“İLK ARAYAN EKREM DUMANLI'YDI”

Cemaat yapmış olabilir mi?

Onu da bilmiyorum ama ilk arayıp "Dert etme bu senin ayıbın değil bunu yapanların ayıbı. Bunu da bir twett'le herkese söyleyeceğim" diyen Ekrem Dumanlı oldu.

“HABERTÜRK SÜREKLİ HABER YÜZÜNDEN DAYAK YİYOR”

Türkiye kuşkusuz ki sağlık alanında çağ atladı ama görünen o ki medyada henüz atlayamamış. “Anket kayıtları montaj” dediniz, samimiyetinize inanıyorum. Peki ya bu sağlık haberiyle ilgili ses kayıtlarına ne demeli, onlar da mı montaj?

Bakın bütün bu telefon kayıtlarının ortaya çıkmasının ortaya çıkardığı tek bir gerçek var. Bu televizyon ve gazete gördüğünüz gibi yaptığı her haber yüzünden sürekli dayak yiyor. “Bunu nasıl yaparsınız, bu nasıl haber?” diye. Bir şeyleri ortaya koymaya çalışıyoruz ve bunun karşılığında biz sürekli fırça yiyoruz. Bu fırçayı da ben yemiyorum, arada Fatih Saraç var. Ona tepkilerini gösteriyorlar.

“SÜREKLİ FIRÇA YİYORUZ”

Fatih Saraç sanki kurum içerisinde iktidarın sözcüsü gibi davranıyor. Yanılıyor muyum? Eğer yanlışsam düzeltin.

Nesini düzelteyim? Konuşma tarzı ve konuşmalar ortadayken...

Burada var oluş nedeni ne, hükümet adına mı var?

Bunu ben bilemem Alev Hanım. Ben gazetenin sahibi değilim. Künyede üstümde isimler var. Ben buranın sahibi olsaydım bu soruların tümüne yanıt verirdim. Ama ben sadece gazeteyle ilgili kendi alanımda belli yetkilere sahibim.

“ATILAN O BAŞLIK DOĞRU DEĞİLDİ”

Siz hükümet cephesinden o sağlık haberine gelen tepkinin ardından köşe yazdınız; peki mesleki açıdan bu ne kadar doğru?

Şimdi söyle doğru; o başlık bana kalırsa ağır bir başlık. Çünkü sağlık alanında yapılan iyi çalışmaları herkes gibi biliyoruz. O başlık bana göre ağır olmuştu. Olmamıştı.

“İŞTEN ATILMAMALARI İÇİN DİRENDİM”

Peki o arkadaşların işten atılmaları ne kadar etik, yaptıkları haber ve gelen talimat üzerine bunun yapılması?

O olayın olduğu tarih ile o arkadaşların işten atılma tarihine baktığınızda benim ne kadar bir direnç gösterdiğim ortadadır.

“BALDIZIMI KOVUN DİYE TALİMAT MI VERSEYDİM?”

Haberi yapan o isim aslında Ceyda Erenoğlu. Yani baldızınız. Ancak o haber sebebiyle 3 gazeteci işten çıkarılırken bunların arasında haberi bizzat yapan baldız yok; neden?

Ne yapayım “Baldızımı da kovun” diye talimat mı verseydim?

"SARAÇ'IN ÜSLUBU HOŞ DEĞİL"

“Namus fukaraları” diyor Fatih Saraç kendi çalışanları için o ses kaydında... Bu çok acı değil mi?

Kötü tabii ki normal değil. Saraç'ın konuşma üslubu kulağa hoş gelmiyor.

“DÜŞMANIMIN BİLE SES KAYITLARININ YAYINLANMASINI İSTEMEM”

Talimat gazeteciliği böyle bir şey mi acep?

Benim böyle bir konuşmam yok, buna emin olun. Bu başımıza gelen istemem ki hiç sevmediğim, medya gruplarının ve medya çalışanlarının bile başına gelsin. Kimse bunu yaşamasin. Sevmediklerim bile... Eğer herkesin yaptığı konuşmalar ortaya çıkarsa kimsenin durumunun çok da farklı olmadığı görülecektir. Alev Hanım beni en çok üzen şu: 5 yıldır "Medyaya baskı" deniliyor. Bunu Türkiye'de ilk söyleyen benim. 2007 yılında ben Akif Beki'nin beni arayarak manşet değiştirmemi istediğini, Cumhurbaşkanı'nın manşetlerini indirmemi istediğini ben söyledim, bir başkası değil. Ve bu unutulmadı, AK Parti'nin benden hoşlanmamasının bir nedeni de budur.

“AK PARTİ BENDEN HOŞLANMIYOR”

AK Parti sizden hoşlanmıyor mu?

Hoşlanıyor mu sizce?

Başbakan ilk sizin programınıza çıktı?

Belki de daha çok ses getireceğini düşündü. Diğerlerine çıksa o kadar etkili olmayacağını hissetti belki de, bilemem ki.

Siz Başbakan'dan hoşlanıyor musunuz?

Ben Başbakan'a sadece 2003, 2004 yıllarına kadar açık destek verdim. Nedeni de çok basitti: O gün Türkiye'de farklı meseleler konuşuluyordu ve ben Türkiye'de demokrasinin zarar görmemesini düşünüyordum. Benim görevim sandıktan çıkana bir sonraki seçimlere kadar destek vermek. Bu CHP-MHP bile olsa değişmez.

“DİRENÇ GÖSTEREN BİR KUKLA OLABİLİRİM”

MHP lideri Bahçeli sizin için “kukla” dedi.

“Direnc gösteren bir kukla” olabilirim. Bugün kim kukla değil ki. MHP lideri biraz terbiye sınırlarını zorlamaya başladı ama bunu bana söylemesi doğru değil.

“BAŞBAKAN'DA OYLARIN MHP'YE KAYMA ENDİŞESİ VAR”

“Alo Fatih”te sürekli tüm yollar MHP'ye çıkıyor, MHP lideri Bahçeli de doğal olarak çok sinirleniyor.

Başbakan bir yanda AKP, bir yanda CHP olsun istiyor. Biliyor ki Türkiye'de CHP'nin alacağı oy oranı ortada. Sağ seçmenin oyunun bu partiye gitmeyeceğini de biliyor. AKP oylarının CHP'ye gitmesi imkânsız ama MHP'ye kayabilir çünkü MHP netice itibarıyla bir sağ parti. Sağ partiler arasında bir geçirgenlik var. Neden Demokrat Parti'yi içinde kattı, çok mu ihtiyacı vardı? Bence yoktu. Mesele bu zaten, bir gün AKP'den yaka silkenlerin MHP'ye kayma kaygısı var Başbakan'da. Sağ ile sol arasında bir geçirgenlik yok ama sağ partiler arasında bir geçirgenlik var. Biliyor ki o seçmen ne olursa olsun aman solcular gelmesin diye AK Parti'ye verecek ama MHP varken durum değişebilir. Bakın bugün cemaat dese ki, “Ben bütün oyların CHP'ye

verilmesini istiyorum” dese kaç kişi verir? Belki yüzde 5, belki 10... Ama “MHP’ye verin” derse verirler. Başbakan’ın Türkiye’de kendine rakip gördüğü parti MHP...

“BİZİM TARAFIMIZ YOK”

“Herkesin tapesi var, benden çok farklı değiller” dediniz ya, neden sadece Habertürk’ün ses tapeleri yayımlanıyor? Bir yerleri rahatsız mı ediyorsunuz?

Çünkü bizim bir tarafımız yok. Düşmanımız çok. İş ilişkimiz bile yok.

“SÜREKLİ DÖVÜLÜYOR, SÜREKLİ FIRÇA YİYORUZ”

Patronunuz Turgay Bey, işadamı ama?

Onun da kimseyle bir ilişkisi yok ki. Burası içine kapanık bir yer. Şimdi her yerde işadamları gazeteci... Ben şunu anlamıyorum; milletin bilmem neresine koyanların gazetesi konuşulmazken şimdi niye biz konuşuluyoruz? Benim anlamadığım bu. Yolsuzluk konuşulmuyor, hırsızlık konuşulmuyor, bizim sağlık haberimiz konuşuluyor; bu çok enteresan.

“CEMAATİN BENDEN HOŞLANMASI MÜMKÜN DEĞİL”

Hükümet benden hoşlanmıyor dediniz, peki ya cemaat?

Cemaatin benden hoşlanması mümkün mü? Geçmişte yazdıklarımı bir tarayın isterseniz. (Arşivden bir gazete istiyor ve geçmişte Gülen için kaleme aldığı bir yazıyı okuyor bana Fatih Altaylı... Başlığı da “Şeriattan korkma, cemaatten kork”!)

Ben bu yazıyı yazdığım da iktidarla cemaat aynı yatakta yatıyordu. Bakın Alev Hanım bu gazete bu kadar fırça yiyorsa emin olun bir şeyler yapıyordur. Fatih Altaylı neden bu kadar fırça yiyor sanıyorsunuz, direndiği için.

“DİNLENMEKTEN DEĞİL MONTAJDAN KORKUYORUM”

Başbakan'ın hatta Cumhurbaşkanı'nın dinlenildiği bu kâbus dolu ortamda siz hiç dinlenebileceğinizi aklınıza getirmediniz mi? Telefon konuşmalarınızı yaparken özen göstermiyor muydunuz?

Aklıma getirmedim çünkü dinlendiğimden ve konuştuğum herkesin dinlendiğinden eminim yıllardır. Benim dinleme kayıtlarından bir korkum yok. Yeter ki, montajlama olmasın. O dinlemeler benim nasıl bir adam olduğumu da gösterir. Tabii orda gırgırlar, alaylar, dalga geçmeler de var.

Cep telefon numaranızı değiştirmeyi düşünüyor musunuz?

Ne fark eder ki, değiştirsem dinlenemem mi? Yine dinlenir. Kontrollü hat alıp, her konuşmadan sonra hat değiştiren siyasetçi var. O bile dinlenmiş. Sonuçta aradığınız kişi de dinleniyor zaten. Korkum yok.

CHP ve MHP kurmayları, ses kayıtlarının ardından Habertürk'ün yayınlarının tarafsızlığını ve güvenilirliğini yitirdiğini iddia ederek Habertürk'e çıkmama kararı aldı, bununla ilgili ne düşünüyorsunuz?

Yanlış karar ama saygı duyarım. Yanlış adrese kızıyorlar. Diğer medya gruplarının ses kayıtları da yayınlanırsa herkes her şeyi görür. Bakın ben bana yapılan baskılar karşısında, en fazla direnç gösterenlerden biriyim.

“HABERTÜRK KİMSENİN DÜŞMANI DEĞİL”

MHP diyor ki, “Habertürk müzmin bir MHP düşmanıdır.” Bu çok ağır bir itham değil mi?

Habertürk kimsenin düşmanı değildir.

“TÜRKİYE BASKILARDAN KURTULACAKSA HABERTÜRK FEDA OLSUN”

Habertürk çok büyük bir marka, bu yaşananların ardından sizce nasıl etkilenir?

Medya kuruluşları böyle krizler yaşarlar. Bu dönemde herkes zedeleniyor. Türkiye iyi bir yola gidecekse, Türkiye bu baskılardan kurtulacaksa Habertürk feda olsun. Biz

tarafsız yayıncılığa devam edeceğiz. Bana küfreden, kızan kadar "Biz sizi yıllardır biliyoruz" diyen de var. Yüzde elli ellidir.

“MANİPÜLASYON YAPSAYDIM GAZETENİN KAPANMASINI İSTERDİM”

Özür dilemeyi düşünüyor musunuz?

Bakın aramızda bir iletişim sorunu yaşanıyor galiba. Ankette bir manipülasyon yapsaydım özür dilemekle yetinmezdim Habertürk'ün kapatılmasını isterdim. İstemişler, yapmamışım. Kimden özür dileyeceğim? İstediklerini yapmadım diye hükümetten mi? Fatih Saraç'tan mı? O da gidip Bilal Erdoğan'dan mı dilesin "Altaylı istediğimizi yapmadı" diye?

“TÜRK MEDYASINDAKİ HERKES UTANÇ İÇİNDE”

Çok samimi bir soru soracağım ve asla niyetim sizi incitmek, kırmak değil. Montaj olduğunu iddia ettiğiniz o kayıtların ardından hiç utandınız mı?

Bakın ben size daha da samimi bir yanıt vereyim. Türk mediasındaki herkes yıllardır utanç içinde. Bunu kendi aramızda da konuşuyoruz. Böyle bir ortamda eğer utanç içinde değilsek o zaman sorun vardır. Ve şimdi siz büyük ihtimalle bu sözü başlık yaparsınız. Fatih Altaylı: Utanıyorum diye başlık atarsınız. Türk mediasını dibine kadar arasanız benden daha samimi bir adam bulamazsınız. Başıma gelen de bu yüzden gelir genelde zaten.

“BEN MR. HABERTÜRK DEĞİLİM”

Sayın Turgay Ciner bu ses kayıtlarının internet ortamına düşmesiyle hiç kuşkusuz ki herkesten daha zor duruma düştü, çünkü güven bunalımı yaşanıyor şu an Habertürk'e... Turgay Bey ne diyor yaşananlara?

Turgay Ciner veya başkası adına bir yanıt verme durumunda değilim. Turgay Bey'den bir randevu alırsınız, bu soruyu ona sorarsınız. Zaten benim en büyük sıkıntım bu. Habertürk'le ilgili her şey bana soruluyor. Kırk kere yazdım, söyledim ben

"Mr.Habertürk değilim" diye. Ama tüm medyanın hoşuna gidiyor hedef tahtasının ortasına Altaylı'yı oturtup ateş etmek.

“MİRGÜN CABAS TİPİK BİR SAMİMİYETSİZ MEDYA MENSUBU”

Mirgün Cabas’ın programında “Bazı yerlerde olmak, olmamaktan daha iyidir” dediniz... Ne demek istediniz?

Açık değil mi söylediğim? Orada Mirgün'e samimiyet dersi vermek istedim. Çünkü Mirgün ekranda jest ve mimikleriyle benim söylediğim "Sen de NTV'de baskıya maruz kalmadın mı?" cümleme son derece samimiyetsiz yanıtıyla ayıp etti. "Ben istifa ettim" dedi. ki bunun böyle olmadığını biliyoruz. NTV ekranından alıp, aynı grubun dergisine kaydıldılar. O da paşa paşa kabul etti. Sonra da ekranda bana ders vermeye kalkıştı. İstifa ettim diyen o kapıdan çıkar gider. Herkesi salak sanıyor Mirgün. Motosiklet üzerinde Türkiye turu yaptığını, haberden uzaklaşıp turizm programı yapmayı Kabul ettiğini, sonra da GQ'nun başına geçtiğini. Sonra oradan da alınınca ayrıldığını hatırlamayacak kadar aptal olduğumuzu düşünüyor. Tipik bir samimiyetsiz Türk medya mensubu. Sorularıyla ağzıma etse hiç bir şey demem. Ama samimi olacak önce. Adam olacak. Sözde kahraman olmayacak. “Evet benim de başıma geldi” demek çok mu zordu.

“İSTİFA ETMEMİ DÖRT GÖZLE BEKLEYENLER VAR”

İstifa zor bir karar mıdır?

Benim konumumda kolay bir karar değildir. Bakın Habertürk'ü ben kurdum. 400 gazeteci bir o kadar da matbaa çalışanı var. Bu arkadaşlarımı Türkiye'nin farklı gazetelerinden koparıp buraya getiren benim. Ben istifa ederim ve hayatımda hiç bir şey değişmez. Bir internet gazetesi kurarım, şimdi kazandığımdan da daha çok para kazanırım. Ayrıca kazanmasam kaç yazar. Peki, bu arkadaşlar ne olur? Buraya yeni birisi gelir. Kendi ekibini getirir ve 400 tane doğru düzgün, onurlu gazeteci işsiz kalır. Ben burada patronun da arkamda durmasıyla bugünkü ortamda yapılabilecek olanın azamisi bir gazetecilik yapıyorum. Bir kaç hafta önce Cüneyt Özdemir ve eşiyle ailece

yemekteydik. Cüneyt "Ağabey, 17 Aralık'ta ortaya dökülen ne varsa, siz aslında bunların hepsini bir dönem bir şekilde haber yapmışsınız." dedi. Ali Ağaoğlu, Reza Zarrab, Mehmet Cengiz, Abdullah Tivnikli gibi pek çok isim bizim gazetede haber oldu. Var mı başka bir yer bu haberleri yapan. Kolay mı oldu zannediyorsunuz bunlar? Bedel ödemiyorum mu zannediyorsunuz? Biz oturduğumuz yerden söverek gazetecilik yapmıyoruz. Gerçekleri yazarak, bularak, çıkararak gazetecilik yapıyoruz.

“İSTİFA ETSEM 400 GAZETECİ İŞSİZ KALIR”

Ülkeyi aylardır alabora eden bu kavganın illa bir tarafında olmak mı gerekiyor, taraf olmayan bertaraf mı oluyor?

Doğruluk bertaraf olmaz. Bugün çok tartışılan bir Emniyet müdürü bir gün bana şöyle dedi: "Fatih Bey, siz o koltuğa nasıl oturdunuz anlayamadık. Yıllarca sizi araştırdık, MASAK'ından, istihbaratına kadar. Bir tek şey bulamadık. Bu meslekte bu kadar temiz kalıp nasıl yükseldiniz dedi" İzni olmadığı için adını vermiyorum. Ama kulağınıza yazmamak kaydıyla fısıldarım. Taraf olmayanlar dürüstse, iyi insanlarsa bertaraf olmazlar ama çok üzülür, çok sıkıntı çeker, çok daralırlar.

“YILLARDIR BERTARAF EDİLMEK İSTENİYORUM”

Bertaraf olduğunuzu düşünüyor musunuz?

Siz söyleyin oldum mu? O kadar kolay değil. Yıllardır beni bertaraf etmeye çalışanlarla mücadele ediyorum. Niye ediyorum onu da bilmiyorum. Bakın benim süper bir hilem var. Bu hileyle baş etmek mümkün değil.

Neymiş o hile?

Dürüstlük.

“BU DÖNEMDE EN İYİSİNİ YAPIYORUM”

Şu şartlar altında hala mesleğinizi iyi yaptığınıza inanıyor musunuz?

Bunu tüm medya yöneticilerini bir araya getirip sorsanıza lütfen. Başından beri söylüyorum. Böyle bir dönemde yapılabilecek kadar iyi yaptığıma inanıyorum. Galiba siz de beni buranın sahibi falan zannediyorsunuz.

“KİMSENİN ADAMI DEĞİLİM, BEDEL ÖDÜYORUM”

“Bedel ödüyorum” dediniz. Fatih Altaylı neyin bedelini ödüyor?

Kimsenin adamı olmamanın...

Fatih Altaylı güçlü müdür, bunları da aşar mı?

Doğruluk güçtür.

Daha ağır bedellerin de yolda olduğunu düşünüyor musunuz?

Türkiye'de işlerin daha da çirkinleşeceğini düşünüyorum. Sadece kendim için değil. Herkes için. Daha kim bilir neler dökülecek ortaya. Bakın hafta sonunda yazdım bunu. Müslüman olduğunu söyleyenler arasındaki savaşlar daha acımasız oluyor. Youtube'a girin kafa kesme görüntülerini izleyen de kafası kesilen de kafayı kesen de Allahüekber diyor.

“KOLTUĞUMU HAYALLEYENLER VAR”

Peki, sizin mutsuzluğunuzla mutlu olan meslektaşlarınızla ilgili neler düşünüyorsunuz, epey sert yazılar kaleme alındı?

Onlarla ilgili fazla konuşmak istemem. Değmezler. Pek çok meslektaşım da arayıp "Takma hiç birimizin durumu farklı değil, biz seni biliyoruz, tanıyoruz" dediler. Tabii o yazıları yazanlardan bazıları “Fatih'i oradan atsalar da ben gitsem. Hem ben Fatih gibi dik başlı da değilim, höt diye al sana derim” diyenlerdir.

“Bir Başbakan bir medya kurumunu arayıp böyle aleni bir şekilde müdahale ediyorsa orada medya özgürlüğünden artık kırıntı bile kalmamıştır” diyenler ağırlıkta, siz ne düşünüyorsunuz?

Öğleden sonra günaydın. Yahu çok gülüyorum size, yani siz derken kastım siz değil. Bunu söyleyen herkes. Yıllardır Meclis kürsüsünden beri “Medyaya baskı medyaya

baskı var” diyenler, şimdi niye şaşırmış gibi yapıyorlar? Bu kadar sahtekâr bir toplum olur mu? Yani şimdiye kadar yalan mı söylüyordunuz “Medyaya baskı var” derken, bilmiyordunuz da uyduruyor muydunuz?

Siz de Başbakan’ın medyaya üzerinde büyük bir baskısı olduğunu söyleyebilir misiniz?

Allah Allah. Başka bir şey söyleyeyim size İki kere iki dört eder, üç kere üç dokuz. Beş kere beş yirmi beş.

“MEDYA 1 NİSAN 2007’DE BİTTİ”

Medyaya bu denli müdahalenin adı ne? Ve ne kadar doğru?

Sizce? Şunu söyleyeyim. Bu işlerin dibi 2007 1 Nisan'dır ama hiç kimsenin aklına bunu sormak bunu konuşmak gelmez. 1 Nisan’da benim başında olduğum Turgay Ciner'in sahibi olduğu gazetelere, televizyonlara el koyuldu. O zaman kim ne dedi bir araştırsanıza. Yargı “El koyma haksız” dedi. Yargı kararı uygulanmadı. Kim ne dedi? Kim yapılan yanlışır dedi? Kimse. Hiç kimse. Medyanın bir bölümü, büyük bir bölümü zil takıp oynadı. Medyanın bu hale düşmesinin başlangıcı o gündür. Ama toplumun, medyanın ayıbı olduğu için kimse hatırlamak ve hatırlatmak istemiyor. Baskı maskı değil, direk el koyma. Dahası var mı? O gün neredeydi basın özgürlüğü şampiyonları? Bugünün kahramanları yıllarca TMSF emri altındaki gazetede, partinin atadığı adamların emri altında çalıştılar. Ben 17 Nisan'da gazetenin Ciner'e geri verilmeyeceğini hissettiğim anda ayrıldım. İstifa ettim ve çıkıp baskıyı anlattım. "Başbakan'ın basın sözcüsü bana manşet değiştirmem için baskı yaptı" dedim. Kim yazdı? Hiç kimse. Sadece Yeni Harman diye bir dergi yazdı. Allah razı olsun. Hiç değilse kayıt altına alındı.

“BAŞBAKAN’IN EN ÇOK ELEŞTİRDİĞİ GAZETECİYİM”

Başbakan'ın uçağı neden size yasak? Netice itibariyle siz çok muhalif bir isim değilsiniz. İktidarı destekleyen yazılarınız da hayli fazla...

Sizin muhaliften anladığınız Başbakan'dan "Tayyip" diye bahsedip, sabahtan akşama sövmeye yakın eleştiri. Ben ise haber yapıyorum. Eleştiren yazım da çoktur, hakkını

teslim eden yazım da. Biz az önce söylediğim haberleri yapıp, iktidarı rahatsız ederken siz bunların asıl muhalefet olduğunu anlamıyordunuz tabii. Ama anlaması gerekenler anlıyordu. Açın bakın yazılarıma ne eleştiriler var. Ama yayın yönetmeni olunca dozu ayarlamak gerekiyor sadece. Başbakan'ın kürsüden en fazla eleştirdiği gazeteciyim ama bunları da hatırlamak işinize gelmez. Çünkü sesi çok çıkan kesimin benimle bir derdi var. Dert de şu: Onlardan değilim. Siyasi bir geçmişim yok, örgütüm yok, kıcıımı sürekli dayadığım birisi yok. İşimden çıkıp eve gidince kendi hayatımı yaşayan, gazeteci arkadaşı hemen hemen hiç olmayan biriyim. Bu yüzden de saldırmak için onlar açısından uygun bir hedefim. Doğruları görmezden gelmek çok işlerine gelir. Başbakan'ın uçağı kriter ise o uçağı son yıllarda en az davet edilen benim. Demek ki kendimi kimsenin ermine vermemişim.

“ŞAHSIMA YÖNELİK GÜVENSİZLİK YOK”

Bundan sonra yazılarınızın şüphe duyulmadan okunabileceğine inanıyor musunuz? Bir güven bunalımı oldu mu size göre?

Yazılarım ortadadır. Nesine güven duyulmayacakmış. Yalan mı yazmışım. 20 yıldır teke Tek köşesini yazıyorum. Ne ayıp yapmışım. Ara rejim dönemindeyiz. Geçer bunlar. Ben, benim şahsıma bir güvensizlik olduğunu zannetmiyorum. Bana gıcık olanlar olmaya devam edeceklerdir ki, etsinler. Okuyup güvenenler de okumaya ve güvenmeye devam edeceklerdir.

“DİBİNE KADAR SAMİMİYİM”

Gazeteci sarsılan güveni tekrar sağlayabilir mi?

Açtırmayın ağzımı. Ben bu medyada kimin ne MAL olduğunu iyi bilirim. Namus Abidelerinin patronlarının mitinglerine fotoşopla insan yerleştirip kalabalık gösterdiğini bilirim. Üç kuruş için kapı kapı dolaşanları bilirim. Bir yandan devletle olan işlerini halletmek için her türlü herzeyi yiyip sonra ahkâm kesenleri bilirim. Bütün bir meslek hayatını plastik bir maskenin ardında yarattığı sahte kimlikle geçirip yemediği halt kalmayanları bilirim. Bir gün bir kişi çıkıp da “Fatih Altaylı şahsi çıkarı için şunu yaptı bunu yaptı” diyebildi mi bunca yıldır?

“İSTİFA EDERSEM MEYDAN HAVUZCULARA KALIR”

Fatih Bey, aileden gelen bir zenginliğinizin var olduğu biliniyor. Torunlarınıza bile yetecek mal varlığınızın varken, hem patronajın getirdiği yükümlülüğü hem de hükümet cephesinden gelen bu baskıyı çekmek niye? Kaldı ki siz çok önemli bir gazetecisiniz, yazacak hiçbir yer bulamasanız bile duvara yazsanız yine okunur...

Yani diyorsunuz ki, istifa et git, ne çekiyorsun? Peki hepimiz istifa etsek. Ben edeyim, Enis Berberoğlu etsin, Fikret Bila etsin. Turgay Ciner medyadan çekilsin, Aydın Doğan çekilsin. Medya "Havuzculara" mı kalsın? Bu mu isteniyor? Bir de şöyle sorsanız. "Ulan bu herif niye çekip gitmiyor. Niye tüm bunları çekiyor. Niye uğraşıyor. Niye üzülüyor, niye hayatta en sevdiği insanları, uğruna canını vereceği insanların üzülmüne katlanıyor. Herhalde durduğu pozisyonun Türkiye açısından önemli olduğunu düşünüyor" deseniz. Daha basite indirgeyeyim isterseniz. Hakem maçı kötü yönetiyor, hatta hakem gole giden oyuncunuza bizzat faul yapıyor, federasyon kulübe baskı yapıyor diye futbolcu maçın orta yerinde maçı bırakıp çıkar mı? Yoksa her şeye rağmen mücadele edip, izleyenlerin rezaleti görmesini mi umar. Sonuçta maçı kaybedersiniz belki ama mücadeleyi bırakmazsınız. Lig uzun bir yoldur.

“KOLTUK HİÇ ÖNEMLİ DEĞİL”

Koltuk bu kadar önemli mi sizin için?

Alın vereyim siz oturun. Benim Sabah’a geçerken Turgay Bey’den tek talebim oldu. “Yayın yönetmenliği yapmam” dedim. Sonra başıma kaldı. Habertürk’ü kurarken de öyle. Yayın yönetmeni olmak istemedim. Çeşitli isimlere teklif götürdük. Önemli isimlere. Gazetenin iddiasını ortaya koyacak isimlere. Olmadı. Başıma kaldı.

Koltuk için teşekkürler. Ben almayayım sizin hakkınız J Peki Fatih Bey, İktidar sizin için ne demek?

Hiç bir anlamı yok. Hiç hoşlanmam. Çünkü iktidar sahibi olanın kişiliğinde sorun varsa, iktidar çok kötü bir şeydir. Benim de çocukluğumdan beri başımın hoş olmadığı bir şeydir. İktidarların da beni pek sevdiğini zannetmem.

“ASLA YALAKA DEĞİLİM”

Bir türlü kimseye yaranamıyorsunuz. Biliyorum “kimseye yaranmak gibi bir derdim yok diyeceksiniz” ama ‘Yalaka’ ve yandaş ilan edildiniz. Bunlar sizi nasıl etkiliyor?

Lafa bakarım laf mı diye, söyleyene bakarım adam mı diye. Benim yalaka olmadığımı herkes biliyor. En iyi de iktidar partisi biliyor. Yandaş olsaydım, yalaka olsaydım bana başkaları üzerinden baskı yapılmasına gerek kalmazdı herhalde. Bakın Alev Hanım, tartışmanın yanlış yerinde duruyor herkes. Ortada yolsuzluk iddiaları varken, resmi dinlemeler varken, sahibi bile olmayan bir medya grubu oluşturulurken, bu yolla medya sahibi olan biri “Bu milletin a.ına koyacağız” derken bunu tartışan konuşan yok. Bu lafı ben etseydim ne olurdu onu bir düşünün. Adam gazete ortağı oluyor ve ilk lafı “Milletin bilmem neresine koymak” oluyor ve kimse bu adam ne diyor demiyor. Herhalde hoşlarına gidecek bunun yapılması. Bekliyorlar koysun diye. Biz tartışıyoruz. Bu konuşulmuyor.

“BU MİLLETİN A.INA KOYACAĞIZ” DİYENLER TARTIŞILMIYOR

En çok ne zorunuza gidiyor?

Az önce söylediğiniz şey.

“MAĞDURİYETİM GAZETEMİZE EL KONULMASIYLA BAŞLADI”

Gezi süreciyle mi başladı asıl mağduriyetiniz aslında?

Benim mağduriyetim 2007 Nisanı’nda başladı. Başında olduğum gazeteye haksız hukuksuz biçimde el koyulmasıyla. Gezi ise son dönemde hakkımda yaratılmak istenen algıyla ilgili olarak sıkıntı yarattı.

“ELBETTE HATALARIM OLDU”

Süreçte hata yaptığınızı düşünüyor musunuz?

Yapmışımdır mutlaka. İktidar tarafı da bana kızdı o süreçte muhalefet tarafı da. Aslında yine kimse gerçekleri hatırlamak istemiyor ya da gerçeklere konsantre değil. Başbakan beni Gezi'yi başlatmakla suçluyor mesela. Gezi'nin ilk iki gününde hep oradaydım. Sonra o çadırların yakılması olayı patladı. Ben de o günlerde Gezi'de mücadele eden Sırrı Süreyya Önder'i Teke Tek'e çıkardım. Olayı anlattı ve o programdan sonra Gezi Olayı büyük bir işe dönüştü. Ardından da Başbakan'la yaptığım program geldi.

“ŞİMDİ OLSA BAŞBAKAN’LA O PROGRAMI YAPMAZDIM”

Şimdi Gezi olsaydı tavrınız yine aynı mı olurdu?

Hayır, aynı olmazdı. Başbakan'la o programı yapmazdım. Çünkü o program ya öyle olurdu ya da olmazdı. Ben ne yapsam aleyhime bir sonuç çıkacağı ortadaydı. Ben yine de deli cesaretiyle o programa çıktım ve yaptım. Kimse daha iyisini yapamazdı.

O süreçte en büyük tepkiyi Başbakan Erdoğan'ın Teke Tek programınıza katıldığında aldınız, en sert muhalefet ise işin aslı eşinizden geldi, hem de twitter üzerinden; Erdoğan'ın alkol sözlerine, eşiniz sosyal medyadan bir fotoğraf paylaşp “İçiyorsam sana ne diyerek” gösterdi. Sonrasında konuştunuz mu?

Eşim harika bir insandır ve tepkisini bu şekilde gösterdiği için onu kutlamak gerekir. O gün o twiti program sırasında attı. Hangi kadın eşi Başbakan'ın karşısındayken böyle bir şey yapabilir? Ben programda Başbakan'a kibarca “İçen içer size ne bize ne” dedim ama Hande, bunu çok daha anlaşılabilir şekilde anlattı. Eşi benim konumundayken bunu yapabilen kadına sadece saygı duyulur. Ben de duyuyorum. Ama o gün değil tanıdığım günden beri duyuyorum böyle birisi olduğu için. Konuştuk tabii. Eline sağlık dedim. Ama bazıları twitter üzerinden eşime olmadık tavsiyelerde bulundular. Onların birini bulsam gerçekten dövmek isterim.

Eşiniz de size tepki gösterdi mi program sonrası?

Tabii ki gösterdi.

“O PROGRAM ETİK OLMADI”

O program mesleki açıdan çok kötü olmadı mı sizce?

Oldu elbette. Bana göreyse çok iyi iş çıkardım. Birincisi o programı yapma talebi benden gelmedi. Başbakan Teke Tek’e çıkmak istemiş. Lütfullah Göktaş arayıp “Başbakan Teke Tek’e çıkmak istiyor” dedi. Benim böyle bir davetim olmadığını söyledi. “Biliyorum ama sana çıkmak istiyor” dedi. Ya bırakıp kaçacaktım, ya da yapılabileceğimin en iyisini yapacaktım. Yapmayı tercih ettim. Açıkçası Başbakan’ın ekrana çıkıp yatıştırıcı bir tutum alacağını umuyordum. Ama tam tersini yaptı. Program aslında ilk soruda bitti. Ben Başbakan’a “Siz her şeyi halka dayanarak yapan, anketlere bakarak tavır alan bir lider olarak biliniyorsunuz. Şu Kışla işini de halka sorsanız. En azından İstanbul halkına sorsanız” diye başladım. “Ecdadımızın eserini ihya etmek için halka mı soracağız” diye gürlediği anda program zaten bitti. Sonra aramızda bir alkolik tartışması yaşandı. Başbakan bunun üzerine programı bitirmek istedi. Mecburen bir reklâm arası verdik. Sonra devam ettik.

“BANA KÜFREDENLER BAŞBAKAN’IN YANINDA SÜT DÖKMÜŞ KEDİ GİBİLER”

En iyisini yaptım nasıl diyorsunuz?

O programda konuşulan her şey bugün malzemedir. Ben her şeyi sordum ama kimse onları görmüyor. Gözlerinden ateş fışkıran bir Başbakan’ın gözünün içine bakarak “İki ayyaştan kastınız Atatürk ve İnönü mü” dedim. “Değil” dedi. “Atatürk Kültür Merkezini Atatürk adına alerjiniz olduğu için mi yıkmak istiyorsunuz” dedim. “Yenisini yapacağız ve adı yine Atatürk olacak” dedi. “Her içki içene alkolik diyemezsiniz” dedim. “Partinize oy verenler arasında içki içenler var onlara da alkolik diyorsunuz” dedim. “Bize oy verenler hariç” gibi tarihi bir yanıt verdi. Alev Hanım bakın benim işim orada Başbakan’ı dövmek değil, gerçek fikirlerini ortaya çıkarmaya çalışmaktı ve bunu da başardım. Bugün hala muhalefet tarafından kullanılan pek çok şey o programdan çıktı. Mesela Başbakan’ın Dolmabahçe’deki odasından vapurdan inenlere bakıp kızılı erkekli inenlerden rahatsız olduğunu o gün öğrendik. Ve daha pek çok şeyi. Şunu da unutmayın bana küfür edenler daha sonra

Başbakan’la karşılıklı görüşme fırsatı buldular. Orda nasıl oturduklarını nasıl sus pus olduklarını bazılarının nasıl yalakalık yaptıklarını hepimiz gördük.

“MUHALEFET LİDERİ OLMAM İSTENDİ”

Daha sert daha herkesin beklediği Fatih Altaylı olsaydınız programda kimse size bir şey diyemezdi herhalde?

Ben bu işi kimse bana bir şey demesin diye yapmıyorum. Ayrıca da ben ne yapsam birileri bir şey diyor. O programda benden beklenen Türkiye’de olmayan muhalefet lideri olmamdı. Farkındayım. Hatta birisi ‘‘Bir dağıtsaydın Başbakanı de gelip seni omuzlarda Gezi’ye taşısaydık’’ dedi program sonrası beni eleştirirken. Bakın orda insanın aklında kırk şey var. Başbakan’ı öfkesini görüyordum. Orda bazılarının beklediği gibi davransam ve ardından Başbakan o öfkeyle bir operasyon başlatsa, insanlar ölse, olaylar çıksa ne olurdu. Beni eleştirenler bu sefer de ‘‘Altaylı tahrik etti bunca insan öldü. Bir program için buna değer miydi, ‘‘Altaylı ucuz kahraman olacak diye Türkiye karıştı’’ demeyecekler miydi? Üzerimde bunun vicdani yükünü taşıyabilir miydi? Şimdi en azından sadece kendimle ilgili bir şeyi taşıyorum.

“GAZETECİ TASMASIZ OLMAZ”

Herkes bana vuruyor ‘‘Ulan anlatırım her şeyi herkes benimle yuvarlanır’’ dediğiniz oluyor mu hiç?

Tabii ki olmuyor. İnsanların yaşama içgüdüleri var, hayatı devam ettirme içgüdüleri var. Uçak kazasında dağa düşüp yaşamak için arkadaşlarını yemek zorunda kaldılar. Birkaç gün önce tekneyle okyanusta kaybolan ve ölen arkadaşını yiyerek hayatta kalan bir balıkçının hikâyesi vardı gazetelerde. Hayatta kalma mücadelesi veren insanlar var. Onlara niye kötülük yapayım. Ama bugünlerde yaşadıklarımı bir gün yazacağım. İleride. Herkes bilsin, deneyim sahibi olsun diye. Bir daha kimse kimseye bunları yaşatmasın diye. Türkiye bir demokrasi olabilsin diye yazacağım.

“TASMAM YOK, SOKAK KÖPEĞİYİM”

Başbakan Erdoğan’ın ‘‘Tasmalı gazeteciler’’ ifadesi vardı? Bu ifadeye bir gazeteci olarak tepkiniz ne olmuştu?

Başbakan haklı. Ama Başbakan'ın kızdığı tasmacı kendi elinde olmayanlar. Gazeteci tasmacı olmalı. Bakın benim tasmacı yok. Bu yüzden beni koruyan bir sahibim de yok. Ben sokak köpeğiyim. O yüzden herkes tekme atma hakkını görüyor kendinde. Bir gün araba da çarpar belki.

“BENİ KORUYAN SAHİBİM YOK”

Habertürk iktidara yakın mı? Mesela Yiğit Bulut'un bir dönem orada Genel Yayın Yönetmeni olması onun gazetecilik yeteneğinden mi kaynaklandı yoksa iktidara çok yakın bir isim olmasından mı?

Yiğit Bulut'un bizim oraya gelmesi Turgay Bey'in bir ekonomi kanalı kurmak istemesi sonucu oldu. O sırada Yiğit CNN'de Enis Berberoğlu ile bir ekonomi programı yapıyordu. Yiğit bize geldiğinde AKP'ye yakın falan da değildi. Daha çok ulusalcı olarak biliniyordu. Hatta Ergenekon'dan içeri atılacak diye yazılar yazılıyordu. Sonra dönüşüm geçirdi. Yani biz iktidara yakın birini almadık. Tam aksine iktidara çok uzaktı biz aldığımız zaman. Sonrasında iktidar sever oldu Yiğit. Bu suçlamanız doğru olsa hala bizde olurdu. İktidara bu kadar yakın birinin görevine son verebilmiş bir başka grup var mı Türkiye'de.

Erdoğan'ın Fatih Saraç'ı arayıp bir alt yazıya müdahalesinin etmesi ortaya çıkması kurum içinde nasıl yorumlandı, özellikle yöneticiler arasında?

Kurum adına herhangi bir şeye yanıt verme yetkim olduğunu düşünmüyorum.

“BASIN ÖZGÜR DEĞİL”

Türkiye'de şu an basın özgürlüğü olduğunu düşünüyor musunuz?

Türkiye Mars'ta üs kurmaya ne kadar yakınsa basın özgürlüğüne de o kadar yakındır.

Basın özgürlüğünün olmadığının iddia edildiği bir ülkede bir gazetenin genel yayın yönetmeni olmak ne kadar önemli?

Basın özgürlüğü olan bir ülkede genel yayın yönetmeni olmaktan çok daha önemli. Bakın çok daha keyifli demiyorum. Çok daha önemli.

Medyanın en büyük problemi ne?

Türkiye.

Sansür uyguluyor musunuz kendinize ve hatta gazetenize?

Yanıtını bildiğiniz soruları niye soruyorsunuz? Bunu bana değil tüm medyaya sormak lazım. Aynı anda yanıt verelim. Tabii samimi yanıt verirler mi bilmiyorum.

“KENDİ ADIMA HİÇ BİR KORKUM YOK”

Korkarak gazetecilik yapılır mı bir ülkede ve hiç korktuğunuz oluyor mu?

Kendi adıma korkmuyorum hiçbir şeyden.

Sizce Türkiye’de hala gazetecilik yapılıyor mu?

Yine yanıtını bildiğiniz ve benim başından beri yanıtını verdiğim bir soru. Yapabildiğimiz kadarını yapma mücadelesi veriyoruz.

"BEN SÜPERMAN DEĞİLİM"

En çok ne zorunuza gidiyor?

Baktığım zaman tüm olup bitenler zoruma gidiyor. Çünkü buradaki bütün çalışanlar benim burada nasıl bir duruş sergilemeye çalıştığımı biliyor. Bugün Türkiye özgür gazetecilik yapıyorum diyen yalan söyler. Çünkü öyle bir özgürlük yok.

"GÖNÜLLÜ ŞEREFSİZLİK DEĞİL, ZORUNLU ŞEREFSİZLİK"

Sloganınız "gücü özgürlüğünde" ama.

Bakın Türkiye'de kim olabildiğince özgürüz diyorsa o yalan söylüyordur ama biz elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyoruz. TÜSİAD'a Başbakan hain dedikten sonra yazı yazıp tepki gösterdim çünkü bu doğru değildi. Birisi de çıkıp keşke benim için bu yazıyı yazsa ben süperman miyim? Türkiye'de her şeyi nasıl tek başıma yapayım. Yapabileceklerimin sınırı var. Eğer Türk medyasındaki bir kısım insanlar bugün şerefsiz konumuna düşürüldü ise bu gönüllü bir şerefsizlik değildir. Zorunlu bir şerefsizliktir.

"TÜRKİYE'NİN ÇİVİSİ ÇIKMADI ÇÜNKÜ ÇİVİ KALMADI"

İktidar ve cemaat arasındaki bu savaş bitmez mi ya da ne zaman biter size göre?

Bu kardeş savaşı falan diyorlar, bakın Suriye'de kardeşler birbirinin kafasını kesiyor. Daha da büyüyor bu kavga diye düşünüyorum. Bakın Türkiye'nin zaman zaman çivisinin çıktığı oldu ama genelde bir ya da iki çivi çıkıyordu, şimdi Türkiye'de çivi kalmadı. İskeleti birbirine bağlayan bütün çiviler çöktü. Darmadağın olduk.

Kazanan ya da kaybeden kim olur?

Türkiye kaybediyor görmüyor musunuz? Kim kaybetsin başka. Bakın Türkiye ciddi bir Ortadoğu ülkesi haline geldi. Bu kadar Ortadoğu ülkesi olursanız Ortadoğu'nun kaderini paylaşırsınız.

Habertürk Genel Yayın Yönetmeni değil de vatandaş Fatih Altaylı'ya soruyorum: Oyunuz seçimlerde AK Parti'ye mi?

Niye AK Parti'ye vereyim? Ben hayatımda hiç AK Parti'ye oy vermedim ki.

Destekliyordunuz ama?

Bakın ben sizin ideolojinize katılmayabilirim ancak kıyafetiniz, çantanız şık diyebilirim. Röportajlarınız da güzel diyebilirim ama bu sizinle aynı ideolojide olmamı gerektirmez. Ben Türkiye'nin böyle yönetilebileceğini düşünmüyorum. Ben Türkiye'nin böyle gidebileceğini düşünmüyorum ben hayatıma müdahale edene nasıl tahammül edebilirim?

"BEN BİR GEZİCİYİM, GEZİ KARŞITI DEĞİL"

Geziciler gibi konuştunuz...

Ben zaten Geziciyim. Benim tüm ailem oradaydı ve ben de ilk 3 gün oradaydım. Sonrasında gidemedim. Gezi'de kimse yokken Sırrı Süreyya ile ben vardım.

"TEK KORKUM EŞİM VE KIZIMIN BANA İNAÇLARINI YİTİRECEK OLMASI OLUR"

Korkuyor musunuz hiç daha beteri de olabilir diye?

Hayır, neden korkacakmışım? Ne olursa olsun. Benim tek korkum var; o da eşim ve kızımın sorun yaşamak. Onların benim namus ve ahlakımdan şüphe duyar hale gelmeleri, gerisi faso, fiso... Eşim ve ailemden biri benim ahlakımı sorgularsa o zaman biterim ben.

"EŞİM VE AİLEM AHLAKIMI SORGULARSA BİTERİM"

Şu anda sizin yanınızda ama değil mi?

Ben ne yaşıyorsam o da şu an benimle yaşıyor. Benim telefonda delirdiğim anlarda en fazla eşim yanımda.

Ya kızınız?

Kızım gayet makul bir şekilde davranıyor. Son zamanlarda dünyanın en akıllı kızı olduğunu düşünüyorum. Gayet akıllı başında laflar ediyor.

Bir medya mensubu olmasını ister misiniz ileride?

Asla yanından bile geçmesin. Kesinlikle.

Sosyal paylaşım sitesindeki Alo Fatih'i de sorayım twitterdan takip ediyor musunuz? Epeyce ses kayıtlarını ti'ye alınıyor orada?

Arada bakıyorum hem gülüyorum hem de üzülüyorum çünkü o Fatih'i ben sanıyorlar. Ama ne yazık ki ben değilim.

Röportajın sonlarına gelirken sormadan edemeyeceğim. Fatih Saraç'ın burada olmasından rahatsız mısınız?

Siz benim yerimde olsaydınız olur muydunuz? Gönderme yetkim mi var? Benden künyede bile üstlerde. Yönetim kurulu üyesi. Benim yapabileceğim bir şey yok. Ama Turgay Ciner bence medyadaki en iyi medya patronlarından biri. Zaten 2 tane iyi medya patronu var.

Diğeri kim?

Aydın Doğan...

"TURGAY CİNER VE AYDIN DOĞAN VAR EN İYİ MEDYA PATRONLARI"

Kavgalıydınız sanırım?

Kavgalı olmam onun iyi bir medya patronu olmasına engel mi, Ne olursa olsun hatalarıyla, günahlarıyla yine de çok iyi bir medya patronu. En azından ayakta kalmaya çalışıyor.

"KENDİMİ TECAVÜZE UĞRAMIŞ GİBİ HİSSEDİYORUM"

Son olarak sizin köşenize ait olan o ne zaman adam oluruz bölümü var ya. Bana özel bugün bir şey söylemeniz! "Ne zaman adam oluruz" diye sorsam size?

Yaşananları gördükçe adam olmakla ilgili o köşeyi kaldırmayı düşünüyorum. Çünkü adam olmanın çok uzağındayız. O kadar üzülüyor ve sinirleniyorum ki. Tecavüze uğrayanın tek suçlu gösterildiği ülke burası. Fatih Altaylı tecavüze uğradı kardeşim. Tecavüze uğradım ve suçlu gösteriliyorum. Birileri benim gazeteciliğime tecavüz ediyor, benim gazeteciliğimi beceriyor ve ben suçlu oluyorum. Bu gazete kapatılsa çok mu memnun olacaklar?

Bu yoğunlukta bana vakit ayırdınız. Size ne kadar teşekkür etsem azdır. Dilerim bu zor günleri atlattırsınız hem de en kısa zamanda.

ÖZGEÇMİŞ

26 Haziran 1982’de, İstanbul’da doğdu. Ortaokul ve lise eğitimini Adnan Menderes Anadolu Lisesi ve Özel Uğur Lisesi’nde tamamladı.

2005 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü’nden mezun oldu. 2007 yılında İstanbul Üniversitesi Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Bölümü’nde başladığı yüksek lisans eğitimini, “Türk Vergi Sistemi’nde Uzlaşma Kurumu” başlıklı teziyle 2009 yılında tamamladı. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Anabilim Dalı Gazetecilik Bölümü’nde doktora eğitimine başladı.